

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Магістерський науковий вісник

Випуск № 44

Тернопіль — 2025

УДК 001.891
М.12

Магістерський науковий вісник. — Випуск № 44. — 2025. — 313 с.

*Рекомендовано до друку науково-технічною радою Тернопільського
національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
Протокол № 4 від 23 квітня 2025 р.*

*Видрук оригінал-макету у науковому відділі Тернопільського
національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*

УДК 001.891
М.12

© Тернопільський національний
педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка, 2025

ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ І ЖУРНАЛІСТИКИ

Ключка Ангеліна
Науковий керівник – доц. Кушнір Оксана

ПРОБЛЕМНО-ТЕМАТИЧНИЙ СПЕКТР ПУБЛІКАЦІЙ ГАЗЕТИ «ВІЛЬНЕ ЖИТТЯ ПЛЮС»: ХРОНОГРАФ СІЧНЯ–ЛЮТОГО 2025 РОКУ

Вступ. Всеукраїнська незалежна громадсько-політична газета «Вільне життя плюс» – одне з найстаріших і найавторитетніших друкованих видань Тернопільщини. Упродовж майже столітньої історії свого існування воно адаптовувалося до суспільно-політичних і технологічних викликів, запитів медійного ринку. Сьогодні газета видається двічі на тиждень, має власний веб-сайт [1] та сторінки в соціальних мережах [2], що дозволяє охоплювати ширшу аудиторію та швидко реагувати на події.

Мета статті – окреслити проблемно-тематичний діапазон публікацій газети «Вільне життя плюс» упродовж січня–лютого 2025 року, виділити провідні наративи на початок четвертого року російсько-української війни.

Методологія дослідження включає контент-аналіз чисел видання, проблемно-тематичний аналіз окремих публікацій, класифікація та узагальнення, статистичні та графічні методи аналізу.

Джерельну базу дослідження сформували числа газети «Вільне життя плюс» (м. Тернопіль) упродовж січня–лютого 2025 року. Усього проаналізовано майже 300 публікацій. Вибірка охопила матеріали, що мають соціальну значущість та впливають на громадську думку.

Основний текст. Газета «Вільне життя плюс» орієнтована передусім на інформаційні запити мешканців Тернопілля та відображає локальні події, що стосуються як регіону, так і загальнонаціонального контексту. Контент видання спроектований на широке проблемно-тематичне охоплення: суспільно-політичні події (загальнонаціональні політичні тенденції, місцеве самоврядування, проблеми громадського сектору), соціально-економічні тенденції (економіка та бізнес, інвестиційні проекти та соціальні ініціативи, ситуація на ринку праці, допомога ВПО, діяльність благодійних організацій), питання спорту та охорони здоров'я (профілактика захворювань, медичні реформи, розвиток місцевого спорту), війна в Україні (новини з фронту, героїчні історії військових, волонтерський рух, мобілізація), освіта та культура (проблеми навчальних закладів, мистецькі події, історичні розвідки про Тернопільщину), життєві історії (інтерв'ю з відомими та пересічними крисянами, матеріали про унікальні долі мешканців регіону). Завдяки такому широкому охопленню газета є важливим джерелом інформації для різних вікових та соціальних груп читачів. Основну аудиторію

складають представники середнього та старшого покоління, які традиційно віддають перевагу друкованій пресі, проте завдяки онлайн-версії видання також приваблює молодь [1].

У процесі контент-аналізу публікацій газети «Вільне життя плюс» упродовж січня–лютого 2025 року виокремлено наступні тематичні блоки: соціальна (76), війна та оборона (74), культурна (51), економічна (39), політична (30) (Рис. 1).

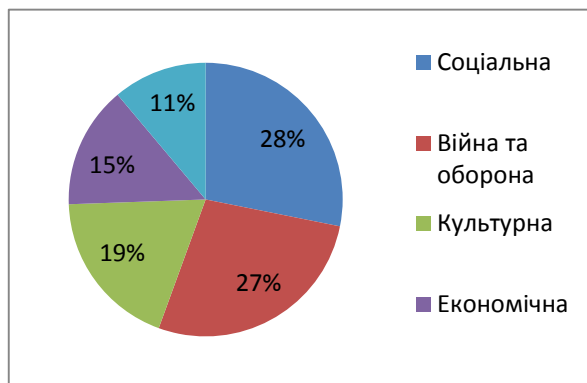

Рис. 1. Тематичний зріз публікацій газети «Вільне життя плюс» (січень–лютий 2025)

Поглиблений проблемно-тематичний аналіз матеріалів дав можливість виділити актуальні проблемні акценти, які були в полі зору журналістів видання упродовж обраного періоду: війна та оборона: оперативні новини з фронту (Галич У. «Хроніки війни», 10.01.2025; Галич У. «Хроніки війни», 22.01.2025), історії військових із Тернопільщини (Яблонська У. «Урятував двох побратимів», 05.02.2025; Капелюх Б. «Золоті хрести» для військовослужбовців з Тернопільщини» 15.01.2025), інформація про мобілізацію, підготовку резервістів (Лукашевич М. «Мобілізовують і знущаються», 21.02.2025; Данило О. «Не поїхав на передову, бо ремонтував будинок доньки командира» 24.01.2025), забезпечення армії «Нове дронове підсилення для 35-го батальйону», «Потужна партія безпілотників для військових підрозділів», «Нові «небесні очі» для розвідки 83-го батальйону», 08.01.2025; рубрика «Тернопіль для ЗСУ», репортажі про вшанування пам'яті загиблих (Садовська Г. «Дуже хочеться, щоб ці жертви не були марними», 22.01.2025; Зборівська О. «Творив історію на полі бою», 22.01.2025); волонтерство та допомога ЗСУ: збір коштів (Галич У. «Колядували для ЗСУ», 15.01.2025; Семеняк В. «Майже сто тисяч гривень зібрали для ЗСУ» 10.01.2025), гуманітарна підтримка (Марчук О. «Аліменти від держави», 03.01.2025; Данило О. «Як використати «тисячу Зеленського» на ліки? 03.01.2025), історії місцевих волонтерів (Стасюк О. «Волонтерка «Української команди» Тетяна Комісарчук з Тернополя отримала подяку від 14-го полку», 12.02.2025; Данило О. «Волонтери торгували зброєю» 03.01.2025), взаємодія з міжнародними партнерами щодо гуманітарної допомоги (Видайко О. «Німецькі волонтери знову приїхали до Збаража з допомогою», 22.01.2025; «Ювілейний «Рамштайн» нові ппо, дрони та інвестиції», 22.01.2025); соціально-економічні виклики: стан ринку праці (Пискур І. «1,6 мільярда гривень податків і 37,1 мільйона гривень соціальних інвестицій: «Контінентал» звітує за 2024 рік», 05.02.2025; Павлюк В. «Триває набір до штурмової бригади Нацполіції «Лють» 21.02.2025), робота підприємств в умовах війни (Кушнерик О. «Час «ікс» – з 22 січня по 1 березня»,

22.01.2025; Адамович Р. «Більшість комунальників бронюють, а фермери – в тривожному очікуванні» 12.02.2025), проблеми та підтримка ВПО («Підтримка переселенців. Що буде з виплатами та субсидіями у 2025 році», 15.01.2025; «Відновлення» у 2025 році: пріоритет нададуть переселенцям» 05.02.2025), вплив війни на ціни (Марчук О. «На бензин і газ попит знизився, а ціни – зросли», 31.01.2025; Данило О. «Чи зміниться тариф на газ?» 01.08.2025), забезпечення базових потреб населення («Тернопіль отримає нові низькопідлогові тролейбуси завдяки підтримці міжнародних партнерів», 31.01.2025; Сіра Г. «Львівські тролейбуси для Тернополя», 10.01.2025; рубрика «Вісті з громад»; рубрика «Вектор економічний»); соціально-гуманітарні проблеми: освіта і навчальний процес в умовах війни («Цього року держава інвестує в освіту мільярди гривень», 12.02.2025; Галич У. «Далеко не скрізь у європейських школах є такі умови, як у нас» 15.01.2025), медичне забезпечення («Нова грошова допомога на лікування та техзасоби для військових», 21.02.2025; «Кроки до якісної медичної допомоги», 22.01.2025; рубрика «Місцеве самоврядування»; рубрика «На варті здоров'я»), допомога військовим і цивільним («Наче кремінь наша єдність», 29.01.2025; Щур С. «Двокімнатну квартиру від Тернополя передали родині, що втратила дім через ворожий дрон» 21.02.2025), культурні ініціативи, спрямовані на підтримку української ідентичності (Синенька Б. «Нова радість стала», 17.01.2025; Семеняк В. «До перемоги світи, зірко, шлях!» 05.02.2025); інформаційна безпека: боротьба з фейками, розвиток критичного мислення та інформаційної культури мешканців регіону (Садовська Г. «Ще один фронт війни проти України», 12.02.2025; Кушнерик О. «Носив вовк овець – понесуть і вовка» 05.02.2025) [1].

За результатами проблемно-тематичного аналізу можна резюмувати, що змістове наповнення публікацій газети «Вільне життя плюс» охоплює широкий спектр питань – від оперативних новин із фронту до гуманітарних ініціатив у регіоні. Видання і надалі залишається об'ємним, об'єктивним та затребуваним джерелом інформації для мешканців Тернопільщини. Традиційно редакційна політика спрямована на широке функціональне поле медіадіяльності, тому зорієнтована на фахове висвітлення важливих суспільних проблем та актуальних викликів.

На четвертий рік повномасштабної російсько-української війни незалежна газета «Вільне життя плюс» міцно тримає позиції в інформаційному строю на Тернопіллі, адаптовуючись до суспільних викликів. Фокус на подіях війни та її впливу на життя краян залишається ключовим топосом проблемного дискурсу публікацій у розрізі репортажів з передової та матеріалів про бійців з Тернопільщини, повідомлень про процес мобілізації та стан обороноздатності області, огляди гуманітарної ситуації в регіоні (зокрема, про волонтерські ініціативи, соціальну підтримку ВПО), аналітичні публікації про вплив війни на розвиток економіки в області (стан підприємств, ринок праці, ціни на продукти та пальне) тощо. Відтак, показовим є те, що видання не лише інформує, а й формує ставлення читачів до актуальних викликів, окреслюючи контекст подій, пояснюючи складні явища та сприяючи консолідації суспільства довкола спільних цінностей.

Висновки. Всеукраїнська незалежна громадсько-політична газета «Вільне життя плюс» – один із лідерів в інформаційному просторі Тернопільщини. Вона не лише слугує джерелом об'єктивної інформації, а й пояснює складні явища, окреслює контекст подій, впливає на ставлення читачів до актуальних проблем, сприяє консолідації громади довкола спільних цінностей. В умовах викликів війни видання є активним учасником суспільних процесів, виконує важливу комунікативну функцію між владою та населенням, формує патріотичні настрої, залучає краян до волонтерства, підтримки армії та допомоги переселенцям, протидіє дезінформації, підтримує локальні ініціативи та мобілізує громадян до активних дій задля перемоги і розбудови України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вільне життя плюс: всеукраїнська незалежна громадсько-політична газета. URL: <https://vilne.org.ua/>
2. Вільне життя плюс. Фейсбук. URL: <https://www.facebook.com/share/14GWqkpQVSR/>
3. Головна газета Тернопілля («Вільне життя» – 70») : науково-публіцист. вид. / ред.-упорядник: Л. Костишин, М. Ониськів. Тернопіль : Збруч, 2009. 352 с.
4. Тернопільські журналісти: Вільне життя плюс. Новинний портал «Погляд». URL: <https://poglyad.te.ua/podii/ternopilski-zhurnalisty-vilne-zhyttya-plyus.html>

Руда Аліна

Науковий керівник – доц. Бородіца Світлана

ХУДОЖНІ ЗАСАДИ ЗБІРКИ «ПАЛЬМОВЕ ГІЛЛЯ» АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО

Агатангел Кримський – видатний український митець, чий талант однаково яскравий як у науці, так і в поезії. Енциклопедист, поліглот, сходознавець, він став жертвою сталінських репресій, але його спадщина продовжує дивувати. Особливе місце в його поетичному доробку посідає збірка «Пальмове гілля», яка стала новаторським явищем в українській літературі. Іван Франко, високо оцінюючи «Пальмове гілля», відзначав її багатство змісту, різноманітність незвичайних, нових поетичних форм, вишуканість та витонченість мови [5, с. 125]. Ця збірка, наповнена східними мотивами та екзотичними образами, відкрила нові горизонти в українській поезії, збагативши її тематично та стилістично. Попри визнання І. Франка, тривалий час творчість А. Кримського залишалася недостатньо дослідженою. Лише після здобуття Україною незалежності інтерес до його постаті почав зростати. Вихід монографій Тамари Гундорової [1] та Соломії Павличко [4] став важливим кроком у переосмисленні його літературної спадщини. Соломія Павличко у праці «Націоналізм, сексуальність, орієнталізм: Складний світ Агатангела Кримського» глибоко аналізує художні твори письменника, розкриваючи складний внутрішній світ цієї знакової особистості. Вона наголошує, що її дослідження не є біографією, а швидше спробою «прочитати цю постать на тлі епохи» [4, с. 13], з особливим акцентом на літературі, орієнталістиці та політиці.

Поетична збірка Агатангела Кримського «Пальмове гілля» як одне з найцікавіших явищ українського модернізму вирізняється екзотичними мотивами, філософськими роздумами,

відчуттям трагічної дисгармонії людського буття та витонченими художніми формами. Дослідження творчості А. Кримського продовжується, і його поетична спадщина, зокрема збірка «Пальмове гілля», залишається актуальною для сучасного літературознавства. Незважаючи на те, що окремі аспекти його художньої майстерності вже ставали предметом вивчення, досі залишаються питання щодо його місця в літературному процесі та об'єктивної оцінки творчого внеску митця. Кожна нова інтерпретація творчості А. Кримського сприяє популяризації його поетичної спадщини, зокрема збірки «Пальмове гілля», яка є важливим етапом в історії української літератури. Аналіз цієї збірки дозволяє не лише розширити уявлення про поетичний модернізм в Україні, а й по-новому поглянути на А. Кримського як письменника-філософа, котрий майстерно поєднав традиції Сходу та Заходу у власній творчості.

Метою дослідження є аналіз художніх засад поетичної збірки А. Кримського «Пальмове гілля» та розкриття її новаторського внеску в розвиток української поезії, зокрема в контексті модернізму, шляхом дослідження художніх засобів, стилістичних особливостей і поєднання східних та європейських традицій у творчості автора.

У поетичній системі А. Кримського метафора переважно функціонує на рівні мікрообразу, органічно вплітаючись у загальну структуру вірша. Особливо помітним є її використання в пейзажній ліриці, де побудова твору на «метафоричному каркасі» є художньо виправданою та підсилює естетичне звучання поезії. Тенденція до творення метафоричних епітетів у поета відзначається стабільністю, що додає його текстам цілісності та експресивності. У поетичній системі, що базується на автологічному слові, епітет виконує ключову виражально-зображальну функцію, а метафорика, ґрунтована в найближчих семантичних перенесеннях, забезпечує високо естетичну образність. А. Кримський активно використовував дієслівні рими фольклорного походження, серед яких домінують точні жіночі рими, додаючи його віршам мелодійності. Важливу роль у передачі емоційного стану ліричного героя відіграють засоби поетичного синтаксису, зокрема риторичні фігури, інверсії та синтаксичний паралелізм, які підсилюють експресивність поетичного тексту. У структурі віршів А. Кримського спостерігаємо значне розмаїття засобів ритмізації та строфічних форм. Проте, попри експериментаторство, традиційно домінує чотирирядкова строфа з перехресним римуванням, завдяки чому зберігаються гармонія та чіткість ритму, водночас дозволяючи авторові передати складну палітру настроїв і почуттів.

А. Кримський новаторськи застосовував паратекстові елементи, зокрема звернення до читача, надаючи їм метатекстової функції для вираження авторських естетичних засад. Він майстерно використовував ці звернення, не лише вводячи читача в контекст твору, але й налагоджуючи з ним безпосередній контакт. Варто зазначити, що, попри твердження В. Корнійчука про «моду на фіктивні передмови», що виникла після «Зів'ялого листя» І. Франка [5, с. 108], А. Кримський вдавався до таких прийомів задовго до цього.

Письменник у передмові до збірки «Пальмове гілля» окреслив коло читачів, яким вона призначена: це люди, що переживають душевні або фізичні страждання, схильні до меланхолії, глибокої емоційності та здатні до щирої любові. Він підкреслював, що його поезія адресована тим, хто навіть у вирі життєвих випробувань зберігає здатність бачити красу життя та любити близьких із дитячою безпосередністю. Ці слова не лише створюють емоційний зв'язок між автором і читачем, але й розкривають гуманістичний характер його творчості. Письменник наголошував: його поезія не знайде відгуку в душах людей, сповнених енергії та прагнення до соціальних змін. Натомість вона стане розрадою та відображенням внутрішнього світу тих, хто шукає втіху в мистецтві [3, с. 51]. Таким чином, передмова до збірки «Пальмове гілля» не лише визначає цільову аудиторію, але й утверджує гуманістичні цінності, що лежать в основі творчості А. Кримського, підкреслюючи його глибоке розуміння людської душі та співчуття до тих, хто потребує емоційної опори.

Розпочинаючи збірку циклом «Самотою на чужині», А. Кримський вводив у текст автогероя, через чие сприйняття та від чийого імені розгортається наратив. Використовуючи форму щоденникових записів, поет занурював читача в атмосферу екзотичного Сходу, де кожен образ, відтінок кольору та аромату формує неповторний художній світ. Пейзаж у цих віршах є не лише тлом, а стає потужним засобом розкриття внутрішнього стану ліричного героя, його почуттів та переживань.

Яскраві картини природи, детально відтворені у вірші, передають багатство східної флори: «Є й мигдаль ясно-зелений, / Єсть і сивая маслина, / І акація рожева, / І смолистая кедрина...» [3, с. 11]. Кожен із цих образів, хоч і не несе самостійного смислового навантаження, у своїй єдності творить відчуття повноти та розмаїття східного ландшафту. Проте ця краса лише підкреслює відчуженість та самотність ліричного героя, котрий споглядає її з позиції чужинця. Для поета, який переживає біль розлуки з рідним краєм, цей світ стає «мов тюрмою», місцем, де краса природи не приносить радості, а посилює почуття ностальгії.

Особливої уваги заслуговує вірш «Горді пальми. Думні лаври...» [3, с. 60], де автор звертався до традиційного українського символу – житнього колоска. Серед пишної екзотичної рослинності, в тіні гордої пальми, з'являється житній колосок: «Я хитнувся, бо наче впився / З аромату тих квіток. / Аж погляну: коло пальми / Простий житній колосок» [3, с. 14]. Цей образ стає виразним символом туги за рідним краєм, уособленням тісного зв'язку з батьківщиною, який назавжди залишається нерозривним, попри час та відстань. В українській символіці жито традиційно втілює життєву силу, родючість, мудрість та непохитність. Образ житніх полів трактуємо як своєрідний код, що втілює національну ідентичність України – безмежність, родючість та глибокий зв'язок з природою. В аналізованій поезії цей символ набуває нового виміру, стаючи не лише образом рідної землі, але й уособленням її духовної присутності в серці поета.

У поезії «Літав соловейко в рожевий городчик» [3, с. 93] А. Кримський майстерно використав алегорії, символи та контрасти для розкриття складних любовних почуттів та

драматизму романтичних відносин. Соловейко втілює палке кохання, троянда – об’єкт любові, а тернина – іншу, менш помітну, але також люблячу сторону. Через ці образи автор утверджував ідею зради та змін у стосунках закоханих. Квіти та птахи наділені людськими рисами, що підкреслює емоційну глибину поезії. Протиставлення між трояндою та терниною висвітлює складність людських взаємин: троянда – символ краси, шукає розваг, а тернина, скромна й «негожа», отримує щастя завдяки прихильності. Яскраві епітети, як «рожевий городчик» та «негожа тернина», вибудовують контраст між героями. Іронія виявляється в тому, що краса звертається до буденності, щоб знайти те, чого їй не вистачає. Соловейко символізує поетичну душу, троянда – ідеал краси, а тернина – вірне, хоча й недооцінене почуття. Фінальне риторичне запитання надає твору глибини, залучаючи читача до співпереживання. Відтак А. Кримський оригінально поєднав природні образи, людські почуття та філософські роздуми про любов і гармонію, що робить його поезію багатшаровою та універсальною.

В орієнтальній ліриці А. Кримський створив багатогранну систему символів рослин, що стала важливим елементом його поетичної майстерності. Завдяки цій символіці він передавав різноманітні мотиви, зокрема щасливого кохання, ретрансльовані в емоційно насичених мініатюрах із глибоким поетичним звучанням. Рослинні образи в його творчості не є декоративними елементами, а – носіями прихованого змісту, збагативши мову українського символізму. А. Кримський через орієнтальні рослинні метафори поєднав багатство східної культури з українськими символами, розширивши естетичні площини української поезії.

У добу українського модернізму збірка «Пальмове гілля» А. Кримського виділялася свіжими мотивами, передусім суперечністю між прагненням до щастя та правом на нього, між традиційним світосприйняттям і песимізмом, що найбільше виражено в циклі «Самотою на чужині». Водночас у збірці присутні соціальні мотиви, хоч і в менш вираженій формі, оскільки основна тематика зосереджена на інтимних переживаннях ліричного героя. Соціальна тематика займає важливе, але не домінуюче місце у збірці.

Творчість А. Кримського, для якого невтомна праця була синонімом життя, займає унікальне місце в українському літературному процесі кінця XIX – початку XX століття. Художні засади збірки «Пальмове гілля» ґрунтуються на поєднанні східних мотивів із європейськими традиціями, формуючи своєрідний авторський стиль. Проведене дослідження дозволяє виокремити ключові художні домінанти збірки: експресивну образність, філософську заглибленість, символічне навантаження та вишукану стилізацію орієнтальних поетичних форм. Агатангел Кримський не лише майстерно адаптував східну естетику до українського літературного контексту, а й розширив жанрово-стильові межі національної поезії. Поетична збірка «Пальмове гілля» – своєрідний художній маніфест українського письменника, котрий гармонійно поєднав традиції та новаторство. Дослідження поетичної спадщини Агатангела Кримського відкриває нові перспективи для розуміння культурного діалогу між Заходом і Сходом в українському письменстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гундорова Т. Проявлення слова. Дискурсія раннього українського модернізму: постмодерна інтерпретація: монографія / вид. друге, переробл. та доп. Київ: Критика, 2009. 448 с.
2. Корнійчук І. Ліричний універсум Івана Франка: горизонти поетики. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2004. 488 с.
3. Кримський А. Поезії. Київ: Радянський письменник, 1968. 339 с.
4. Павличко С. Д. Націоналізм, сексуальність, орієнталізм. Складний світ Агатангела Кримського. Київ: Вид-во С. Павличко «Основи», 2000. 328 с.
5. Франко І. Зібрання творів: у 50 т. / редкол.: Є. П. Кирилюк та ін. Київ: Наукова думка, 1982. Т. 33: Літературно-критичні праці (1900-1902). 529 с.

Вийванко Юлія

Науковий керівник – доц. Свистун Ніна

ТИПИ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ ЗА БУДОВОЮ У ДРАМІ М. МАТІОС «МАМІЙ»

Постановка проблеми. Словосполучення як мінімальні синтаксичні одиниці є невід'ємною частиною будь-якого тексту, а особливо художнього. Вони виконують не лише інформативну функцію, але й створюють емоційне тло, розкривають характери та відображають індивідуальний авторський стиль.

Українська література ХХІ століття демонструє високий рівень мовної експресії, використовуючи різноманітні синтаксичні конструкції для відтворення внутрішнього світу персонажів і глибини художнього задуму. Драма «Мамій» Марії Матіос є яскравим прикладом сучасного драматичного тексту, в якому словосполучення виконують важливу стилістичну функцію.

У статті ми зосередимося на аналізі типів словосполучень за будовою, представлених у драмі «Мамій». Мета дослідження – виявити, які структурні моделі словосполучень переважають у творі, як вони впливають на його стилістичні особливості та які функції виконують.

Досягнення визначеної мети передбачає виконання таких завдань:

- визначити основні типи словосполучень (прості, складні, комбіновані) у драмі Марії Матіос «Мамій»;
- дослідити, які конструкції переважають в авторському тексті та їхню роль у формуванні драматичного дискурсу.

Виклад основного матеріалу. Становлення словосполучень в українській мові – це результат тривалої мовної традиції. Протягом багатьох поколінь вони набували усталеної структури та лексичного наповнення. Якщо слова – це статичні одиниці мови, то словосполучення – це динамічні утворення, що виникають в результаті творчого процесу мовця. Їх утворення не є випадковим чи механічним процесом, а підпорядковується певним структурним закономірностям. Для відображення та найменування явищ реальності мовець створює словосполучення та сполуки слів, кожне з яких є індивідуальним результатом його семантико-структурної мовленнєвої діяльності [3, с. 22-23].

Як вважає О. Пономарів, словосполучення – це мінімальна непередикативна одиниця синтаксису, утворена за нормами й правилами національної мови з двох чи більше лексично повнозначних слів на основі підрядного або сурядного зв'язку. Вони є носіями національної своєрідності мови та відображають особливості народного мислення. Те, як предмети та явища співвідносяться між собою в реальному світі, визначає, які мовні форми використовуються для їхнього позначення [5, с. 227].

У мовознавстві існує низка класифікаційних підходів до словосполучень, одним з яких є поділ за будовою або кількістю складових частин. Згідно з цим критерієм, виділяють три головні категорії: прості, складні та комбіновані словосполучення. Проте для опису їхньої будови використовуються ще й інші терміни, зокрема «прості – складні», «непоширені – поширені», «прості – ускладнені», «елементарні – неелементарні» [7, с. 38].

Прості словосполучення – це поєднання переважно двох повнозначних слів із сурядним чи підрядним зв'язком. Їхньою особливістю є те, що тут синтаксичний зв'язок може бути використаний тільки один раз, і вони можуть містити в собі інші, менші за обсягом, синтаксично оформлені словосполучення [2, с. 105].

Складні словосполучення – це поєднання трьох і більше повнозначних слів, утворені на основі різних/однотипних зв'язків, які відходять від одного слова. У кожному складному словосполученні значення простого словосполучення розширюється внаслідок третього елемента, що складається з одного або кількох слів [6, с. 97].

Комбіновані словосполучення – це синтаксичні конструкції, в яких поєднуються різні типи зв'язків, утворюючи ієрархічну структуру навколо головного слова [3, с. 31-32].

Варто зауважити, що художній світ твору Марії Матіос «Мамі» концентрується на темі материнського болю, який стає його домінантною емоційною складовою. Роман-драма розкриває особистісні страждання, що переживають п'ять героїнь, кожна з яких представлена в окремому розділі-дії: «Мама Марія» (Україна. Тепер уже завжди), «Мама Веронця» (Україна. 2015), «Мама Михайлина» (Україна. В часі і між 1953 і 2015 роками), «Мама Сидонія» (Україна), «Мама Мамая». Додаткова хронологічна категоризація підкреслює авторське прагнення акцентувати фатальну залежність людської долі від історичного контексту, що є наскрізною темою творчості Марії Матіос [1, с. 196-197].

Використання різних типів словосполучень має безпосередній вплив на функціональне навантаження мовних одиниць у художньому тексті. Вони не тільки визначають структурну організацію тексту, але й є важливим інструментом для передачі емоційного стану героїнь, їхнього болю, туги та переживань. У драмі «Мамі» Марія Матіос використовує такі типи словосполучень:

- прості словосполучення – «мої руки-крила», «мінлива безодня», «моя депресія», «безсонні марення», «хвороблива фантазія», «вирізати серце», «виплакати очі», «несподіваний сон», «розігнати темінь», «чорно побиватися», «розірвані альвеоли», «тривога від події», «ранкову молитву», «солений від сліз», «передсмертна сповідь»,

«імпровізованими молитвами», «непідтвердженою вірою», «не чули радості», «повідомити про смерть», «талант до страждання», «не залізне серце», «вгризатися в голубінь», «несамовитими очима», «закривавлену голову», «загойні слова», «випробувальний день», «почорніла від ридань», «звуглена душа», «чуже смакувати», «сумно від втрати»;

- складні словосполучення – «кульова блискавка інфаркту», «босоніж прасувати асфальт», «дорога матері до могили», «чистими небесними очима», «свої кайданні ноги», «добивати себе тугою», «небесні очі Сина», «моє синьооке сонечко», «біленький котик з очками», «шерхливий, буковий листочок», «пристарілий дзигарок на стіні», «особливий стан трупа», «безмежна скорбота матері», «важкими чорними хмарами», «чужому далекому місті», «розкішними чорними пам'ятниками», «простеньких дерев'яних хрестів», «дерев'яних безіменних хрестів»;
- комбіновані словосполучення – «продірявлене серце від болю», «користь із солених сліз», «хмара з профілем молодої людини», «не дуже чуйні до чужого плачу», «заспокоєна в небесах синова душка», «рев пораненого звіра», «клубок скручених цвяхів», «катапультували з лікарняного ліжка», «гойдати на вузькій кладочці», «жінку у траурній хустці», «дитятка з лляним волоссячком», «хрип пораненого звіра», «калини з кривавими ягодами», «горбики рудої глини» [4].

У тексті значну частину словосполучень становлять прості конструкції, які передають неперервне хвилювання, стан материнського горя («почорніла від ридань», «безсонні марення», «солений від сліз»), а також посилюють експресію дії, демонструють фізичний та емоційний стрес («вирізати серце», «виплакати очі», «чорно побиватися»). Таким чином, прості словосполучення, завдяки своїй стислості, стають потужним засобом для передачі емоційної гостроти, що є особливо важливим у драматичному контексті.

Другий тип словосполучень – складні конструкції, які використовуються для деталізації трагічних подій та для створення об'ємних, багатогранних образів. Марія Матіос не просто створює складні словосполучення – вона робить їх носіями глибокого сенсу, відтворюючи не лише ситуацію, але й внутрішній стан героїнь («босоніж прасувати асфальт», «добивати себе тугою», «кульова блискавка інфаркту»).

Найбільш складними є комбіновані словосполучення, які авторка активно використовує для передачі серйозних психологічних станів, підкреслення драматизму ситуацій та формування метафоричного полотна твору. Ці конструкції допомагають створити простір глибокого психологізму, втілюючи емоційні коливання, роздвоєність почуттів, неможливість прийняти реальність («рев пораненого звіра», «клубок скручених цвяхів», «жінку у траурній хустці»).

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, дослідження типів словосполучень за будовою у драматичному творі Марії Матіос «Мамі» дозволило виявити, що авторка майстерно використовує різноманітні синтаксичні конструкції для

відтворення глибинного психологізму та емоційної напруги. Аналіз показав, що у творі представлені всі три основні типи словосполучень за будовою: прості, складні та комбіновані, кожен з яких виконує свою стилістичну функцію. Прості словосполучення, завдяки своїй лаконічності, концентрують гострі емоції, складні використовуються для деталізації трагічних подій, а комбіновані виражають багатозначність художніх образів. Усі вони деталізують внутрішні переживання персонажів та формують загальну стилістичну атмосферу твору.

Перспективи подальших наукових напрацювань можуть базуватися на порівняльному аналізі використання словосполучень у драмі «Мамі» з іншими творами Марії Матіос, а також на дослідженні ролі інших синтаксичних конструкцій у формуванні драматичного дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буряк О. Образ матері в романі Марії Матіос «Мамі». Закарпатські філологічні студії. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 31. С. 195–199.
2. Дуденко О. Синтаксис української мови: навчальний посібник. Умань: ВПЦ «Візаві», 2015. 208 с.
3. Дудик П., Прокопчук Л. Синтаксис української мови: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 384 с.
4. Матіос М. Мамі. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2023. 288 с.
5. Пономарів О., Різун В., Шевченко Л. Сучасна українська мова: Підручник. Київ: Либідь, 1997. 400 с.
6. Удовиченко Г. Словосполучення в сучасній українській літературній мові. Київ: Наукова думка, 1968. 228 с.
7. Шульжук К. Синтаксис української мови. Київ: ВЦ «Академія», 2004. 408 с.

*Каськів Оксана
Науковий керівник – доц. Свистун Ніна*

СКЛАДНОПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ РОЗЧЛЕНОВАНОЇ СТРУКТУРИ: МЕХАНІЗМ ПОБУДОВИ ТА СТИЛЬОВА ПАЛІТРА У ТВОРІ Ю. ВИННИЧУКА «НАРЕЧЕНА ВІТРУ»

Постановка проблеми. Важливе місце у лінгвістичній науці належить синтаксису, розділу, що вивчає правила побудови речень та словосполучень у мові. Він забезпечує структурну організацію мовлення, визначає порядок слів і їх зв'язки у висловлюванні. Завдяки синтаксису ми передаємо думки, встановлюємо логічні зв'язки між елементами тексту і забезпечуємо його цілісність та зрозумілість. Важливе місце в синтаксисі займає і складнопідрядне речення.

Аналіз досліджень проблеми. Науковці активно аналізують роль синтаксису в формуванні стилю художнього твору, приділяючи особливу увагу складнопідрядним реченням. Роботи, присвячені структурі складнопідрядних речень, досліджують їх функції у створенні сюжету, стилістичного напрямку та емоційної насиченості тексту.

Детального аналізу саме складнопідрядних речень розчленованої структури у творчості Ю. Винничука немає, що свідчить про актуальність такого дослідження. Проза

Ю. Винничука ставала об'єктом дослідження таких науковців, як: Г. Грабович, Я. Поліщук, Р. Харчук, О. Медведчук та ін.

Мета дослідження - вибрати та проаналізувати складнопідрядні речення розчленованої структури у романі Юрія Винничука «Наречена вітру», дослідити їх механізм побудови, функціональне навантаження та роль у формуванні стильової палітри твору.

Завдання дослідження: виявити зв'язок між синтаксичними конструкціями та авторським стилем письма; відзначити індивідуальність використання складнопідрядних конструкцій; окреслити вплив розчленованих речень на стильову палітру тексту, зокрема на формування його естетичного сприйняття.

Виклад основного матеріалу. Складнопідрядне речення – це складне речення, частини якого нерівноправні за змістом та граматично і з'єднані підрядним сполучником чи сполучним словом [3, с. 405]. До сполучників підрядності належать такі: що, як, мов, наче, ніби, щоб, бо, якби, якщо, коли, чи; до сполучних слів – що, хто, який, чий, котрий, де, куди, звідки, коли, як, чому, скільки, наскільки. Роль сполучників часто виконують відносні займенники у різних відмінкових формах, а також прислівники, утворені від займенників.

За класифікацією чернівецьких синтаксистів – І. Слинька, Н. Гуйванюк, М. Кобилянської – складнопідрядні речення поділяються на такі типи:

- 1) речення нерозчленованої структури ;
- 2) речення розчленованої структури .

Ми у своєму матеріалі представимо складнопідрядні речення розчленованої структури.

Складнопідрядні речення розчленованої структури – це такі речення, в яких підрядна частина стосується, як правило, всієї головної частини загалом і поєднується з нею завдяки семантичним сполучникам, котрі демонструють певне смислове відношення [2]. Іноді трапляється, що підрядна частина пов'язується тільки з одним словом. Головна частина може існувати окремо, не маючи потреби у підрядній, що не виступає необхідним розширенням головної.

Складнопідрядні речення розчленованої структури складаються з головного та підрядного речень, які тісно пов'язані логічно і граматично. У текстах Ю. Винничука такі конструкції часто мають на меті розгортання основної думки, підкреслення деталей або створення динамічності розповіді. Наприклад, через послідовність підрядних речень письменник поступово розкриває думки, почуття чи мотивації персонажів, створюючи ефект глибини та багатосторонності.

Розчленована структура дозволяє комбінувати різні логіко-синтаксичні відношення: пояснювальні, причинові, умовні, часові тощо. Це дає змогу авторові гнучко маніпулювати темпом і напругою оповіді.

Представимо кілька прикладів, почерпнутих із аналізованого роману: підрядне часу (темпоральне): «Консул прокинувся, коли сонце радісно пробилось крізь щілину в шторах і засліпило його заспані очі...» [1, с. 13]; підрядне причини: «Та не довелося Маркусові довго роздумувати, бо вже за кілька днів його викликали до міністерства...» [1, с. 13]; підрядне мети: «Реляції... вас зацікавлять, щоб дати деяку картину про край...» [1, с. 19] тощо.

Ю. Винничук активно використовує складнопідрядні речення як елемент свого літературного стилю. Такі конструкції додають тексту художності, деталізації та ритмічності. У романі «Наречена вітру» складнопідрядні конструкції допомагають створити багатий мовний малюнок, що поєднує елементи магічного реалізму, психологічної драми та сатиричного гумору.

Особливості стильової палітри роману :складнопідрядні речення стають простором для втілення глибших підтекстів і авторських асоціацій; завдяки складній синтаксичній побудові письменник задає певний ритм, який може бути або плавним, або напруженим, залежно від задуму; такі речення сприяють створенню особливої атмосфери твору, яка відображає перехід між реальністю та фантазією.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, Ю. Винничук послуговується реченневими структурами розчленованого типу, які відіграють важливу роль не лише у розвитку сюжету, а й у формуванні унікального стилю автора. Складнопідрядні речення розчленованої структури допомагають автору передавати емоції, створювати атмосферу та заглиблювати читача у багатогранний світ його твору. В майбутніх дослідженнях можна розширити аналіз синтаксичних конструкцій у прозі Ю. Винничука (наприклад, нерозчленованої структури, багатокomпонентних складнопідрядних речень, у складі яких будуть речення розчленованої структури, та ін.), додаючи інші твори автора для порівняння й виявлення загальних тенденцій, або дослідити вплив синтаксису на емоційне сприйняття тексту читачами, враховуючи їхній культурний контекст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Винничук Ю. Наречена Вітру : роман. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2024. 384 с.
2. Складнопідрядні речення розчленованої структури. Pidru4niki. URL: https://pidru4niki.com/1854051640585/dokumentoznavstvo/skladnopidryadni_rechennya_ro_zchlenovanoyi_strukturi (дата звернення: 10.04.2025).
3. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 408 с.

Гладин Анастасія

Науковий керівник: доктор філософії з філології Костюк Юлія

МОВНІ ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ НОНФІКШН (НА МАТЕРІАЛІ КНИЖКИ ОЛЕКСІЯ КОВАЛЕНКА «ФРУКТИ ПРОТИ ОВОЧІВ»)

За останні п'ять років якісного і кількісного росту українського книжкового ринку з'явилося чимало оригінальних нехудожніх текстів, які зараховують до жанру *non-fiction*. Цей термін охоплює документалістику, бізнес-літературу, наукопоп і не тільки. Окремі книжки

українських авторів у цій ніші стають справжніми бестселерами. Яскравий приклад – «Фрукти проти овочів» Олексія Коваленка, вперше опублікована у видавництві «Віхола» у 2020 році. Це науково-популярна книжка, яка в доступній формі знайомить читача із науковим поглядом на звичні продукти і цікавими фактами з галузі ботаніки, щедро приправленими гумором.

Вивчення гумору в сучасній українській літературі є важливим і своєчасним. Воно допомагає не лише простежити розвиток гумористичних жанрів і їхнє значення для суспільства, а й краще зрозуміти сучасні суспільні тенденції, цінності та проблеми. Лінгвостилістичні дослідження засобів творення комічного найчастіше зосереджуються на художній літературі – поезії і прозі. Над цим працювали багато мовознавців, серед яких Н. Гуйванюк, О. Калита, Б. Пришва, О. Кузьмич. Засоби творення комічного в науково-популярному тексті рідко стають об'єктом вивчення, що й робить наше дослідження актуальним.

Мета статті – проаналізувати мовні засоби творення комічного в науково-популярній книжці «Фрукти проти овочів».

Сміх і жарт – це невід'ємні складові людського життя, вивчення яких задіює різні науки: лінгвістику, соціологію, філософію, літературознавство тощо. Сприйняття комічного є суб'єктивним процесом, який залежить від індивідуальних особливостей людини. Існує безліч теорій, що намагаються пояснити причини сміху та природу смішного, проте жодна з них не дає вичерпної відповіді. Лінгвісти в основному аналізують мовні засоби творення комічного, звертаючи особливу увагу на лексику та фразеологію, і рідше – на граматичні засоби. На думку О. Калити, слово, як будівельний матеріал для створення образів, зокрема й комічних, «не тільки створюється людьми, але й проходить багатовікову обробку суспільством» [2, с. 23].

Сьогодні існують різні підходи до визначення жанру нонфікшн: від широкого, що включає практичні посібники та публіцистику, до вузького, що обмежується лише науковою та документальною літературою. Ключовою особливістю нонфікшну є його інформативна функція, проте дослідники наголошують на розмитих жанрових межах: «У довгому ряду назв фігурують і журналістський роман, і літературна журналістика, і література факту, і документальна проза та ін.» [1, с. 4]. Інформативна функція у поєднанні з розважальною відображає сутність науково-популярного тексту, який ми зараховуємо до різновиду нонфікшн. І саме гумор відповідає за другий компонент в аналізованому тексті.

Для творення комічного ефекту в книжці «Фрукти проти овочів» Олексій Коваленко використовує лексико-фразеологічні засоби, серед яких чимало неологізмів. Ці одиниці привертають увагу читача, викликають сміх і додають тексту оригінальності. Дуже часто це неологізми іншомовного або сленгового походження, що додає викладу неформальності: *Щоправда невдовзі хвиля хайпу за цукровими буряками впала* [3, с. 24]. Хайп – слово, яке використовується для опису чогось дуже популярного, модного, що викликає ажіотаж і бурхливі обговорення в суспільстві. Використані у тексті фразеологізми також збагачують мову й образність твору: *Буряки й моркву тоді на пташиних правах вегетативних рослин частин доведеться викинути...* [3, с. 12].

У науково-популярному тексті О. Коваленко часто використовує для творення комічного тропи, зокрема метафори, епітети, порівняння. Художні засоби допомагають зіткнути в реченні контексти, які дивують і смішать читача, через метафоричні фрази: *Саме це чудо давньої селекції на попутках дісталоя Греції...* [3, с. 27]; та епітети : *Тому беріть весь виноградний удар на себе, утилізуйте ягоди так щоб жодному Бровкові чи Рексу не дісталоя* [3, с. 145].

Також у тексті є порівняння, які відіграють особливу роль, оскільки допомагають створити несподівані асоціації, підкреслити контрасти і викликати сміх: *Його часто віроломно йменують овочем, але це так само, як назвати маршрутку гарним громадським транспортом* [3, с. 150].

Не оминув автор і граматичні засоби творення комічного, зокрема звертання, вставлені конструкції і питальні речення. У випадку звертань, О. Коваленко досягає комічного ефекту «оживлюючи» плоди, про які розповідає, наприклад у контексті судового слухання: – *Так-так! Шановний мигдалю, ви стверджуєте, що є горіхом?* [3, с. 93].

У книжці часто можна зустріти вставлені конструкції, як-от: *Славетний британський постер «Копай заради перемоги» авторства Пітера Фрейзера зображав якраз чоловіка з вилами (ні, його звати не Олег) і коренеплодами моркви в обох руках* [3, с. 21]. Вставлене «Ні, його звати не Олег» у контексті описаного постера створює додатковий шар іронії та сатири, апелюючи до відомого українського політика Олега Ляшка.

Питальні речення, використані О. Коваленком часто мають ознаки риторичності і яскраву образність: *А хто тут напнув на себе футболку із самовпевненою назвою «Найбільша ягода у світі»? Кавун?* [3, с. 145].

Отже, у книжці «Фрукти проти овочів» автор використовує широкий арсенал засобів творення комічного. Це лексико-фразеологічні (неологізми, фразеологізми), художні (метафори, епітети, порівняння) й граматичні (звертання, вставлені конструкції, питальні речення) засоби. Комічний ефект виникає завдяки поєднанню несподіваних контекстів, відхиленню від мовних стандартів, грі слів та іншим інструментам. Олексій Коваленко демонструє цікавий стиль написання наукового-популярного тексту, вдало поєднує наукову інформацію, посилання на багатьох дослідників і все систематизує у доступній формі на прикладі мемів, гумору, іронії та сарказму. Завдяки таким прийомам читач сприймає ботаніку не як суху науку, а як своєрідну подорож у світ рослин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Афанасьєв О., Василенко І. Література нон-фікшн: до питання про специфіку. Філософія та гуманізм. 2021. № 1(13). С. 4–10. URL: http://dspace.opu.ua/jspui/bitstream/123456789/14246/1/Fil_Hum_13.pdf.
2. Калита О. Засоби іронії в малій прозі (кінець XX – початок XXI століття). Київ : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. 238 с.
3. Коваленко О. Фрукти проти овочів. Київ : Віхола, 2021. 224 с.

ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ

*Буєвич Анастасія
Науковий керівник – доц. Чумак Галина*

РОЛЬ ПЕРЕКЛАДУ У ЛОКАЛІЗАЦІЇ ЦИФРОВОГО СЕРЕДОВИЩА

Вступ. Перебуваючи в інформаційній ері та постійно користуючись цифровими технологіями, важко не помітити їх стрімкий розвиток протягом останніх років. Зокрема й набула популярності локалізація, що стала ключовою дією для адаптації продуктів до мовних і культурних особливостей конкретної цільової аудиторії. Важливу роль у цьому процесі відіграє переклад, який забезпечує точність, доступність та зрозумілість контенту для користувачів з різних країн. Актуальність теми зумовлена швидким розвитком цифрових технологій та необхідністю якісної локалізації цифрового середовища.

Мета дослідження – визначити роль перекладу у процесі локалізації цифрового середовища, враховуючи його мовні, культурні та технічні особливості.

Основний текст. Потрібно розуміти, що локалізація – це не лише переклад тексту, а й адаптація з урахуванням особливостей цільової аудиторії. Рейнгард Шелер надає таке визначення: «Локалізація – це лінгвістична та культурна адаптація цифрового продукту до вимог та особливостей певної локалі, а також послуги та технології, покликані забезпечити багатомовність світового інформаційного потоку. Тобто локалізація складається з перекладу цифрового матеріалу і широкого спектра додаткових дій» [4].

Ефективність локалізації більшою мірою забезпечує переклад, адже навіть незначні помилки можуть призвести до нерозуміння або викривлення значення. Ключовим завданням перекладу в локалізації є не лише точне відтворення змісту, а й збереження інтонації та стилістики оригінального тексту.

У цифровому середовищі, зокрема на освітніх платформах та в мобільних застосунках, користувачі очікують інтуїтивно зрозумілого контенту, що потребує якісного перекладу. Неправильний переклад може спричинити не лише нерозуміння, а й негативне сприйняття продукту на ринку.

Через це потрібно виділити необхідні навички та знання перекладача-локалізатора. А. Артушевська провела опитування, за яким найважливішими є володіння робочими мовами, розуміння особливостей країни-носія цих мов і її регіонів, а також досвід роботи з CAT-інструментами. Важливу роль відіграє й критичне мислення, оскільки це не дослівний переклад (важливо розуміти структуру текстових файлів, що таке змінні, які можуть бути перепони в перекладі множин чи текстів із невизначеною статтю тощо) [1].

На локалізацію цифрового середовища впливають певні лінгвістичні особливості. Наприклад, надзвичайно важливо коректно відтворювати терміни, акроніми, числові значення, а також адаптувати граматичні форми.

До лексичних особливостей відокремлюють переклад рядків з акронімами та аббревіаціями, колоквіалізмами, ідіомами та метафорами. Особливої уваги потребують професійні терміни, що не мають прямих аналогів у цільовій мові, оскільки потрібно не лише перекласти слово, а й адаптувати його до контексту, зберігаючи при цьому його зміст.

До граматичних особливостей належить локалізація рядків із числами, забезпечення інклюзивності мови й доступності, а також переклад різних форм іменників, займенників і дієслів. Довжина граматичних конструкцій в цифровому середовищі часто є лаконічною, що спричинено обмеженнями інтерфейсу. Через це перекладач-локалізатор зобов'язаний шукати баланс між правильністю формулювання і зручністю сприйняття тексту.

Мабуть, найважливішими є орфографічні особливості, до яких відносять використання великої та малої літер, переклад тексту дескрипторів і адаптацію символів. Ці нюанси коливаються між різними мовами, тому для забезпечення якості важливо знати актуальні правила правопису. Це може впливати на сприйняття тексту, особливо у випадках, коли оригінальний текст містить специфічні знаки, скорочення або графічні елементи.

В процесі локалізації неодноразово постають перед труднощами, серед яких:

технічні обмеження: цільовий рядок часто обмежений в кількості символів, оскільки це впливає на вигляд інтерфейсу. Тому компанія Setapp вирішила не змінювати назви кнопок, а повідомляти перекладачам максимально допустиму кількість символів. Адже локалізація – це пошук оптимального рішення, що враховує всі обмеження і побажання [2];

технічні модифікації: перекладач-локалізатор не просто перекладає, а робить продукт доступним для цільової аудиторії. З цієї причини й існують технічні модифікації, до яких відносять різні формати часу і дат, визначення валют, одиниці вимірювання тощо;

динамічний текст: Я. Качан стверджує, що надмірне використання змінних може створювати серйозні проблеми під час локалізації, перешкоджаючи застосуванню природного перекладу, а іноді й унеможливаючи його. Усе через унікальність і відмінності граматик природних мов, які проявляються в необхідності узгодження слів у реченні, різному порядку слів, відмінностях пунктуації тощо [3].

З розвитком штучного інтелекту зростає використання автоматичного перекладу, що прискорює локалізацію, але потребує детального редагування. Штучний інтелект рідко враховує культурні та лінгвістичні нюанси, через що можуть бути наявні помилки в перекладі та, відповідно, незадовільна якість локалізованого продукту. Через це також важливо проводити тестування, яке допоможе виявити проблеми в інтерфейсі, помилки в адаптації контенту та проблеми з відтворенням тексту, перш ніж продукт стане доступним користувачам.

Для ефективної локалізації необхідно застосовувати комбіновані методи: використання спеціалізованих інструментів, тестування якості перекладу та залучення професійних лінгвістів. Важливим аспектом є тісна співпраця між розробниками, дизайнерами та локалізаторами, що дозволяє уникнути багатьох технічних і лінгвістичних проблем ще на етапі створення продукту.

Висновки. Таким чином, переклад дійсно важливий у локалізації цифрового середовища, адже саме він забезпечує точність, культурну адаптацію та якість продукту. Для ефективної комунікації перекладачу-локалізатору не достатньо знати мови, потрібно також мати знання у сфері цифрових технологій і критичне мислення. До того ж від локалізації залежить конкурентоспроможність продукту на міжнародному ринку, тому важливо інвестувати у якісний переклад.

Подальші дослідження можна спрямувати на детальніше вивчення проблематики локалізації в українському цифровому сегменті і її розв'язання. Іншим перспективним напрямком є удосконалення автоматизованих систем локалізації (включно з використанням штучного інтелекту) та її інтеграція у професійну діяльність, однак потребує доопрацювання та залучення експертів для забезпечення високої якості перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артушевська А. 11 запитань про локалізацію: з чого починати роботу в галузі, як перевіряють знання фахівців і що робити з критикою. URL: <https://gamedev.dou.ua/articles/11-questions-about-game-localization/#two> (дата звернення: 26.03.2025).
2. Качан Я. Не перекладачами єдиними: як уся команда може впливати на якість локалізації. URL: <https://dou.ua/forums/topic/46263/> (дата звернення: 26.03.2025).
3. Модлінська І. Виклики й рішення в локалізації застосунків. URL: <https://dou.ua/forums/topic/47985/> (дата звернення: 26.03.2025).
4. Schäler. R. Localization. Encyclopedia of Translation Studies, Baker M. and Saldanha G. (Eds.), 2007.

Гонта Христина

Науковий керівник – доц. Караневич Мар'яна

СПОСОБИ ВІДТВОРЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ДІАЛЕКТИЗМІВ В АНГЛІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ МОВНІЙ ПАРІ

Вступ. У сучасному перекладознавстві питання передачі діалектного мовлення посідає одне з чільних місць, особливо коли йдеться про художні тексти, насичені регіональними або соціальними мовними варіантами. Територіальні діалекти в оригінальних творах не лише виконують стилістичну функцію, але й є потужним інструментом творення соціокультурного портрета персонажів, окреслення їхнього походження, статусу, освіти й навіть світоглядних орієнтирів. Особливої складності набуває проблема відтворення таких діалектних особливостей у перекладах між неспорідненими мовами, зокрема в межах англійсько-української мовної пари, коли прямого відповідника для окремих діалектних форм не існує. Успішний переклад територіальних діалектизмів потребує від перекладача не тільки глибокого розуміння вихідного тексту, а й творчого підходу та володіння широким спектром стилістичних і лексичних засобів, що дозволяють зберегти функціональні характеристики мовлення персонажа в іншомовному середовищі.

Метою статті є встановлення способів відтворення територіальних діалектизмів у художньому перекладі в англійсько-українській мовній парі шляхом аналізу романів «Вбити

пересмішника» Гарпер Лі, «Таємний сад» Френсіс Бернет та «Посмертні записки Піквікського клубу» Чарльза Діккенса.

Основний текст. Формування мовної особистості персонажа у художньому творі є одним із найважливіших елементів авторської концепції, що покликаний відтворити не лише індивідуальні риси героя, а й вкорінити його у конкретний соціальний, культурний або географічний контекст. Одним із потужних засобів досягнення цієї мети є використання діалектних форм, які відображають територіальну приналежність героя. Відповідно, проблема адекватного відтворення територіальних діалектизмів у перекладі на іншу мову, зокрема у межах англійсько-української мовної пари, набуває особливої ваги, оскільки перекладач стикається з необхідністю передати не лише зміст мовлення, але і його соціально-культурне маркування.

У художньому перекладі діалекти постають як багатокомпонентне явище, що охоплює фонетичні, лексичні, граматичні та стилістичні рівні мови. Перекладачеві доводиться не лише аналізувати ці рівні, але й приймати рішення щодо способу відтворення діалектних елементів у мові перекладу. Це завдання ускладнюється тим, що безпосереднє відображення територіального діалекту в іншій мовній системі майже неможливе, оскільки діалекти, як правило, є унікальними для кожної мови й культури. Як зазначають Т. Некряч та О. Ребрій, використання діалекту культури-приймача для відтворення діалекту культури-джерела може призвести до спотворення географічної локалізації твору, а відтак і його художньої автентичності [8, с. 24; 9, с. 32]. У зв'язку з цим перекладачі вдаються до різних тактик, серед яких найбільш поширеними є: 1) стилістичне маркування мовлення персонажа шляхом використання простонародної або розмовної лексики; 2) використання архаїзмів або неологізмів для створення ефекту мовної відчуженості; 3) часткове відтворення фонетичних особливостей діалекту; 4) компенсація діалектних рис іншими засобами, наприклад, синтаксичними конструкціями або інтонаційними особливостями; 5) маркування діалекту в авторських ремарках або виносках [2, с. 33].

У британській і американській літературі XIX–XXI ст. часто використовуються діалекти, які відіграють ключову роль у формуванні соціального й етнічного портрету персонажів. Наприклад, йоркширський діалект (територіальний діалект Північної Англії), афроамериканський діалект (етносоціолект, характерний для носіїв африканського походження в США) та кокні (діалект Східного Лондона, асоційований із робітничим класом) [4, с. 73]. Ці діалекти відзначаються рядом специфічних ознак, які створюють певні труднощі для перекладачів.

Розглянемо приклад відтворення афроамериканського діалекту: “Hush your mouth! Don’t matter who they are, anybody sets foot in this house’s yo’ comp’ny, and don’t you let me catch you remarkin’ on their ways like you was so high and mighty!” [12]. – «Заткнись! Немає значення, хто вони такі – кожен, хто ступає в цей дім, твій гість, і не смій мені базікати про їхні звички, наче ти пані з великого панства!» [7]. У цьому прикладі видно, що перекладач не відтворює

фонетичну специфіку афроамериканського діалекту (yo', remarkin'), але використовує знижену лексику («заткнись», «базікати»), що передає соціальну характеристику персонажа. Таким чином реалізується тактика функціональної компенсації діалектних ознак.

Розглянемо ще один приклад із використанням йоркширського діалекту: “Tha’s nowt but a scrawny nowt, tha knows” [10]. Переклад: «Ти нічого, крім кістлявої нікчеми, не вартий, знай це» [1]. Тут форма «tha» замінена займенником «ти», а діалектизм «nowt» перекладено як «нікчема», що передає зневажливий тон оригіналу. Водночас збережено емоційне забарвлення мовлення.

Кокні також характеризується специфічною фонетикою, римованим сленгом і граматичними відхиленнями від норми. Наприклад: «I ain’t got no bleedin’ idea what yer talkin’ about, mate» [11]. – «Без поняття, про що ти торочиш, друже» [6]. Тут перекладач застосовує стилістично знижену лексику («торочиш») та розмовну конструкцію («без поняття»).

Як зазначає О. Гаврикова, діалекти у художньому тексті можуть виконувати етнографічну, соціально-культурну, ідеологічну функції. У перекладі повне відтворення етнографічної функції є малоймовірним через відсутність еквівалентів локального діалекту, однак соціальна й ідеологічна функції можуть бути частково або повністю збережені через відповідне стилістичне маркування [3, с. 30].

Слід зауважити, що крім використання діалектів низького соціального прошарку, увагу слід приділити гіперлектам – мовленню персонажів із високим соціальним статусом, яке відзначається підкресленою нормативністю, складною синтаксичною організацією та добром книжної лексики. Перекладач має прагнути зберегти ці ознаки, уникаючи надмірної стилізації [5, с. 133].

Висновки. Дослідження дозволяє зробити кілька висновків щодо відтворення територіальних діалектизмів у художньому перекладі з англійської на українську. Повноцінне пряме перенесення фонетичних, лексичних і граматичних особливостей оригінального діалекту є малореалістичним через відсутність структурних відповідників та унікальність діалектних систем кожної мови. Водночас діалекти відіграють важливу роль у формуванні автентичного образу персонажів і культурного контексту твору, тому їх ігнорування призводить до втрати частини авторського задуму. Таким чином, переклад діалектного мовлення передбачає не механічне відтворення форм, а ретельне добирання засобів, які забезпечують функціональну відповідність. З огляду на неможливість відтворити територіальні діалекти англійської мови українськими територіальними діалектами, перекладач має зосередитися на збереженні соціального компонента мовлення. Використання розмовної та стилістично зниженої лексики є ефективним засобом передачі діалектних рис у межах англійсько-української мовної пари. Загалом, відтворення територіальних діалектизмів у межах англійсько-української пари – складний процес, що потребує філологічної підготовки та творчого підходу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бернет Ф. Г. Таємний сад / Френсіс Годгсон Бернет ; пер. з англ. Наталки Римської. Львів : Видавництво Старого Лева, 2010. 288 с.
2. Бугера О. А. Соціальні діалектизми: історія розвитку та теоретичного опрацювання. Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. 2011. №. 6 (2). С. 30–38.
3. Гаврикова О. М. Проблема співвідношення «мова-діалект» в сучасній англійській мові. Дніпро : Міжнародні відносини, 2018. 59 с.
4. Демків Ю. М. Англійська літературна мова та її територіальні діалекти: компаративний аналіз. Young Scientist. 2017. Т. 44. №. 4.3 (44.3). С. 73–76.
5. Дехтярьова О. В. Лінгвокультурологічний аспект вивчення діалектних фразеологізмів у художніх творах. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка. Філологічні науки. 2015. №. 38. С. 131–134.
6. Дікенс Ч. Посмертні записки Піквікського клубу / Чарльз Дікенс ; пер. з англ. Володимира Панченка. Київ : Видавництво Жупанського, 2024. 808 с.
7. Лі Г. Вбити пересмішника / Гарпер Лі ; пер. з англ. Тетяни Некряч. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2019. 384 с.
8. Некряч Т. Є., Чала Ю. П. Через терни до зірок: труднощі перекладу художніх творів: навчальний посібник. Вінниця: НОВА КНИГА, 2008. 200 с.
9. Ребрій О. В. Вступ до перекладознавства : конспект лекцій для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» факультету іноземних мов. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. 116 с.
10. Burnett F. The Secret Garden. URL: <https://archive.org/details/secretgarden00burn/page/4/mode/2up> (дата звернення: 21.03.2025).
11. Dickens Ch. The Posthumous Papers of the Pickwick Club. URL: <https://www.dickens-online.info/thepickwick-papers-page6.html> (дата звернення: 21.03.2025).
12. Lee H. To Kill a Mockingbird. URL: http://www.kkoworld.com/kitablar/harper_li_masqarachini_oldurmek-eng.pdf (дата звернення: 21.03.2025).

Грицик Наталія

Науковий керівник – доц. Чумак Галина

ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ СТИЛЮ ТА ЗМІСТУ У ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ «ВАВИЛОН» РЕБЕККИ КВАН

Вступ. Існуюче мовне розмаїття у глобалізованому світі сприяє створенню великої кількості літературного продукту. Автори намагаються створити унікальний твір, який приверне увагу та зацікавить читача. Успішність твору на міжнародному ринку залежить в значній мірі від його перекладу. Як наслідок перед перекладачами з'являються багато викликів, пов'язаних із відтворенням тексту і збереженням авторського стилю та змісту. Для того щоб пристосувати переклад до норм цільової мови використовуються перекладацькі трансформації. Ключовими є лексичні трансформації, які дозволяють передати не просто слова, а їхнє значення, стиль та характер авторського оригінального тексту.

Метою статті є дослідження значення поняття лексична трансформація, розгляд системи класифікацій трансформацій, встановлення особливостей використання лексичних перетворень та аналіз їхнього впливу на стилістичні особливості шляхом порівняння оригіналу та перекладу Литвиненко Ганни роману «Вавилон» Ребекки Кван.

Виклад основного матеріалу. Переклад – це відтворення особливостей мови оригіналу засобами цільової мови. В ситуаціях коли через культурні та мовні відмінності виникають труднощі із перекладом, перекладачі, щоб знайти вдалий відповідник вдаються до

перекладацьких трансформацій. Лінгвісти по-різному трактують одне й те саме явище та мають власне бачення аспектів трансформацій. Як наслідок, досі не прийнято єдиного визначення «перекладацької лексичної трансформації». Натомість в аналізі перетворень Білоус Н.П., Дячук Л.С., Довженко І.В. зустрічаємо більш конкретніше визначення терміну – «лексичні трансформації – це перетворення тексту оригіналу на формально лексичному та лексико-семантичному рівнях, які застосовуються для нівелювання міжкультурних розбіжностей при перекладі» [1]. Тобто, лексичні трансформації – це зміни у перекладі, які керуються правилами цільової мови для того, щоб досягти адекватного відтворення тексту оригіналу.

Перекладацькі трансформації є важливим елементом процесу перекладу, оскільки дозволяють передати зміст оригінального тексту у цілому та зберегти його жанрове та стилістичне значення. Сьогодні існує багато способів класифікації лексичних трансформацій. Так, український перекладач Максимов С.Є. вважає, що трансформації слід розподілити наступним чином: генералізація, диференціація, конкретизація, смисловий розвиток, антонімічний переклад, компенсація, перестановка сегментів тексту [3]. Більш розширену систему класифікації лексико-семантичних перетворень надали Науменко Л. П. та Гордєєва А.Й. У своїх працях вони виділяють 12 видів трансформацій: вибір варіантного відповідника, контекстуальна заміна, калькування, описовий переклад, транскодування, антонімічний переклад, компресія, декомпресія, транспозиція, конкретизація значення, генералізація значення [4].

Для нашої статті взяті за основу і будуть проаналізовані найпоширеніші трансформації, а саме: вибір варіантного відповідника, конкретизація, генералізація, смисловий розвиток, додавання, та вилучення.

Трансформація вибору варіативного відповідника є однією із необхідних для досягнення адекватного перекладу багатозначних слів. Основна увага приділяється контексту, оскільки від зв'язків слова у реченні залежить правильний вибір перекладу із синонімічного ряду слова [4].

Оригінал: "He felt a crush of guilt then for loving them..."[5].

Переклад: "...він відчув спалах провини за те, що любить їх..." [2].

У вищезазначеному реченні слово *a crush* має декілька значень «давка, тиснява, закоханість», однак, якщо розглядати слово в контексті словосполучення *a crush of guilt*, перекладач запропонував відповідник *спалах провини*, який є правильним і доцільним.

Основна ідея трансформації генералізації полягає в тому, щоб слово із вузьким значенням було передано більш загальним [4]. Таке лексичне перетворення дозволяє відтворити зміст зрозуміліше для цільової аудиторії.

Оригінал: Robin's doppelgänger ordered them two glasses of a light golden ale [5].

Переклад: Двійник Робіна замовив два кухлі світлого золотого елю [2].

У цьому реченні простежується яскравий приклад генералізації. Слово з німецькою етимологією *doppelgänger* має буквальний відповідник *допельгангер*, що означає *лиховісний*

двійник, поява якого віщує смерть головного героя. Натомість у перекладі використане слово із загальним значенням *двійник*.

На протизагальній генералізації існує конкретизація, яка деталізує значення слова [4]. Вона дозволяє краще передати зміст та розкрити загальні та невизначені слова.

Оригінал: 'Mine too,' Robin said eagerly. 'What did you think?' [5].

Переклад: - Мій також! – гаряче погодився Робін. – І що думаєш? [2].

В наведеному вище реченні бачимо, що дієслово *to said* перекладено *погодився*. Таким чином, слово було відтворено із глибшим значенням, що дозволило передати потрібну інформацію українською мовою.

Додавання слів або ампліфікація збільшує кількість мовних елементів у тексті та допомагає розкрити зміст та ідею речення. [4]

Оригінал: Then Griffin asked, in an obvious attempt at an olive branch, 'What's on for Christmas?' 'First there'll be dinner in hall.' [5].

Переклад: А тоді Гріффінін запитав, явно намагаючись простягти оливкову гілку миру. – Які плани на Різдво? – Спершу буде вечір в головній залі [2].

В такому випадку *olive branch* – оливкова гілка миру, *what's on* - які плани, *hall* – головна зала, були перекладені із додаванням слів, що допомогло читачу краще зрозуміти сенс речення.

Трансформація вилучення або декомпресії у процесі перекладу скорочує кількість мовних одиниць, які не несуть смислового навантаження [4].

Оригінал: Robin sipped his wine, trying to match Pendennis's listless affect [5].

Переклад: Робін відпив вина, намагаючись наслідувати Пенденніса [2].

У перекладі цього речення було опущено *listless affect*, оскільки в романі Пенденніс персонаж апатичний і повторення опису його байдужості є лишнім.

Змістовий розвиток – лексична трансформація, яка застосовується, тоді, коли переклад слова/словосполучення залежить від причинно-наслідкових зв'язків [1].

Оригінал: Assembled on the table was such a rich collection of liquor it made Robin dizzy to look at it. 'Help yourself to anything you want [5].

Переклад: На столі була така багата колекція спиртнього, що Робіну запаморочилося від самого погляду на неї. – Пригощайся чим забажаєш [2].

В контексті цього речення йдеться про багатий вибір спиртнього, тому *help yourself* (допоможи собі сам) відтворено відповідником *пригощайся*, оскільки персонаж отримує запрошення вибрати щось на власний смак. Цей приклад ілюструє, що змістовий розвиток допомагає уникнути калькування.

Висновки. Таким чином, лексичні трансформації відіграють важливу роль у перекладі для збереження змістової складової тексту. Вдале використання трансформацій дозволяє здійснити адекватний переклад тексту оригіналу таким чином, щоб зробити його максимально

природним для цільового читача, зберігаючи при цьому лексико-семантичні аспекти оригінального твору.

Перспективами подальших досліджень може бути аналіз стилістичних та прагматичних перетворень у художньому перекладі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоус Н. П., Дячук Л. С., Довженко І. В. Лексичні трансформації при перекладі англійських медіатекстів українською мовою // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2023. № 59, Т. 1. С. 172–175. DOI: <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2023.59.1.39>. ISSN 2409-1154. (дата звернення: 25.03.2025).
2. Кван Р. Вавилон / пер. з англ. Г. Литвиненко. Харків: Видавництво «Жорж», 2023. 584 с.
3. Максимов С. Практичний курс перекладу (англійська та українська мови). Теорія та практика перекладацького аналізу тексту для студентів факультету перекладачів та факультету заочного та вечірнього навчання: навчальний посібник. Київ: Ленвіт, 2006. 157 с.
4. Наumenко Л., Гордєєва А. Практичний курс перекладу з англійської мови на українську: навч. посібник. Вінниця: Нова книга, 2011. 136 с.
5. Kuang R. Babel: An Arcane History. Harper Voyager, 2022. 546 p.

Материнчук Роман

Науковий керівник – доц. Караневич Мар'яна

АТМОСФЕРА СТРАХУ В ЛІТЕРАТУРІ ЖАХІВ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ

Вступ. Одним із ключових викликів перекладу художніх текстів жанру жахів є відтворення різних емоційних станів персонажів, що створюють наративну напругу. Важливо не лише передати зміст, а й відтворити атмосферу страху, тривоги та напруженого очікування, які є невід'ємними елементами такої літератури.

Страх є ключовим елементом художніх творів жанру жахів. Для створення відповідної атмосфери в оригіналі використовуються різноманітні структурні, лексичні й семантичні елементи, які під час їх відтворення у перекладі потребують адаптації. Зважаючи на вищезазначене, основне завдання перекладача полягає в тому, щоб максимально точно передати здатність твору жанру жахів хвилювати читача, утримувати його увагу, викликати відчуття тривожного передчуття й непередбачуваності подій.

Мета статті полягає у встановленні специфіки відтворення атмосфери страху засобами цільової мови у перекладній художній літературі шляхом аналізу теоретичної джерельної бази з теми.

Основна частина. У сучасних дослідженнях увага вчених зосереджена на аналізі мовних засобів створення атмосфери страху [4] та методів їх відтворення у перекладі [2; 3; 6], оскільки, як стверджує І. Андрєєва, саме страх є найдавнішим і найсильнішим з людських почуттів [1, с. 11].

Дослідник А. Левченко зауважує, що література жахів за своєю природою належить до жанрів, що будуються за принципом: емоційний стан персонажів викликає відповідний відгук у читачів. Основною рисою «художнього страху» є його зв'язок із надприродними істотами та явищами, що, на відміну від реального страху, не становлять безпосередньої загрози. Завдяки

цьому жанр володіє унікальним інструментарієм впливу: він здатен хвилювати, «лоскотати» нерви та пробуджувати інтерес. Важливу роль у літературі жахів відіграє створення атмосфери напруженого очікування. Дослідник вказує на те, що страх є центральною категорією естетики літератури жахів, виступаючи як символ передчуття смерті, болю, хвороби та незбагненого. Емоції жаху, що виникають під час читання, на підсвідомому рівні запускають у реципієнта захисну нейрофізіологічну реакцію, спрямовуючи увагу на потенційну загрозу [3]. Відповідно перед перекладачем постає завдання повноцінно відтворити атмосферу страху під час перекладу, що вимагає особливої уваги до засобів та форм його втілення у певному літературному творі.

Подібно до А. Левченко, А. Раті звертає увагу на значущість концепту СТРАХ як одного з ключових елементів літератури жахів, що обумовлено основною метою цього жанру – викликати у читача відчуття тривоги й занепокоєння. Функціональна роль страху в межах жанру полягає у відображенні інстинкту самозбереження, що активізується в умовах загрози життю або несприятливого середовища для існування. Як складний психологічний конструкт, страх у художньому творі реалізується через поєднання опису об'єктів або ситуацій, що його викликають, і емоційного стану героя, який його переживає [4, с. 288], а отже, саме ці елементи першоджерела потребують особливої уваги перекладача.

Зауважмо, що література жахів має власну лексичну базу, на якій ґрунтується жанр. Лексичні засоби створення страху включають тропи, стилістичні засоби та слова, що передають контекст емоції страху. Вони використовуються у творах літератури жахів для створення ефекту сюжетної напруги, опису емоційного стану персонажів у конкретний момент, деталізації зовнішності персонажів та хронотопу подій. Увесь словниковий запас жанру об'єднаний під асоціативним семантичним полем «жаху», основою якого є емоційно-семантична домінанта [6, с. 226]. Письменники жанру жахів також використовують сенсорні деталі, графічні описи вбивств, катувань, зображення чудовиськ або, навпаки, буденні об'єкти. Метафори, образність, ритм і напруження відіграють ключову роль у передаванні цих емоцій, оскільки вони посилюють сприйняття жахливого [5, с. 32]. Мовні, літературні чи стилістичні засоби допомагають автору викликати у читача відчуття страху й огиди, проте вони можуть становити труднощі для перекладача, який має знайти рівноцінний варіант у тексті перекладу для іншомовного літературного твору. Отже, переклад має відтворити мовні та культурні особливості оригіналу, а також викликати емоційний стан «жаху». Вторинний текст не можна вважати успішним, якщо перекладач нехтує відтворенням емоційності [5, с. 33].

Для адекватного перекладу й відтворення емоційного навантаження тексту, зокрема й атмосфери страху, перекладач вдається до вибору еквівалента мовної одиниці оригіналу, що здійснюється на основі відповідності лексичних і граматичних значень слів з урахуванням контексту, ситуації та фонових знань. Якщо точний еквівалент відсутній, застосовуються різні міжмовні трансформації, які поділяються на лексичні, граматичні та стилістичні. У деяких випадках такі трансформації використовуються комплексно [2, с. 89]. Застосування різних

видів перекладацьких трансформацій дає змогу перекладачеві якісно й адекватно відтворити емоційне й смислове навантаження тексту оригіналу під час перекладу, оскільки граматичні та лексичні системи мов часто мають розбіжності й спричиняють неможливість добору еквівалентної лексики. Зауважимо, що дослідниця О. Головнєва-Коппа рекомендує перед здійсненням перекладацьких трансформацій проводити прагматичний аналіз, який дасть змогу визначити, яку інформацію можна вилучити або модифікувати під час перекладу [2, с. 89]. Цей аналіз дасть змогу оцінити особливості опису атмосфери страху в оригіналі для подальшого її відтворення під час перекладу.

Висновки. Атмосфера страху є одним з основних елементів художнього твору літератури жахів. Відповідно повноцінне її відтворення під час перекладу важливе для збереження особливостей жанру, а також формування певного емоційного стану читача. Перед перекладачем постає завдання максимально точно передати усі художні та стилістичні елементи оригіналу. З цією метою часто використовуються різноманітні перекладацькі трансформації, що дає змогу відтворити у перекладеному тексті мовні елементи та емоційну напругу. Перекладач має здійснити прагматичний аналіз оригіналу перед тим, як вдаватись до будь-яких перетворень у тексті перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрєєва І., Єрохіна Д. Особливості утворення жаху в хронотопі роману С. Кінга «ІТ» в оригіналі та перекладі. Нова філологія. 2019. № 75. С. 10-15. URL: <http://novafilohiia.zp.ua/index.php/new-philology/article/view/84/82>
2. Головнєва-Коппа О. Лексичні засоби створення страху та їх збереження під час перекладу (на матеріалі творів Стівена Кінга). Науковий вісник Херсонського державного університету. 2018. Вип. 2. С. 87-91. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/nvxdupmk_2018_2_19.pdf
3. Левченко А. Особливості відтворення літератури жаху в сучасних умовах перекладу. URL: <http://www.vtei.com.ua/doc/16.10.2015/66/6.23.pdf>
4. Раті А. Особливості відтворення мовної об'єктивації концепту «страх» (на матеріалі англomовних готичних романів та їх перекладів). Шляхи подолання мовних та комунікативних бар'єрів: методика викладання гуманітарних дисциплін студентам немовних спеціальностей : збірник наук. праць. Київ: Талком. 2015. С. 286-290. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/handle/NAU/19678>
5. Dalak Ataözü A. Imageries of horror in literary translation: the Turkish translations of Clive Barker's The Books of Blood Volume1. Ankara. 2019. 102 p. URL: <https://www.academia.edu/download/87060806/10233988.pdf>
6. Yemelyanova O. Specifics of the horrific representing in the process of horror literary works translation. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2024. № 67. С. 225-229. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/97173/1/Yemelyanova_horror_translation.pdf

Салій Олеся

Науковий керівник – доц. Чумак Галина

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ «ПОДАРУЙ МЕНІ ЗІРКУ»

Вступ. Художні твори британських авторів завжди користувалися популярністю на українському книжковому ринку. Особливо затребуваними є якісні, адаптовані до

українського читача переклади цих художніх текстів. Слід зазначити, що фахівців у сфері художнього перекладу є безліч, проте, зважаючи на важливість теоретичних знань, а не лише мовного чуття, постає вагоме питання щодо того, якими перекладацькими техніками вони користуються. Особливо важливим є питання застосування лексико-граматичних трансформацій задля забезпечення адекватного цільового тексту твору. Дане дослідження є актуальним, адже акцентує увагу на важливості використання лексико-граматичних трансформацій з метою виконання якісного художнього перекладу творів сучасних британських авторів. Вибір теми обумовлений бажанням поповнити теоретичні матеріали для навчання студентів-перекладачів сучасними наочними прикладами застосування лексико-граматичних трансформацій у процесі перекладу.

Мета нашої статті полягає у виявленні та аналізі лексико-граматичних трансформацій на матеріалі роману «Подаруй мені зірку».

Основний текст. Виконання художнього перекладу завжди було і залишається одним з найважчих перекладацьких завдань. Художні тексти відрізняються своїми жанрово-стилістичними характеристиками: у деяких творах автори часто використовують специфічну для певних територій країни лексику, деякі насичені певними мовно-стилістичними засобами, інші, навпаки, вирізняються специфічним сленгом або ж гумором. Крім того, перекладачам доводиться багато працювати над такими важливими аспектами, як місце подій, культурні нюанси, часові рамки (роки, під час яких відбуваються події у творі), образи героїв, їхні імена та манера спілкування та ще безліч інших стилістичних аспектів, які є надзвичайно важливими для цільового тексту. Кількість таких компонентів твору величезна, проте впоратися з ними легко, якщо під час перекладу використовувати лексико-граматичні трансформації.

Використання трансформацій є надзвичайно важливим етапом, адже значно полегшує роботу перекладачам, пропонуючи безліч варіантів вирішення перекладацьких завдань та забезпечуючи різноманітні шляхи відтворення компонентів цільового тексту відповідно до вимог мови-перекладу. Варто відзначити й те, що використання лексико-граматичних трансформацій допоможе забезпечити зрозумілий та милозвучний для українського читача переклад максимально наближений до оригіналу.

Загалом, лексико-граматичні трансформації можна класифікувати на лексичні та граматичні трансформації.

Лексичну трансформацію, згідно з думкою В.І. Карабана можна окреслити, як перекладацький підхід спрямований на зміну лексичних мовних одиниць тексту оригіналу відповідними мовними одиницями тексту перекладу, одночасно враховуючи культурні, стилістичні та прагматичні аспекти цільової мови. Даний підхід застосовується для роботи з лексикою мови оригіналу, у випадках, коли відповідники цільової мови є недоречними у контексті художнього твору [3, с. 300].

Загалом є багато видів лексичних трансформацій, проте у даній статті ми хочемо детальніше розглянути генералізацію, модуляцію та антонімічний переклад.

Генералізацію можна охарактеризувати, як спосіб перекладу, що застосовується до лексичних одиниць та полягає у заміні вузького значення елемента мови на ширше [2, с. 87].

She shifts, adjusting the saddlebags, making sure the mule is balanced as they pick their way down toward the creek [6, с. 1].

Жінка совається в сідлі, поправляючи сумки, щоб рівномірно розподілити вагу на мулі, доки вони пробираються вниз до річки [5, с. 7]

У вищенаведеному прикладі перекладачі відтворили слово creek, яке згідно з онлайн-словником Cambridge Dictionary має значення (бухта, струмок) [1] за допомогою ширшого за значенням українського відповідника річка.

Модуляцію своєю чергою можна розглядати через призму причинно-наслідкових зв'язків лексичних мовних одиниць між текстом оригіналу та перекладу. Інакше кажучи, дана трансформація полягає у застосуванні в цільовому тексті елементів мови, які є логічним наслідком мовних одиниць тексту оригіналу [3, с.289].

That very morning in church Pastor McIntosh had spent almost two hours declaiming the sinners who were apparently plotting ungodly dominance around the little town, and was now fanning himself and looking disturbingly ready to speak again [6, с.1].

Ще вранці у церкві пастор Мак-Інтош майже дві години нападав на грішників, що точно замислили ввергнути містечко у вир нечестя. Тепер же він обмахувався, підозріливо готовий знову взяти слово [5, с.12-13].

У цьому прикладі трансформацію модуляції застосовано щодо лексичної одиниці declaiming, яка згідно з онлайн-словником Cambridge Dictionary має значення виголошувати драматичну або вражаючу промову [1], у тексті перекладу відтворили логічним з погляду причинно-наслідкових зв'язків відповідником нападати, який вдало підходить у даному тексті перекладу за змістом.

Антонімічний переклад – це такий спосіб перекладу, коли відбувається заміна стверджувальних мовних одиниць тексту оригіналу заперечними мовними одиницями у тексті перекладу або ж навпаки [2, с. 90-91].

You liked his wife, didn't you?[6, с.6].

Тобі ж сподобалася його дружина, так? [5, с.53].

У вищенаведених рядках ми можемо спостерігати яскравий приклад застосування трансформації антонімічного перекладу щодо виразу didn't you, який у тексті оригіналу відтворили стверджувальним відповідником так задля збереження милозвучності у цільовому тексті.

На противагу граматичні трансформації можна охарактеризувати, як перекладацький підхід спрямований на заміну граматичних мовних одиниць тексту оригіналу, мовними одиницями тексту перекладу із відмінними граматичними значеннями [2, с. 92].

Необхідно підкреслити, що граматичні трансформації теж мають певну класифікацію, проте у даному дослідженні ми прагнемо детальніше розкрити суть трансформації заміни та вилучення.

Заміну можна визначити, як спосіб перекладу за використання якого мовна одиниця тексту оригіналу переходить з однієї частини мови в іншу у тексті перекладу (іменник тексту оригіналу стає дієсловом у тексті перекладу). Така перекладацька трансформація також здійснюється на рівні: речення (просте речення стає складним або навпаки), форми слова (множина змінюється на однину або навпаки) та членів речення (підмет тексту оригіналу у тексті перекладу стає додатком) [4, с. 108-109].

Щоб краще пояснити суть даної трансформації, розгляньмо наступний приклад, де відбувається заміна частин мови, а саме прикметник *afraid* у цільовому тексті перетворюється на іменник *боягузка*.

She has never been afraid of much, but she's familiar enough with these mountain men to know not to pick a fight with a drunk [6, с. 1].

Марджері ніколи не була боягузкою, але вона вже достатньо знайома з цими горянами, щоб знати: не слід затівати бійку з п'яним [5, с. 9].

Ще одним часто використовуваним у перекладацькій практиці прикладом такої трансформації є заміна однини на множину, так у нижченаведеному прикладі мовну одиницю тексту оригіналу *answers* у перекладі відтворили у формі однини – відповідь .

Oh, you got all the answers [6, с. 1].

А, то ти на все маєш відповідь [5, с. 9].

Вилучення є ще однією граматичною трансформацією для використання якої у тексті перекладу вилучаються надлишкові мовні одиниці тексту оригіналу, які порушують мовні норми цільової мови [2, с.91].

Здійснюючи компаративний аналіз нижченаведених рядків, можемо прослідкувати застосування трансформації вилучення щодо мовної одиниці *boy*, яку в цільовому тексті перекладачі вирішили не відтворювати аби не перевантажувати речення надлишковими мовними компонентами.

"Extra food for you tonight, Charley boy," she says, and watches as his huge ears flick back. [6, с. 1].

Буде тобі сьогодні добавка, Чарлі, – каже вона й дивиться, як розвертаються назад його великі вуха. [5, с. 7].

Висновок. Отже, спираючись на вищевикладений матеріал, можна зробити висновок, що лексико-граматичні трансформації є ефективним перекладацьким засобом, який дозволяє досягти адекватного перекладу тексту оригіналу з мінімальними втратами змісту. Доречне використання трансформацій дозволяє здійснити перетворення тексту оригіналу на текст перекладу так, щоб зробити його максимально природним для цільового читача, зберігаючи при цьому культурні аспекти твору оригіналу. І хоч у дослідженні ми проаналізували лише

окремі приклади трансформацій, насправді вони дуже часто застосовуються перекладачами, зокрема, у досліджуваному художньому тексті. Варто також зазначити, що з опрацьованого нами матеріалу художнього твору майже в усіх випадках перекладачі вдало застосували трансформації. Відповідно в подальших дослідженнях, доречно було б також провести аналіз невдало застосованих трансформацій і запропонувати власні варіанти перекладу, які допоможуть краще відтворити зміст тексту оригіналу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Англо-український словник Cambridge: переклад з англійської на українську. Cambridge Dictionary | English Dictionary, Translations & Thesaurus. URL: <https://dictionary.cambridge.org/uk/dictionary/english-ukrainian/> (дата звернення: 10.03.2025).
2. Іншомовна комунікація: інноваційні та традиційні підходи: колективна монографія. Вип. 2. / Алісеєнко О. та ін. Далас : Primedia eLaunch LLC, 2022. 296 с.
3. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця: Нова книга, 2004. 576 с.
4. Мамрак А. В. Вступ до теорії перекладу: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 304 с.
5. Мойєс Д. Подаруй мені зірку : роман / пер. з англ. Д. Петрушенко, О. Чупи. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2023. 400 с.
6. Moyes J. The Giver of Stars. Free Online Books. URL: <https://bookreadfree.com/74238/1853146> (date of access: 10.03.2025).

*Колодніцька Соломія
Науковий керівник – доц. Ломакович Валентина*

РОЛЬ ДИДАКТИЧНО-МЕТОДИЧНОГО ПРИНЦИПУ АКТИВІЗАЦІЇ ДЛЯ ЗАСВОЄННЯ ЛЕКСИКИ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Сьогодні ми живемо у відкритому глобалізованому світі. Люди подорожують у справах або для задоволення, спілкуючись по всьому світу за допомогою різних каналів зв'язку. Вирішальним фактором в усіх відношеннях є здатність підтримувати комунікацію. Головною метою навчання іноземних мов є надання можливості учню діяти мовно адекватно, тобто в автентичних міжкультурних ситуаціях використовувати відповідні лексичні засоби. Формування лексичних засобів на сучасному етапі здійснюється за допомогою різноманітних технічних засобів та методів навчання. На сьогодні існує велика кількість праць відомих вітчизняних (Андрєєва В.М, Куріч М., Щукіна Г.) та зарубіжних методистів (Карін Енд, Рюдигер Гротян, Герман Функ), які обрали для свого дослідження цей цікавий розділ методики. Однак є відносно мало наукових розвідок, які стосуються впливу конкретних дидактично-методичних принципів на формування лексичного запасу учнів, що обумовило актуальність нашого дослідження.

Мета статті полягає у встановленні та аналізі ролі дидактично-методичного принципу активізації для засвоєння лексики німецької мови, його впливу на її ефективне засвоєння, збереження лексичних одиниць в пам'яті учнів протягом довгого часу, створення потенційних можливостей для практичного використання необхідних лексичних одиниць у відповідній мовній ситуації.

Звернемося спочатку докладніше до концепції дидактично-методичних принципів та активізації зокрема, який вважається ключовим у сучасній методиці викладання іноземних мов і дозволяє учням не лише засвоювати мову, а й використовувати її в реальних комунікативних ситуаціях. Ми з'ясуємо суть та основні принципи активізації у навчанні іноземної мови, а також докладно розглянемо методи та засоби, які можуть бути використані для досягнення цієї мети.

Як показали емпіричні дослідження, вивчення мови є дуже різноманітним і тому практично неможливо охопити усі методологічні концепції. Таким чином, сучасне навчання іноземних мов тяжіє до принципів (а не чітких методів), завдяки чому якість викладання сприятиме успішному вивченню іноземної мови. Ці принципи мають високий ступінь загальності, і тому їх легше використовувати в конкретних умовах навчання, ніж закрито методологічну концепцію [5, ст.111]. У категоризації різні автори не згодні щодо принципів. Так Бутцкам [2, ст. 45-52] називає загалом десять принципів: принцип усності, комунікативності, функціональні знання іноземної мови, орієнтації на дію, систематичної практики, знання рідної мови, індивідуалізація або орієнтація на учня, самостійне навчання, розвиток цілей, особистість студента та емоційна безпека. Функ [4, ст. 942–943] згадує дванадцять принципів: орієнтація на дію, орієнтація на зміст, орієнтація на завдання, індивідуалізація та персоналізація, сприяння автономії, орієнтація на взаємодію, сприяння рефлексії, автоматизація, прозорість і участь, культура оцінювання, багатомовність викладання, усвідомлення культури навчання. Кенігс [6, ст. 326–328] під впливом психолінгвістичних і психологічних висновків говорить про шість принципів: принцип формування стратегії, автономія, індивідуалізація, усвідомлення та свідоме усвідомлення, формування шаблонів, підключення до знайомого і позитивна сторона передачі. Фріц і Файстауер [3] поділяють принципи на три групи, а саме: а) дидактичні принципи, які сформульовані в загальних термінах і включають орієнтацію на учня, співпрацю, багатомовність, автентичність і автономію, б) методологічні принципи, пов'язані з дизайном викладання, такі як повторення, збалансованість навичок, різноманітність, різноманітність типів тексту, прозорість, різноманітність соціальних форм і в) принципи, пов'язані з оволодінням мовою, які процеси засвоєння учнями, такі як баланс прихованого та явного знання, взаємодія, інтенсивне введення або врахування індивідуальних відмінностей між учнями.

Отже ми зупинимось на принципі активізації. З практики ми знаємо, що монотонність вбиває мотивацію. Тому у класі бажано, щоб різні соціальні форми, медіа та матеріали, види діяльності, завдання та канали комунікації повинні бути різноманітними протягом уроку, щоб активізувати учнів, захопити їхню концентрацію та інтерес і мотивувати їх. Крім того, кожен учень повинен отримати завдання, які би відповідали їхнім уподобанням і звичкам. Зараз існує низка онлайн-інструментів, які можна використовувати для створення різних онлайн-вправ. За словами Бекмана, перевага багатьох онлайн-інструментів полягає в тому [1], що можна побачити їх інтерактивність. На відміну від традиційних аркушів такі вправи дозволяють негайно отримати зворотній зв'язок щодо рішення, а також можливість другої спроби, яка

підтримує самостійність у навчанні, а також відчуття успіху в навчанні та, отже, навчальну мотивацію та підвищує активність учнів на уроці.

Розглянемо та проаналізуємо принцип активізації учнів (Lerneraktivierung) докладніше. Його необхідною умовою є важливість залучення учнів до активної участі у навчальному процесі. Учні повинні бути задіяні на уроці якомога частіше, ставити питання, висловлювати власні думки та досліджувати мовні структури самостійно. Активні учні навчаються краще та зберігають отримані знання довше. Цей принцип характеризується підвищенням інтересу до вивчення мови, залученням учнів до здійснення різних видів діяльності у навчальному процесі. Значення цього принципу полягає в тому, що активні учні не лише отримують знання більш ефективно, але й утримують їх у своєму пам'яті на тривалий час.

У нашому дослідженні ми би хотіли зупинитися на важливості, ефективності і перевагах цього принципу для навчання на уроках іноземної мови.

«Принцип активізації учнів передбачає те, що учні, які активно займаються в процесі навчання, глибше опрацьовують навчальний матеріал і, можливо, досягають кращих результатів у навчанні. Активні учні беруть участь у процесі навчання, ставлять запитання, роблять висновки, обмінюються думками між собою, самостійно опрацьовують граматичні структури або намагаються описати правила. Вони також беруть на себе організаційні та контролюючі завдання, а навіть можуть проводити власні навчальні заходи. Активні учні працюють у відповідних контекстах завдань більш мотивовано та зосереджено. Вони розвивають у собі більше усвідомлення того, що вони можуть, та як вони вивчають мову» [4].

Отже з аналізу проведеного нами дослідження можна зробити висновок, що переваги принципу активізації у навчанні іноземних мов включають:

Глибше опрацювання матеріалу. Задіяні учні глибше розуміють та опрацьовують навчальний матеріал завдяки активній участі в уроках.

Покращення результатів навчання. За допомогою активної участі учні можуть досягати кращих результатів у навчанні іноземній мові.

Самостійне вивчення. Учні розвивають навички самостійного вивчення мови та здатність робити власні висновки, знаходити правила та граматичні структури іноземної мови.

Мотивація та увага. Учні, які активно займаються, більше мотивовані та зосереджені на уроках.

Розвиток усвідомлення. Активні учні розвивають у собі більше усвідомлення того, як вони вивчають мову та що вони можуть зробити для покращення свого навчання.

Отже, активізація учнів на уроках іноземної мови має численні переваги, які сприяють покращенню процесу навчання та результатів учнів. Даний дидактично-методичний принцип стимулює учнів до більш самостійного навчання і надає їм навички для роботи в позаурочний час. Активні учні навчаються робити власні висновки, шукати інформацію, вдосконалювати свої мовні навички та використовувати їх у практичних ситуаціях поза межами уроку. Це робить їх більш незалежними і спроможними вчитися мові на вищому рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Boeckmann, K.-B. Technologie ist kein Ersatz für Didaktik. Wie bei der Nutzung digitaler Technologien in der Sprachvermittlung oft die Prioritäten verwechselt werden. In: E. Bogenreiter Feigl (Hrsg.): Paradigmenwechsel? Sprachenlernen im 21. Jahrhundert: Szenarios – Anforderungen – Profile – Ausbildung. Wien: Verband österreichischer Volkshochschulen, 2008. 134 S.
2. Butzkamm W. Zehn Prinzipien des Fremdsprachenlernens und -lehrens. In: J.-P. Timm (Hrsg.): Englisch lernen und lehren. Berlin: Cornelsen, 2005. S. 45–52.
3. Fritz T./Faistauer R. Prinzipien eines Fremdsprachenunterrichts. In: E. Bogenreiter Feigl (Hrsg.): Paradigmenwechsel? Sprachenlernen im 21. Jahrhundert: Szenarios – Anforderungen – Profile – Ausbildung. Wien: Verband österreichischer Volkshochschulen, 2008. S. 50–53.
4. Funk H. Methodische Konzepte für den Deutsch als Fremdsprache-Unterricht. In: C. Fandrych, B. Hufeisen, H.-J. Krumm, & C. Riemer (Hrsg.): Deutsch als Fremd- und Zweitsprache. Berlin: Walter de Gruyter, 2010. S. 939–951.
5. Janikova, V. Prinzipien eines Sprachunterrichts im Wandel der Zeit. In: Brünner Hefte zu Deutsch als Fremdsprache, 5(2), 2012. S. 109–118.
6. Königs F. G. Lernpsychologische und psycholinguistische Grundlagen des Fremdsprachenlernens. In: W. Hallet, & F. G. Königs (Hrsg.): Handbuch Fremdsprachendidaktik. Seelze-Velber: Kallmeyer, 2010. S. 326–329.

Антимис Ілона

Науковий керівник – доц. Конкульовський Володимир

ДІАЛЕКТИ Й АКЦЕНТИ В УКРАЇНСЬКОМУ КІНОПЕРЕКЛАДІ

Вступ. На початку розвитку кінематографа виникла необхідність зробити фільми зрозумілими для глядачів, які не володіють мовою оригіналу художньої стрічки. О. Медвідь та А. Часовських наголошують на тому, що для цього були розроблені різні методи передачі мовних елементів на екрані (словесний, невербальний, вербально-зоровий та невербальний візуальний аудіоканали). Останні двадцять років, завдяки цифровій революції, аудіовізуальний переклад став не лише професійною діяльністю, а й важливим напрямом для наукових досліджень у цій сфері [2, с. 169].

І. Волочнюк зазначає, що переклад фільмів є невіддільною частиною кіноіндустрії, адже він дозволяє долати мовні та культурні бар'єри. Це складний процес адаптації діалогів та культурних особливостей фільму, що дозволяє зробити його зрозумілим і цікавим для людей з різним мовним і культурним фоном. Потреба в перекладі стала очевидною, коли показ рухомих картинок перетворився на комерційне підприємство, і виникла необхідність донести новий винахід до ширшого кола глядачів [1, с. 15].

Загалом найпоширенішими видами кіноперекладу є дубляж, закадрове озвучення та субтитрування. Кожен із цих видів має свої особливості, переваги та недоліки, а вибір конкретного способу перекладу залежить від країни, де здійснюється переклад, а також від цільової аудиторії [5, с. 9].

Мета дослідження полягає у виявленні особливостей відтворення діалектів та акцентів в українському кіноперекладі, зокрема шляхів передачі регіональних, соціальних та етнокультурних мовних варіантів засобами української мови.

Основна частина. Відтворення діалектів та акцентів в українському кіноперекладі є важливою складовою адаптації фільмів для глядача. Перекладачі намагаються зберегти мовну

та мовленнєву колоритність оригіналу, адже акценти та діалекти не лише відображають географічну або соціальну приналежність персонажів, але й додають глибини і правдоподібності їхнім образам. У процесі дубляжу виникає завдання максимально точно передати специфіку мовних та мовленнєвих особливостей, не порушуючи при цьому синхронізації з відеорядом та зберігаючи загальний контекст і тональність фільму [2, с. 174].

Один з основних аспектів такого відтворення є вибір правильної лексики. У випадку, коли персонажі оригінального фільму мають специфічні фрази, які відображають їх географічне чи соціальне походження, дубляж або закадровий переклад намагається передати ці мовні та мовленнєві особливості, використовуючи відповідні діалекти та акценти української мови. Проте часто виникають труднощі, пов'язані з тим, що в українській мові немає точних аналогів мовних варіацій, тому перекладачі часто змушені обирати між відтворенням акцентів та діалектів або їх спрощенням, щоб забезпечити зрозумілість для широкої аудиторії.

Наприклад, акценти південних регіонів Англії часто передаються в дубляжі через використання суржику або просторічних виразів, що наближає мову героїв до українського контексту. Водночас під час перекладу на українську, акценти часто втрачають свою точність, оскільки не завжди можливо підібрати відповідну фонетику чи інтонацію для відтворення специфічних мовленнєвих варіацій оригіналу.

У процесі українського перекладу мовлення персонажів часто набуває більшої експресивності порівняно з оригіналом, оскільки український дубляж має свою специфіку, яка спрямована на підвищення емоційного впливу та залучення глядача. У таких випадках перекладачі не обмежуються точним відтворенням оригінальних слів або виразів, а й активно використовують стилістичні засоби української мови, зокрема метафори, порівняння, ідіоми та фразеологізми, які підсилюють виразність персонажів і роблять їх більш живими та переконливими для аудиторії [3, с. 46-47].

А. Танчак та О. Кальниченко зазначають, що аудіовізуальні перекладачі стикаються з різноманітними обмеженнями, зокрема, з тими, що стосуються специфіки кіноперекладу, а також з цензурними вимогами щодо передачі сленгу та табуйованих висловів. Під час перекладу сленгу та діалектів часто спостерігається тенденція до використання суржику, що в деяких випадках спрощує передачу мовних особливостей, але в інших – втрачає частину автентичності оригінального тексту [4, с. 202].

Варто наголосити на тому, що певною проблемою є використання діалектів в українському кіноперекладі, зокрема, коли у фільмах присутні слова, які забуті в Україні. У таких випадках перекладачі можуть використовувати традиційні, але вже менш вживані слова, щоб зберегти автентичність, або ж адаптувати їх до сучасної української мови.

Наприклад, при перекладі серіалу «Покидьки» (Misfits) на українську мову, акценти та діалектні особливості героїв були значною мірою спрощені. Винятком стала героїня Келлі, чий північний англійський акцент був переданий через використання суржику, щоб зберегти її характерну мовленнєву забарвленість [4, с. 201].

Варто також зазначити, що у фільмі «Пірати Карибського моря» Джек Горобець в оригіналі говорить з англійським робітничим акцентом. У дубляжі його мовлення набуває легкої «розбійницької» говірки («Гей, ви, шибайголови!»), що підкреслює його неформальність і харизму.

Загалом І. Волочнюк зазначає, що перекладачі повинні орієнтуватися на культурні особливості, мовні варіанти та акценти, характерні для певних регіонів України, аби адаптувати мовлення персонажів для глядачів. У дубляжі важливо, щоб перекладені діалоги відповідали рухам губ акторів, зберігаючи при цьому особливості мовлення персонажів, зокрема через коректну передачу акцентів або діалектів. У субтитруванні необхідно враховувати як вимову, так і особливості мовного контексту, щоб текст синхронно з'являвся з вимовленими словами, зберігаючи при цьому акцентну забарвленість мовлення персонажів. Також справжній виклик полягає в тому, щоб передати ці особливості, не порушуючи загальної логіки та сприйняття сюжету, що потребує ретельного контролю якості протягом усього фільму [1, с. 18].

А. Часовських наголошує на тому, що український кінопереклад, зокрема дубляж, має свою особливу атмосферу, що формується завдяки використанню місцевих діалектів і акцентів, а також через застосування автентичних українських виразів. Такі лексичні та фонетичні особливості не тільки відображають мовну різноманітність, а й підвищують привабливість продукту для україномовної аудиторії [4, с. 21]. Використання цих елементів дозволяє зробити дубляж більш автентичним та близьким до рідної культури, що сприяє збереженню національної ідентичності.

Висновки. Відтворення діалектів та акцентів в українському кіноперекладі є складним, але важливим етапом, що вимагає від перекладачів не лише мовних навичок, а й глибокого розуміння культурних аспектів. Правильне відтворення діалектів та акцентів дозволяє зберегти автентичність фільму, зробити його більш зрозумілим і привабливим для українського глядача, зберігаючи при цьому важливі культурні та соціальні відтінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волочнюк І. С. Особливості кіноперекладу сучасного польського фентезі (на матеріалі польського серіалу «Відьмак» («Wiedźmin»)) (2002)): робота на здобуття кваліфікаційного ступеня магістра : спец. 035 Філологія / наук. кер. В. П. Яручик ; Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2024. 89 с. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/26506/1/volochniuk_2024.pdf (дата звернення: 20.03.2025).
2. Медвідь О. М., Часовських А. А. Відтворення лінгвостилістичних особливостей кінотексту при дублюванні англomовних фільмів українською мовою. 2015. С. 164-192. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/262/7261/15110-1?inline=1> (дата звернення: 20.03.2025).
3. Софієнко І. Переклад кінокомедій українською: крізь терни до сміху. Мовні і концептуальні картини світу. 2013. Вип. 46 (4). С. 42–49. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Mikks_2013_46\(4\)_8](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Mikks_2013_46(4)_8) . (дата звернення: 20.03.2025).
4. Танчак А. А., Кальниченко О. А. Передача в кіноперекладі сленгу, діалектів та багатомовності. In Statu Nascendi. Актуальні проблеми перекладознавства : збірник студентських статей. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна; HTMT, 2022. Вип. 22. С. 198-203. URL: <https://foreign->

- languages.karazin.ua/resources/d5bf55eef96046e0876b662543a0c5e1.pdf#page=198 . (дата звернення: 20.03.2025).
5. Часовських, А. А. Переклад емотивно-експресивної лексики в кінофільмі «Я – панда» / «Turning red» (на основі дубляжу студіями «LeDoyen» і «DniproFilm») : робота на здобуття кваліфікаційного ступеня магістра : спец. 035 - філологія / наук. кер. М. В. Черник. Суми: Сумський державний університет, 2022. 94 с. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/90495/1/Chasovskykh_mag_rob.pdf (дата звернення: 20.03.2025).
 6. O'Sullivan C. Translating Popular Film. Palgrave Macmillan, 2011. 243 p. URL: https://www.academia.edu/76746416/Translating_Popular_Film (дата звернення: 20.03.2025).

Чихарівський Валентин

Науковий керівник – доц. Караневич Мар'яна

ВПЛИВ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ПЕРЕКЛАДАЧА НА ВІДТВОРЕННЯ ОРИГІНАЛЬНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна концепція перекладу художньої літератури полягає не лише у механічній передачі смислової структури оригінального тексту, а й у творчому переосмисленні його змісту. Слід зазначити, що для адекватного відтворення суті першоджерела, перекладачеві спочатку потрібно усвідомити його як єдине ціле, а також визначити його стилістичні особливості та емоційне забарвлення. Таким чином, обов'язковою умовою коректного перекладу є збереження стилю автора та врахування різних факторів, які допоможуть передати ідею оригіналу.

Серед вітчизняних досліджень, присвячених вивченню проблеми перекладу художньої літератури, слід, насамперед, виокремити колективну монографію під назвою «Особливості художнього перекладу: граматичний аспект», автори якої стверджують, що «текст художнього твору є особливим і за лінгвістичною структурою, і за літературознавчими компонентами, які взаємодіють між собою, створюючи єдиний живий мистецький організм – художній текст, не порушувати цілісність якого прагне кожен перекладач з метою кращого сприйняття його продукту читачем на рівні оригіналу» [4, с. 4]. Водночас кожен перекладач, який виступає посередником між автором оригінального тексту та його цільовим читачем, має самотутній стиль, власний підхід та бачення щодо роботи над текстом, які в результаті неодмінно ведуть до утворення різних версій перекладу, що визначає актуальність нашої роботи.

Таким чином, мета нашої розвідки полягає у виявленні масштабу впливу індивідуального стилю перекладача на відтворення оригіналу, його сприйняття та розуміння вторинною цільовою аудиторією, шляхом встановлення відмінностей у перекладацьких прийомах, що виявлені в двох українськомовних версіях роману А. Крісті «Вбивство у «Східному експресі».

Занурившись у питання відмінностей у перекладах, може виникати питання, наскільки ідіостиль перекладача може вплинути на стилістику оригіналу. На думку С. Ревуцької, «перекладач художнього тексту має декодувати своє індивідуальне суб'єктивне бачення, а не просто намагатися якомога точніше передати зміст тексту-оригіналу, а значить виявити максимально творчі здібності» [4, с. 16]. Таким чином, будь-які відмінності та наявність

перекладацьких трансформацій, інколи навіть суперечливих, є наслідком різного сприйняття художнього твору перекладачами. Особливо це помітно у способах передачі мовних особливостей першоджерела та культурних реалій.

Розгляньмо на конкретних прикладах стилістичні особливості перекладів А. Сметюха та Н. Хаєцької на матеріалі роману «Вбивство у «Східному експресі». It was five o'clock on a winter's morning in Syria. Alongside the platform at Aleppo stood the train grandly designated in railway guides as the Taurus Express [8, с. 7]. – Це трапилося о п'ятій годині зимового ранку в Сирії. Поблизу платформи в Алеппо стояв потяг з величною назвою «Таврський Експрес» [2]. А. Сметюх доволі точно відтворює структуру вихідного речення, проте вилучає його частину. У той же час Н. Хаєцька перекладає так: Зимовий ранок, п'ята година, Сирія. Уздовж платформи в місті Алеппо розтягнувся потяг, котрий у залізничних путівниках велично називався Таврським експресом [3]. На відміну від А. Сметюха, перекладачка відтворює те, що назва потягу вказана в путівниках, тому її переклад точніший. Вона також вдається до перестановки і замість звичайного стояв потяг перекладає потяг розтягнувся, що додає певного стилістичного забарвлення.

Також, вважаємо за необхідне розглянути проблему відтворення власних назв у тексті, адже їх переклад має чимале значення для розуміння твору вторинним цільовим читачем. У тексті роману ми виявили такий приклад: Simplon Orient Express [8, с. 11]. Тут йдеться про додатковий маршрут «Східного експресу», який проходить через Альпи. А. Сметюх перекладає цю назву як Східний Експрес [2], вилучивши елемент Simplon. Хоча вилучення може впливати на розуміння вторинного тексту, наведений вище варіант є, на наш погляд, допустимим. Водночас, Н. Хаєцька вирішує відтворити повну форму власної назви – Експрес «Симплон-Схід» [3], адаптуючи її через зміну порядку слів.

Іншою властивою художній літературі особливістю є використання ідіом, які підсилюють образність та допомагають висловити думку експресивніше. Звернімо увагу на таку ідіому: I was at a loose end [8, с. 30]. Н. Хаєцька передає значення виразу так: Тоді я був вільний [3]. Водночас А. Сметюх вирішує перекласти таким чином: У мене майже не було грошей [2]. Занурюючися в контекст, можна дійти висновку, що герой дійсно перебував у досить скрутному становищі. Ймовірно, перекладач звернув увагу на загальну картину, яка постала перед ним, та вирішив вдатися до смислового розвитку. Проте, опираючись на тлумачення значення ідіоми у словнику Cambridge Dictionary [7], можемо констатувати, що перекладацьке рішення Н. Хаєцької було більш вдалим.

Перейдімо до розгляду питання мовленнєвих особливостей персонажів, а саме, наявності іншомовних (французьких) вкраплень в оригіналі, коректна інтерпретація яких повинна бути в центрі уваги перекладача. В сучасному перекладознавстві свої праці щодо вивчення проблеми іншомовних вкраплень присвятили такі українські дослідники як Г. В. Ташченко [5] та О.С. Гринько [1]. Г.В. Ташченко зазначає, що іншомовні вкраплення передаються за допомогою графічних і фонетичних засобів мови-оригіналу, тобто без будь-яких

морфологічних і синтаксичних змін [5, с. 157]. Подібної точки зору дотримується М. Ткачівська, яка підкреслює, що іншомовні вкраплення на письмі імплантуються у текст іншої мови без будь-яких змін, або із використанням транскрипції [6, с. 121]. Так, зокрема, простежується тенденція використання Н. Хаєцькою прийому імплантації іншомовних слів у переклад цільовою мовою. Вона залишає елементи французької мови та додає перекладацьку примітку для кращого розуміння роману читачем. Однак такі вкраплення, як *Monsieur* та *Mademoiselle* [3] вона вирішує транскрибувати. До цього прийому вдається і А. Сметюх [2]. У результаті ми отримуємо такий переклад: Мсьє, Мадемуазель [2, 3]. Також спостерігаємо схожу тенденцію у більш складних конструкціях з іншомовними вкрапленнями: *Then he stood aside from the steps to let Poirot enter the train. "Tout a fait au bout, Monsieur," he called. "The end compartment but one."* [8, с. 15]. Переклад Н. Хаєцької звучить так: Описля він відійшов убік, впускаючи Пуаро в потяг. *Tout à fait au bout, Monsieur!* – гукнув він. – Передостаннє купе [3]. Також, у примітці вона вказує точний переклад виділеного речення – *Аж у кінець, мсьє (фр.)*. Наведемо варіант перекладу А. Сметюха: Після цього він пропустив Пуаро у вагон. У кінець вагона. Передостаннє купе [2]. Перекладач зробив дослівний переклад з французької мови, а також вилучив фразу *he called*. Загалом, тут передано суть уривку та можна прослідкувати більш доступний для розуміння тексту стиль перекладача. Але водночас спостерігається певна стилістична нівеляція оригінального художнього твору.

Отже, дослідивши перекладацький аспект роману А. Крісті «Вбивство у «Східному експресі» ми з'ясували, що індивідуальний стиль перекладача відіграє важливу роль у сприйнятті твору цільовим читачем. Завдяки аналізу двох українських перекладів, ми дійшли висновку, що вони мають суттєві відмінності у виборі лексичних та стилістичних засобів, а також підходах до інтерпретації іншомовних вкраплень. Тому, художній переклад це не лише дослівне відтворення тексту, а й творчий процес, який не повинен призводити до спотворення сенсу оригінального художнього твору. Підводячи підсумок, вважаємо, що переклад Н. Хаєцької більш точно відтворює стилістику оригіналу. Водночас індивідуальний стиль А. Сметюха вирізняється своєю лаконічністю та трансформаціями, що полегшують розуміння тексту для вторинної цільової аудиторії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гринько О.С. Іншомовні вкраплення : до проблеми функціонування та перекладу [Електронний ресурс]. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог : Вид-во НаУОА, 2020. Вип. 10 (78). С. 62-65. URL: <https://journals.oa.edu.ua/Philology/issue/view/88> (дата звернення: 25.03.2025).
2. Крісті А. Вбивство у «Східному експресі»; пер. з англ. Андрія Сметюха [Електронний ресурс]. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3414> (дата звернення: 24.03.2025).
3. Крісті А. Вбивство у «Східному експресі»; пер. з англ. Надії Хаєцької [Електронний ресурс]. URL: <https://uabooks.net/reader/227/> (дата звернення: 24.03.2025).
4. Особливості художнього перекладу: граматичний аспект : монографія [Електронний ресурс] / С. К. Ревуцька та ін. Кривий Ріг : ДонНУЕТ. Вид. Р. А. Козлов. 2018. 116 с. URL: <http://elibrary.donnuet.edu.ua> (дата звернення: 23.03.2025).

5. Ташенко Г. В. Актуальні проблеми теорії та практики перекладу : конспект лекцій для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» факультету іноземних мов. Харків : друкарня «Мадрид», 2021. 168 с.
6. Ткачівська М. Р. Іншомовні вкраплення та їх відтворення в німецькомовних перекладах. Одеський лінгвістичний вісник. 2017. Вип. 9. Том 3. С.117-123.
7. Cambridge Dictionary [Електронний ресурс] / Cambridge University Press. – URL: <https://dictionary.cambridge.org> (Дата звернення: 24.03.2025).
8. Christie A. Murder in the Orient Express. Harper Paperbacks. 2018. 137 p.

*Григорівська Ірина
Науковий керівник – доц. Гоца Наталя*

ПРОБЛЕМИ І ВИКЛИКИ ПЕРЕКЛАДУ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЮРИДИЧНИХ ТЕКСТІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У сучасних умовах глобалізації та євроінтеграції зростає потреба в якісному перекладі юридичних текстів, зокрема нормативно-правових актів, міжнародних угод, судових рішень та інших документів, що регулюють правові відносини між державами та правовими системами. Переклад таких текстів є складним завданням, оскільки вимагає не лише глибокого знання мов, а й розуміння специфіки правових систем різних країн.

Однією з головних проблем перекладу європейських юридичних текстів є розбіжності між національними правовими системами. Зокрема, англосаксонська та континентальна системи права мають відмінні підходи до формування юридичних понять і термінів, що створює труднощі у пошуку релевантних еквівалентів при перекладі. Крім того, юридичні тексти часто містять складні синтаксичні конструкції, латинізми та специфічну термінологію, що потребує особливої уваги з боку перекладача.

Глобалізаційні процеси та інтеграція України до європейського правового простору вимагають гармонізації юридичної термінології та вдосконалення методів перекладу. У зв'язку з цим важливим є дослідження основних проблем і викликів, що виникають у процесі перекладу європейських юридичних текстів.

Таким чином, представлена стаття спрямована на аналіз труднощів перекладу юридичних документів у європейському контексті та визначення підходів до їх подолання.

Метою представленого дослідження є виявлення основних проблем і викликів, що виникають у процесі перекладу європейських юридичних текстів, а також аналіз їх впливу на точність і коректність відтворення правової інформації. Дослідження зосереджується на визначенні особливостей юридичних текстів у різних правових системах Європи, аналізі основних лінгвістичних, стилістичних і юридичних труднощів перекладу, оцінці впливу глобалізаційних процесів та євроінтеграції на юридичний переклад, а також пошуку ефективних підходів і стратегій для подолання виявлених проблем. Результати дослідження можуть бути корисними для перекладачів, юристів та фахівців у сфері міжнародного права, оскільки сприятимуть підвищенню якості перекладу юридичних документів та гармонізації правової термінології.

З отриманням Україною статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу (ЄС), у контексті повномасштабної війни, активної міжнародної співпраці у сферах безпеки та гуманітарної політики з європейськими інституціями (ЄС, Радою Європи, ОБСЄ) і державами-членами, утвердження принципів глобального та європейського права, залучення третіх країн до євроінтеграційних процесів за участю України, активізації законотворчої діяльності, розвитку порівняльного правознавства й юридичної лінгвістики, перегляду аксіологічних підходів у правових науках та впровадження європейських стандартів у сфері юридичної освіти, питання юридичного перекладу з європейських мов на українську та діяльність національних перекладачів набули особливої важливості не лише для фахівців у галузі філології, а й для правознавців.

Перелічені об'єктивні та суб'єктивні чинники сприяють зростанню значення перекладознавства, зокрема юридичного перекладу положень європейського права. Робота перекладачів, які здійснюють переклад з англійської мови, стала ще більш актуальною, що спочатку проявилось у зв'язку з підписанням та імплементацією положень Угоди про асоціацію з ЄС (2014 р.), а згодом – із наданням Україні статусу кандидата на членство 24 червня 2022 року. Це дало поштовх новому етапу розвитку «євроінтеграційного» напрямку перекладознавства, який охоплює процеси впровадження норм права ЄС у національне законодавство, адаптацію правової системи України до *acquis* ЄС у різних сферах суспільного життя та в окремих галузях вітчизняного права.

В умовах активної європейської інтеграції та глобалізації, які є складовими процесу європеїзації права, особливого значення набувають теоретичні та практичні дослідження, що стосуються юридичного перекладу міжнародних правових актів як джерел національного законодавства.

Юридичний переклад є одним із найскладніших видів перекладу, оскільки передбачає не лише мовну, а й правову компетентність перекладача. Як зазначає Б. Добровольська, переклад офіційних документів Європейського Союзу вимагає «дотримання єдиної термінології, що формується в рамках євролекту – специфічного різновиду мови, яка використовується в європейських правових актах» [1, с. 127]. Це означає, що перекладач має орієнтуватися не лише на буквальне значення термінів, а й на їх функціонування в рамках правових норм ЄС.

Дійсно, труднощі виникають через відмінності між національними правовими системами. Як зазначає Д. Касяненко, «англосаксонське та континентальне право суттєво відрізняються за підходами до формування юридичних понять, що призводить до появи складнощів у пошуку відповідних еквівалентів» [2, с. 61]. У перекладі це вимагає не лише знання термінології, а й розуміння концептуальної різниці між правовими системами. Наприклад, поняття «*case law*» в англійському праві не має прямого еквівалента в континентальній системі, що може призвести до некоректного тлумачення юридичних норм у перекладі.

Одним із ключових викликів перекладу юридичних текстів є точне відтворення змісту без втрати юридичної сили документа. В. Шабуніна підкреслює, що «юридична мова характеризується складною синтаксичною структурою, велику роль відіграють латинізми та архаїчні конструкції, що ускладнює процес перекладу» [3, с. 222]. Це особливо актуально при перекладі договорів та нормативно-правових актів, де кожне слово має юридичну вагу.

Додатковою складністю є необхідність дотримання стилістичних особливостей юридичних текстів. Як зазначають В. Мичковська та Т. Новікова, «юридичний переклад має зберігати офіційно-діловий стиль, уникати двозначності та нечітких формулювань» [4, с. 116]. Це підтверджує важливість використання уніфікованої термінології та стилістичної узгодженості в офіційних перекладах.

Ще одним викликом є питання еквівалентності термінів. О. Савченко вказує, що «через розбіжності в правових системах та відсутність прямих відповідників певних юридичних понять, перекладачам доводиться застосовувати різні стратегії: калькування, транскрипцію або пояснювальний переклад» [5, с. 51].

Глобалізація та євроінтеграційні процеси сприяють уніфікації правової термінології, але водночас створюють нові виклики для перекладачів. Як зазначає І. Біла, «у процесі гармонізації законодавства України з правовими нормами ЄС виникає необхідність адаптації юридичних текстів, що іноді потребує створення нових термінів» [6, с. 38]. Це означає, що перекладачі часто опиняються перед вибором: використовувати вже усталені терміни або впроваджувати нові, що може впливати на розуміння тексту.

Також варто враховувати роль автоматизованих систем перекладу, які все частіше застосовуються для перекладу юридичних текстів. Однак, як зазначає Д. Касяненко, «незважаючи на розвиток технологій, машинний переклад не здатний враховувати всі юридичні та культурні нюанси, що робить його непридатним для офіційних документів» [2, с. 82]. Це підкреслює важливість людського фактора у процесі перекладу юридичних текстів, особливо в контексті європейського права.

«Ще однією важливою ознакою юридичного перекладу є необхідність суворого дотримання єдності термінології та адаптації тексту перекладу до особливостей конкретної правової системи. У результаті, відтворюючи договори, перекладач зіштовхується не лише з лінгвістичними проблемами, але й зі специфікою законодавства певної країни» [7, с. 12]. Н. Гоца, С. Цимбрило, Г. Шайнер даною тезою підкреслюють значущість узгодженості термінології та врахування особливостей національних правових систем, що є ключовими аспектами англо-українського юридичного перекладу.

Таким чином, переклад юридичних текстів у європейському контексті супроводжується низкою викликів, пов'язаних із термінологічними, стилістичними та правовими особливостями. Вплив глобалізаційних процесів та євроінтеграції створює як можливості, так і труднощі, зокрема уніфікацію термінології та адаптацію національного законодавства до європейських норм. Як свідчать дослідження, для якісного юридичного перекладу необхідно не лише

досконало володіти мовою, а й розуміти правову систему країни, на мову якої здійснюється переклад.

У майбутньому перспективним напрямом дослідження може стати розробка уніфікованих стратегій перекладу юридичних документів, що сприятиме покращенню правової комунікації між Україною та країнами ЄС.

ЛІТЕРАТУРА

1. Добровольська Б. Особливості перекладу законодавчих актів ЄС. Студентський науковий альманах факультету іноземних мов ТНПУ ім. В. Гнатюка. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка. 2019. № 1 (16). С. 126-129.
2. Касяненко Д. С. Особливості перекладу та лексичної гармонізації законодавчих актів ЄС в контексті євроінтеграції України : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2011. 259 с.
3. Шабуніна В. В. Переклад юридичного тексту в контексті міжкультурної правової комунікації. *Studia Linguistica*. 2012. Вип. 6. С. 220-226.
4. Мичковська В. Р., Новікова Т. Л. Особливості перекладу юридичної документації: вимоги і правила. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2014. Вип. 7. С. 116-119.
5. Савченко Є. О. Перекладацький аспект англomовних юридичних текстів : магістерська робота : 035.041. Суми, 2021. 66 с.
6. Біла О. Ю. Актуальні підходи до перекладу євролекту (на прикладі англо-української мовної пари) : дипломна робота : 035.041. Суми, 2019. 106 с.
7. Гоца Н. М., Цимбрило С. М., Шайнер Г. І. Особливості англо-українського перекладу термінологічної лексики текстів юридичних договорів. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. № 20, 2023. С. 10-14.

Дубінський Костянтин

Науковий керівник – доц. Конкульовський Володимир

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ПІСЕНЬ У КІНОТЕКСТАХ

Вступ. Кіноіндустрія, як ніколи, зараз переживає зліт у своєму розвитку. Будь-який глядач може знайти саме те, що припадає йому до душі без жодних проблем, адже жанрів кіно існує безліч. Проте є серед них і один, який користується особливою популярністю не тільки серед іноземного, а й українського глядача – це мюзикл. Особливу популярність він отримав після того, як кінокомпанія «Дісней» почала масово перезнімати свої культові мультфільми, як-от «Король Лев», «Русалонька», «Білосніжка» та інші в форматі ігрового кіно. Разом із стрімким зростанням популярності на мюзикли зріс, власне, і попит на кваліфікованих перекладачів у жанрі, оскільки йдеться не лише про переклад діалогічного мовлення у кіно, а й про пісенний контент, який потребує особливо ретельної уваги в процесі перекладу.

Мета нашого дослідження – виділити окремі компоненти пісенного контенту, яким потрібно приділяти увагу в процесі перекладу, та проаналізувати дієвість їх узгодження, як в перекладі, так і у відеоряді на прикладі відео фрагменту виконання пісні «A Hatful of Dreams» із фільму-мюзиклу «Вонка».

Виклад основного матеріалу. Пісенний матеріал, як звичайний, так і той, що використовують в кінотекстах, був предметом дослідження багатьох українських і закордонних науковців, серед них Н. Бідасюк, О. Клименко, Дж. Бурмейстер, П. Лоу, Е. Люльс, Г. Голомб.

Загалом, як стверджує П. Александровіч, переклад пісень у кінотекстах – малодосліджена в академічних колах тема [5]. Таку думку можна пояснити тим, що це завдання вимагає від перекладача не тільки вміння влучно та грамотно перекласти риму та ритм, розпізнавати віршові розміри, а також ряд художніх прийомів: анафор та епіфор, епітетів, гри слів, алюзій тощо, а й оцінювати ситуацію на екрані, синхронізувати те, про що співає персонаж, із тим, що він робить.

У нашому дослідженні для початку ми б хотіли зосередитись на особливостях перекладу самих пісень та синхронізації його із відеорядом. Коли перекладач отримує матеріал, який йому потрібно перекласти, то найпершим питанням має бути те, чи буде перекладена пісня, покладена на музику. Дж. Френзон вважає, що можна виокремити дві основних цілі перекладу такого типу матеріалу: перша з них – розуміння сенсу пісні, зрозуміло, що такий запит не вимагатиме від перекладача особливих зусиль під час роботи, оскільки потрібно в прозовій формі семантично-близько передати суть тексту, а-от друга – кореляція перекладеного із оригінальним музичним супроводом або ж те, що сам Френзон називає «співучістю» (ориг. - singability) тексту [7, с. 374]. У нашому дослідженні ми зосередимось на другій опції.

Для того, аби переклад пісні накладався на музику, за словами П. Лоу, потрібно виокремити і вдало скомбінувати п'ять основних характеристик: співучість, природність тексту, ритм, риму та сенс. Науковець назвав такий метод «Підходом пентатлону» (Pentathlon Approach) [8, с. 191]. Але у нашому випадку можна додати іще один критерій – синхронізація із відеорядом, тобто ліпсинк, відповідність із сценою, що значно ускладнює завдання для перекладача.

Розгляньмо коротко кожен із аспектів на даному фрагменті із фільму-мюзиклу «Вонка» [2]:

After seven years of life upon the ocean	Вже сім років на човнах спливали за обрій,
it is time to bid the Seven Seas farewell,	На прощання я махну Семи морям.
and the city I've pinned seven years of hopes on	Ось незнане славне місто – зле чи добре?
lies just over the horizon, I can hear the harbour bell.	Із серпанку виринає і над портом лине гам.

Співучість відповідає швидше не за лінгвістичні властивості, а музичні або ж просодичні. Вороніна вважає, що це просодичне та поетичне співпадіння, яке змушує слова та музику функціонувати разом у пісні [3, с. 36]. Тобто фактично для того, аби текст можна було проспівати, перекладач повинен вдало поєднати і риму, і ритм, і природність мови. Якщо говорити про приклад, то, прослухавши фрагмент, можна зауважити, що всі аспекти дуже влучно скомбіновані, а окрім того в цільовому тексті всі мелодичні складові передаються так само, зокрема характерні наголоси та подовження голосних звуків.

Сенс тексту – найважливіший складник, адже він відповідає за розуміння пісні в цілому. Проте це й чи не найскладніша складова цього методу. Перекладач змушений вдаватись до

численних трансформацій та замінь, зважаючи на мелодику, не викривлюючи сенс пісні. Як бачимо, оригінал та переклад дещо між собою різняться, зокрема відмінності полягають у тому, що перекладач використав не прямі відповідники, а ті, що є семантично-близькими, і методом мінімальних втрат та доповнень зумів зберегти оригінальне повідомлення головного героя: після семи років плавання у Семи морях він все-таки дістався до міста, про яке так довго мріяв, проте він не знає, що на нього там очікує.

Під природністю звучання тексту мається на увазі використання перекладачем рішень, які не роблять мову штучною або ж надмірно насиченою діалектизмами певного регіону. На нашу думку, цьому аспекту має приділятися достатньо уваги, зважаючи на стрімкий розвиток та популяризацію української мови в контексті повномасштабного вторгнення РФ на територію нашої держави. У такому випадку необхідно не лише керуватись граматичними чи синтаксичними правилами, а й нормами літературної української мови, яка є зрозумілою для кожного громадянина нашої держави. Попередній приклад також точно ілюструє вміння перекладача використовувати характерні для української мови синтаксичні структури та літературні слова.

Щодо ритму, то Великий тлумачний словник української мови подає таке його визначення: рівномірне чергування впорядкованих елементів (звукових, мовних, зображальних) [1]. В поезії це ж закономірність наголошених та ненаголошених складів, яка створює певну мелодійність. Відтворення ритму в перекладі в більшості полягає у точному відтворенні кількості складів задля досягнення того ж мелодійного ефекту в цільовій мові. І, порахувавши кількість складів в оригіналі та перекладі, у першому рядку прикладу можна зробити висновок, що переклад є вдалим, оскільки перекладач зміг зберегти ту саму структуру, лише зовсім трохи змінивши схему наголошених складів.

Якщо ми говоримо про риму, то це співзвучність закінчень слів у рядках (Лекторіум). І, на думку Лоу, це саме той складник, якому перекладачі помилково надають найбільшого значення в процесі перекладу [8, с. 198]. Намагаючись правильно передати риму, перш за все потрібно узгоджувати її з іншими чотирма характеристиками, аби не вийшло надто багато втрат. Дуже часто це можна помітити на фоні втрати оригінального значення. У результаті можна отримати перекручене значення в цільовій мові, але зі збереженою римою. Важливо розуміти, що втрати в римуванні, якщо воно комбінується із рештою аспектів, будуть вже не такими й значними. І, хоча наведений вище приклад не ілюструє цих втрат, адже всі 5 характеристик чудово поєднуються і перекладачу вдалось зберегти навіть схему римування (перехресна), варто пам'ятати, що не потрібно боятись змінювати текст для того, аби всі особливості узгоджувались між собою.

Щодо останнього пункту – синхронізації з відеорядом, то це, на нашу думку, найскладніше завдання, яке водночас, якщо досягнути і правильно застосувати «Підхід пентатлону», не мало б викликати особливих труднощів. Але, як вважає Шом, у свою чергу синхронізація ділиться на три таких категорії: (1) ліпсінк, (2) кінетична синхронія або ж

узгодженість із рухами персонажів та сценою загалом, (3) ізохронія або ж узгодження перекладу з тривалістю оригінальних фраз та пауз [6, с. 43]. Якщо співставляти підходи Шома та Лоу, то фактично усі компоненти доповнюють одне одного: співучість, природність, рима та ритм корелюються із ліпсинком та ізохронією, а сенс – певним чином із кінетичною синхронією. Якщо переглянути відео-фрагмент із прикладу, то можна зрозуміти, що всі компоненти вдало між собою поєднуються – там, де персонаж широко відкриває рота, видаючи подовжений голосний звук, українська версія вдало і природно накладається на картинку, оскільки в цільовій версії наголошення збігається, окрім того смислове наповнення відповідає тому, що ми спостерігаємо на екрані.

Висновки. Проаналізувавши підхід П. Лоу до перекладу пісень, ми виокремили п'ять основних компонентів, які є основними в процесі перекладу пісенного матеріалу: співучість, природність, сенс, ритм, та рима, і додали ще один – синхронізація із відеорядом, яка, у свою чергу, ділиться на три категорії – ліпсинк, кінетична синхронія та ізохронія. Слід зазначити, що для отримання вдалого матеріалу у цільовій мові ці компоненти мають органічно взаємодіяти. Вдалося з'ясувати, які труднощі викликають ці аспекти, а, опрацювавши приклад із мюзиклу «Вонка», ми дійшли висновку, що застосовувати «Підхід пентатлону» цілком реально та можливо для досягнення основних цілей перекладу пісень у кінотекстах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник української мови. URL: <https://slovyk.ua/index.php?swrd=%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%BC> (дата звернення: 18.03.2025)
2. Вонка. URL: <https://uaserials.pro/8339-vonka.html> (дата звернення: 18.03.2025)
3. Вороніна К., Чебанова А. Особливості підходу П. Лоу до перекладу пісень (на матеріалі мюзиклу «Мері Поппінс»). Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов. 2021. № 94, С. 34-39.
4. Лекторіум. URL: <https://lektorium.in.ua/sho-take-rima/> (дата звернення: 18.03.2025)
5. Aleksandrowicz P. Subtitling song lyrics in films–pilot reception research. *Across Languages and Cultures*. 2019. Vol. 20, №. 3. P. 173–195.
6. Chaume F. Synchronization in dubbing. *Topics in Audiovisual Translation*. 2004. P. 35–52
7. Franzon J. Choices in Song Translation: Singability in Print, Subtitles and Sung Performance. *The Translator*. 2008. Vol. 14, №. 2. P. 373–399
8. Low P. The Pentathlon Approach to Translating Songs. *Songs and Significance: Virtues and Vices of Vocal Translation*. 2005. P. 185–212

Паламар Уляна

Науковий керівник – доц. Конкульовський Володимир

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ЯК ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ ВИКЛИК У РОМАНІ АГАТИ КРІСТІ «ВБИВСТВО У СХІДНОМУ ЕКСПРЕСІ»

Фразеологізми є важливою складовою будь-якої мови, оскільки вони відображають історичні, культурні та соціальні особливості народу. Вони додають мовленнєвої виразності, допомагають точніше передати емоції, а також відіграють значну роль у художній літературі. Переклад фразеологізмів є складним завданням, оскільки вони зазвичай мають специфічне

значення, яке неможливо передати дослівно. Це особливо актуально для перекладу творів художньої літератури, де фразеологізми не лише доповнюють текст, а й формують мовленнєвий стиль персонажів, створюють атмосферу та підсилюють художній ефект.

Метою цієї статті є дослідження особливостей перекладу фразеологізмів у романі Агати Крісті "Вбивство у Східному експресі" та аналіз викликів, з якими стикається перекладач під час адаптації фразеологічних одиниць для україномовної аудиторії. Особлива увага приділяється різним стратегіям перекладу, їх впливу на збереження стилістичних, емоційних і культурних особливостей тексту, а також їхньому значенню у створенні атмосфери та мовленнєвого портрета персонажів [2].

Агата Крісті – одна з найвідоміших британських письменниць, яка отримала світове визнання завдяки своїм детективним романам. Її твори перекладені багатьма мовами та неодноразово екранізовані. Вона створила понад 80 творів, серед яких найбільш відомими є «Вбивство у Східному експресі», «Десять негреньят» та «Смерть на Нілі». Її стиль вирізняється логічністю, несподіваними сюжетними поворотами та глибоким психологізмом персонажів. Внесок Крісті в жанр детективної літератури є неоціненним, і її твори продовжують надихати сучасних авторів та дослідників літератури.

Роман «Вбивство у Східному експресі» є яскравим прикладом твору, насиченого фразеологізмами. Персонажі з різних країн та соціальних верств використовують їх досить часто. У цьому контексті аналіз перекладу фразеологізмів набуває особливого значення, адже від правильного вибору еквівалентів залежить якість адаптації тексту для україномовного читача [5].

Стиль Агати Крісті характеризується доступністю викладу, динамічністю та живими діалогами. Наприклад, детектив Еркюль Пуаро часто використовує французькі звороти, що підкреслює його національну ідентичність. Персонажі, які представляють різні соціальні групи та національності, використовують власні мовні та мовленнєві особливості, що створює додаткові виклики для перекладача [3].

Серед поширених фразеологізмів у романі можна виокремити такі, що виражають емоції, іронію або мають образний характер. Наприклад, англійський вислів *to beat about the bush* («ходити навколо» у значенні ухилятися від прямої відповіді) є типовим прикладом, який може бути складним для перекладу без втрати змісту або стилістичних відтінків [4].

Перекладачі використовують різні підходи для передачі фразеологічних одиниць іншою мовою. Основними з них є:

Еквівалентний переклад – використання аналогічного фразеологізму в українській мові.

To pull someone's leg – «розігрувати когось».

To be in hot water – «мати великі неприємності».

A storm in a teacup – «робити з мухи слона».

Калькування – буквальный переклад, який передає лексичне значення, але може втратити стилістичний ефект.

To kill two birds with one stone – «вбити двох птахів одним каменем» (замість природнішого «вбити двох зайців одним пострілом»).

To cry over spilt milk – «плакати над пролитим молоком».

Описовий переклад – пояснення значення фразеологізму без використання сталого виразу.

To have a chip on one's shoulder – «мати образу і шукати привід для сварки».

Адаптація – заміна фразеологізму на інший, більш природний для української мови.

The ball is in your court – «тепер твій хід».

To let the cat out of the bag – «розкрити таємницю» (замість буквального «випустити kota з мішка»).

Перекладач стикається з низкою труднощів під час адаптації фразеологізмів у тексті Агати Крісті. Основні проблеми включають:

Збереження національного колориту. Деякі вирази тісно пов'язані з культурою мови-джерела, тому їхній прямий переклад може бути незрозумілим для українського читача [5].

Відтворення гумору та іронії. Багато фразеологізмів у тексті автора мають гумористичний або саркастичний підтекст, що вимагає особливої уваги під час перекладу.

Різниця у сприйнятті образів. Деякі метафори можуть бути природними для однієї культури, але неприйнятними або малозрозумілими для іншої.

У випадку фразеологізмів з роману Агати Крісті «Вбивство у Східному експресі», кожен вираз має свої особливості перекладу, пов'язані з культурними відмінностями та емоційною насиченістю.

To make one's blood run cold – «Кров застигла в жилах».

Цей фразеологізм вимагає від перекладача точного передавання емоційного стану персонажа. В англійській мові вираз має дуже сильний відтінок жаху чи страху, коли хтось відчуває себе не просто наляканим, а схопленим відчуттям холоду і жаху.

To throw dust in someone's eyes – «Пускати пил в очі».

Цей вираз має іронічне забарвлення, адже його використовують, коли хочуть сказати, що хтось намагається обдурити або заплутати інших. Переклад «пускати пил в очі» є дуже вдалою адаптацією, оскільки в українській мові також існує схожий вислів, що передає ідею обману або маніпуляції, коли хтось намагається відвернути увагу чи заплутати співрозмовника.

A fish out of water – «Як риба без води».

Цей фразеологізм має досить образний характер, адже порівнює людину з рибою, що потрапила в неволю або незвичне середовище, де їй важко адаптуватися.

Переклад «як риба без води» є дуже точним, оскільки він не тільки зберігає значення виразу, але й чітко передає образ риби, яка, опинившись поза своїм природним середовищем, відчувається некомфортно і незграбно.

To play one's cards right – «Грамотно розіграти карти».

У перекладі «грамотно розіграти карти» використано стратегію адаптації, де зберігається метафора, пов'язана з картковими іграми. В оригіналі цей вираз означає діяти обережно і стратегічно, щоб досягти вигоди або уникнути проблем. В українському варіанті також є аналогічний вислів, що зберігає значення розігрування карт в правильному напрямку, і тим самим зберігає відтінок розважливості та розумного підходу до ситуації.

Таким чином, адаптація фразеологізмів у процесі перекладу є важливим етапом, що вимагає не лише точного відтворення значення, але й збереження стилістичних, культурних і емоційних відтінків, які роблять літературний твір таким, яким його задумав автор.

Окремо слід згадати про роль фразеологізмів у формуванні характеру Еркюля Пуаро. Його мова рясніє виразами, які додають персонажу індивідуальності. В українському перекладі важливо зберегти ці особливості, не втрачаючи автентичності мовлення детектива.

Ще однією цікавою особливістю є використання фразеологізмів для передачі соціального статусу персонажів. У романі зустрічаються як аристократи, так і представники нижчих верств суспільства, і їхня мова суттєво відрізняється. Перекладачеві необхідно не лише правильно передати фразеологізми, а й адаптувати їх таким чином, щоб вони відповідали соціальному статусу персонажів в українському контексті. Наприклад, деякі аристократичні вислови можуть бути замінені більш витонченими українськими еквівалентами, тоді як розмовна лексика потребує збереження певної грубості або неформальності.

Переклад фразеологізмів у романі Агати Крісті «Вбивство у Східному експресі» є складним, але важливим завданням. Перекладач має знайти баланс між збереженням змісту, стилістичних особливостей та культурних відтінків оригіналу. Використання різних стратегій – від еквівалентного перекладу до адаптації – дозволяє створити текст, який буде зрозумілим і природним для україномовного читача. Успішна передача фразеологізмів забезпечує не лише точність перекладу, але й сприяє збереженню атмосфери та стилю твору, роблячи його доступним для широкої аудиторії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Крісті А. (2010). Вбивство у Східному експресі. Переклад з англійської: Іваненко І. Київ: Видавництво "Клуб Сімейного Дозвілля".
2. Кузьменко, Т. І. (2008). Переклад фразеологізмів: проблеми та методи. Харків: Видавництво "Фоліо".
3. Мельничук, О. П. (2004). Українська фразеологія: теорія та практика. Львів: Видавництво "Світ".
4. Виноградова, І. О. (2001). Лінгвістика перекладу: теорія і методика. Київ: Либідь.
5. Шевчук, О. (2015). Особливості перекладу фразеологізмів у художніх текстах. Вісник національного університету, 12, 58-63

Цісар Арсен

Науковий керівник – доц. Конкульовський Володимир

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ДРАМАТИЧНИХ ТВОРІВ

Коли люди говорять про художній переклад, то їм на думку найчастіше спадає лише переклад епосу чи лірики, але рідко хтось говорить про драму. Проте переклад драми, як і будь-

якого іншого жанру літератури, потребує ретельного дослідження, оскільки йдеться не лише про передачу змісту твору, а й постановку його на сцені, переклад авторських ремарок, жестів і загалом культури. Зважаючи на те, що театр зараз стає більш доступним для всіх верств населення і, найголовніше, інтернаціоналізується, питання перекладу театральних текстів стає актуальним, як ніколи.

Мета нашої розвідки – проаналізувати різні підходи до перекладу драматичних творів.

Проблеми перекладу драматичних творів досліджували вітчизняні та закордонні науковці: С. Басснет, П. Паві, Т. Некряч, С. Аальтонен, П. Ньюмарк, Е. Ніколареа, Н. Бідненко, Г. Кочур.

Виклад основного матеріалу. Для початку слід зазначити, що за словами Н. Пасенчук, драма має доволі двоїсту природу, оскільки «на відміну від інших літературних форм, драма призначена не лише для читання, а й для постановки» [3, с. 181]. Таким чином вона підхопила думку німецької науковиці Б. Шульц про те, що існує драма, яку видають для подальшого друку і читання, і драма, котру видають для постановки на сцені. Драма для читання орієнтована на точну передачу оригіналу і відтворення культурних особливостей оригіналу, в той час як переклад для сцени вимагає наближення перекладу до сцени [8, с. 179]. Проте для нашого дослідження вивчення одного лише аспекту, читацького чи сценічного, – недостатньо, ми погоджуємось із твердженням Н. Возненко, що через те, що з позиції сучасного перекладознавства драматичний текст є не надто вивченим, він не розглядається як щось довершене, поки він не є поставленим на сцені [1, с. 20]. Саме тому у нашому дослідженні ми розглядаємо драму не лише як різновид літературного, але й театрального мистецтва, оскільки тільки так можна дійти висновків щодо перекладу цього літературного роду.

Для початку ми б хотіли проаналізувати наукові доробки двох науковців, які стоять коло витоків перекладознавчої думки щодо перекладу драми: британської науковиці С. Басснет та її праці «*Translating for the Theatre: the Case against Performability*» та французького дослідника драми П. Паві і його роботу «*Problems of translation for the stage: interculturalism and post-modern theatre*», адже дві цих наукових роботи демонструють кардинально протилежні погляди на підходи до перекладу драми.

Як ми вже зазначали раніше, головною складністю драматичних творів є просторово-жестовий вимір. І, як зазначає С. Басснет, багато перекладачів у роботі із таким типом текстів намагаються визначити природу зв'язків між вербальним текстом на сторінці та можливим жестовим виміром, який так чи інакше вбудований у текст [5, с. 100]. І саме це визначення «жестового тексту» є проблематичним для багатьох перекладачів. Якщо вважати цей концепт прийнятним, то перекладач має виконати неможливе завдання – сприймати писаний текст, як частину більшого комплексу систем паралінгвістичних та кінетичних знаків. Таким чином ми отримуємо надскладне завдання – перекласти текст, який а ргіогі є недовершеним у мові оригіналу, адже містить у собі прихований жестовий контекст, на цільову мову, де теж має міститись цей же контекст. Маєстро сцени Брехт посперечався б з цим, заявивши, що лише

актори відповідальні за розшифрування цих прихованих жестів, але в процесі перекладу виявляється, що за це відповідальний перекладач, оскільки в процесі перекладу він першочергово має уявляти, як це буде поставлено на сцені. Баснет такий підхід не влаштовує, тому вона вважає це неприйнятним: робота перекладача полягає лише у відтворенні змісту.

Опонентом Баснет у цьому питанні виявився французький дослідник театального перекладу П. Паві, котрий стверджує, що в першу чергу переклад драми – це про те, щоб інтегрувати сам процес перекладу в значно ширшу інтерпретацію драматичного тексту або ж, як він це називає, «мізансцену» [6, с. 25]. Він пояснює це тим, що, по-перше, перекладений текст досягає глядача через акторські рухи, а, по-друге, переклад тексту лише з призми лінгвістики – є не надто ефективним, бо ми стикаємось із різними культурами та сценічними ситуаціями, що розділені у часі та просторі.

Наразі це дві фундаментальні праці, які є основою численних як закордонних, так і українських наукових досліджень з теми, адже більшість науковців посилаються саме на них. Далі ми проаналізуємо точки зору українських науковиць Т. Некряч та Л. Пономаренко, чий погляд на проблему теж не збігаються.

Думку С. Баснет підтримує українська дослідниця Т. Некряч. Вона вважає, що літературний текст будь-якого драматичного тексту не має бути другорядним і підпорядковуватись перш за все під стандарти постановки, бо він є саме тим, що пов'язує зміст і форму і робить їх одним цілим. Тож перекладач драми, як і перекладач поезії чи прози, має передати увесь зміст максимально близько до оригіналу [2]. Найважливіше, зазначає вона, – ні в якому разі не перекривлювати бачення автора, тобто не додавати нічого свого, таким чином розширюючи чи поглиблюючи текст. Така позиція – неправильна, адже форма зі стовідсотковою ймовірністю відривається від змісту, проте це не заважає численним режисерам, які, навіть маючи хороший переклад, інтерпретують постановки по-своєму, додають «свого стилю» і перекривлюють початковий зміст.

А-от Л. Пономаренко хоч і не підтримує прямо думку Паві, проте має схоже бачення щодо того, як має перекладатись драматичний текст. Сенс її міркувань полягає в тому, що драматичний текст зазвичай складають монологи, діалоги та полілоги і всі ці процеси комунікації так чи інакше ототожнюються з діями, тобто мова, на її думку, дорівнює висловленій дії [4, с. 16]. Тож перекладач має не лише оцінити текст з філологічної точки зору, а й виокремити екстралінгвістичні складові, які створюють сценічний ефект для того, аби вплив на глядача відбувався не лише на мовному рівні. Потрібно також приділити увагу побудові речення та рівню експресії, адже вони є головними чинниками того, чи є придатним до постановки текст. Досить часто це потребує не тільки залучення спеціалістів зі сфери театального мистецтва, а й базових знань перекладача, бо в іншому разі текст перетвориться на той, який можна лише читати.

Як бачимо, думки науковців дійсно розділились на дві категорії (назвімо їх лінгвістичною та сценічною) і єдиного підходу до перекладу немає: ті, хто виступає за те, що

драматичний текст – це перш за все зміст та форма, підтримують Басснет, а ті, хто бачить у ньому не лише лінгвістичні, а й екстралінгвальні характеристики, підтримують думку Паві. Можемо припустити, що більшість замовників такого типу текстів все ж користуються підходом Паві, адже тоді вони отримують значно кращий результат, який буде легким для постановки на сцені, не надто складним для сприйняття та зрозумілим в контексті культури, а не просто текст. Проте на нашу думку, підхід Басснет є раціональнішим, адже він більше про головну роботу перекладача – прагматично перекласти текст, зберегти його форму, зміст та початкове повідомлення, без додавання власних деталей.

Висновки. Переклад драми – це складний та багатокомпонентний процес, саме тому він вимагає від перекладача брати до уваги не лише лінгвістичну складову, а й театральну специфіку. Проаналізувавши роботи 4 науковців ми виокремили 2 основних підходи до такого типу роботи: лінгвістичний (С. Басснет, Т. Некряч), що базується на точній передачі змісту та відмови від зміни авторського бачення, та сценічного (П. Паві, Л. Пономаренко), який намагається зробити текст більш адаптованим для постановки, бере до уваги екстралінгвальні особливості, тобто жестикуляцію та культурний контекст, які в свою чергу сприяють кращому сприйняттю постановки для глядача. Зважаючи на те, з якими темпами розвивається театральне мистецтво і те, якою важливою є постановка, сценічний підхід застосовується частіше. Але для того, аби зберегти початковий задум автора, лінгвістичний підхід є раціональнішим, адже він репрезентує класичне розуміння роботи перекладача.

ЛІТЕРАТУРА

1. Возненко Н. Особливості перекладу драматичних творів. Наукові записки Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя. Філологічні науки. 2015. № 2. С. 19–24.
2. Некряч Т. Муки і радощі перекладу драми. Театральна риболовля : вебсайт. URL: <http://www.t-fishing.co.ua/events/articles/muky-i-radoshchi-perekladu-dramy/> (дата звернення: 18.03.2025)
3. Пасенчук Н. Переклад драматичних текстів: постановка проблеми. Південний архів. Філологічні науки. 2017. № 7. С. 137-139.
4. Пономаренко Л. В. Засоби відтворення сатири та гумору німецькомовних сценічних текстів в українських перекладах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2011. 177 с.
5. Bassnett S. Translating for the Theatre: The Case Against Performability. TTR (Traduction, Terminologie, Redaction). 1991. Vol. 4, № 1. P. 99–111.
6. Pavis P. Problems of Translation for Stage: Intercultural and Post-Modern Theatre. The Play Out of Context: Translating Plays from Culture to Culture. 1989. P. 25–44.
7. Randaccio M, Drama translation: theory and practice. The case of Conor McPherson's This Lime Tree Bower, The Weir, and St. Nicholas on the Italian Stage. EUT Edizioni Università di Trieste. 2022. pp. 137.
8. Schultze B. Highways, byways, and blind alleys in translating drama: historical and systematic aspects of a cultural technique. Translating literatures, Translating cultures. New vistas and approaches in Literary studies. 1988. P. 177–196

**ГРАМАТИЧНІ ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ПЕРЕКЛАДІ
ПРОМОВИ ОКСАНИ ЗАБУЖКО В ЄВРОПАРЛАМЕНТІ**

Вступ. У сучасному світі культура є виразним показником сприйняття людей, яке перебуває під постійним впливом глобалізаційних процесів [4]. Та це явище набуває особливого значення в умовах війни, коли нація та мова перебувають під загрозою знищення, і культура стає не лише інструментом ширення естетичних цінностей, але й засобом інформування, впливу та збереження держави, навіть у найтемніші часи. З огляду на це багато українських культурних діячів зараз провадять не лише волонтерську, а й просвітницьку діяльність. Вони будують діалог між Україною та світом, послуговуючись мистецтвом публічного мовлення, зокрема виголошенням публічних промов. У цій статті ми розглянемо переклад промови української письменниці, поетеси, літературознавиці, публіцистки, культурологині та політичної активістки Оксани Забужко на пленарній сесії Європейського парламенту 8 березня 2022 року, на тринадцятий день війни в Європі.

Мета нашої статті полягає в аналізі граматичних трансформацій, застосованих у перекладі публічної промови Оксани Забужко, дослідженні впливу авторського стилю письменниці на її переклад та виокремлення найбільш і найменш вживаних перекладацьких перетворень.

Основний текст. Насамперед, розглянемо теоретичний аспект перекладу виступів, для якісного відтворення яких перекладач повинен розуміти, з яким різновидом публічного мовлення він матиме справу. Виступ Оксани Забужко в Європарламенті є публічною промовою, себто різновидом публічного мовлення, що передбачає усний виступ із метою виявлення певної інформації та впливу на розум, почуття й волю слухачів, логічну стрункість тексту, емоційну насиченість та вольові імпульси мовця [5]. До того ж, будь-яка публічна промова обов'язково спирається на певну мету – проінформувати, отримати інформацію, переконати або створити певний настрій у слухачів [3]. Таким чином, розрізняють такі види промов:

- Ювілейна промова – присвячується певній даті, пов'язаній з ушануванням окремої людини, колективу, урочистостям на честь події з життя та діяльності організації, установи, закладу тощо [5].
- Ділова промова – характеризується лаконізмом, критичністю спрямування, полемічністю та аргументованістю викладених у ній фактів [5].
- Мітингова промова – виголошується на актуальну тему й стосується суспільно значущої проблеми, яка хвилює широкий загал [5].
- Агітаційна промова – торкаючись актуальних суспільно-політичних проблем, активно впливає на свідомість, спонукає слухача до певної діяльності, до нагальної необхідності зайняти певну громадянську позицію, змінити погляди чи сформувати нові [2].

Враховуючи чітку позицію авторки та її заклик міжнародної спільноти до дій, можемо стверджувати, що промова Оксани Забужко в Європарламенті є агітаційною. Особливо яскраво це виражається у вживанні численних граматичних та стилістичних засобів для підсилення комунікативного ефекту. Варто зазначити, що авторка відома своєю унікальною манерою трансляції думок, яку описують як «потік свідомості», що «цілком і повністю підпорядковується живій, динамічній, активній, інтелектуальній, інтертекстуальній авторській думці, водночас майстерно відбиваючи її у конфігурації довгих синтаксичних структур [6]». Для позначення її унікального стилю існує навіть термін «забужківське речення», яким позначають ускладнене речення з використання численних композиційно-синтаксичних структур таких як: однорідні члени, зіставлення, експресії, нагнітання, відокремлені члени речення, дієприкметникові та дієприслівникові звороти, вставні конструкції, незавершені і номінативні речення, плеоназми, градації, анафори, повтори, дієслівні словосполучення, тощо [6]. Та, оскільки англійській мові притаманна більш лаконічна та чітка структура речень, для відтворення змісту та адаптації тексту для цільової аудиторії, перекладач безумовно має застосовувати граматичні перекладацькі трансформації – один з прийомів перекладу, що передбачає зміну структури речення відповідно до норм мови перекладу [8, с. 52].

Найбільш поширеним видом граматичних трансформацій у перекладі промови Оксани Забужко «Ми небагато навчилися з історії» є вилучення граматикалізованих елементів, до якого часто вдавався перекладач зустрічаючись із численним вживанням присвійних займенників, що є поширеним явищем для англійської мови, проте – не властивим для української: “for their right to live in accordance with their own wishes [9]” — «за право жити відповідно до власних бажань [1]»; “They manage the distribution of supplies across our besieged cities [9]” — «Вони організовують постачання до обложених міст [1]»; “my niece and her two children [9]” — «моя племінниця з двома дітьми [1]»; тощо. Таке перекладацьке рішення надало тексту перекладу більш природного звучання та адаптувало його до граматичних норм української мови, себто мови перекладу.

Наступним перетворенням, яке неодноразово вживалося перекладачем, є об'єднання речень – «спосіб перекладу, при якому синтаксична структура речення в оригіналі перетворюється шляхом з'єднання двох простих речень в одне складне [7, с. 215-216]». Як нам вже відомо, творчий стиль Оксани Забужко простежується у всіх її текстах, і промови не є винятком. Тому навіть в оригіналі ми можемо побачити чималу кількість ускладнених речень, з використанням довгих синтаксичних структур, що не є притаманним для англійської мови, однак є невід'ємним елементом авторського стилю, який надає промові ще більшої експресії. Таким чином, для збереження «забужківських речень», які добре відомі цільовій аудиторії, перекладач застосовує об'єднання: “Ukrainian doctors meanwhile have created Facebook pages offering instructions on how women over 37 weeks pregnant might safely deliver children in bomb shelters. An image that strikes me as almost biblical, as thousands of Marys hide with their newborns, evading Kind Herod in basements, subway stations and other stables [9]”. — «Українські лікарі тим

часом створили у Facebook сторінки, де консультують жінок після 37-го тижня вагітності, як безпечно народжувати в бомбосховищах, – образ, що бачиться мені майже біблійним: тисячі Марій, які ховаються з немовлятами від царя Ірода по підвалах, станціях метро та інших стаєнках [1]».

Однак у перекладі промови простежуються також і приклади членування речення – «спосіб перекладу, при якому синтаксична структура речення в оригіналі перетворюється в дві або більше предикативні структури мови перекладу [7, с. 215-216]»: “He has already claimed back the former Soviet bloc, which is what he really means by demanding that NATO pull back from eastern Europe, and he won’t stop unless he is stopped by an international front of all those nations which still believe that freedom and human solidarity are worth more than gas and oil [9]”. – «Він уже зажадав повернення колишнього радянського блоку – саме таке значення має його вимога до НАТО відступити з Центральної Європи. І він не зупиниться - якщо його не зупинить міжнародний фронт усіх тих народів, які все ще вірять, що свобода й людська солідарність мають вищу вартість, ніж газ і нафта [1]». Таке перекладацьке рішення, ймовірно, обґрунтоване тим, що це все ж є текстом усної промови, у процесі виголошення якої мовець часто вдається до пауз. Тож, з метою сильнішого експресивного ефекту, більшої взаємодії з аудиторії та чіткого донесення наративів автора, перекладач подекуди вдається до граматичної трансформації розчленування.

Ще одним видом граматичних трансформацій є додавання граматикалізованих одиниць, поодинокі випадки якого трапляються й у перекладі промови «Ми небагато навчилися з історії»: “Yes, we are strong and grateful for your support and your admiration. The problem is that Putin’s bombs will not be stopped by the strength of our spirit [9]”. — «Авжеж, ми сильні, і ми дякуємо вам за підтримку й захоплення. Проблема, однак, в тому, що путінських бомб не спинити самою лиш силою нашого духу [1]». Проте, в силу вже великої насиченості різноманітними граматикалізованими одиницями в оригіналі промови, у перекладача не виникало необхідності часто вдаватися до цієї трансформації.

Висновки. Отже, провівши аналіз перекладу промови Оксани Забужко на пленарній сесії Європейського парламенту, ми визначили, що перекладач застосовував різноманітні граматичні перекладацькі трансформації, серед яких – через особливості авторського стилю письменниці та з метою відтворення добре знайомих українцям «забужківських речень» – домінантними є об’єднання речень, а другими по чисельності – у зв’язку з різницею морфологічно-синтаксичних особливостей української та англійської мов – вилучення граматикалізованих одиниць, а саме присвійних займенників. На противагу, менш вживаними є додавання граматикалізованих елементів та членування речень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Забужко О. С. Ми небагато навчилися з історії // Офіційний веб-сайт інтернет-газети Збруч. URL: https://zbruc.eu/node/111094?fbclid=IwAR1aFxUv7YINdwkZYTpvqo9_U2vu7yGA48Q5s-hA4ILPf5mS5ZibSBLjl1s

2. Конспект лекцій з навчальної дисципліни Мистецтво публічного виступу. Львівський національний університет імені Івана Франка. Факультет управління фінансами та бізнесу. 2018. С. 7.
3. Луца М. Мистецтво публічного виступу. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство). 2015. № 21. С. 272-276.
4. Парчевська В. В., Паніна І. Г. Дискусія щодо поняття «культурна дипломатія». Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса. 2020. Випуск 12. Том 1. С. 74-78.
5. Старунова Л. А. Культура української фахової мови. Види і жанри професійного спілкування. Література та культура Полісся. Серія: Філологічні науки. 2018. №93. С. 118-124.
6. Стиркіна Ю. С. Визначення ідіостилю письменника як засіб навчання української мови. Збірник матеріалів наукових інтернет-конференцій. Полтавський національний університет імені В.Г. Короленка. 2023. С. 111-118.
7. Хоменко Е. Г. Граматика англійської мови. Київ, 2007. С. 215-216.
8. O. Hurko. Grammatical Peculiarities of Anglo-Ukrainian Translation of Business Correspondence. Journal "Ukrainian sense". February 2022. № 2. С. 51-58.
9. O. Zabuzhko. We have not learned too much from history // Official web-site of Ukrainian Online Newspaper Zbruc̣h. URL: <https://zbruc.eu/node/111095>

Макар Людмила

Науковий керівник – доктор філософії Дячук Наталія

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Сьогодні традиційне освітнє середовище поступається місцем інноваційним методам. Відповідно, цифровізація освіти сприяє глибшому зануренню в навчальний матеріал, стимулює увагу, пам'ять та зацікавленість учнів.

Метою статті є аналіз різних видів цифрових технологій та ефективності їх застосування в навчальному процесі вчителями та учнями з перспективою створення нових підходів до викладання іноземних мов.

Використання цифрових технологій в освіті перш за все вимагає від учителя та учнів готовності та вміння працювати з ними. Кожен із закладів освіти повинен бути відкритим до інноваційних підходів, а саме забезпечити класи необхідним обладнанням, підготувати кваліфікацію освітніх кадрів, зробити доступним проведення занять в дистанційній та змішаній формі, що відкриває проблематику задач в освітньому середовищі, котрі потребують ефективних рішень. Однак, як переконують Духаніна Н.М. та Лесик Г.В., освіта завжди підлягає змінам у залежності від вимог суспільства, а отже можна стверджувати, що цифровізація є ключовим елементом якісного забезпечення навчання [3, с. 406].

Модернізація освітнього процесу запроваджується з метою мобільності, розвитку педагогічної системи, створення якісного навчального середовища, де цифрові інструменти забезпечують доступ до нових джерел інформації, поєднують різні рівні сприйняття матеріалу, певною мірою спрощують лекційний підхід у творче засвоєння нових знань. Вони також впливають і на доступність освіти. Завдяки проведенню онлайн-курсів, вебінарів, відео-уроків учасники навчального процесу більше не стикаються із фінансовими обмеженнями, відстань та час також не викликають проблем [1, ст. 4]. Так, для здійснення дистанційного навчання від

учнів та вчителів вимагається лише наявність технологічного забезпечення з виходом в інтернет у синхронному або асинхронному режимах. За словами Грень Є.С., однією із головних умов такого навчання постає змістовне спілкування учня та вчителя з використанням ІТ засобів [2, ст. 2]. Однак, важливо пам'ятати, що це лише один із варіацій освітніх практик.

Оскільки традиційне та дистанційне навчання не завжди можуть повною мірою ефективно забезпечити якісне навчання, чимало дослідників, серед них Ковальчук О.С., віддають перевагу змішаному навчанню. Його трактують як комплексне навчання з елементами дистанційної форми, самостійного опрацювання та присутності вчителя. Таким чином учні мають більше часу на саморозвиток та власний темп засвоєння матеріалу [4, с. 116].

Незалежно від вибраного навчального підходу, інформаційні технології постають обов'язковим елементом для використання кожним учасником освітнього процесу. Сам термін «запровадження цифрових інструментів» трактують по-різному. Так, Гончарова І.П. розглядає їх як використання електронних способів навчання з метою якісного доступу до знань [1, с. 2]. Дослідниця Мудра С. трактує їх, як цифрові помічники, які допомагають освітнім практикам інтерактивними методами навчання, і відносить до них візуальні елементи, дидактичні матеріали та гейміфікацію [11, с. 198]. Окрім вищезгаданих напрямів, такі дослідники як Олексюк О.Р., Тимчина В. та Шевчук А.О., розглядають ще методи віртуальної та доповненої реальності, нейромережі, хмарні та вікі-технології, онлайн платформи, мобільні додатки та інші окремі інтерактивні ресурси [6; 8; 9].

Цифрові технології найчастіше групують так: інтерактивні дошки, опитувальники інформації, графічна візуалізація, сервіси Google, платформи для зв'язку та багатозадачні сервіси створення завдань. Оскільки онлайн навчання неможливе без якісного зв'язку між учнем та вчителем, такі помічники як Zoom, Microsoft Teams, Moodle забезпечують організацію занять за допомогою відео-зв'язку, розроблених курсів із вже завантаженим матеріалом та можливістю автоматичного оцінювання знань [7, с. 54]. Завдяки цим функціям відеоуроки можуть проходити без врахування часу та простору. Для більш якісного навчання такі заняття містять у собі різноманітні опитувальники, куди можна віднести Quizizz, Kahoot, Triventy. Дана група помічників інтерактивно подає матеріал з обмеженням у часі та можливістю перевірки відповідей одразу ж після підтвердження відповіді на питання.

Під час уроків, що проводяться на онлайн платформах звертаються також і до віртуальних дошок. Завдяки їх необмеженому простору для додавання завдань зникає потреба у транслюванні декількох документів один за одним. Так, за словами Морзе Н.В., цифрові дошки, в тому числі Canva, Padlet, Trello, використовують для мозкового штурму, проєктних завдань, організації уроків, спільного використання з вивченням інформації, а також рефлексії вивченого для покращення загальної обізнаності учасників освітнього процесу [5, ст. 209].

Кожен із вищезгаданих сервісів спеціалізується на певній задачі, котра виконується під час подання матеріалу. Тому сервіси Google, або ж багатозадачні платформи, можуть легко їх підміняти по функціях. Так, уже згадана Canva та Google Classroom забезпечують користувачів

візуальними графіками, таблицями, опитуваннями та презентаціями. Відповідно, завдяки використанню Google Classroom, знаходячись на одній платформі, учасники мають змогу виконати більше завдань.

Ще одним типом цифрових технологій, які нещодавно набули настільки масштабного розголосу, що відтіснили більшість однозадачних застосунків, є нейромережі. Так, нейромережі активно допомагають вчителям у створенні персоналізованого навчання з урахуванням особистих інтересів учнів, визначенні їх слабких та сильних сторін, забезпеченні зворотнього зв'язку та автоматичному виконанню поставлених завдань. Вчені поділяють штучний інтелект на: віртуальних наставників, голосових помічників, пошуковиків, платформи автоматичної перевірки завдань та застосунків у формі гри [10, с. 136-142]. Найчастіше звертаються до універсальних нейромереж, які можуть підказати вирішення задач або направити на потрібний сайт без затрати часу. До них відносять Google Gemini, ChatGPT, Microsoft Copilot. Кожен з них може легко допомогти вчителю у створенні інтерактивних занять за допомогою організації та генерації ідей. Такі помічники як Google Assistant, Siri, Cortana, забезпечують підтримку у голосовому варіанті з автоматичним пошуком відведених задач. Аби швидко та якісно зробити опитування класу, хорошим застосунком вважається Kejarcita. Працюючи з ним, вчителю не потрібно вручну виправляти помилки чи вписувати запитання, оскільки в цьому їм може допомогти застосунок.

Паралельно з нейромережами, популярності в навчальному середовищі набирають і віртуальна та доповнена реальності. Оскільки віртуальна реальність – це повне занурення в інший світ, учасники освітнього процесу можуть повноцінно дослідити завдання без самого пересування в просторі. Таким чином, можна розробити 3D подорожі, екскурсії, чи лабораторії безпечно для учнів та з економією часу. За словами Тимчини В. та Тимчини Н., їх також поділяють на цифрові симуляції, 3D графіку, онлайн подорожі та панорамні мапи. [8, с. 44]. Так, Google Expeditions, Engage та Oculus Quest 2 урізноманітнюють вивчення історичних подій та пам'яток через візуалізацію певного історичного періоду.

На противагу до віртуальної реальності, доповнена реальність не створює інший вимір, учасники чітко усвідомлюють де перебувають, вони лише спостерігають за продубльованими віртуальними елементами на екранних девайсах. Так, до прикладу застосунок Chromville дозволяє оживити персонажів на аркушах паперу, а WallaMe легко доповнює фотографії об'єктів текстовими повідомленнями для створення інтерактивних завдань чи вікторин [66, с. 4].

Окрім інтерактивних та індивідуальних платформ, існують також застосунки зі спільним доступом. Так, вікі-технології надають можливість користувачам редагувати зміст інформації на сайті, відслідковувати попередні версії документів, бути співавторами однієї статті, а також переходити по гіперпосиланнях у самому матеріалі [9, с. 165]. Вони зазвичай орієнтовані на письмову діяльність. Прикладом таких технологій є MediaWiki, Вікісловник та Вікітека. Таким чином користувачі тренують письмово-мовленнєві вміння та формують

З кожним роком кількість цифрових технологій збільшується й паперові підручники та застарілі методи відтісняються різними онлайн ресурсами. Саме тому вчителі можуть зіткнутися з проблемою пошуку правильного інструменту, а учні – втратити мотивацію до навчання через необхідність орієнтуватися в користуванні застосунками. З розвитком штучного інтелекту постає проблема і в доброчесності виконанні завдань, що закликає кожного учасника освітнього процесу не зловживати цифровими технологіями на заняттях, об'єктивно оцінювати кожне із завдань та щоразу перевіряти на правдивість матеріалу. За словами Сініцької О., цифрові помічники мають лише доповнювати навчальний процес новими практиками, цікавими завданнями, а не замінити живу взаємодію вчителя та учня. [7, с. 55]

Загалом впровадження інформаційних технологій повинне лише приносити подальші перспективи в освіту. Так, з їх допомогою вчитель економить час на оформлення задач, опитувань чи візуалізації завдань. Учень же отримує можливість інтерактивно засвоювати матеріал, відповідно до його особистих інтересів та здобуває мотивацію у самостійному опрацюванні інформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончарова І.П. Цифрові технології в освіті як засіб покращення доступності та ефективності навчання. Міжрегіональний науково-практичний семінар «Розвиток науково-медичної компетентності педагогічних працівників на засадах цифрової дидактики». Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти. Біла Церква, 2023 (У процесі публікації). URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/734946/> (дата звернення 28.03.2025).
2. Грень Є.С. Особливості використання цифрових технологій у дистанційному навчанні. Академічні візії. 2023. №25. С. 1–4. URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/881> (дата звернення 28.03.2025).
3. Духаніна Н.М., Лесик Г.В. Цифровізація освітнього процесу: проблеми та перспективи. Modern directions of scientific research development: conference proceedings of the 12th International scientific and practical conference. Chicago BoSCience Publisher, 2022. С. 406–409. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/e55d44ea-332f-4002-b46c-e22e2232f34/content> (дата звернення 28.03.2025).
4. Ковальчук О.С., Смаль О.В., Максимчук Т.В. Імплементация технологій змішаного навчання при викладанні іноземних мов у вищій школі. Наукові записки національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог: Вид-во НаУОА, 2020. № 10(78). С. 115–119.
5. Морзе Н.В., Вембер В.П., Гладун М.А. Використання цифрових технологій для формування оцінювання. Open educational e-environment of modern University. Special edition. 2019. С. 202–214.
6. Олексюк О.Р. Застосування технологій доповненої реальності в освітній галузі. Освіта XXI століття: реалії та перспективи розвитку: зб. Тез Всеукр. наук.-прак. конф. Тернопіль, 2020. С. 177–179.
7. Сініцька О. Цифрові інструменти у викладанні іноземної мови. Педагогічний вісник Поділля. №3. 2024. С. 54–55.
8. Тимчина В., Тимчина Н. Нові перспективи освітнього процесу: віртуальна та доповнена реальність. Нова педагогічна думка. Т.101. №1. 2020. URL: <https://doi.org/10.37026/2520-6427-2020-101-1-42-46> (дата звернення 28.03.2025).
9. Шевчук А.О. Особливості формування іншомовної письмово-мовленнєвої діяльності студентів на базі вікі-технології у вищій школі. Інноваційна педагогіка: наук. журнал. 2020. Вип. 30, т. 2. С. 163–167.
10. Fitria T.N. Artificial intelligence (AI) in education : using AI tools for teaching and learning process. Prosiding seminar national and call for paper. STIE AAS. Surakarta, 2021. С. 134–147.
11. Mudra S., Minailova A., Tamarkina O., Baidak L., Beresniak O. The use of digital technologies for learning foreign languages in non-linguistic higher education institutions. Revista EDaPECI. №24 (1). 2024. С. 197–211.

**ВПЛИВ МОБІЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РОЗВИТОК ЛЕКСИЧНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

XXI століття докорінно змінило підходи до навчання. Тепер сучасні учні живуть у цифровому світі, де гаджети та смартфони є не лише засобами комунікації чи розваги, а й потенційно потужними інструментами навчання. Інтеграція мобільних пристроїв та мультимедійних технологій у шкільне навчання відкриває нові можливості для активного та гнучкого засвоєння знань. Особливо актуальним це стає у контексті вивчення англійської мови, де традиційні методи часто втрачають ефективність в умовах швидкоплинного інформаційного простору.

Метою статті є дослідження ефективності використання цифрових інтерактивних технологій, зокрема мобільного навчання з підтримкою технологій (MALL), у процесі формування лексичної компетентності учнів і аналіз того, як інтерактивні завдання та мультимедійний контент можуть покращити процес засвоєння лексики, підвищити мотивацію учнів та сприяти розвитку лексичних навичок говоріння, аудіювання, читання та письма. Завдання статті: 1) визначити основні переваги використання мобільних додатків для вивчення лексики; 2) описати вплив мобільного навчання на індивідуалізацію процесу навчання.

Лексична компетентність є ключовим компонентом комунікативної компетентності, без якої неможливе повноцінне оволодіння іноземною мовою. Як слушно зазначає Б. Льюїс, «основою мови та її серцем є словник (переклад наш)» [5, с. 35]. Це означає, що саме лексика є базою для реалізації всіх інших мовних навичок та вмінь читання, письма, говоріння та аудіювання. Відповідно, одним із головних завдань у процесі навчання іноземної мови є ефективне формування та розвиток лексичної компетентності учнів.

У лінгводидактиці досі залишається відкритим питання про способи підвищення ефективності засвоєння лексичних одиниць. Дж. Стенлі у своїх дослідженнях доводить, що для кращого запам'ятовування лексики доцільно залучати різні види пам'яті – зорову, слухову, кінестетичну, моторну – поряд із традиційною словесно-логічною. Він зазначає: “Ми запам'ятовуємо 10% побаченого, 20% почутого та 50% побаченого і почутого”. Це твердження особливо актуальне в контексті використання мультимедійних технологій, які поєднують в собі кілька каналів подачі інформації – текст, звук, візуальні образи, анімацію тощо. Саме така багатоканальна подача дозволяє активізувати різні когнітивні процеси, забезпечуючи глибше засвоєння лексичного матеріалу [7, с. 252].

Цифрові ресурси створюють багатофункціональне середовище, у якому лексика презентується із використанням різних форм та способів. Наприклад, слова можуть одночасно з'являтися у вигляді тексту, озвучуватися диктором або супроводжуватися візуалізацією, а також використовуватися в міні-іграх, тестах або діалогах. Такі способи презентації відповідають сучасним стандартам особистісно-орієнтованого навчання. Більше того, взаємодія

з мультимедійним контентом нерідко включає емоційний компонент, що має вирішальне значення у процесі засвоєння нової лексики. Залучення емоційного інтелекту, розвиток емпатії, саморегуляції та позитивного ставлення до навчання – усі ці аспекти охоплює соціально-емоційне навчання (SEL), яке дедалі активніше інтегрується в сучасну педагогіку. Коли учень відчуває емоційний комфорт, зацікавленість, радість від виконаного завдання або співпереживання у контексті гри, це позитивно впливає на його внутрішню мотивацію та підвищує якість навчального процесу загалом [2].

На думку С. Смоліної, інтерактивні завдання, спрямовані на вивчення лексичних одиниць, мають ряд переваг: підвищують мотивацію до вивчення іноземної мови; сприяють кращому запам'ятовуванню лексики завдяки багаторазовому її повторенню та вживанню в контексті; розвивають лексичні навички говоріння, стимулюючи використання нових слів у живому спілкуванні з однолітками; сприяють культурному розвитку, адже часто містять елементи іншомовної культури [1, с. 12].

Також, згідно із дослідженням О. Кучерук, комп'ютерні ігри сприяють активізації пізнавальної діяльності, посилюють інтерес до навчання та покращують засвоєння лексичних одиниць у процесі вивчення української мови. Ігрові елементи створюють емоційно позитивну атмосферу, у якій учні легше запам'ятовують нові слова й виявляють готовність застосовувати їх на практиці [6].

З огляду на значні переваги використання інформаційних технологій та інтерактивних ресурсів, доречною є імплементація мобільного навчання з підтримкою технологій (MALL) у процес викладання іноземних мов. Враховуючи глобальні зміни в освіті та розвиток мобільних технологій, такі ресурси дозволяють значно покращити процес засвоєння мовних навичок, зокрема лексичних, створюючи нові можливості для індивідуалізації навчання та підвищення мотивації учнів. Як зазначає низка науковців, Mobile-Assisted Language Learning (MALL) відрізняється від традиційного Computer-Assisted Language Learning (CALL) використанням особистих, портативних пристроїв, які дозволяють забезпечити безперервний та спонтанний доступ до навчального контенту в різних контекстах і умовах.

На думку провідних методистів, майбутнє навчання і вивчення іноземних мов більше пов'язане саме з MALL, а не CALL, оскільки MALL має низку переваг, а саме: мобільність, всеосяжність, зручність, багатофункціональність, персоналізація, доступність, контекстуальна чутливість та гнучкість. Саме ці особливості роблять MALL як конкурентоспроможним, так і надзвичайно практичним інструментом у сучасному освітньому середовищі [3, с. 540-543].

Одним із найяскравіших прикладів застосування технологій мобільного навчання у вивченні лексики є мобільні додатки, які використовують принцип інтервального повторення (spaced repetition). Зокрема, популярні ресурси Duolingo, Memrise, Anki, Quizlet, Brainscape та Sram надають користувачам можливість тренувати лексику в зручному для них режимі, що сприяє довготривалому запам'ятовуванню мовного матеріалу. Ці платформи поєднують інтерактивні завдання, візуальні та аудіоеlementи, систему миттєвого зворотного зв'язку та

адаптивну складність. Крім того, ці додатки надають можливість створювати власні картки, відстежувати динаміку навчання, проходити тести, брати участь у віртуальних турнірах або співпрацювати з іншими користувачами, що значно підвищує мотивацію та залучення до процесу навчання.

Численні переваги використання цифрових інтерактивних технологій у процесі засвоєння лексичного матеріалу підкреслює також М. Кларк, акцентуючи увагу на їхній здатності зробити навчання більш ефективним та захопливим:

Створення інтерактивних завдань за допомогою онлайн ресурсів. Завдяки сучасним платформам викладачі мають змогу створювати різноманітні інтерактивні вправи, як-от кросворди, головоломки, завдання на заповнення пропусків та інші ігрові формати. Ці інструменти активізують використання нової лексики й забезпечують учням миттєвий зворотний зв'язок, що є важливим чинником у процесі навчання.

Формування індивідуального словникового контексту. Окрім традиційного перекладу лексичних одиниць, вчитель може запропонувати учням створювати власні контексти для нових слів. Наприклад, за допомогою інтерактивної дошки учні складають речення з вивченою лексикою, що сприяє кращому засвоєнню нових слів в природному мовленнєвому середовищі.

Творче використання лексики. Цифрові технології відкривають широкі можливості для творчого розвитку учнів. Завдання на створення власних текстів, діалогів, презентацій або відео із використанням нової лексики не лише сприяють закріпленню мовного матеріалу, а й формують креативність, медіаграмотність та комунікативні навички.

Всебічне використання аудіо- та відеоматеріалів. Після перегляду відео або прослуховування аудіо учні можуть виконувати завдання, пов'язані з уживаною лексикою. Це допомагає працювати з автентичними мовними зразками та розвивати навички сприймання на слух.

Створення інтерактивних завдань на основі тексту. Такий вид завдань як-от доповнення речень, відповіді на запитання, дискусії в парах або групах, створення власних варіантів тексту – сприяють активному використанню лексики в контексті. Така діяльність підтримує розвиток мовленнєвих та комунікативних умінь.

Створення карт пам'яті. Застосування цифрових інструментів для візуалізації лексики, таких як діаграми, дерева слів чи концептуальні карти, дозволяє учням краще зрозуміти зв'язки між словами та збагачувати свої асоціативні ряди [4, с. 30-36].

У зв'язку з цим змінюється і роль учителя: від експерта до консультанта, фасилітатора та модератора навчального контенту. Завдяки мобільному навчанню вчителі можуть інтегрувати оцінювання в процес навчання, використовуючи дані про прогрес учнів у реальному часі для корекції навчальної стратегії та підвищення ефективності викладання. У такий спосіб оцінювання стає більш динамічним та персоналізованим, що дозволяє кожному учневі отримувати відповідну підтримку та зворотний зв'язок відповідно до своїх індивідуальних потреб і рівня.

Отже, у результаті дослідження можна стверджувати, що мобільне навчання з підтримкою технологій (MALL) є потужним інструментом у процесі формування лексичної компетентності учнів. Використання мобільних додатків, інтерактивних завдань та мультимедійних ресурсів значно покращує ефективність засвоєння лексичного матеріалу, роблячи навчання більш доступним, індивідуалізованим та захопливим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Смоліна С. В. Методика формування іншомовної лексичної компетенції. Іноземні мови. 2010. № 4. С. 16 - 23.
2. Boston Children's Digital Wellness Lab. Research Brief: Digital Media and Technology for Social-Emotional Learning. URL: <https://digitalwellnesslab.org/research-briefs/research-brief-digital-media-and-technology-for-social-emotional-learning/> (accessed April 6, 2025).
3. Chaka Ch. Portable Handheld Language Learning: From CALL, MALL to PALL. Handbook of Research on E-Learning Methodologies for Language Acquisition. Hershey: Information science reference, 2009. P. 539 - 553. <https://doi.org/10.4018/978-1-59904-994-6.ch033>
4. Clark M. The Use of Technology to Support Vocabulary Development of English Language Learners. Fisher Digital Publications, Education Masters, 2013. 84 p.
5. Farrell S. C. Thomas and Jacobs M. George. Essentials for successful English language teaching. Great Britain: MPG Book Group Ltd. 153 p.
6. Kucheruk O. Formation of Pupils' Lexical Competence by Computer Games in the study of Ukrainian Language. Information Technologies and Learning Tools, 2018. Vol. 63, No. 1. P. 47 - 55.
7. Stanley G. Language learning with technology. Cambridge University Press, 2013. 264 p.

*Нога Катерина
Науковий керівник – доц. Цепенюк Тетяна*

СТРАТЕГІЇ ПЕРЕКЛАДУ МЕДИЧНИХ ТЕРМІНІВ У СЕРІАЛАХ: ВІДПОВІДНІСТЬ НАУКОВОМУ ДИСКУРСУ ЧИ ГЛЯДАЦЬКИМ ОЧІКУВАННЯМ?

Вступ. Перегляд фільмів та серіалів є невід'ємною частиною культури та комунікації сьогодення, що впливає на розуміння різних професійних та життєвих сфер, зокрема медицини. Переклад медичної термінології у кінофільмах та серіалах є важливим фактором аудіовізуального перекладу, адже він має безпосередній вплив на сприйняття контенту глядачем. З однієї сторони, медичний переклад повинен відповідати науковому дискурсу та його терміносистемі, а з другої, повинен бути доступним для аудиторії без знання професійної медичної лексики. Тому, однією із основних проблем перекладу виступає локалізація: дотримання співвідношення достовірної термінології й доступності при перегляді відеопродукту.

Таким чином, актуальність теми зумовлена викликами, з якими стикається перекладач при спробі адаптувати складні медичні діалоги до мовної культури та специфіки цільової аудиторії.

Мета дослідження полягає у визначенні основних стратегій перекладу медичних термінів у серіалах та їх відповідності науковому дискурсу та глядацьким очікуванням.

Основний текст. Світ медицини активно прогресує у зв'язку з появою нових хвороб, способів лікування, медичних препаратів, інституцій тощо. Й нова термінологія у світі кіно

також намагається йти в ногу з часом, відображаючи реальні випадки їх застосувань у сюжетах телеекранів. Медична термінологія вважається однією із найскладніших у світі для розуміння, її переклад вимагає спеціальних навичок та стратегій, включаючи аудіовізуальний переклад кінофільмів. Багато науковців досліджували такі стратегії та проблеми перекладу, зокрема, як передати точний зміст та одночасно адаптувати його до культурних особливостей мови. Так, у своєму дослідженні Б.М. Колодій та Г.О. Романчук зазначають, що при дублюванні з англійської на українську мову серіалу “Добрий лікар” при перекладі медичної термінології найбільше застосовується стратегія семантичного перекладу в поєднанні з прийомом запозичення [1]. І. Сапожник, Т. Суродейкіна, Б.О. Урсакий виділяють транскодування, як стратегію перекладу у серіалі “Доктор Хаус”, зокрема адаптацію, транслітерацію, транскрипцію та змішане кодування [2]. Іноземні науковці Д. Лозано, А. Матамала [5], М. Каролі [4], Р. Нуштаєва [8] найчастіше застосовували стратегії транслітерації, калькування та використовували усталені еквіваленти, рідше виявляли узагальнення, вилучення, додавання та гіпонімізацію.

Матеріалом нашого дослідження слугує американський телесеріал жанру медичної драми “Добрий лікар”, представлений на платформі Netflix в оригінальній озвучці з українськими субтитрами [3]. Оскільки зараз доволі популярно дивитися іноземні серіали мовою оригіналу, переклад медичних термінів є непростим викликом, аби зберегти наукову точність та водночас доступно передати зміст глядачеві. Всього для аналізу ми методом суцільної вибірки виокремили 30 медичних термінів.

Розгляньмо найпоказовіші приклади вживання медичних термінів з першого по десятий епізод першого сезону. Розпочати варто із найпоширенішого прийому– дослівного перекладу: jugular vein - яремна вена, brachiocephalic - брахіоцефальна вена, vein superior vena cava - верхня порожниста вена [3]. В цьому випадку всі перекладені терміни є правильними та зберегли свій зміст.

“-Trauma color coding - who knows it?	“-Що означають кольорові мітки?
-Green - walking wounded. Yellow - observation.	-Зелена - легка травма. Жовта - нагляд.
Red needs immediate attention.	Червона - потребує уваги.
-And black go straight to the morgue”[3].	- Чорна одразу в морг”[3].

Цікавим є наступний приклад:

“Chuck! Chuck? Code blue! Chuck, can you hear me?”[3].	“Чаку? Чаку! Код “синій”! Чаку, ви мене чуєте?”[3].
--	---

Медичне сортування такого типу присутнє й в Україні, хоча частіше використовуються спеціальні медичні картки з інформацією про стан пацієнта та вже надану медичну допомогу. Та переклад чіткий і зрозумілий глядачеві, що може бути навпаки у другому прикладі. Код “синій” в українських лікарнях почали застосовувати лише з кінця 2023 року у не багатьох містах, тому дослівний переклад може бути незрозумілим, краще застосувати описовий метод перекладу: Код “синій” - негайна допомога/негайна реанімація тощо.

“...Hand me the Metz and a pick-up. I'm “...Дайте мені ножиці та кювету. Я ізольую isolating the descending aorta”[3]. висхідну аорту”[3].

У цьому варіанті перекладу можемо побачити низку помилок. Якщо вилучити повну назву ножиців Metz (Metzenbaum Scissors [7]) - ножиці Метценбаума чи просто операційні ножиці - великої помилки не буде, то pick-up [7] все ж перекладено не зовсім коректно, краще використати слово “пінцет” або ще конкретніше “хірургічний/анатомічний пінцет”. Та найголовніша помилка, яка може нести за собою наслідки в медичному перекладі, - це висхідна аорта. Адже descending aorta - це низхідна аорта, яка від серця прямує до живота та нижче, а висхідна аорта - навпаки [6]. Тоді варто цей термін перекласти, як ascending aorta.

У серіалі також спостерігалось чимало вилучень, спрощень та генералізацій: “...I think I remember enough of Anatomy 101 to “...У мене достатньо досвіду для цього”[3]. know where the jugular vein is”[3].

У цьому ж випадку зміст та ідея не передані точно. В українській мові немає відповідника для Anatomy 101, але вилучати це з перекладу буде дорівнювати втраті культурних особливостей. Кращими варіантами для української аудиторії можуть бути: Анатомія для першого курсу, Базова анатомія.

Розгляньмо наступний приклад:

“Is this the OR scheduler?”[4]. “Це черговий хірург?”[4].

Тут також спостерігаємо певне спрощення. Зазвичай, на такого плану дзвінків відповідають спеціальні люди: медсестри, координатори хірургії тощо.

“-He had one glass.

-Transplant registry doesn't quantify things like that”[3].

“-Лише один келих.

-Для комісії неважливо скільки саме”[3].

За сюжетом, пацієнт повинен назавжди залишити випивку для майбутньої пересадки печінки, та він зірвався й випив келиха, що автоматично видаляє його зі списку людей, що стоять в черзі на трансплантацію. За такими речами, зазвичай, й стежить комісія, тому переклад локалізований для глядачів

“Yes! The Free-Flap. He's checked into the “Пересадка тканин. Відпочиває у пентхаусі. penthouse suite, resting comfortably, I'm Впевнений, з ним все добре”[3]. sure”[3].

Для американських лікарів The Free-Flap є локальним виразом, який не потребує жодних додаткових пояснень. В українській мові точного аналогу не зазначається, тому перекладач спростив вираз до “Пересадка тканин”, що передає його точне значення [6], таким чином хоч втрачається локальність оригіналу, але враховується адаптація для розуміння глядачем.

Висновки. Отже, під час дослідження проведеного на основі десяти епізодів першого сезону телесеріалу “Добрий лікар”, проаналізовано понад 30 прикладів медичних термінів, 10 з яких було описано у цьому дослідженні. Базуючись на прикладах, ми виявили такі прийоми,

які при перекладі субтитрів застосовувалися найбільше: дослівний переклад 40%, генералізація 20%, спрощення 15%, вилучення 10%, інші прийоми (транскодування, адаптація тощо) 15%. Дослівний переклад застосовувався найчастіше для збереження оригінального значення медичного терміна, тоді як інші прийоми застосовувалися здебільшого для культурної адаптації та доступності. Перспективою подальших досліджень є аналіз додаткових епізодів, сезонів чи інших серіалів та фільмів, переклад їхніх субтитрів та вивчення впливу на аудиторію.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Колодій Б. М., Романчук Г. О. Стратегії й тактики медичного перекладу під час дублювання кінострічок (на матеріалі україномовного перекладу американського телесеріалу “Добрий лікар”). Research bulletin. Series: Philological sciences. 2023. № 205. С. 75–84. URL: <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2023-205-11>
2. Сапожник І., Суродейкіна Т., Урсакий Б.-О. Особливості перекладу медичних термінів у серіалі House M.D: трансформації. Lingua libera. 2024. № 2. URL: <https://doi.org/10.36074/lingua.issue2.004>
3. Good doctor. Netflix. URL: <https://www.netflix.com/browse?jbv=80176893>
4. Karoli M. Translating Medical Terminology in the Subtitling of Medical Dramas : Master's thesis. Osijek, 2024. 47 p.
5. Lozano D., Matamala A. The translation of medical terminology in TV fiction series: the Spanish dubbing of E.R | Vigo International Journal of Applied Linguistics. Revistas Universidad de Vigo. URL: <https://revistas.uvigo.es/index.php/vial/article/view/31>
6. Medical Dictionary. The Free Dictionary. URL: <https://www.thefreedictionary.com>
7. Michael R. Visenio. Commonly Used Surgical Instruments. URL: https://www.facs.org/media/wgcmaleet/common_surgical_instruments_module.pdf
8. Nushtaeva R. Voice-over translation of medical terminology in an audiovisual product: Translation and Localization of Technical Texts (6211NX031). Kaunas, 2019. 88 p.

Комар Денис

Науковий керівник – доц. Дацків Ольга

ВИКОРИСТАННЯ ОНЛАЙН-РЕСУРСІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ ВМІНЬ ТВОРЧОГО ПИСЬМА УЧНІВ 10 КЛАСУ

В сучасних умовах наша держава потерпає від багатьох кризових явищ, найбільшим з яких є військова агресія. Війна змінює усі сфери нашого життя, у тому числі освітній процес, через що останній вимушений розвиватися в напрямку розвитку цифрових технологій та дистанційного/асинхронного навчання. Також варто зазначити, що використання технологій зумовлене не лише кризовими явищами, а й планомірним розвитком світового освітнього середовища. Технологічні зміни стосуються не лише дистанційної форми навчання, але й очної. У сучасній освітній реальності, де цифрова грамотність є однією з ключових компетентностей, використання онлайн-ресурсів у навчальному процесі стає не лише актуальним, а й необхідним.

Використання творчих завдань під час навчання допомагає вчителю активніше залучити учнів до участі в освітньому процесі. Такі завдання є корисними у навчанні усіх видів мовленнєвої діяльності учнів, зокрема письма. Онлайн-ресурси створюють багато можливостей для розвитку креативного письма. Опанування вміннями письма сприяє розвитку критичного та креативного мислення, формуванню актуальних навичок, необхідних для

конкурентоспроможності в сучасному світі, підвищенню мотивації учнів до вивчення іноземної мови та ін.

Мета статті – дослідити потенціал онлайн-ресурсів для розвитку творчого письма учнів 10 класу, виявити найбільш ефективні інструменти для стимулювання креативного мислення та сприяння формуванню вмінь творчого письма, а також запропонувати практичні приклади їх інтеграції в освітній процес.

Творче письмо включає завдання, спрямовані на розвиток уяви – написання віршів, оповідань, п'єс. Воно має багато переваг, головною з яких є відчуття досягнення. Учні часто пишуться тим, що створили, і хочуть, щоб їхні роботи читали інші [1, с. 328].

Такий вид письма сприяє самопізнанню, що, в свою чергу, покращує результативність навчання. Коли учні емоційно залучені, вони зазвичай докладають більше зусиль, щоб правильно й цікаво висловити думки. Вони надихаються особистим досвідом – наприклад, коли описують близьку людину, пригадують історію з дитинства, розповідають про сімейні традиції чи зображають свої улюблені місця та ін. Це мотивує їх знаходити точні слова для вираження своїх почуттів.

Щоб підтримати їхню гордість за отриманий результат, важливо забезпечити учням аудиторію, здатну підтримати, надати, за потреби, зворотний зв'язок, надихнути на подальшу творчу діяльність. Це можуть бути однокласники, вчителі, друзі чи навіть читачі в Інтернеті. Роботи можна виставити в класі, опублікувати в шкільному журналі або блозі. Водночас деяким учням творче письмо дається важко – їм може здаватися, що їм нічого сказати. Щоб уникнути розчарування, варто починати з простих, цікавих завдань. Поступово це допоможе сформувати звичку до письма й покаже, що писати – це не лише корисно, а й захопливо. Інтерактивне середовище допомагає створювати умови для творчої самореалізації. Взаємодія з іншими (учнями, вчителем) стає джерелом натхнення і нових ідей для письма [7, с. 32].

Як уже було вказано раніше, інтеграція сучасних технологій в процес навчання творчого письма збільшує зацікавленість та залученість учнів у освітній процес. Інтерактивні комп'ютерні програми – освітні ігри, електронні підручники та тренажери – здатні зацікавити учнів і підтримувати їх мотивацію на високому рівні. Гра, як частина освітнього процесу, може не лише мотивувати, але й сприяти здоровій конкуренції, стимулювати уяву та допомагати в закріпленні знань, особливо коли мова йде про творчі завдання.

Водночас Інтернет радикально змінив саму природу навчального тексту. Сучасні ресурси дають змогу не лише читати, а й редагувати, аналізувати й візуалізувати матеріали, перетворюючи підручники на динамічні, інтерактивні конструктори. Учень стає активним учасником освітнього процесу, а не пасивним споживачем інформації [5, с.15].

Глобальна мережа відкриває доступ до віртуальних екскурсій, цифрових архівів, освітніх платформ і культурних ресурсів, які можуть надихати й розширювати горизонти молодих авторів. Такий інтерактивний підхід сприяє індивідуалізації навчання, дозволяє

адаптувати творчі завдання до рівня й інтересів кожного учня та створювати умови для розвитку справді унікального письменницького стилю.

Використання цифрових ресурсів та мультимедійних інструментів значно розширює можливості навчання, сприяючи не лише його осучасненню, але й активній взаємодії та спільній творчості. Інтеграція технологій в освіту логічно веде до необхідності створення гнучкого та відкритого навчального простору, де ключовим елементом є інтерактивне спілкування між усіма учасниками. Саме такий підхід є фундаментом для розвитку навичок креативного письма, якому потрібні не тільки інструменти, а й живий обмін ідеями, підтримка та співробітництво.

Активна взаємодія в процесі навчання є визначальною для формування навичок творчого письма. Вона базується на безперервному спілкуванні між усіма учасниками освітнього процесу, де викладач та учні виступають як рівноцінні партнери. Цей підхід заохочує комунікацію, аналітичне мислення та самоаналіз – важливі елементи креативного письма. Завдяки імітаційним вправам, відтворенню реальних ситуацій та пошуку розв'язань проблемних завдань, учні отримують можливість вивчати різні погляди та вільно експериментувати з мовою в живому, гнучкому середовищі [6, с. 7]. Інтерактивні методи формують сприятливу атмосферу співпраці, стимулюють обмін ідеями, розвивають фантазію та допомагають у становленні власного стилю письма. Відсутність переваги будь-якої думки або учасника сприяє демократичному обговоренню, відкритості до критики та впевненості у висловленні особистих думок – якостей, що є цінними для кожної творчої особистості.

Активний розвиток моделей дистанційного навчання в школах багато у чому визначається наявністю та змістом ІТ-політики навчального закладу. Саме ця політика окреслює головні напрямки інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес, сприяє підвищенню рівня кваліфікації як учителів, так і учнів, формує їхні ІКТ-компетентності, налагоджує взаємодію з батьками та забезпечує розвиток інформаційно-технічної бази школи. Досвід експериментальних навчальних закладів свідчить про те, що чітко визначена ІТ-стратегія позитивно впливає на якість організації навчання, що підтверджується відгуками всіх учасників освітнього процесу [2, с. 72].

Сучасний освітній процес відзначається ефективністю різноманітних методів і форм роботи, серед яких створення лексичних колажів та презентацій, реалізація навчальних проєктів, збагачення словникового запасу через блоги, форуми та соціальні мережі, а також використання онлайн-тестування. Мобільні додатки й освітні платформи, такі як Mondly, відкривають можливості для віртуальних подорожей, участі в міжнародних конкурсах за допомогою Zoom і Google Meet, спілкування в чатах, створення інтелект-карт через Lucidchart, MindMeister, Canva та GoConqr, а також для міжнародної співпраці у навчанні. Таке розмаїття інструментів сприяє розвитку мовних, дослідницьких, творчих і критичних навичок учнів.

Проведені нами бесіди з учнями 10 класу підтвердили ефективність таких інструментів як Trello, Craasp, Kahoot!. Trello – інтерактивна онлайн-дошка для організації завдань, що

забезпечує гнучкість навчального процесу. Учні можуть планувати виконання завдань з творчого письма, використовуючи цей ондайн інструмент. Graasp – платформа для дослідницької діяльності та співпраці, спрямована в основному на формування лексичної компетентності, а також лексичних навичок письма. Kahoot! – ігрова платформа для інтерактивного навчання, що підвищує мотивацію та покращує засвоєння навчального матеріалу. Створення учнями квізів і презентацій на цій платформі вимагає від них постійного вдосконалення навичок і вмінь творчого письма, а сама платформа забезпечує цей процес.

Мобільне навчання (M-learning) трансформує підходи до викладання, надаючи нові можливості для інтерактивного та гнучкого навчання, доступного в будь-який час і в будь-якому місці. Технології мобільного асистованого вивчення мови (MALL) сприяють розвитку як навичок сприйняття, так і продукування мовлення. У цьому контексті особливо цінним є застосування мобільних додатків для розвитку навичок креативного письма в учнів 10 класу, оскільки вони дозволяють урізноманітнити форми роботи, залучити учнів до активної взаємодії з текстом, розширити їхній словниковий запас та стимулювати уяву, що є ключовими факторами успішного оволодіння писемним мовленням [3, с. 53].

Отже, в епоху цифровізації розвиток креативного письма учнів є ключовим. Онлайн-інструменти та ресурси розширюють можливості для формування письмових навичок, уяви, критичного мислення та творчості. Інтеграція цифрових технологій робить навчання гнучким, доступним, підвищує мотивацію, сприяє співпраці та індивідуальному стилю письма.

Платформи Trello, Kahoot!, Graasp, Lucidchart та мобільні додатки персоналізують, динамізують навчання і роблять його та захоплюючим. Онлайн-середовище для обміну творчістю та зворотного зв'язку створює комфорт для розвитку вмінь письма та залучення учнів в освітній процес. Поєднання традиційного навчання з цифровими технологіями ефективно розвиває творче письмо старшокласників, відповідає вимогам сучасної освіти та готує молодь до активного життя в інформаційному суспільстві, де творчість та якісне письмо є запорукою успіху.

ЛІТЕРАТУРА

1. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. 4th ed. PEARSON Longman, 2015. 448 p.
2. Ковалчук В. І., Воротникова І. П. Моделі використання елементів дистанційного навчання в школі. Information Technologies and Learning Tools. 2017. Т. 60, № 4. С. 58 - 76. URL: <https://doi.org/10.33407/itlt.v60i4.1763>
3. Красуля А., Шумило А. Застосування мобільних технологій з метою розвитку іншомовної лексичної компетентності учнів при вивченні англійської мови. Теоретична і дидактична філологія. Серія «Філологія». 2020. № 32. С. 49 - 59. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/82697>
4. Організація дистанційного навчання в школі: методичні рекомендації, 2020. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciyna%20osvita-2020.pdf>
5. Плюшко Г. Г. Використання інтерактивних методів навчання. Методичні рекомендації. Київ, 2012. 24 с. URL: https://isoty0wsxy5efjap8bhqzdpdm7hyxz4m0.cdn-freehost.com.ua/images/content/Napratsyuvannya/Metodychni_materialy/410001.pdf
6. Пометун О. І., Пирожено Л. А. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : Наук.-метод. посібн. / ред. О. І. Пометун. А.С.К., 2004. 192 с. URL: https://pedagogika.ucoz.ua/knygy/Suchasnyj_urok.pdf

7. Редько В. Інтерактивні технології навчання іноземної мови. Рідна школа. 2011. № 8 - 9. С. 28 - 35. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=rsh_2011_8-9_8

Смик Віталія

Науковий керівник – доц. Дацків Ольга

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ПРОЄКТІВ У НАВЧАННІ МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ 10 КЛАСУ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У сучасній методиці навчання іноземних мов важливим є питання пошуку ефективних підходів, які дозволяють забезпечити не лише опанування учнями мовного матеріалу, а й формування в них комунікативної компетентності. Це питання набуває особливої значущості для учнів старших класів, для яких необхідним є розвиток навичок і вмінь монологічного мовлення на рівні B2, достатньому для того, щоб спілкуватися з носіями мови.

В українській освіті сьогодні простежуються певні тенденції: перегляд традиційних методів і прийомів роботи з учнями та одночасно із цим пошук і розвиток нових інноваційних стратегій, які є більш ефективними, дієвими та результативними, ніж методи, що використовувалися в попередні роки. Педагоги реалізують одне з головних завдань, визначених реформою Нової української школи, – здійснюють поступовий перехід до особистісно-орієнтованих навчальних технологій. Відбувається зміна змісту навчального процесу: це більше не процес передачі певної кількості знань чи інформації, не багаторазове повторення вже готових знань, а формування компетентностей, набуття досвіду, самореалізація на основі закладених природою здібностей дитини та їх постійний розвиток.

Метод проєктів як одна з найбільш ефективних педагогічних технологій дає змогу вдало поєднувати здобуття теоретичних знань з їх практичним застосуванням, активізуючи тим самим пізнавальну діяльність учнів закладів загальної середньої освіти та сприяючи розвитку їхніх мовленнєвих навичок і вмінь. На думку С. Каруцяк, «використання проєктних технологій на уроках англійської мови дозволяє створити автентичне мовне середовище, де учні активно використовують лексичні та граматичні структури в межах тем, що відповідають навчальній програмі» [2, с. 30].

Мета дослідження – визначення результативності застосування методу проєктів у навчанні монологічного мовлення учнів 10-х класів закладів загальної середньої освіти.

Монологічне мовлення – надзвичайно складний психолінгвістичний процес, який включає в себе можливість логічно та зрозуміло висловлювати власні думки, обґрунтовувати свою позицію та здійснювати вплив на співрозмовників. Монологічне мовлення у методиці навчання іноземних мов розглядають як «зв'язне безперервне висловлювання однієї особи, звернене до одного або декількох співрозмовників, що характеризується відносною розгорнутістю та організованістю» [4, с. 171].

У дослідженні формування вмінь говоріння у майбутніх учителів англійської мови засобами драматизації О. Дацків підкреслює такі основні психологічні риси монологічного мовлення: «цілеспрямованість, логічна послідовність, зв'язність, смислова завершеність, комунікативна вмотивованість, інформативність» [1, с. 102]. Процес становлення монологічного мовлення в учнів 10 класу має свої особливості, зумовлені як віковими характеристиками старшокласників, так і їхнім попереднім досвідом у вивченні іноземної мови та рівнем розвитку пізнавальних процесів.

У методиці навчання іноземних мов традиційно виділяють такі види монологічного мовлення: монолог-опис, монолог-розповідь, монолог-міркування, монолог-переконання та монолог-пояснення [5, с. 165]. Усі ці різновиди монологічного мовлення мають свою специфіку та потребують певних навичок і вмінь.

В. Редько зауважує, що «для успішного формування навичок монологічного мовлення необхідно враховувати комунікативну мету висловлювання, характер мовленнєвої ситуації та рівень мовної підготовки учнів» [6, с. 118]. Під час навчання учнів 10 класу важливим є формування всіх видів монологічного мовлення, при цьому особливу увагу слід приділяти монологу-роздуму та монологу-поясненню, які відповідають віковим особливостям та вимогам програми для старшокласників.

Метод проєктів – це також і технологія навчання, що передбачає сукупність прийомів дослідницького, пошукового, проблемного характеру, які мають творчу спрямованість. На переконання Т. Штайнер, «метод проєктів дозволяє інтегрувати знання студентів з різних галузей для вирішення конкретної практичної проблеми, стимулюючи при цьому розвиток критичного мислення, творчих здібностей і навичок самостійної роботи» [7, с. 43].

Впровадження проєкту у навчанні іноземної мови має свої особливості. С. Белл акцентує свою увагу на тому, що проєктна діяльність на заняттях з іноземної мови створює умови для автентичного спілкування, де мова використовується як засіб вирішення реальних комунікативних завдань [8, с. 41]. Особливо це важливо з точки зору розвитку монологічного мовлення, що потребує від учнів здатності до самостійної побудови зв'язних висловлювань.

Аналіз науково-методичної літератури дозволив нам виокремити різні типи проєктів, які можуть бути ефективно використані для формування вмінь монологічного мовлення учнів 10 класу: дослідницькі, творчі, інформаційні, практико-орієнтовані, рольові та екологічні проєкти. Зупинимося детальніше на їх характеристичі.

Дослідницькі проєкти сприяють розвитку в учнів аналітичних навичок, творчі проєкти орієнтовані здебільшого на розвиток креативності, інформаційні проєкти мають на меті розвивати здатність до структурування знань, а практико-орієнтовані проєкти дають змогу учням використовувати отримані знання в реальних життєвих ситуаціях. Рольові проєкти допомагають практикувати мову в соціальному контексті, у той час як екологічні проєкти формують екологічну свідомість.

О. Максименко пропонує такі теми проєктів для 10-х класів, які відповідають навчальній програмі: «Глобальні проблеми людства», «Моя майбутня професія», «Здоровий спосіб життя», «Інноваційні технології в сучасному світі» [3, с. 30]. Виконання кожного з них потребує підготовки та презентації виступу на актуальну тематику, а отже формує вміння монологічного мовлення.

Використання методу проєктів має низку переваг. По-перше, під час проєктної діяльності створюється автентичний контекст для вживання мови, що сприяє підвищенню мотивації студентів та допомагає подолати мовний бар'єр. По-друге, працюючи над проєктом, учні самостійно обирають мовні засоби, а це розвиває у них лексичну компетентність а також впливає на формування індивідуального стилю мовлення.

А. Ханіф наголошує, що «проєктна робота спонукає студентів до активного пошуку інформації, що розширює їхній словниковий запас і допомагає формувати більш складні мовленнєві структури» [9, с. 21-22]. Крім цього, публічна презентація результатів проєкту сприяє розвитку ораторських навичок і вмінь – важливої складової монологічного мовлення.

З метою з'ясування ефективності методу проєктів у навчанні монологічного мовлення під час педагогічної практики нами було організовано проєктну діяльність з учнями 10 класу Тернопільської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів №3 м. Тернополя. До основних етапів проєктної діяльності було віднесено вибір тем для монологу - виступу, пошук та опрацювання інформації, підготовка до виступу та власне виступ. При підготовці монологів-виступів застосовувалися різноманітні вправи і завдання, які розвивали мовленнєві вміння описувати, пояснювати, висловлювати свою думку, аргументувати її.

Підсумки навчальної діяльності засвідчили, що використання методу проєктів має позитивний вплив на процес формування монологічного мовлення учнів 10-х класів. В учнів значно покращилися такі показники, як лексична різноманітність, наявність правильних граматичних конструкцій, логічність та послідовність побудови речень.

Проведене нами під час практики анкетування учнів виявило зростання задоволеності процесом навчання серед учнів, які навчалися з використанням методу проєктів. Учасники дослідження зазначили покращення ораторських вмінь та зростання впевненості у комунікації англійською мовою. Творчі та дослідницькі проєкти були визнані респондентами особливо успішними – вони заохочували школярів до пошуку інформації та формування критичного мислення.

Отже, нами було виявлено позитивний вплив методу проєктів на формування вмінь монологічного мовлення учнів 10 класу. Проведене дослідження засвідчило результативність застосування проєктного навчання монологічного мовлення учнів 10-х класів закладів загальної середньої освіти. Метод проєктів сприяє формуванню комунікативної компетентності, зокрема компетентності у монологічному мовленні, а також допомагає розвивати автономність, критичне мислення та творчий потенціал учнів, що є особливо важливим для їх подальшого навчання і працевлаштування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дацків О. П. Формування вмінь говоріння у майбутніх учителів англійської мови засобами драматизації. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. 2016. № 4. С. 100 - 106.
2. Каруцяк С. Застосування проєктних технологій на уроках англійської мови. Іноземні мови в школах України. 2019. № 3. С. 29 - 31.
3. Максименко О. О. Організація проєктної діяльності на уроках англійської мови. Іноземні мови в школах України. 2017. № 6. С. 28 - 32.
4. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін./ за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. К. : Ленвіт, 2013. 590 с.
5. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: підручник / Кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. К. : Ленвіт, 2002. 328 с.
6. Редько В. Г. Засоби формування комунікативної компетентності у змісті шкільних підручників з іноземних мов. Теорія і практика: монографія. К.: Генеза, 2012. 224 с.
7. Штайнер Т. А. Застосування методу проєктів на уроках англійської мови в 10-11 класах загальноосвітньої школи. Іноземні мови в школах України. 2018. № 5. С. 42 - 46.
8. Bell S. Project-Based Learning for the 21st Century: Skills for the Future. The Clearing House, 2010. Vol. 83. No. 2. P. 39 - 43.
9. Haneef A. Empowering language learners through a project-based approach. Voices. 2024. P. 21-22.

*Сівінська Каріна, Бакрев Вікторія, Бернацька Ольга, Гавілей Анастасія
Науковий керівник – асист. Баневич Мар'яна*

TEMPORAL CONCEPTUAL METAPHORS IN POLITICAL NARRATIVES

Political narratives are not merely a representation of political facts but also an instrument for constructing public perception and informing political ideologies. Political metaphors in the context of political communication are indispensable cognitive devices employed to conceptualize political agents and political occurrences. A type of these metaphors is temporal conceptual metaphors that structure time, future possibilities, and the understanding of political events regarding their past, present, and future. Language-thought correspondence is at the core of conceptual metaphors, as presented in Lakoff and Johnson's groundbreaking work *Metaphors We Live By* (1980). Temporal metaphors represent time as space, structuring how people and societies understand time, events, and political realities. This article examines the use of temporal conceptual metaphors in political rhetoric and how they play a role in constructing political narratives that influence how people understand political events and the destiny of political institutions.

Lakoff and Johnson's Conceptual Metaphor Theory (CMT) provides the background for understanding how metaphors shape cognition and communication. From CMT, metaphors are linguistic devices and fundamental to thinking. Temporal metaphors are one of the subsets of conceptual metaphors that help to structure the abstract notion of time into more concrete and relatable forms [3, p.97]. Time, for example, tends to be conceptually understood as a path or a container where the past lies behind us, the future is in front, and the present is the here and now. In political discourse, playing with temporal metaphors not only explains what is happening but also convinces. Political agents' understanding of the past, present, and future shapes public perceptions of political

realities. Mio, M. considers that based on how the perception of time fares, emotions are evoked, a sense of urgency can be evoked, or hope may be instilled [4, p.96].

Temporal metaphors are frequently used by political narratives to construct particular interpretations of political time, for example, progress, deterioration, and cycles. According to Kaal, A. some common temporal metaphors include:

1. Time as a Path:

In political discourse, the future is typically imagined as a path or journey, either linear or non-linear. Politicians would describe the progress or decline of a country as travelling down a road, with the past being something that one leaves behind, the current moment being a point of temporary stay, and the future being the destination. A good example would be the United States' former President Barack Obama, whose speech during his run for presidency in 2008 contained a "new road" for America, which is a metaphor that describes the country's future as moving towards progress.

2. The Past as a Burden:

Temporal metaphors are frequently used to describe the past as something to be escaped or overcome. Politicians also usually frame past actions or ideology as burdens holding back progress. One example is the way in which, during the Brexit debate, the European Union was widely depicted as an antiquated institution, and the United Kingdom needed to flee in order to move forward.

3. Time as a Cycle

The imagery of cyclical time is ubiquitous in politics, especially when politicians talk about a "golden age" or the cyclical nature of history. The metaphor depicts the idea of history repeating itself and political ideologies and systems as being prone to cycles of rise and fall. This is seen in political parties or movements that promise to "restore" the nation to an earlier, idealized period, as can be seen in nationalist rhetoric across the world.

4. Time as a Container:

The container metaphor for time is usually used to structure political events within the framework of a specific point in history. The future is a substance that can be moulded or shaped, and the events that are currently happening are contained within this vessel, which is the present. This is an extremely popular metaphor used in political campaign promises, where the politician rises as the architect of the future [2, p.78].

This chart illustrates the relative frequency of these metaphors appearing in political discourse, based on common rhetorical patterns.

The tactical use of temporal metaphors significantly influences political ideology and event framing. By setting certain parameters for time, politicians can elicit emotional responses and mobilize public support for their agendas. For example, describing a political problem as a "crisis" or an "emergency" creates a sense of crisis and need for haste, which can mobilize support for rapid policy action. Furthermore, time metaphors can impact what citizens assume regarding political change. Chateris-Black suggests that the path as time metaphor, for example, suggests that progress is inevitable and linear, a perspective which would make one assume that political change is progressive

and predictable [1, p.32]. Conversely, depicting time as a cycle may produce an impression of fatalism surrounding political occurrences, and this can consolidate the idea that political facts are beyond human control and that change is integral to a perpetual process.

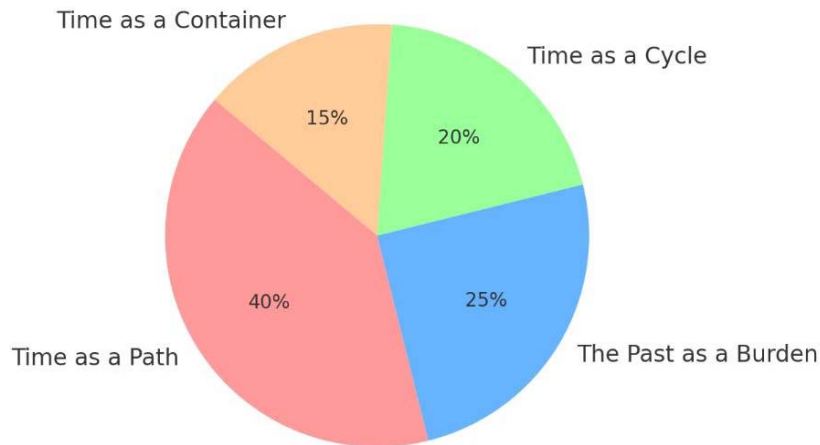

Chart 1. Estimated Popularity of Temporal Metaphors in Political Discourse

1. Brexit and the Temporal Metaphor of Escape

During the Brexit referendum, one of the most common metaphors used by the proponents of Britain's exit from the European Union was a "breaking free" or "escape" from the EU. This metaphor portrayed the past as being in bondage and the future as an opportunity to be autonomous and free. The escape metaphor appealed to the electorate's aspiration for a new political order and liberty [1].

2. The American Dream and the Temporal Metaphor of Progress:

In American politics, the "American Dream" metaphor has been used as a continuous path of progress and upward mobility. Politicians have traditionally used this metaphor to symbolize the future as a place where hard work and perseverance meet to lead to success. Semino, E suggest that this metaphor has been the centre of most political campaigns, including the rhetoric of former US President Ronald Reagan, who depicted the future of America as a utopia of endless possibilities and prosperity [5, p.38].

Temporal conceptual metaphors are an important part of political narrative construction. Temporal conceptual metaphors set the stage for perceiving political events, influence public opinion, and become a vital element in constructing political ideologies. Political communicators and analysts can understand how political discourse manipulates time and shapes public opinion by learning about the strength of temporal metaphors. Future research must discover more evidence of the different applications of temporal metaphors in political rhetoric and how metaphors evolve and adapt to new ways of fitting evolving politics.

LITERATURE

1. Charteris-Black, J.: *Politicians and Rhetoric: The Persuasive Power of Metaphor*. – Manchester: Palgrave Macmillan, 2005. – 240 p.
2. Kaal, A., Krennmayr, T., & Kaal, M.: *Metaphor in Discourse*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2014. – 336 p.

3. Lakoff, G., & Johnson, M.: *Metaphors We Live By*. – Chicago: University of Chicago Press, 1980. – 256 p.
4. Mio, M.: *The Power of Political Metaphors: Time, Space, and Action in Political Discourse*. – Philadelphia: Journal of Political Discourse, 2013. – 272 p.
5. Semino, E. - *Metaphor in Discourse*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2008. – 256 p.

Сівінська Каріна, Левчук Софія

Науковий керівник – асист. Баневич Мар'яна

КАТЕГОРІЯ ТЕМПОРАЛЬНОСТІ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ: КОГНІТИВНО-ДИСКУРСИВНИЙ ПІДХІД

Темпоральність – одна з фундаментальних категорій людського мислення і мови, що відображає спосіб, яким індивід і суспільство сприймають, структурують і інтерпретують час. У лінгвістиці темпоральність часто асоціюється з граматичними засобами вираження часу, однак у дискурсивному вимірі вона охоплює набагато ширший спектр – від концептуалізації історичних подій до побудови очікувань щодо майбутнього. Ця стаття служить основою для заглиблення в експертизу того, як темпоральність організована в політичних текстах та як вона діє в ідеологічних стратегіях.

У політичних дискурсах концепція часу служить не лише структурним елементом, але й має значні ідеологічні наслідки. Використовуючи темпоральні стратегії, політичні суб'єкти встановлюють конкретну темпоральну логіку: вони можуть переробити минуле, передбачати альтернативне майбутнє або сприймати сучасність як перехідний період, що вимагає трансформації.

Час концептуалізується за допомогою метафор. Метафора – це не просто мовна фігура, а когнітивна дія, що дає змогу «переносити» знання з однієї галузі досвіду на іншу. Джон Чартеріс-Блек у своєму дослідженні політичної риторики наголошує, що політики використовують метафору як знаряддя переконання – створення емоційного, морального чи логічного зв'язку між концептами [1, с.69].

Як результат, концепція часу стає потужним інструментом формування колективної пам'яті, соціальних переконань та політичної ідентичності. Політичні дискурси часто покладаються на моделі часу, які влаштовують події послідовно чи циклічно, узгоджуючи їх із конкретними риторичними цілями. Наприклад, політики часто використовують звернення до славного минулого, щоб узаконити свої поточні дії або виправдати потребу в реформах.

Аналогічним чином, передбачаючи перспективне майбутнє, виборцям рекомендується відчувати почуття участі у значній меті, тим самим зміцнюючи їх підтримку. Темпоральні структури також можуть відображати ідеологічні вказівки: консервативні розповіді часто підкреслюють стабільність та передачу традицій, тоді як прогресивні замінюються та розробляються.

Ідея темпоральності в політичних дискурсах формується шляхом перетину когнітивної лінгвістики, аналізу дискурсу та соціолінгвістики. Концепція говорить про те, що час не є

притаманною чи універсальною концепцією, а скоріше конструкцією, яка формується мовою та спілкуванням.

Когнітивні підходи, такі як вивчення роботи Джорджа Лакоффа та Марка Джонсона, демонструють, що на наше розуміння часу впливає метафоричне мислення. Час зазвичай розуміється через такі метафори, як. Час – цінність, майбутнє – шлях або минуле – багаж, що дозволяє політикам перетворити абстрактні концепції часу в конкретні аргументи, щоб коливати аудиторію [4, с.46].

Пол Чілтон (Чілтон, 2004), у свою чергу, розробляє концепцію того, що політичний дискурс є когнітивно-структурованим простором, де проходження часу служить значною координатною осі. Згідно з його теорією, політики використовують метафори просторового часу, щоб позиціонувати себе в конкретній сфері часу або як каталізатором прогресу. Ці позиції, у свою чергу, стають частиною більш широких ідеологічних стратегій [2, с. 31].

Крім того, концепція темпоральності має важливе значення для встановлення легітимності політичних дій. Внаслідок конкретної послідовності подій з акцентом на причину та наслідки політики розробляють логічні обґрунтування свого вибору. Наприклад, звернення до минулих помилок може бути використане для виправдання радикальних реформ у сьогоденні, і прогнози майбутньої катастрофи можуть бути використані для посилення закликів до мобілізації. Політики для створення уявлення про спадковість, тяглість традицій і правильність обраного шляху активно використовують стратегію звернення до минулого.

Відверті звернення до минулого є однією з найефективніших темпоральних стратегій у політичному дискурсі. Водночас, якщо необхідно підсилити емоційність полеміки, минуле може ідеалізуватися, героїзуватися або спрощуватися. Під цю риторичну стратегію підходить майже будь-яке традиційне висловлювання про те, що колись у нашому стані все було краще [3, с. 21].

Таблиця 1. Теоретичні основи

Етап циклу	Назва	Опис
1	Розроблення темпоральності	Мовлення та спілкування встановлюють концептуальні часові шаблони.
2	Метафоричне мислення	Час визначається метафоричними рамками.
3	Політичне позиціонування	Політики використовують часові метафори для стратегічного позиціонування.
4	Ідеологічні стратегії	Політичні позиції стають інтегрованими у більші ідеологічні шаблони.
5	Легітимність дій	Темпоральність використовується для виправдання та легітимізації політичних дій.
6	Логічні обґрунтування	Виконуються логічні докази на підтримку дій згідно зі встановленою темпоральністю.

Така стратегія ретроспекції орієнтована на створення позитивної перспективи в майбутньому, яка є простим продовженням або результатом чітко заявлених або вже прийнятих політичних рішень. Майбутнє тут існує в якості образу завершення логічного та ідеологічного

шляху, початок якого є сьогодення або навіть минуле. У цьому контексті часто вживають способи поступу, росту, відновлення образів у прагматичну та онтологічну версії, спрямовані на «заштовхування самовпевненості» в виборців. Таким чином, майбутнє може змінитися на інший ресурс політичної мобілізації.

Таблиця 2. Стратегії політичної мобілізації

№	Стратегія	Опис
1	Підкреслення минулих досягнень	Підкреслення минулих досягнень потребує високої стратегічної риторики.
2	Використання майбутнього для мобілізації	Використання майбутнього для мобілізації вимагає високої стратегічної риторики.
3	Збереження статус-кво	Збереження статус-кво не вимагає ні високої мобілізації, ні риторики.
4	Залучення виборців через обіцянки	Залучення виборців через обіцянки вимагає високої мобілізації, але низької риторики.

Отже, когнітивна лінгвістика пропонує розглядати темпоральність не лише як граматичну чи хронологічну категорію, а як наслідок мисленнєвої обробки досвіду. У цьому контексті важливими механізмами виступають метафора та метонімія, які дозволяють осмислити абстрактне явище часу крізь конкретні, тілесні або культурно зрозумілі образи.

Категорія темпоральності виконує непросту функцію в політичному дискурсі: формує наратив, узаконює владу, маніпулює свідомістю виборців. Аналіз темпоральних стратегій дозволяє краще збагнути дискурсивну динаміку влади.

ЛІТЕРАТУРА

1. Charteris-Black, J. *Politicians and Rhetoric*. Manchester: Manchester University Press, 2011. 240 p.
2. Chilton, P.: *Analysing Political Discourse*. London & New York: Routledge, 2004. 240 p.
3. Fairclough, N.: *New Labour, New Language?*. London: Routledge, 2000. 188 p.
4. Lakoff, G., & Johnson, M.: *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press, 2003. 276 p.

Верес Поліна, Піскор Софія

Науковий керівник – асист. Баневич Мар'яна

ТЕМПОРАЛЬНІ МАРКЕРИ В ПОЛІТИЧНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

У сучасному світі політична комунікація набуває особливого значення в умовах формування нової ментальності, впливу на суспільну свідомість та прийняття важливих рішень для його майбутнього. Політичний дискурс є важливим інструментом формування суспільних настроїв та організації соціальних процесів. У цьому контексті категорія часу є не лише граматичною ознакою, а й важливим засобом смислової організації тексту.

Особливо важливим є вивчення часу як семантико-граматичної та дискурсивної категорії в контексті політичної комунікації, де засоби темпоральності сприяють структуризації мовлення. В сучасній науковій літературі можна зустріти різні терміни, такі як темпоральні маркери, часові індикатори, дискурсивні маркери часу та прагматичні часові елементи [4].

Розуміння темпоральності запроваджене французьким лінгвістом Е. Бенвеністом, який у своїй праці розглядає категорії часу як важливі комунікативні елементи мовлення. Він

підкреслює, що темпоральність тісно пов'язана з актом мовлення, оскільки саме мовцем через вибір часових форм визначається його позиція в дискурсі і організується комунікативна ситуація. Дієслівний час використовується як засіб впливу на слухача, формування суб'єктивного бачення подій та контексту їх представлення [2, с.78].

Мовці використовують часові маркери для структурування інформації в часі. Вдалий вибір одиниць часу може змінити інтерпретацію висловлювання, впливаючи як на емоційне, так і на раціональне сприйняття адресата. Наприклад, використання таких маркерів, як “already,” “however,” “soon,” “initially,” і “since then” може ненавмисно викликати відчуття терміновості, прогресу або затримки. В політичному дискурсі використання певних часових структур може створити ілюзію швидких змін або, навпаки, образ довгострокової проблеми.

Ці інструменти активно використовують політики у своїх промовах з метою впливу на аудиторію та формування потрібного сприйняття інформації. Їх можна визначити як динамічних агентів символічного простору.

Таблиця 1. Типи темпоральних маркерів в політичному дискурсі

№ з/п	Вид	Функція	Приклади
1	Інформативний	передає фактичну часову інформацію, хронологію подій	after, before, when, while, since, until, already, then, at the beginning, in 2020, by the end, during, from that moment
2	Емоційний	впливає на емоційне сприйняття	now is the time, from this day forward, no time to waste, the time has come, in our time, today, at this moment
3	Маніпулятивний	нав'язує певну інтерпретацію реальності	before it's too late, already a success, for too long, immediately, at once, it took years, just begun, eventually
4	Переконувальний	використовується для впливу на думку чи поведінку слухача	from this day forward, no time to waste, the time has come, in our time, today, at this moment

О. Аль вважає, що політичні промови та виступи є головним знаряддям політичного дискурсу. Внаслідок чого є необхідність їхнього аналізу стосовно вибору та специфіки використання емоційно-психологічного впливу на суспільство, а також зосередження уваги на певних положеннях висловлювання, що досягається за допомогою імплікацій. Адже кожний виступ пишеться з доскональною структурою та підбору мовних засобів, які здатні не лише інформувати, а й спрямувати думки аудиторії в потрібному руслі, підсвітити вигідні моменти або приховати небажані [1, с.15].

Для кращого розуміння як саме темпоральність використовується в політичному дискурсі розглянемо декілька виступів відомих людей і політиків та проаналізуємо використання цих маркерів:

Оригінал: «Before I get started, I know I'm speaking for everybody here, when I express our support and our prayers for all of those affected by the wildfires out West and those that are in the path of hurricane Sally». [3]

Переклад: Перш ніж почати, я знаю, що говорю від імені всіх присутніх, коли висловлюю нашу підтримку і наші молитви за всіх, хто постраждав від лісових пожеж на Заході й тих, хто знаходиться на шляху урагану «Саллі».

На початку речення Майк Пенс, американський політик і віцепрезидент США, вживає темпоральний маркер *before* для того, щоб привернути увагу до інформації.

Оригінал: «Today I tell you that the problems we face are real. They are serious and numerous. They will not be overcome easily or quickly. But know this, America: they will be overcome!» [3]

Переклад: Сьогодні я кажу вам, що проблеми, з якими ми стикаємося, є реальними. Вони серйозні і численні. Вони не будуть подолані легко чи швидко. Але знай, Америко: їх буде подолано!

На початку речення своєї інавгураційної промови Барак Обама, використовує слово *today*, щоб не лише вказати на момент виступу, але й підкреслити його актуальність і значущість саме в цей момент.

Цей маркер підсилює ефект присутності та залучення аудиторії до спільного «тут і зараз». У наступних реченнях двічі повторюється темпоральна конструкція, *on this day*, що слугує емоційним підсиленням і структурує промову як урочисту подію, що знаменує початок змін. Таке використання маркерів створює риторичний ефект єдності, мобілізує аудиторію та надає словам особливої ваги.

«On this day, we come together because we have chosen hope over fear, unity of purpose over and unity of purpose over conflict and strife». [3]

Переклад: У цей день ми зібралися разом, тому що ми обрали надію замість страху, а єдність мети замість конфлікту та суперечок.

«On this day, we come here to declare an end to the petty insults and false promises, the mutual accusations and worn-out dogmas that have stifled our politics for far too long» [3]

Переклад: Цього дня ми зібралися тут, щоб оголосити про припинення дрібних образ і брехливих обіцянок, взаємних звинувачень і застарілих догм, які занадто довго душили нашу політику.

«And so I am standing before you today to tell you the British people that those critics are wrong. The doubters, the doomsters, the gloomsters – they are going to get it wrong again. The people who bet against Britain are going to lose their shirts» [3]

Переклад: І тому я стою перед вами сьогодні, щоб сказати вам, британцям, що ці експерти помиляються. Скептики, фанатики, злостивці – вони помиляються знову. Люди, які роблять ставки проти Британії, втратять все.

Цей уривок є прикладом того, як темпоральні маркери *today* і *going to* стратегічно використовуються для актуалізації повідомлення, прогнозування подій і посилення риторичного впливу мовця на аудиторію.

Мовець цілеспрямовано структурує повідомлення в часі, підкреслюючи свою присутність і владу «тут і зараз», проектуючи позитивний сценарій в майбутнє. Це дозволяє створити враження впевненості і контролю над ситуацією. Таке маніпулювання часовими рамками є інструментом для створення підтримки та довіри серед слухачів

Ми погоджуємось з думкою Н.Ніколенко про те, що в політичному дискурсі текст є структурованою комунікативною одиницею, в якій маркери часу відіграють важливу організаційну роль. Саме в тексті відбувається послідовний розвиток подій, встановлюються логічні зв'язки між висловлюваннями та реалізується прагматичний вплив на реципієнта [5, с.40]

Темпоральні конструкції, розміщені в тексті в стратегічно важливих точках, дають можливість спрямувати увагу слухачів, структурувати сприйняття подій в зручному для мовця порядку – від минулого до теперішнього або навпаки – за допомогою ретроспекції або проєкції в майбутнє.

Таким чином, текст стає платформою, де темпоральні маркери не лише формалізують часовий вимір висловлювання, але й надають йому логічної завершеності, обґрунтованості та переконливості. Крім того, мовець використовує текст для створення емоційного фону, задає тон – від заклику до надії, від критики до відповідної довіри. Темпоральність в тексті політичної промови є не просто формою, а важливим інструментом впливу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аль, О. Темпоральні дискурсивні маркери (на матеріалі англомовних та україномовних політичних промов) / О. Аль // Наукові праці Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2018. № 1 (93). С. 12–17. URL: http://eprints.zu.edu.ua/27943/1/Темпоральні_дискурсивні_маркери.pdf
2. Бенвеніст, Е. Проблеми загальної лінгвістики. Т. 1 / Е. Бенвеніст ; ред. Дж. Скіннер ; пер. з англ. М. Е. Мік. Розширене вид. Чикаго : HAU Books, 2024. 164 с. (Classics Series). URL: <https://haubooks.org/benveniste-problems-in-general-linguistics/>
3. Інавгураційні промови президентів США. [б. м.] : [б. в.], [б. р.]. 152 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/5ec99c09f3b04/Inavhuratsiini_promovy_prezydentiv_SShA.pdf
4. Інтерфакс-Україна [Електронний ресурс] // Інформаційне агентство «Інтерфакс-Україна». URL: <https://interfax.com.ua/>
5. Ніколенко, Н. В. Термінологія сучасної лінгвістики: стан і перспективи / Н. В. Ніколенко // Вісник Одеського національного університету. Серія: Філологія. 2015. Т. 20, вип. 1(45). С. 38–42. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v45/part_1/38.pdf

Мицишин Ольга

Науковий керівник – доц. Дацків Ольга

ІНТЕГРОВАНЕ НАВЧАННЯ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ ЧИТАННЯ І ПИСЬМА АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

На сьогоднішній день одним з важливих завдань української освіти є якісне навчання іноземних мов. Провідну роль в цьому питанні має мова міжнародного спілкування – англійська. Згідно з реформою старшої школи, мета якої полягає в підвищенні якості освіти й наданні учням можливості обрати профіль навчання, який відповідає їхнім зацікавленням та планам на майбутнє, англійська мова стане одним з семи предметів обов'язкових для вивчення

[1]. Оскільки учні старших класів мають свої освітні, соціальні й психологічні особливості, важливо вибудовувати інший підхід до навчання. Достеменно відомо, що читання і письмо, які сприяють розвитку ключових мовних компетентностей, відіграють важливу роль у навчанні англійської мови.

Метою статті є з'ясування ролі читання і письма у процесі навчання англійської мови старшокласників та дослідження необхідності інтегрованого формування цих умінь з метою ефективного вивчення англійської мови учнями старших класів у контексті реформи освіти в Україні та підготовки до національного мультипредметного тесту (НМТ).

Завдання статті: 1) аргументувати важливість читання та письма для розвитку мовних навичок та мовленнєвих умінь старшокласників; 2) охарактеризувати види читання; 3) дослідити зв'язок між читанням і письмом та переваги їх інтегрованого навчання.

Відповідно до О. Кондри, читання є важливим умінням як у навчанні, так і у повсякденному житті. Велика кількість світових компаній, а саме 80%, шукають співробітників з високим рівнем вільного читання. Добре володіючи читанням, люди розуміють прочитане і правильно реагують. Коли учні читають текст іноземною мовою і відповідають на запитання чи висловлюють свою думку з приводу прочитаного, вони вдосконалюють свої мовленнєві навички [4, с.157].

Для ефективного навчання та збереження інформації необхідно використовувати різні види читання, які включають: оглядове читання (skimming) – швидке читання з метою отримати загальне враження про текст, зрозуміти його загальну ідею; сканування (scanning) – швидке читання зосереджене на пошуку певної інформації в тексті; активне та інтенсивне читання – комплексна техніка читання, яка включає запитання, встановлення зв'язків і нотаток; аналітичне читання – включає ідентифікацію, оцінку, розпізнавання і порівняння [6].

Читання пов'язане з іншими видами мовленнєвої діяльності і є основою їх розвитку. Дискусії, письмовий аналіз, переказ та інші завдання можуть базуватися на прочитаному тексті. Ефективне навчання читання англійською мовою допоможе старшокласникам отримувати і розуміти інформацію, а це особливо важливо під час складання національного мультипредметного тесту (НМТ) з англійської мови, успішно склавши який вони зможуть вступити в обраний ними заклад вищої освіти в Україні.

Існує поширена думка, що письмо не таке важливе як інші мовленнєві вміння, але це зовсім не так. Як зазначає Б. Клімова у своєму дослідженні, сьогодні письмова мова виконує важливу соціальну та освітню функцію, а її статус має високий соціальний престиж. Переваги письма є істотними. Серед них: здатність виразити особистість та сприяти спілкуванню, розвиток навички мислення, вміння наводити логічні та переконливі аргументи та давати людині можливість пізніше обмірковувати свої ідеї й переоцінити їх, здатність надавати та отримувати зворотний зв'язок та підготуватися до школи та працевлаштування. Навички письма є критично важливими для успішного навчання у вищій школі та кар'єрного зростання. Без уміння чітко викладати свої думки на папері студенти стикаються з бар'єрами у

спілкуванні. У професійному житті письмо є невід'ємною частиною комунікації – це пропозиції, службові записки, звіти, резюме та електронні листи. Оволодіння письмом – це складний процес, який інтегрує навички аудіювання, читання, говоріння та вимагає розвинених метакогнітивних здібностей, таких як планування, організація та редагування. Особливу роль у розвитку писемних навичок відіграє творче письмо. Дозволяючи учням вільно експериментувати з мовою, воно сприяє її розвитку на всіх рівнях: граматики, лексики, фонетики та дискурсу. Творчість у письмі активізує праву півкулю мозку, відповідальну за емоції, інтуїцію та образне мислення, що дає змогу розкритися учням, яким складно в традиційному навчанні. Це призводить до значного зростання впевненості в собі, самооцінки, глибшого розуміння мови та самопізнання, а також підвищує мотивацію до навчання [3, с 9].

Практика навчання іноземних мов довела, що найбільш ефективним методом навчання читання і письма є інтегроване. Інтегроване навчання є цінним методом у викладанні та вивченні англійської як іноземної, оскільки воно пропонує цілий ряд переваг. Поєднання рецептивних (читання, аудіювання) та продуктивних (письмо, говоріння) навичок в одному процесі навчання значно підвищує ефективність засвоєння мови. Підхід, що базується на інтеграції навичок, дозволяє використовувати автентичну мову в рамках проблемно-орієнтованих завдань, а також сприяє соціальній взаємодії завдяки використанню кооперативного навчання та роботи в групах і парах, що, в свою чергу, позитивно впливає на запам'ятовування мови. Ще однією важливою перевагою є те, що інтегровані навички допомагають студентам розвинути їхню комунікативну компетентність, дозволяючи демонструвати свої вміння, опираючись на письмовий чи усний матеріал, що є запорукою успішного спілкування в академічному середовищі, на робочому місці та в повсякденному житті [5].

Л. Гісен у своїй праці констатує, що зв'язок між читанням і письмом є багатограним і сягає глибше, ніж просте використання письма для спілкування. Сучасні дослідження розглядають ці вміння не як окремі, а як взаємозалежні та такі, що активно взаємодіють. Читання, подібно до письма, є активним процесом побудови сенсу через взаємодію між читачем, автором і текстом. Ця взаємодія є динамічною: читач інтерпретує текст, спираючись на власний досвід, знання, емоції та контекст, а текст, у свою чергу, впливає на розуміння читача. Тому кожен акт читання є унікальним і особистим [2, с. 5-7].

З огляду на таку природу читання, традиційні завдання на розуміння з єдиною правильною відповіддю є недостатніми. Їх слід замінити такими, що заохочують різноманітність інтерпретацій та надають учням самостійність у формуванні власного розуміння в сприятливому навчальному середовищі.

Зв'язок між читанням і письмом означає, що вони взаємно підсилюють навчальний процес, особливо при їх інтеграції в навчальну діяльність. Такий підхід враховує різні стилі навчання та сприяє розвитку учнів як кращих читачів, письменників і мислителів. Письмові завдання стимулюють читання та перечитування з певною метою, вимагаючи активної

взаємодії з текстом. Письмо допомагає краще зрозуміти та запам'ятати прочитане, а також слугує інструментом для організації та уточнення думок. Крім того, письмо робить процес розуміння видимим для вчителя, дозволяючи оцінити рівень учнів та виявити можливі помилки в розумінні.

З іншого боку, читання є необхідною умовою для розвитку ефективного письма. Знайомство з різноманітними текстами дає учням уявлення про словниковий запас, структуру речень та риторичні прийоми англійської мови, а письмові вправи дозволяють застосовувати ці знання на практиці. Учні можуть використовувати прочитане як зразок для власного письма або писати про прочитане, розвиваючи навички перефразування та узагальнення. Інтегровані завдання з читання та письма також готують студентів до успішного навчання в університеті, де вміння ефективно працювати з текстом є ключовим. Зокрема, такі завдання, як написання анотацій, допомагають розвинути навички отримання та обробки інформації з прочитаного матеріалу.

Отже, можемо стверджувати, що читання є не лише інструментом отримання інформації, але й важливим фактором, який впливає на розвиток мовленнєвих умінь. Ефективне використання різноманітних видів читання допомагає учням краще розуміти тексти та готує їх до екзаменаційних випробувань. Водночас, письмо є необхідним комунікативним умінням для вираження власних думок, розвитку критичного мислення та успішної комунікації в академічному та професійному середовищах. Інтеграція навчання читання та письма є найбільш дієвим методом, оскільки ці вміння сприяють глибшому засвоєнню англійського матеріалу та розвитку комунікативної компетентності учнів. Такий підхід, що враховує індивідуальні особливості навчання, готує старшокласників до ефективного використання англійської мови у майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Реформа старшої школи: розвінчуємо міфи та відповідаємо на запитання. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/news/reforma-starshoi-shkoly-rozvinchuiemo-mify-ta-vidpovidaemo-na-zapytannia>
2. Giesen L. Activities for integrating reading and writing in the language classroom. Submitted in partial fulfilment of the requirements for the Master of Arts in Teaching degree at the School for International Training, June 2001. Brattleboro, Vermont, 2001. 50 p.
3. Klimova B. F. The Importance of writing. Paripex - Indian Journal of Research. 2012. Vol. 2, No. 1. P. 9 - 11. URL: <https://doi.org/10.15373/22501991/JAN2013/4>
4. Kondra O. V. Reading in foreign language learning. Transcarpathian Philological Studies. 2023. Vol. 1, no. 29. P. 155 - 159. URL: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.29.1.28>
5. Pysarchyk O. L., Yamshynska N. V. The importance of integrating reading and writing for the EFL teaching. Advanced Education. 2015. No. 3. P. 77 - 83. URL: <https://doi.org/10.20535/2410-8286.44298>
6. Types of Reading Skills and Their Purpose. CambriLearn. CambriLearn Online School. URL: <https://cambrilearn.com/blog/types-of-reading-skills#:~:text=The%20four%20key%20reading%20techniques,cornerstone%20of%20all%20study%20techniques>

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОЇ ЛЕКСИКИ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ

Сучасна освіта зазнає значних змін у зв'язку з інтеграцією новітніх технологій та підходів до навчання, серед яких особливе місце займає змішане навчання – поєднання традиційних методів із використанням онлайн-ресурсів і цифрових інструментів. Такий підхід є особливо актуальним у викладанні іноземних мов, адже дозволяє учням інтегрувати знання та навички з різних джерел, забезпечуючи гнучкість і доступність навчального процесу. Водночас важливою складовою мовної компетентності є лексика, оскільки саме вона є основою ефективного спілкування. Учні старших класів потребують особливої уваги в цьому напрямі, адже їм необхідно засвоїти значний обсяг лексичних одиниць за обмежений час, що ускладнюється віковими особливостями та навчальним навантаженням. Змішане навчання відкриває нові можливості для оптимізації цього процесу завдяки використанню інтерактивних онлайн-ресурсів, які сприяють закріпленню та активному використанню лексики. Це питання досліджували Т. Гарбуза, О. Герус, М. Кубай, С. Церна та інші.

Мета статті полягає у аналізі особливостей навчання іншомовної лексики учнів старших класів у контексті змішаного навчання, окресленні ефективних підходів, методів та інструментів для формування лексичної компетентності, а також наданні практичних рекомендації для вчителів щодо оптимального поєднання традиційного та цифрового компонентів у навчальному процесі.

Іншомовна лексична компетентність – це здатність особистості розуміти іноземну мову, правильно визначати значення лексичних одиниць в контексті, аналізуючи їх складові елементи та опираючись на власний мовний досвід, знання й навички та водночас вміння правильно й зрозуміло висловлюватися іноземною мовою з метою досягнення поставлених комунікативних цілей.

Формування іншомовної лексичної компетентності спрямоване на збагачення лексичного запасу учнів для вільної комунікації на різні теми. Окрім покращення лінгвістичних знань, вивчення лексики тренує пам'ять та покращує інтелектуальні здібності учнів. Також воно сприяє знайомству з культурними реаліями носіїв мови, що розвиває толерантність і соціокультурні знання, формуючи важливі особистісні якості [5, с. 27].

Зміст іншомовної лексичної компетентності полягає в розширенні словникового запасу учнів, який включає загальновживані лексичні одиниці, стійкі вирази та фразеологізми, що відображають культуру, історію та світогляд народу, мову якого вивчають. Розуміння цього дозволяє учням правильно використовувати лексичні одиниці в різноманітних комунікативних ситуаціях [5, с. 29-30].

У свою чергу, знання змісту формування лексичної компетентності допомагає вчителю ефективніше організовувати навчальний процес. Він може обирати найбільш практичні методи та матеріали, що відповідають програмі і потребам учнів.

Використання всіх можливостей для вивчення фраз, а не окремих слів, є основною ціллю занять. Задля успішного вивчення та запам'ятовування нових слів і виразів, потрібно регулярно використовувати нову лексику у писемних та усних висловлюваннях, а також практикувати спілкування з носіями мови або ж серед студентів, щоб відбувалося використання вивченого в реальних ситуаціях. Дотримання цих аспектів сприятиме успішному оволодінню іноземної мови та поліпшенню мовних навичок.

Розглянемо найбільш поширені методи навчання та вивчення іншомовної лексики.

1. Task-based learning (навчання, котре базується на завданнях). Цей метод розглядає мову як інструмент для спілкування, який включає використання лексики, граматики та мовних функцій. Основна увага приділяється активному використанню мови у практичних ситуаціях через виконання конкретних завдань [3, с. 132].

2. PPP (Presentation-Practice-Production). Модель PPP передбачає поетапне навчання: спочатку відбувається ознайомлення з новою лексикою. Далі студенти закріплюють знання через вправи або рольові ігри в умовах, наближених до навчальних. На завершальному етапі учні вільно використовують новий матеріал у реальному спілкуванні або творчих висловлюваннях [3, с. 132].

3. CLIL (Content and Language Integrated Learning). Цей підхід полягає у вивченні навчального предмета іноземною мовою, без спеціального акценту на граматиці чи інших мовних аспектах. Мова слугує засобом опанування змісту предмета, наприклад, коли будь-який предмет викладають англійською. При цьому методи та форми роботи залишаються характерними для основної дисципліни, а мовне засвоєння відбувається природним шляхом через занурення [4].

4. Лексичний метод (Lexical Approach). Цей метод зосереджений на вивченні та використанні різноманітних лексичних одиниць з мінімальним акцентом на граматику. Студенти приділяють увагу вивченню мови через лексичні конструкції, часто використовуючи тексти та автентичні матеріали для практики [3, с. 132].

5. Grammar-Translation Approach (Граматико-перекладний підхід). Цей підхід до вивчення мови ґрунтується на аналізі та засвоєнні граматичних правил і закономірностей. Основні методи роботи включають заучування лексики напам'ять, фокус на точності мовлення та письма, переклад речень і текстів з іноземної мови на рідну й навпаки [4].

6. Метод асоціацій. Цей підхід полягає у запам'ятовуванні нових слів через створення асоціацій: коли слово пов'язується з чимось знайомим, воно легше закріплюється в пам'яті. Цей підхід активно використовується завдяки своїй ефективності у збереженні лексики. Асоціативні ланцюжки формуються на основі порівняння властивостей чи категорій, що дозволяє класифікувати слова за схожістю або зв'язком [3, с. 132].

У сучасних умовах, таких як пандемія або військовий стан, вчителі та учні повинні проявляти гнучкість і здатність адаптуватися до змінюваних обставин. Технології та нові методи навчання стають важливими інструментами для забезпечення безперервності освітнього процесу. Саме тому в багатьох школах все частіше почали використовувати методику blended learning (змішане навчання), також відоме як гібридне навчання. Цей підхід до освіти, який поєднує навчальні матеріали в Інтернеті та можливості взаємодії онлайн з традиційними методами навчання в класі.

Концепція Blended Learning включає три складові: дистанційне навчання (Distance Learning), навчання в аудиторії (Face-To-Face Learning) і навчання через Інтернет (Online Learning) [1, с. 69].

До компонентів змішаного навчання включають інструкції вчителя, вебінари, конференц-дзвінки, використання чатів, електронної пошти, блогів, подкастингу, соціальних мереж, YouTube, Skype і вебдошки тощо [2, с. 10].

У межах нашого дослідження методика змішаного навчання (blended learning) передбачає засвоєння лексичного матеріалу через поєднання очної взаємодії учня та викладача (traditional learning) та технологічні можливості всепроникаючого навчання (U-learning), зокрема мобільне та електронне навчання. У цьому контексті роль вчителя змінюється: він не є основним джерелом інформації, а виступає як координатор навчального процесу. Його завдання включає розробку різноманітних вправ, підбір медіа-матеріалів, мобільних додатків, онлайн-тренажерів, електронних словників та тестів, а також контроль за лексичними навичками за допомогою традиційних і цифрових засобів [2, с. 10-11].

Отже, змішане навчання є ефективною відповіддю на сучасні освітні виклики та дозволяє зробити процес вивчення іноземної лексики більш доступним, гнучким і результативним. Використовуючи різні методи навчання, воно сприяє формуванню мовних та міжкультурних навичок, що є необхідними для успішної комунікації у глобалізованому світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гарбуза Т. Застосування моделі Blended Learning під час викладання курсу "Іноземна мова за професійним спрямуванням" Молодь і ринок. 2018. № 12. С. 68-71.
2. Герус О.С. Формування англomовної лексичної компетенції учнів старшої школи засобами змішаного навчання. Сучасні світові тенденції розвитку науки та інформаційних технологій : Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 24–25 травня 2019 р. / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. Одеса, 2019. С. 8-13.
3. Кубай М. Коляска Я. Особливості опанування іноземної лексики студентами немовних вищих закладів освіти. Молодь і ринок. 2024. №5 (225). С.128-133.
4. Методи навчання PPP, CLIL, Lexical Approach, Task-based learning. URL: <https://nus.org.ua/view/bagatometodiv-navchannya-inozemnyh-mov-kombinujte-yih/> (дата звернення: 12.04.2025).
5. Церна С.В. Лінгводидактичні засади навчання лексики німецької мови учнів 7-8 класів спеціалізованих шкіл : дис...канд. пед. наук : 13.00.02 / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2008. 272 с.

МЕТОДИКА СЕМАНТИЗАЦІЇ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Засвоєння лексики є ключовим елементом вивчення будь-якої іноземної мови. Проте вивчення слів супроводжується багатьма труднощами: багатозначністю, омонімією, відмінністю семантичних структур у порівнянні з рідною мовою. Тому учитель повинен відповідально підходити до вибору лексики та її презентації учням. Цій проблемі присвятили свої дослідження С. Ніколаєва, О. Савченко, В. В. Желязкова, С. Смоліна.

Мета статті - на основі проаналізованих досліджень науковців визначити основні способи семантизації лексичних одиниць англійської мови. Окреслити основні завдання формування лексичної компетентності учнів. Продемонструвати комплекс вправ для засвоєння лексичних одиниць у молодшій школі, з урахуванням психологічних особливостей учнів.

Навчання стає ключовою діяльністю людини у молодшому шкільному віці, що відіграє важливу роль у її психічному розвитку. Воно забезпечує засвоєння знань та навичок, формує цінності, свідомість, волю та пізнавальні здібності. Психологи вважають, що свідоме опанування знань і вмінь є суттю навчальної діяльності [6; с. 8].

Лексична компетентність (ЛК) – це здатність особи коректно формулювати власні думки та розуміти висловлювання інших людей завдяки комплексу взаємопов'язаних навичок, знань про лексику та її усвідомлення [3; с. 215].

Вивчення іноземної мови в школі не обмежується запам'ятовуванням словникового запасу. Важливою метою є формування іншомовної лексичної компетентності, яка є ключовою для успішного оволодіння іншомовною комунікацією [7; с. 16]. У перших-четвертих класах школи першочерговим завданням є

формування базових лексичних навичок, що є необхідною передумовою для розвитку іншомовної комунікативної компетентності на наступних етапах навчання. На цьому ступені відбувається засвоєння рецептивних (розуміння) та репродуктивних (відтворення) навичок у межах визначених тем і ситуацій, які відповідають віковим особливостям та інтересам учнів. Основу навчання складають мовленнєві зразки, а для

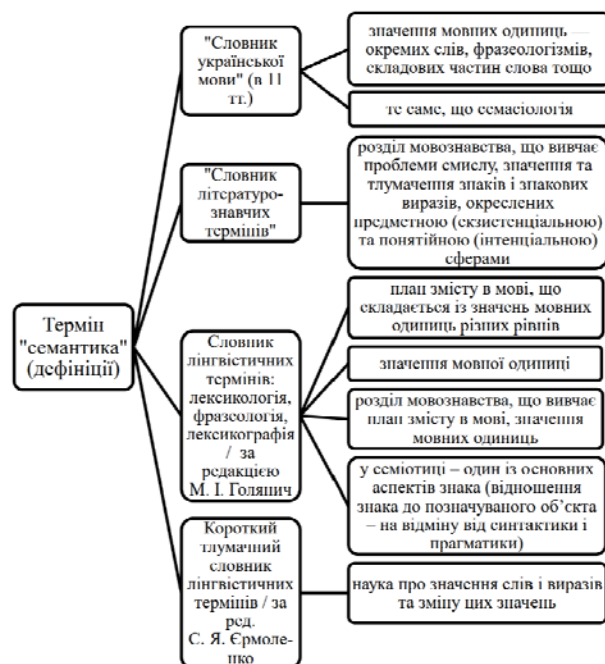

Схема 2

ефективності використовуються хорові вправи, ігри зі словами, наочність (малюнки, предмети) та різноманітні письмові завдання [7; с. 17].

Семантика – це лінгвістична наука, що займається вивченням смислового наповнення мовних одиниць, переважно природних мов, але інколи й штучних. Хоча визначення О. Селіванової, представлене в лінгвістичній енциклопедії, є сьогодні загальноприйнятим, трактуючи семантику як дослідження змісту мови, значення та смислу її знакових елементів та їхньої роботи в мовленні, лінгвісти не обмежуються лише ним і часто використовують інші дефініції (див. схему 2) [1; с. 9-10]

Поширена думка, що знання мови полягає лише в знанні лексики, однак справжнє володіння мовою визначається лексичними вміннями. Ці навички забезпечують використання вивчених слів та словосполучень у реальному спілкуванні. Отже, з цієї причини лексичні вміння є ключовим елементом змісту навчання іноземної мови, а їхнє становлення є безпосередньою метою опрацювання лексичного матеріалу. [4]

Розрізняють лише два основних види семантизації, а саме - безперекладні (неперекладні) і перекладні способи семантизації. Кожен з них відрізняється своєю характеристикою та має сильні і слабкі сторони. При виборі найефективнішого способу семантизації необхідно звертати увагу на специфіку слова, рівень та потреби учнів, а також класифікації викладача [2; с. 1-2].

Безперекладні методи включають:

наочна семантизація (використання предметів, зображень, жестів);

мовна семантизація (пояснення через контекст, ілюстративні речення, зіставлення з відомою лексикою – антонімами, іноді синонімами);

дефініція (опис значення новими словами іноземної мови), (анг.: a teenager – a person from 13 to 19 years of age);

тлумачення значення іншомовними засобами (анг.: sir – respectful term of address to a man).

Перекладні способи охоплюють:

однослівний переклад (анг. garden – сад, listen – читати);

багатослівний переклад (анг. run – бігти, їхати, йти, летіти, пливти);

переклад фразами;

пояснення значення іншомовного слова рідною мовою;

надання визначення іншомовної лексичної одиниці рідною мовою [5; с. 97].

Наведемо приклади вправ, які пов'язані із семантизацією лексики англійської мови для учнів молодшої школи.

Безперекладні способи семантизації слів.

Вправа 1.

Завдання: вчитель називає дієслово та показує цю дію, а учні повторюють. Наприклад: учитель каже: “Jump!” і стрибає, учні повторюють слово і стрибають. Пізніше можна використовувати гру “Simon says...”

Вправа 2.

Завдання: вчитель ставить декілька картинок відповідно до теми уроку(наприклад: fish, dog, cat, hamster), називає кожну та просить учнів закрити очі, ховає одну картку і просить учнів відкрити очі. Учні мають назвати ту картку якої немає.

Вправа 3.

Завдання: учень повинен показати слово жестами і рухами, інші учні мають відгадати слово. Потім вони міняються ролями.

Перекладні способи семантизації слів.

Вправа 1.

Завдання: перед учнями лежать перегорнуті картки, на кожній картці написане або англійське слово, або українське. Учні повинні знайти пару для кожного слова.

Вправа 2.

Завдання: вчитель називає слово (наприклад: “train”) і просить повторити учнів.

Таким чином, враховуючи ряд факторів, ефективність вивчення лексичних одиниць значною мірою залежить від правильно обраних способів семантизації – перекладних і безперекладних – а також від адаптації навчального матеріалу до рівня підготовки учнів. Для успішного оволодіння мовою учнями молодшої школи, необхідно поєднувати різні способи семантизації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Желязкова В. В. Семантика: теорія і практика: Навчально-методичний посібник. Миколаїв: Іліон, 2018. 180 с.
2. Лушик Ю.М., Пікулицька Л.В., Циганок Г.М. Презентація та семантизація лексики під час викладання російської мови як іноземної на початковому етапі. Інновації в освіті і педагогічна майстерність учителя-словесника: збірник матеріалів V усеукраїнської науково-практичної конференції, (м. Суми, 29-30 жовтня 2021 року) / за ред. О. М. Семеног. Суми: Видавництво СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2021. Випуск 5. Суми: Сумський національний аграрний університет. С 67-72.
3. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / О. Б. Бігич [та ін.] / за ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.
4. Методичний проект “Педагогічна майстерня”. URL: <https://metodproject2016.blogspot.com/2016/04/blog-post.html>
5. Ніколаєва С. Ю. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. Вид. 2-ге, випр. і перероб. / Кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. К.: Ленвіт, 2002. – 328 с.
6. Савченко О.Я. Уміння вчитися – ключова компетентність молодшого школяра посібник. Київ: Педагогічна думка, 2014. 176 с.
7. Смоліна С. В. Методика формування іншомовної лексичної компетенції. Іноземні мови. 2010. №4. С. 16-23.

**ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОГО НАВЧАННЯ НА МОТИВАЦІЮ УЧНІВ
У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ**

У сучасному освітньому процесі все більше уваги приділяється не лише академічним знанням, а й розвитку соціально-емоційних навичок учнів. Соціально-емоційне навчання (СЕН) спрямоване на формування в учнів здатності розпізнавати та керувати власними емоціями, встановлювати позитивні взаємини та приймати відповідальні рішення. Вивчення іноземних мов є складним процесом, що вимагає не лише когнітивних зусиль, а й високого рівня мотивації та емоційної стійкості. У цьому контексті інтеграція СЕН у процес вивчення іноземних мов може відігравати ключову роль у підвищенні мотивації учнів та покращенні їхніх результатів.

Проблему впливу соціально-емоційного навчання на мотивацію учнів у процесі вивчення іноземних мов досліджували такі науковці, як А. Дерахшан, М. Крук, М. Мехдізаде, Р. Гарднер, М. Павляк [6], Д. М. Деваель, П. Д. Макінтайр [4], Д. А. Дурлак, Р. П. Вайсберг, А. В. Димницький, Р. Д. Тейлор, К. В. Шеллінгер [1], Д. Пейтон, М. Пачан [7], З. Дорнеї [9], Р. М. Раян, І. Л. Десі [8], К. Шао, Р. Пекрун, Л. Ніколсон [3], К. Шао, З. Цзі [5], Й. Теймурі, Д. Геце, Л. Плонські [2].

Метою дослідження є комплексний аналіз впливу соціально-емоційного навчання на мотивацію учнів у процесі вивчення іноземних мов, зокрема визначення механізмів, через які СЕН сприяє підвищенню мотивації та успішності учнів.

Соціально-емоційне навчання охоплює п'ять основних компетенцій: самосвідомість, саморегуляція, соціальна обізнаність, навички взаємин та відповідальне прийняття рішень. Ці компетенції сприяють розвитку емоційного інтелекту учнів, що є важливим фактором для успішного навчання та особистісного зростання. Проаналізовані дослідження показують, що інтеграція СЕН у навчальний процес позитивно впливає на академічні досягнення, поведінку та загальне благополуччя учнів [1, с. 405].

Мотивація є ключовим чинником у процесі оволодіння іноземною мовою. Розглянемо роль інтегративної (бажання стати частиною іншої культури) та інструментальної (прагнення досягти конкретних цілей, таких як кар'єрний успіх) мотивації. Як підтверджують Р. Гарднер, З. Дорнеї, Р. М. Раян, Е. Десі, М. Павляк Р. Пекрун та К. Шао, обидва типи мотивації позитивно впливають на рівень володіння іноземною мовою, і цей вплив частково опосередковується через задоволення від навчання мовам [2, с. 431].

Інтеграція СЕН сприяє підвищенню рівня задоволення від навчання, оскільки учні відчують підтримку, розуміння та позитивний соціальний клімат у класі. Це, в свою чергу, підсилює їхню мотивацію до вивчення іноземної мови. Крім того, розвиток навичок саморегуляції та емоційного контролю допомагає учням долати труднощі, пов'язані з

вивченням нової мови, що також позитивно впливає на їхню мотивацію та успішність [3, с. 1032].

У дослідженні, проведеному нами під час педагогічної практики серед учнів 10-их класів, які вивчають англійську мову як іноземну, було виявлено, що позитивні емоції, такі як задоволення від навчання, значно підвищують рівень мотивації та успішності. Зокрема, учні, які відчували більше позитивних емоцій під час навчання, демонстрували вищий рівень залученості та кращі результати. Ці результати узгоджуються з висновками Р. Пекруна, К. Шао З. Цзі, А. Дерахшана, М. Крука та інших важливих дослідників у галузі освітньої психології [4, с. 679].

Схожими були результати дослідження проведені Д. А. Дурлак, І. Л. Десі, Р. П. Вайсберг, Р. М. Раян, М. Павляк, З. Цзі, З. Дерьєї, М. Магдізаде та К. Шао, які продемонстрували, що соціальний клімат у класі та установка на зростання мали значний вплив на залученість учнів до вивчення англійської мови. Більш позитивний соціальний клімат та установка на зростання сприяли зниженню рівня нудьги та підвищенню залученості учнів [5, с. 315].

Інтеграція СЕН у викладання іноземних мов може здійснюватися через різні методи та стратегії. Наприклад, використання групових проєктів, рольових ігор та дискусій сприяє розвитку соціальних навичок та емпатії. Крім того, створення підтримуючого та безпечного середовища в класі допомагає учням відкрито виражати свої емоції та думки, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу та підвищенню мотивації [6, с. 311].

Соціально-емоційне навчання відіграє важливу роль у підвищенні мотивації учнів у процесі вивчення іноземних мов. Розвиток емоційного інтелекту, створення позитивного соціального клімату та інтеграція СЕН-стратегій у навчальний процес сприяють підвищенню рівня задоволення від навчання, зниженню рівня стресу та покращенню академічних результатів. Подальші дослідження у цій сфері можуть сприяти розробці ефективних методик та підходів до викладання іноземних мов з урахуванням соціально-емоційних чинників, що формують цілісну особистість здобувача освіти, здатного до ефективного міжособистісного спілкування, емоційної регуляції, рефлексії та автономного навчання. Такий підхід забезпечує більш гуманістичний, особистісно орієнтований освітній процес, у центрі якого не лише знання, а й благополуччя учня як суб'єкта навчальної діяльності.

Результати численних емпіричних досліджень доводять ефективність впровадження СЕН у шкільну та вищу освіту. Наприклад, за даними метааналізу Д. А. Дурлак, Р. П. Вайсберг, А. В. Димницький, К. В. Шеллінгер, Р. Д. Тейлор та які проаналізували понад 213 універсальних шкільних програм соціально-емоційного навчання (СЕН) та провели відповідні дослідження, реалізація програм СЕН у школах призводить до зростання академічної успішності в середньому на 11 %, а також до зменшення показників тривожності, депресивності та проявів асоціальної поведінки серед учнів [7, с. 18]. У межах викладання іноземних мов СЕН сприяє розвитку позитивного ставлення до навчання, формуванню

внутрішньої мотивації, яка, згідно з теорією самоактуалізації А. Маслоу та теорією самодетермінації Е. Десі та Р. Райана, є ключем до сталого навчального прогресу, а також зміцненню соціальної взаємодії між викладачем і учнем, що особливо важливо в умовах міжкультурної комунікації [8, с. 54].

Не менш важливим є й аспект емоційної безпеки, яка формується завдяки впровадженню СЕН. Учні, які відчують себе емоційно підтриманими, частіше беруть участь у навчальному процесі, не бояться помилок та проявляють вищий рівень когнітивної активності. Саме емоційна підтримка сприяє трансформації навчального середовища у простір співпраці, взаємоповаги та відкритого діалогу. На думку З. Дорнея, одного з провідних дослідників у сфері мотивації до вивчення мов, позитивне емоційне тло в класі є критичним фактором для активного залучення учнів до навчання [9, с. 155].

Успішність реалізації СЕН у контексті вивчення іноземної мови значною мірою залежить від рівня підготовки вчителів. У цьому контексті особливого значення набуває професійна підготовка вчителя до роботи з емоційними та мотиваційними чинниками. Вчитель має виступати не лише носієм знань, а й індикатором розвитку емоційного інтелекту здобувачів освіти, забезпечуючи постійну підтримку, емпатію, розуміння та мотиваційний супровід. Такий підхід вимагає постійного професійного самовдосконалення викладача, володіння інструментарієм емоційної діагностики, психолого-педагогічними знаннями та високим рівнем міжособистісної комунікативної культури.

Варто відзначити і трансдисциплінарний потенціал СЕН у навчанні іноземних мов. Залучення елементів психології, нейронаук, соціології та педагогіки дозволяє сформувати цілісну освітню модель, орієнтовану на розвиток особистості. Зокрема, інтеграція знань про нейропластичність мозку дозволяє краще зрозуміти механізми навчання, а отже – підвищити ефективність мовної освіти шляхом індивідуалізації підходів та створення умов для оптимального засвоєння матеріалу з урахуванням когнітивного стилю кожного учня.

У сучасному глобалізованому світі, де знання іноземної мови стає не лише інструментом комунікації, а й ключовою компетентністю для міжкультурного діалогу, соціально-емоційне навчання виступає необхідною складовою освіти, яка готує здобувача освіти до життя в полікультурному соціумі. Саме СЕН сприяє формуванню в учнів таких якостей, як повага до інших, толерантність, вміння ефективно комунікувати, розв'язувати конфлікти мирним шляхом, що є основою громадянської зрілості та соціальної відповідальності.

Отже, соціально-емоційне навчання має суттєвий позитивний вплив на мотивацію до вивчення іноземних мов. Через формування емоційної свідомості, розвиток міжособистісних навичок та підтримку внутрішньої мотивації СЕН створює сприятливе середовище для навчання, у якому учень відчувається безпечно, впевнено та натхненно. Надалі перспективним напрямом дослідження є розробка методичних рекомендацій щодо поетапного впровадження

СЕН у навчальні програми з іноземних мов, адаптованих до вікових особливостей учнів, культурного контексту та освітнього рівня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Durlak J. A., Weissberg R. P., Dymnicki A. B., Taylor R. D., Schellinger K. B. The impact of enhancing students' social and emotional learning: A meta-analysis of school-based universal interventions. *Child Development*. 2011. Vol. 82(1). P. 405–432.
2. Teimouri Y., Goetze J., Plonsky L. Second language learning motivation and achievement: A meta-analysis. *Studies in Second Language Acquisition*. 2020. Vol. 42(2). P. 431–475.
3. Shao K., Pekrun R., Nicholson L. Enjoyment and achievement in foreign language learning: The mediating role of learner engagement. *Language Learning*. 2019. Vol. 69(4). P. 1032–1055.
4. Dewaele J.-M., MacIntyre P. D. The predictive power of multicultural personality traits, learner and teacher variables on foreign language enjoyment and anxiety. *Language Teaching Research*. 2019. Vol. 23(6). P. 679–698.
5. Shao K., Yu W., Ji Z. The role of classroom environment and growth mindset in English learners' boredom. *Frontiers in Psychology*. 2023. Vol. 14. P. 315.
6. Derakhshan A., Kruk M., Mehdizadeh M., Pawlak M. Boredom in language learning: A literature review. *The Asia-Pacific Education Researcher*. 2021. Vol. 30. P. 311–321.
7. Payton J., Weissberg R. P., Durlak J. A., Dymnicki A. B., Taylor R. D., Schellinger K. B., Pachan M. The Positive Impact of Social and Emotional Learning for Kindergarten to Eighth-Grade Students: Findings from Three Scientific Reviews. *Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning (CASEL)*. 2008. P. 1–18.
8. Ryan R. M., Deci E. L. Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions. *Contemporary Educational Psychology*. 2000. Vol. 25(1). P. 54–67.
9. Dörnyei Z. *Motivational strategies in the language classroom*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 155 p.

Каплан Аліна

Науковий керівник – доц. Пасічник Наталія

ЗАПОЗИЧЕНА ЛЕКСИКА У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ МЕДІА ДИСКУРСІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ПЕРЕКЛАДУ

Вступ. Запозичена лексика посідає особливе місце в сучасному англomовному медіа дискурсі, слугуючи дзеркалом глобалізації, міжкультурної взаємодії та розвитку інформаційного суспільства. Завдяки впливу інших мов, англійська постійно збагачується новими словами, які відображають соціокультурні, економічні та політичні зміни. У медіа, як в одній із найдинамічніших сфер комунікації, запозичення відіграють значну роль у висвітленні глобальних процесів і створенні спільного інформаційного поля. Переклад такої лексики є важливим завданням, адже він спрямований не лише на збереження змісту, а й на адекватне передання смислових відтінків, стилістики та культурного контексту.

Мета: дослідити особливості використання запозиченої лексики в сучасному англomовному медіа дискурсі та вивчити ефективні підходи до її перекладу українською мовою.

Основний текст. Англomовний медійний дискурс, що охоплює різноманітні усні та письмові тексти, створені журналістами та поширювані через газети, журнали, телебачення, радіо та мережу Інтернет у країнах, де домінує англійська мова, викликає значний інтерес серед мовознавців. Це зумовлено кількома ключовими чинниками [2, с. 362]. По-перше, визначна роль англomовних країн, таких як Велика Британія, США, Канада, Австралія, у формуванні

глобального інформаційного простору. Ці держави посідають провідні позиції в політичній, економічній, культурній і технологічній сферах, що робить їхній медійний дискурс не тільки впливовим, а й ключовим у формуванні громадської думки на міжнародному рівні. По-друге, англійська мова, що має статус «мови міжнародного спілкування» [7, с. 45], виконує функцію глобального інформаційного посередника. Її унікальна здатність об'єднувати носіїв різних мов і культур забезпечує доступ до широкої аудиторії, включно з носіями неанглійських мов, а також сприяє експансії англomовного медіадискурсу в різні куточки світу, роблячи його важливим інструментом міжкультурної комунікації. По-третє, сучасні технології, такі як Інтернет і соціальні мережі, значно посилили вплив англomовного медійного контенту. Його швидке поширення сприяє створенню спільного інформаційного простору, в якому англійська мова відіграє роль об'єднавчого чинника.

Сьогодні немає єдиної думки щодо визначення терміна «запозичення». У контексті використання іншомовних слів одним із найскладніших питань завжди було розмежування понять, що описують цей тип лексики. У лінгвістичних дослідженнях для цього застосовуються різні терміни, такі як: «іншомовні вкраплення», «запозичення», «іноземні слова», «варваризми», «інтернаціоналізми» тощо [4, с. 15]. Найпоширенішим терміном, який використовують для позначення слів, що перейшли в мову з інших мов, є «запозичення».

Визначення запозичення є проблематичним, оскільки дослідники використовують різну термінологію для позначення різних явищ мовного контакту, і важко знайти загальноприйняту термінологію. Визначення, дане С.Дж. Томасом і Т. Кауфманом у їхній праці про контактнo-індуковані зміни, було дуже впливовим протягом останніх двох десятиліть: «запозичення – це включення іноземних елементів у рідну мову групи носіями цієї мови: рідна мова зберігається, але змінюється за рахунок додавання інкорпорованих елементів» [11, с. 37].

Класифікація слів, запозичених з однієї мови в іншу, була одним із перших аспектів їхнього вивчення, який привернув увагу дослідників у цій галузі. Такий особливий інтерес до категоризації запозичень був мотивований тим, що на ранніх етапах вивчення мовних контактів акцент робився переважно на продуктах запозичення, а не на самому процесі. Водночас це було наслідком великої кількості можливих комбінаційних моделей між рідним та іншомовним матеріалом, що, своєю чергою, відображало надзвичайно складний характер процесу запозичення.

У сучасному англomовному медіа дискурсі запозичена лексика відіграє важливу роль, оскільки забезпечує швидку адаптацію мовних ресурсів до нових реалій, концептів і тенденцій глобалізованого світу. Такі реалії сформували тло, на якому з'явилися різноманітні пропозиції щодо класифікації, деякі з яких використовуються і сьогодні. Наприклад, у медіа контексті запозичення часто застосовуються для позначення нових феноменів у соціальних мережах, цифрових технологіях, культурних трендах і навіть політичних рухах. Наприклад, слова на кшталт «meme», «hashtag» або «influencer» демонструють вплив інтернаціоналізмів і калік на лексичний склад англійської мови.

Так, Д. Вінфорд повідомляє про спроби класифікувати запозичення ще наприкінці XIX та на початку XX століття, наприклад, П. Паулем (1886), У. Зайлером (1907-1913), Ю. Кауфманом (1939) та У. Бецом (1949). Однак одну з найповніших таксономій запозичень розробив Е. Гауген на основі аналізу мовлення норвезьких іммігрантів у Сполучених Штатах [10].

Станом на зараз у лексикології існує велика кількість способів класифікації запозичених слів. Ми пропонуємо розглянути основні з них:

Запозичення вважаються однією з ключових складових лексико-семантичної системи будь-якої мови. Для кращого розуміння та класифікації різних типів запозичень лінгвісти застосовують різні методики та підходи. Одним із таких способів є класифікація за джерелом запозичення. Насамперед слід усвідомити, що джерелом запозичення є мова, з якої конкретне слово потрапило в англійську лексику. В англійській мові існує багато джерел запозичень, що пояснюється історичними причинами. Найбільший вплив на лексичний склад англійської мови справили французька, латинська та скандинавські мови.

Основний принцип теоретичної концепції Е. Гаугена полягає в тому, що запозичення виникають у результаті взаємодії двох механізмів – імпорту та субституції [8, с. 95]. Імпорт реалізується, коли іноземне слово відтворюється в новій мові так, що його походження можна чітко простежити [8, с. 95]. Субституція, своєю чергою, передбачає заміну деяких морфем у слові мови-джерела на морфеми мови-реципієнта, що дає змогу інтегрувати слово в структуру цієї мови [8, с. 96]. Учений Е. Гауген зазначає, що «мовці здійснюють грубе лінгвістичне порівняння між двома мовами» [9, с. 110], у результаті чого досягається певний результат, про який він пише таке: «Будь-яка схожість між ними – це імпорт, а будь-яка відмінність між ними – це заміщення місцевого матеріалу. Заміщення означає, що імітація іноземної моделі не є досконалою, але це також означає, що вона стала більш звичною для тих, хто говорить рідною мовою» [9, с. 115].

Спираючись на класифікацію Л.О. Гончаренко, можна зробити висновок, що запозичення виконують п'ять основних функцій: інформаційну функцію; номінативну функцію; функцію прецизного висвітлення проблеми / теми; функцію емоційного впливу; функцію експресивності [3, с. 295-298].

У сучасній лінгвістиці існують п'ять ключових способів передачі запозичених слів:

Транслітерація – «перезапис тексту за допомогою іншої абетки» [1, с. 6]. Вона застосовується, коли потрібно передати точну форму написання іншомовного слова за допомогою алфавіту мови перекладу. Зазвичай використовується для власних назв, брендів і специфічних термінів, які не мають усталених варіантів у мові перекладу. Наприклад, англійське «YouTube» перекладається як «Ютуб», «Netflix» – «Нетфлікс», «Instagram» – «Інстаграм».

Транскрипція – «запис або перепис інформації засобами іншої системи (укладу)» [1, с. 6]. Вона орієнтована на відтворення звуків оригінального слова, що дає змогу зберегти точність

вимови в умовах іншої мовної системи. Вона часто використовується для спеціалізованих термінів, географічних назв або іноземних слів, наприклад, англійське «blog» – «блог».

Калькування/напівкалькування – «слово або словосполучення, що є дослівним поелементним перекладом іншомовного слова зі словникового складу рідної мови» [6, с. 132]. Калькування використовується, коли елементи іншомовного терміна перекладаються буквально, зберігаючи основні лексеми та їхній зв'язок. Напівкалькування передбачає збереження частини слова в оригіналі, а частини – у перекладі. Наприклад, англійське «webinar» перекладається як «вебінар» (від «web» + «seminar»), «smartphone» – «смартфон» (від «smart» + «phone»), «crowdfunding» – «краудфандинг» (від «crowd» + «funding»). Напівкалькування можна побачити в таких словах, як «email» – «емейл», «smartwatch» – «смарт-годинник».

Дескриптивний (описовий) переклад – «це такий прийом перекладу нових лексичних елементів вихідної мови, коли слово, словосполучення, термін фразеологізм замінюється в мові перекладу словосполученням, яке адекватно передає зміст цього слова або словосполучення (терміна)» [5, с. 723]. Він використовується, коли немає прямого аналога запозиченого слова або коли потрібно пояснити значення терміна для ширшої аудиторії. Це часто застосовується для наукових або технічних термінів, наприклад, англійське «cloud computing» – «хмарні обчислення», «streaming service» – «сервіс для потокового відео».

Графічне відтворення (нульовий переклад) – «запозичення залишається з оригінальним написанням» [6, с. 132]. Іншими словами, це означає, що слово зберігає свою форму в оригінальній графії, особливо коли воно отримало міжнародне визнання або є частиною глобальної культури. Такі слова часто зберігаються в медіа в їхній первісній формі, наприклад, «brand», «selfie», «hashtag». У медіа ці терміни стали настільки поширеними, що використання оригінальних форм є частиною глобальної комунікації.

Висновки. Запозичена лексика є важливою складовою сучасного англomовного медіа-дискурсу, оскільки відображає глобалізацію та нові тенденції в соціальних, економічних і культурних сферах. Переклад таких запозичень є складним завданням, оскільки він вимагає збереження не лише змісту, а й стилістичних та культурних нюансів. Для ефективного перекладу застосовуються різні методи, як-от транслітерація, транскрипція, калькування та дескриптивний переклад, кожен з яких обирається залежно від контексту. Запозичення допомагають англійській мові швидко адаптуватися до нових реалій, зокрема в галузі цифрових технологій і соціальних медіа. Таким чином, переклад запозиченої лексики є важливим інструментом для забезпечення міжкультурної комунікації та точності в передачі інформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вакуленко М. О. Наукові засади відтворення запозичених та іншомовних слів: інваріантна транскрипція і транслітерація. Вісник книжкової палати. 1999. № 10. С. 6–9.
2. Волков В., Куш Е. Англomовний медіадискурс як контекст функціонування фразеологізмів. Наукові записки. Серія: Філологічні науки. 2018. № 164. С. 360–363.
3. Гончаренко Л. О. Функціональний аспект запозичень. Актуальні проблеми слов'янської філології. 2010. Вип. XXIII, ч. 4. С. 294–301.

4. Кириченко О. А. Характер нових запозичень в англійській мові (на матеріалі Оксфордського словника). Мовознавство. 2017. Т. 2, № 8. С. 1–16.
5. Колесник А. О., Белікова О. Ф. Перекладацькі прийоми під час перекладу термінології наукових текстів. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2010. Вип. 1. С. 719–727.
6. Подвойська О., Галадим М. Запозичення у німецькому та англійському публіцистичному тексті: функціональний аспект. Мовознавство. Літературознавство. 2021. Вип. 35, Т. 7. С. 128–133.
7. Crystal D. Language and the Internet. Cambridge : Cambridge University Press, 2001. 272 p.
8. Greavu A. A Classification of Borrowings: observations from Romanian/English contact. Diversité et Identité Culturelle en Europe. 2014. Vol. X (2). P. 95–104.
9. Haugen E. Bilingualism in Americas: A Bibliography and Research Guide. Alabama : University of Alabama Press, 1956. 388 p.
10. Haugen E. The Analysis of Linguistic Borrowing. Language. 1950. № 26. P. 210–231.
11. Thomason S. G., Kaufman T. Language contact, creolization and genetic linguistics. Oxford : University of California Press, 1988. 428 p.

Бойчук Наталія

Науковий керівник – доктор філософії Дячук Наталія

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 11 КЛАСУ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИМОГ

У сучасному світі, де постійні інформаційні потоки та соціальна взаємодія відіграють ключову роль, комунікативна компетентність стає однією з найважливіших умов успішної соціалізації та професійного становлення особистості. Для учнів старшої школи закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) вона, відповідно, є не лише навчальною метою, а й необхідною складовою життєвих компетенцій, що забезпечить ефективну взаємодію в різних сферах діяльності після завершення навчання у школі.

В умовах реформування освітньої системи України, зокрема впровадження Нової української школи (НУШ) у старшій школі, починаючи з 2027 року, питання формування іншомовної комунікативної компетентності старшокласників набуде особливої актуальності. Сьогодні від випускників очікується не лише володіння мовними навичками, а й здатність до критичного мислення, аргументованого висловлювання, роботи в команді, а також адаптації до різних комунікативних ситуацій.

До важливих праць, які так чи інакше підіймали питання формування комунікативної компетентності в учнів старшої школи ЗЗСО є наукові та навчально-методичні праці Бігич О.Б. [1], Галустова К.Г. [2], Голуб Н.Б. [3], Задорожної І.П. [5], Рибалко Ю.В. [8], Юхимець О.І. [9] та ін.

Звідси, метою нашої статті є розгляд сучасних вимог до рівнів сформованості комунікативної компетентності учнів старшої школи в Україні, аналіз нормативних документів, що регулюють цю сферу та пропозиції рекомендацій щодо розвитку англomовної комунікативної компетентності учнів 11 класу ЗЗСО, зокрема, з використанням освітніх онлайн платформ.

Основний текст. Загальна стратегія навчання англійської мови у ЗЗСО визначається актуальними вимогами суспільства та рівнем поступу сучасних педагогічних, психологічних,

філологічних і суміжних наук. Цією спільною стратегією є комунікативний підхід, який визначає практичну мету навчання в ЗЗСО і загалом вивчення не лише англійської, а й інших іноземних мов, а саме: оволодіння іншомовним міжкультурним спілкуванням шляхом формування і розвитку міжкультурної комунікативної компетентності та її складових.

Головна мета навчальної програми з іноземних мов для учнів 10–11 класів загальноосвітніх закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземної мови полягає в розвитку умінь і здатності здобувачів освіти ефективно використовувати іноземну мову для досягнення комунікативних цілей [7]. Програма визначає рівень мовленнєвої компетентності, яким повинні володіти учні 10–11 класів. Важливою складовою у формуванні та розвитку мовленнєвих умінь є аудіювання, адже ця навичка є базовою та слугує основою для розвитку інших видів мовленнєвої діяльності. Наприкінці навчання в 11 класі учень має вміти розуміти основну ідею складних текстів як на конкретні, так і на абстрактні теми, стежити за логікою розгорнутих дискусій або лекцій за умови знайомої теми та чіткого мовлення, розрізняти головну інформацію та деталі в новинах, аудіо- та відеоматеріалах, читати різноманітні тексти, змінюючи швидкість і стиль читання відповідно до мети; користуватися довідковими матеріалами для глибшого розуміння змісту, спілкуватися вільно й спонтанно з носіями мови, активно долучатися до обговорень, аргументуючи власну позицію, описувати власний досвід і події, підкреслюючи їх значущість, створювати чіткі та логічно структуровані письмові тексти різних жанрів, ефективно взаємодіяти в онлайн-середовищі, зокрема під час групових обговорень, грамотно готувати презентації з аргументацією та відповідями на запитання, розуміти й виконувати складні інструкції; аналізувати тексти, розрізняючи факти від суджень, та синтезувати інформацію з різних джерел [7].

Варто підкреслити, що програма не обмежує самостійність і творчу ініціативу вчителя; вона передбачає гнучкий підхід до добору й розподілу навчального матеріалу відповідно до потреб учнів та обраних засобів навчання. За потреби вчитель має змогу вносити зміни, коригувати обсяг матеріалу, збільшуючи чи зменшуючи його залежно від конкретних умов навчального процесу та рівня підготовки учнів.

Мовна компетентність учнів 11-го класу спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземної мови має забезпечуватися наступним рівнем знань. Лексика має відповідати сферам спілкування, мовленнєвим функціям та наявним навчальним матеріалам. З граматики учні повинні володіти знаннями з наступних тем: прикметники, утворені за допомогою суфіксів/префіксів, складні прикметники, дієприкметники теперішнього/минулого часу, поширені сполучні слова для хронологічної послідовності, прислівники часу, означальні та неозначальні відносні речення, огляд відносних займенників, непряма мова зі зміненими часами, модальні дієслова, питальні теги (позитивні/заперечні, усі часи), прийменникові та фразові дієслова (відокремлювані/невідокремлювані), тощо [7]. Такий набір граматичних тем відповідає рівню B2 (Upper-Intermediate) за загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної

освіти (CEFR), оскільки охоплює складніші аспекти граматики, зокрема умовні речення, непряму мову, модальні дієслова в пасиві та розрізнення типів підрядних речень.

Опанувавши соціокультурну та соціолінгвістичну компетентності, учні мають дотримуватися норм поведінки й правил етикету як в Україні, так і в інших країнах світу; розпізнавати, розуміти та/або доречно вживати окремі фольклорні вирази, зокрема прислів'я та ідіоми, у межах відповідних сфер спілкування; розрізняти й/або передавати відтінки стилістичного реєстру – високого, формального, нейтрального, неформального чи фамільярного.

Володіння стратегічною компетентністю передбачає здатність самостійно працювати над проєктними завданнями: уміти структурувати та презентувати матеріал; активно застосовувати щойно вивчені мовні одиниці, ефективно користуватися додатковими ресурсами (словниками, граматичними довідниками) та автентичними джерелами (пресою, журналами) з метою самостійного опанування мови, усвідомлювати власні мовні сильні й слабкі сторони, визначати особисті цілі навчання та добирати відповідні стратегії їх досягнення.

Відомо, що результативне опанування іноземної мови тісно пов'язане з ефективністю самого навчального процесу, яка значною мірою залежить від належної організації контролю. Контроль виступає важливим елементом управління навчанням і поділяється на два основні типи – поточний і підсумковий, кожен із яких виконує свої специфічні функції.

Поточний контроль спрямований на те, щоб допомогти здобувачам освіти усвідомити свій поступ у навчанні, визначити власні сильні та слабкі сторони, сформувати навички самоконтролю й окреслити шляхи подальшого самовдосконалення. Він також надає батькам об'єктивну інформацію про успішність їхньої дитини та вказує, над чим ще слід попрацювати для досягнення кращих результатів. Для вчителя ЗЗСО поточний контроль забезпечує зворотний зв'язок щодо ефективності застосованих методів і матеріалів, що, за потреби, дозволяє своєчасно скоригувати навчальну стратегію.

Підсумковий контроль, своєю чергою, дає змогу сформувати повну й об'єктивну картину навчальних досягнень учня на завершальному етапі певного періоду (навчального року, ступеня освіти). Він слугує важливим джерелом інформації як для самих учнів і їхніх батьків, так і для педагогів, які здійснюватимуть подальше навчання.

Важливим аспектом оцінювання навчальних досягнень є орієнтація на чітко визначені критерії. Залежно від рівня сформованості компетентностей в учнів виокремлюють чотири рівні навчальних досягнень: низький (рецептивно-продуктивний), середній (репродуктивний), достатній (конструктивно-варіативний) і високий (творчий).

У загально-дидактичному контексті ці рівні характеризуються наступним чином: 1) низький рівень – учень має розпорошене, нечітке уявлення про предмети чи явища, проте здатний відрізнити їх від інших; 2) середній рівень – учень може назвати ознаки поняття або явища, вирішує найпростіші завдання за зразком; 3) достатній рівень – учень знає основні ознаки понять і явищ, оперує ними під час виконання стандартних завдань, але його розуміння

залишається конкретним, прив'язаним до окремих прикладів, без належного рівня узагальнення, а також не демонструє вміння переносити знання в нові навчальні ситуації; 4) високий рівень – учень не лише засвоїв суттєві ознаки понять, а й розуміє їхні зв'язки з іншими поняттями, оперує узагальненнями, уміє застосовувати знання в типових і нестандартних ситуаціях [6, с. 112-114].

Під час проходження педагогічної практики ми спостерегли, що переважна більшість старшокласників не може вільно спілкуватися на різні програмні теми. Навіть якщо учні знають лексику, вони відчувають страх перед аудиторією та є невпевненими у правильності власних висловлювань. Проблеми виникають і коли учні спілкуються з малознайомими чи незнайомими людьми, в нових, малознайомих ситуаціях. Лише більш сильні учні не відчувають особливих труднощів у процесі мовлення. Решта не може реалізуватися у спонтанному мовленні внаслідок психологічної невідповідності до комунікації, невміння добирати необхідні мовні засоби, слабо розвиненої логіки мислення. Це свідчить про недостатність уваги з боку вчителя до використання різних комунікативних ситуацій. Якщо ситуація повторювалася декілька разів, старшокласники більш вільно можуть підтримати тему розмови та подискутувати.

У старшокласників недостатньо сформовані комунікативні уміння. Монологічне мовлення, як правило, не складає проблем для учнів. Вони вміють обговорювати теми в межах сфер спілкування, зазначених програмою та висловлювати свої переконання й власне ставлення до теми спілкування. Це можна пояснити вивченням сталих моделей-зразків, які з року в рік повторюються. Діалогічне мовлення є більш проблемним питанням для учнів шкіл. Звісно, вони мають певний досвід у спілкуванні з людьми, у них визначився стереотип мовленнєвої поведінки на уроці, але нестандартна мовленнєва ситуація допомогла виявити проблему, що виникає у процесі говоріння. Мовлення старшокласників лексично та синтаксично одноманітне, інтонаційно монотонне, часто мовець не враховує вікових та соціальних особливостей партнера по спілкуванню. Це пояснюється тим, що учні не володіють навичками спілкування.

Таким чином, більшість старшокласників відчувають труднощі в спонтанному мовленні, особливо в незнайомих комунікативних ситуаціях, що пов'язане з психологічною невідповідністю та браком мовленнєвих навичок. Учні краще володіють монологічним мовленням, що пояснюється заучуванням сталих мовних зразків, тоді як діалогічне мовлення викликає більше проблем через одноманітність лексики, інтонації та неврахування вікових та культурних особливостей співрозмовника.

Під час роботи з виявлення сучасного стану формування у старшокласників ЗЗСО комунікативної компетентності в освітньому процесі ми дійшли такого висновку: існує нагальна потреба у впровадженні в систему навчання нових методів навчання, які б ґрунтувалися на новітніх онлайн інструментах. Дієвим інструментом тут можуть виступити освітні онлайн платформи, оскільки вони створюють умови для регулярного й інтерактивного

мовного середовища. Їхнє регулярне використання дозволить урізноманітнити навчальні завдання, моделювати реальні комунікативні ситуації для старшокласників та забезпечити індивідуалізацію навчання. Онлайн платформи сприятимуть зниженню мовленнєвої тривожності та формуванню впевненості в усному мовленні. Вони також забезпечать додаткові можливості для самоконтролю, рефлексії та розвитку стратегічної компетентності учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бігич О.Б. Методика формування іншомовної компетентності в аудіюванні. Іноземні мови. 2012. № 2. С.19–30.
2. Галустова К.Г. Формування іншомовної комунікативної компетенції студентів мовних спеціальностей в процесі читання художніх текстів. Вісник Запорізького національного університету. 2012. № 1(17). С. 34–37.
3. Голуб Н.Б. Комунікативна компетентність сучасного учня старших класів: суть проблеми і шляхи її розв'язання. Наукові записки. Острого : Острозька академія, 2012. Вип. 22. С. 182–191.
4. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. Науковий керівник українського видання д. пед. н., проф. С. Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с. URL: <http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/78787878/286/Recomend.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 14.04.25)
5. Задорожна І.П. Теоретико-методичні засади організації самостійної роботи майбутніх учителів з оволодіння англомовною комунікативною компетенцією: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 / Київський нац. лінгв. ун-т. Київ, 2012. 770 с.
6. Мартинова Р. Ю. Цілісна загальнометодична модель навчання іноземних мов. Київ : Вища шк., 2004. 454 с.
7. Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов 10–11 класи. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/inozemni-movi-10-11-19.09.2017.pdf> (дата звернення: 14.04.25)
8. Рибалко Ю.В. Компетентнісний підхід у науково-педагогічній літературі. Педагогіка вищої та середньої школи. 2012. Вип. 35. С. 385–394.
9. Юхимець О.І. Інтегративний зміст комунікативної компетентності майбутніх правознавців. ScienceRise: Pedagogical Education. 2017. № 11 (19). URL: http://journals.urau.ua/sr_edu/article/download/116815/111037 (дата звернення: 14.04.25)

Шеремета Ілона

Науковий керівник – доц. Цепенюк Тетяна

КОГНІТИВНА МЕТАФОРА СТРАХУ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ СУЧАСНОЇ АНГЛОМОВНОЇ ПРОЗИ

Усі абстрактні поняття походять з нашого досвіду, саме тому когнітивна метафора є одним із найефективніших інструментів для дослідження абстрактних понять через конкретні мовні образи. Згідно з концепцією Джорджа Лакоффа та Марка Джонсона, метафора – це не просто художній засіб, а базовий механізм пізнання [3, с. 63].

Метафоричне мислення тісно пов'язане не лише з індивідуальним досвідом, а й із культурним та національним контекстом. Як наслідок, у художньому тексті можна виявити відмінності способів осмислення та відображення емоційного досвіду у представників різних культур. Робота з когнітивними метафорами в англомовній прозі та способами їхньої репрезентації в українських перекладах дозволить простежити, як культурні концепти

трансформуються або адаптуються в іншій мовній картині світу. Це сприятиме кращому розумінню не тільки мовної репрезентації, а й загальної специфіки міжкультурної комунікації.

У цьому контексті художня література стає полем вивчення того, як за допомогою мовних образів автори передають страх, а переклад – інструментом виявлення міжкультурних відмінностей у концептуалізації цієї емоції.

Мета статті - проаналізувати відмінності у репрезентації когнітивних метафор страху в оригінальному тексті й перекладі, встановити, до яких категорій вони належать, а також визначити, що є темою (суб'єктом) і образом наведених метафоричних конструкцій.

При передачі семантичного змісту конкретного метафоричного образу ключове значення має структура метафори, яка є двоелементною і складається з двох основних частин: теми (суб'єкта) метафори та образу. Тема (суб'єкт) метафори – це те, що описується в метафорі. Переважно абстрактне поняття, яке хочемо зрозуміти [4]. Станом на сьогоднішній день актуально розбиратись в емоціях. Хоча страх не має чітких фізичних ознак, він активно впливає на людину на психологічному та когнітивному рівнях, що робить його особливо цікавим для аналізу з позицій когнітивної лінгвістики.

У своїй роботі ми вередимо увагу на першому лексичному значенні лексеми страх, яке визначається як неприємна, часто сильна емоція, викликана очікуванням або усвідомленням небезпеки [1].

В українській мові концепт страх здебільшого виражений трьома лексемами: страх, острах, жах. Однак синонімічний ряд лексеми страх налічує більше одиниць, а саме: боязнь, боягузтво, жах, жахливість, жахіття, ляк, опаска, острах, паніка, переляк, пристрашка, страхи, страховище, страхота, страхів'я, страхіття, фобія.

В англійській мові концепт зазвичай виражається наступними лексемами: anxiety, fearfulness, dread, panic, terror, fright, worry, horror. Синонімічний ряд також більший: alarm, phobia, nervousness, alarum, pang, apprehension, agitation, creeps, consternation, twinge, timidity, perturbation, cowardice, disquiet, qualm funk, willies, faintheartedness, timorousnes.

Розгляньмо як метафора страху реалізується на практиці через зіставлення оригіналу та перекладу. The crowd draws in a collective breath and then you can hear a pin drop, and I'm feeling nauseous and so desperately hoping that it's not me, that it's not me, that it's not me [2, с. 37] // «Від страху в мене всередині все похололо, а в голові крутилася одна думка: тільки б не я, тільки б не я [5, с. 20]!» У цьому контексті страх реалізується по-різному. В українському варіанті «від страху в мене всередині все похололо» страх є причиною зміни фізичного стану, холоду. Ця деталь дозволяє нам віднести метафору до моделі «СТРАХ-ПРИЧИНА». Натомість в першоджерелі «I'm feeling nauseous» страх проявляється у реакції тіла, що відповідає моделі «СТРАХ-ХВОРОБА». Ми можемо говорити про наявність метафори в оригіналі лише проаналізувавши контекст, без нього нам буде не зрозуміло, що літературний герой відчуває саме страх. Як бачимо, відбулась зміна метафоричної моделі при перекладі.

“My voice has risen to a shout. In it is all the anger, all the fear I felt at her abandonment [2, с. 61]” // «Я заледве не репетувала. В тому крику була вся моя злість, увесь страх, який я пережила через її депресію [5, с. 31]». У наведеному прикладі страх метафорично втілюється у крикові як в англomовному “In it is all the fear”, так і в українському тексті «в тому крику був увесь мій страх». Це відповідає метафоричній моделі «СТРАХ-ОБ’ЄКТ». Метафорична модель збігається в обох текстах.

Наступний контекст ілюструє типовий образ страху як перешкоди, те що потрібно здолати, побороти, перемогти: “You mean after I got over my fear of being burned alive? [2, с. 205]” // «Ви маєте на увазі, що я почала про нього думати, подолавши страх згоріти живцем [5, с. 101]»? Вислів “I got over my fear” за допомогою фразового дієслова передає страх як те, що заважає діяти, що потрібно усунути. Це відповідає метафоричній моделі «СТРАХ-ПЕРЕШКОДА/БАР’ЄР». До того ж маємо гіперболізацію щодо сукні у виразі «згоріти живцем», що висвітлює страх як смертельну небезпеку. Переклад відповідає оригіналу стилістично і зберігає метафоричну модель.

«Мене паралізував страх, але мені вистачило здорового глузду не зойкнути й не вертітися [5, с. 144]» // “Fear shoots through me, but I have enough sense to keep still [2, с. 293]”. У цьому прикладі при перекладі було використано синонім, що призвело до зміни метафоричного представлення емоції. В оригінальному тексті «страх пронизав мене», в перекладі ж бачимо що «страх паралізує». Перекладач використав стратегію адаптивного перекладу, трансформуючи оригінальну метафору відповідно до цільової мови. В українській версії метафора реалізується у метафоричній моделі «СТРАХ-ПАРАЛІЧ(ХВОРОБА)», в той час як в оригіналі «СТРАХ-ОБ’ЄКТ».

Таким чином, дослідження показало, що метафора страху у художньому тексті виступає багаторівневим концептом, який може бути представлений різними метафоричними моделями. Як було вище зазначено, нами було виявлено чотири основні метафоричні моделі, що відображають когнітивну інтерпретацію страху: СТРАХ-ПРИЧИНА, СТРАХ-ХВОРОБА, СТРАХ-ОБ’ЄКТ та СТРАХ-ПЕРЕШКОДА/БАР’ЄР. У всіх наведених прикладах темою(суб’єктом) метафори була первинна емоція страху, абстрактне поняття. Однак образами метафор були конкретні прояви: холод, крик, нудота, перешкода, параліч. Зіставляючи переклад з оригіналом, ми виявили тенденцію до збереження метафоричної структури. Хоча в деяких випадках перекладач адаптував образи, що призводило до зміни емоційного впливу або метафоричної моделі. Зміни позитивно вплинули на загальний контекст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Cambridge University Press & Assessment 2025. Cambridge Dictionary. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/fear> (дата звернення 14.04.2025).
2. Collins, S. The Hunger Games: Volumes 1–3. Reprint ed. – New York: Scholastic Inc., 2008. – ISBN 0439023521, 9780439023528.
3. Lakoff G. Metaphors we live by. Chicago : University of Chicago Press, 2003. 191 p. 63
4. Зайцева, К. І., Хорошун, О. О., Журкова, О. Л. (2023) *Лінгвокогнітивний аналіз метафоричних виразів в англійській та українській мовах*. Закарпатські філологічні студії, 1

- (29). с. 202-211. ISSN 2663-4880 Електронний ресурс. Режим доступу: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/29/part_1/38.pdf (дата звернення 14.04.2025)
5. Коллінз С. К 60 Голодні ігри : Роман / Сюзанна Коллінз ; Пер. з англ. У. Григораш. – К.: КМ Publishing, 2010. – 384 с. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://uabook.com.ua/wp-content/uploads/2025/03/golodn-gri.pdf> (дата звернення 14.04.2025)

Гаврилюк Наталія

Науковий керівник – доктор філософії Дячук Наталія

ВИКОРИСТАННЯ ПРОЄКТНОЇ МЕТОДИКИ У НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У СТАРШІЙ ШКОЛІ

Вступ. У теперішній час знання англійської чи інших іноземних мов є безумовною частиною навчального процесу, роботи, подорожей та спілкування у світі. Це підкреслює важливість вивчення та якісного викладання іноземних мов у школі, оскільки від уміння спілкуватися ними залежить можливість учнів та майбутніх спеціалістів досягати поставлених цілей, обмінюватися інформацією та досвідом із представниками інших культур. Тим не менше, сьогодні, навчаючи іноземних мов, вчителі стикаються з певними труднощами, котрі пов'язані насамперед із тим, що традиційні методи навчання стають нудними для школярів. Це призводить до демотивації у навчанні та втрати інтересу. Одним із способів вирішити цю проблему є проєктна методика, котра здатна допомогти учням краще навчатися та застосовувати вивчений матеріал на практиці, що однозначно підвищує їх зацікавленість у навчанні.

Проєктна методика є ефективним інструментом для викладання англійської мови, особливо для старшокласників. Підготовлені матеріали згідно цієї методики можуть значно покращити уроки, урочисті та позакласні заходи. Водночас, вона допомагає мотивувати учнів не лише до самонавчання, але й до творчої підготовки до занять та розвивати вміння володіння іноземною мовою. На противагу традиційним методам навчання, проєктна методика також створена для того, щоб учні могли здобути знання не лише про мовні засоби, але і дізнатися про культури різних країн, цікаві факти про світ і навчитися комунікувати, що є не менш важливим для розвитку особистості.

Мета статті – здійснити аналіз ефективності застосування проєктної методики у навчанні іноземних мов.

Проєктна методика – це організація навчання через самостійну діяльність учнів для досягнення мети [1, с. 86]. Згідно з Ж.Ж.Руссо, «діти легко забувають те, що вони кажуть, і те, що їм кажуть, але не те, що вони роблять, і не те, що з ними роблять». Відповідно, практична спрямованість навчання здатна підвищити його результативність.

Завдання проєктної методики полягає в тому, щоб навчити учнів не лише вчитися самостійно, але і дати їм базу для того, щоб вони могли самостійно аналізувати інформацію та використовувати її на практиці. Також, що є не менш важливим, застосовуючи проєктну методику, вчитель може навчити учнів спілкуватися між собою в групі і з іншими людьми поза

стінами школи. Це можна зробити через ситуативні завдання, які розвивають комунікативні вміння.

Ще одним із завдань проєктного методу викладання є формування в учнів навички досліджувати світ та засвоювати знання з цікавістю та в творчий спосіб. Це, в свою чергу, допоможе краще засвоїти матеріал. Основою методики є проєкти, які є різних видів і вони мають свої принципи використання. Під час застосування проєктної методики на уроках іноземних мов вчителям стануть в нагоді сучасні технології, інтерактивні дошки та гаджети, які зараз є в доступні у всіх школах.

Перевагами використання таких технологій на уроці є те, що вчителі йдуть в ногу з часом, а для учнів цікавіше навчатися використовуючи їх, не працюючи з застарілими підручниками чи просто завчаючи не завжди цікавий матеріал. На противагу, в процесі пошуку матеріалів та інформації для проєктів школярі є більш включені в процес пошуку, аналізу, спілкування і комунікацію з групою і вчителем.

Є багато можливостей використання проєктів на уроках та різні їх види, що буде цікавим для учнів. Наведемо приклади проєктів, які можуть виконуватися на уроках іноземних мов:

- 1) інформаційні проєкти створені для того, щоб краще пізнати навколишній світ та дізнатися про інші народи, нашу планету та космос;
- 2) творчі проєкти: опираючись на власні знання, здібності та креативність, учні створюють класні проєкти, такі як відеоролики, пости та фото для соцмереж, тощо;
- 3) дослідницькі проєкти: під час виконання таких проєктів учні навчаються самостійно досліджувати нову тему та опрацьовувати матеріал, конструювати свої знання;
- 4) ігрові проєкти – це можливість для учнів проявити свою кмітливість для створення власних ігор та правил для них іноземною мовою;
- 5) соціальні проєкти – це проєкти, які дають можливість спробувати спілкуватися з іншими людьми, в тому числі й із представниками інших країн [3, с. 5].

В процесі створення проєктів учні вчаться виражати задуми та ідеї за допомогою технологій, шукати інформацію, яка потрібна для створення проєктів, стають більш впевненими в собі в процесі презентації своєї роботи, оскільки виступають і публікують його перед групою, планують кінцевий результат роботи.

Також учні вчаться співпрацювати з іншими в команді і це формує відповідальність та самостійність. Інтерактивне навчання, що сприяє позитивній атмосфері в класі робить вивчення іноземної мови більш ефективним та захоплюючим [4, с. 8].

Виконання завдань, що передбачають активну участь школярів підвищує їхню самодисципліну в навчанні. Використання різних ресурсів та джерел інформації сприяє розширенню знань та кругозору учнів. А це в свою чергу допомагає учням аналізувати свій навчальний процес, співставляти факти та аргументувати свою думку. Важливу функцію під

час навчання за допомогою проєктної методики виконує вчитель, який є наставником та помічником. Дотримання цих умов є запорукою того, що процес навчання буде успішним та змістовним.

Висновки. Отже, проєктний метод – це ефективний інструмент для використання під час навчання іноземних мов у школі та можливість для вчителя перейти до більш сучасних методів в освіті. В процесі такого навчання формуються комунікативні навички, здійснюється розвиток критичного мислення, заохочення активної взаємодії учнів між собою. Це, в свою чергу, сприяє досягненню хороших результатів у вивченні іноземної мови та формуванню мотивації до навчання. На додачу, проєкти допомагають розвивати інтелектуальні, творчі та практичні вміння учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Косова О. В. Педагогічна практика студентів як засіб формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія*. 2013. Вип. 13. С. 185–190. URL: <https://pedosvita.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/40> (дата звернення: 19.04.2025).
2. Косович О. В. Проектна діяльність як одна з форм інноваційних методичних технологій навчання. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2011. Вип. 22. С. 76–78.
3. Методика використання проєктних технологій. Проєкти в школі. URL: <https://naurok.com.ua/metodika-vikoristannya-proektnih-tehnologiy-proekti-v-shkoli-288319.html> (дата звернення: 19.04.2025).
4. Баран Л. Використання проєктної технології на уроках англійської мови. URL:
5. http://www.bibrka-school.org.ua/ckfinder/userfiles_new/files/baranl_2021.pdf (дата звернення: 19.04.2025).
6. Г. Ісаєва. Метод проєктів – ефективна технологія навчання. URL: <https://osvita.ua/school/method/technol/1415/> (дата звернення: 19.04.2025).
7. Павлюк Ю.Ю. Проектна технологія на уроках англійської мови. URL: <https://vseosvita.ua/library/proektna-tehnologia-na-urokah-anglijskoi-movi-63189.html> (дата звернення: 19.04.2025).

Петренко Марія

Науковий керівник – доц. Караневич Мар'яна

СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ СЕРІАЛУ «СЕКСУАЛЬНА ОСВІТА»

Актуальність. В останні роки невпинно зростає увага до теми статевого виховання. Велику роль у цьому відіграють медіа, фільми та серіали для молоді, зокрема серіал «Сексуальна освіта», що висвітлює проблеми у сфері романтичних стосунків як підлітків, так і дорослих. Оскільки серіал часто порушує теми, які в українському суспільстві ще залишаються табуованими, дослідження сексуальної лексики в кінодискурсі та способів її відтворення у перекладі є важливим завданням.

Мета: дослідити англійсько-український переклад лексики сексуальної тематики на прикладі серіалу «Сексуальна освіта» шляхом виявлення та аналізу основних перекладацьких стратегій.

Виклад основного матеріалу. У сучасному науковому світі кінодискурс трактується як сукупність вербальних та невербальних засобів, які використовуються в аудіовізуальних

продуктах, таких як фільми та серіали. Кінодискурс є предметом вивчення багатьох науковців, таких як С. Олицька, О.І. Гридасова, О.О. Білик, О.О. Пуга, З.Р. Подоляк. Так, С. Олицька визначила кінодискурс як аудіовізуальний дискурс модерну, що об'єктивує сприйняття реальності [6]. О.І. Гридасова проаналізувала функціональні особливості кінодискурсу [2]. О.О. Білик, О.О. Пуга, З.Р. Подоляк вивчали питання комедійного дискурсу в англomовних аудіовізуальних продуктах [1]. У працях О. Жулавської та Д. Олійник проаналізовано стратегії перекладу фільмонімів [3]. Б.М. Колодій та О.Ю. Олійник розглядали тактики перекладу на матеріалі фільмів К. Тарантіно [4]. Т.І. Ткачук вивчала перекладацькі адаптивні стратегії [8]. А.О. Михайленко запропонувала називати перекладацькою стратегією етапи та способи діяльності перекладача, алгоритми перекладацьких дій, спрямовані на розв'язання локальних та глобальних проблем перекладу тексту задля досягнення певних перекладацьких цілей, а саме – створення тексту перекладу, еквівалентного в комунікативно-прагматичному плані тексту оригіналу[5]. Водночас, тема відтворення лексики сексуальної тематики в кінодискурсі недостатньо висвітлена у наукових працях.

Серіал «Сексуальна освіта» [7] (в оригіналі “Sex education” [9]) – це британський комедійно-драматичний серіал, який розповідає про життя підлітків у англійському містечку Мурдейл. Головним героєм є сором'язливий хлопець Отіс. Оскільки його мама Джин Мілберн сексологиня і фахівець в сфері стосунків, у нього є багато знань, якими він ділиться зі своїми друзями. Таким чином, у скрипті серіалу є чимало лексики сексуальної тематики. Серіал перекладено та озвучено командами Цікава ідея та Postmodern. Також присутні українські субтитри.

Характерною рисою серіалу «Сексуальна освіта» є сексуальна лексика, оскільки його ключовими темами є тілесність, соціальні табу, сексуальність, статеве виховання та питання самоідентифікації. Така лексика охоплює широкий спектр – від нейтральних термінів і до сленгових виразів та нецензурної лексики. Діалоги персонажів відображають реалістичне мовлення сучасної молоді, що часто є насиченим жартами, провокативністю та дещо надмірною відвертістю як на українського споживача аудіовізуального продукту. Це додає складнощів перекладачам при спробі утримати баланс – передати автентичність чи адаптувати до українських культурних норм.

При перекладі лексики сексуальної тематики перекладачі серіалу доволі часто вдавались до застосування повного відповідника: *genitals* – геніталії; *scissoring* – ножиці; *condom* – презерватив, а також послівного перекладу: *bodily fluids* – тілесні рідини; *dirty talks* – «брудні» розмови; *unprotected sex* – незахищений секс. Подекуди в перекладі використано транскодування: *fingering* – фінгеринг. Щодо перекладу аббревіатур, то перекладачі використали перші літери українського розшифрування назви: STI – ЗПСШ (захворювання, що передаються статевим шляхом). Сленгізми зазвичай відтворені відповідниками: *shagging* – шпекатись; *boner* – стояк. В інших випадках виявлено застосування стилістично нейтральних варіантів: *to go*

down on sb – займатись оральним сексом, handjob – мастурбація. Наведемо приклад відтворення евфемізму ортофемізмом: deflowering the maiden – позбавити цноти.

Висновки. Мова серіалу «Сексуальна освіта» є багатою на сленг та відповідну термінологію. У ході дослідження було виявлено, що найчастіше для відтворення лексики сексуальної тематики перекладачі використовують повні відповідники та послівний переклад, рідше – транскодування. Сленгізми відтворені відповідниками в українській мові або ж стилістично нейтральними варіантами. Такий підхід дозволяє зберегти зміст та стилістичні особливості оригіналу і при цьому забезпечити зрозумілість та культурну прийнятність для носіїв української мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білик О.О., Пуга О.О., Подоляк З.Р. До питання комедійного кінодискурсу в сучасній лінгвістиці. Вісник науки та освіти. 2024. № 1(19). С. 141–152.
2. Гридасова О.І. Кінодискурс як об'єкт навчання кіно перекладу. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2014. Вип. 74. С. 102–107.
3. Жулавська О., Олійник Д. Стратегії та прийоми перекладу сучасних англомовних фільмонімів українською мовою. Проблеми гуманітарних наук: зб. наук. пр. Дрогоб. держ. пед. ун-ту ім. І. Франка. Серія: Філологія. 2022. Вип. 50. С. 48–55.
4. Колодій Б.М., Олійник О.Ю. Стратегії й тактики відтворення кінодіалогу в українському перекладі (на матеріалі англомовних фільмів Квентіна Тарантіно). Закарпатські філологічні студії. 2021. Т. 2, № 17. С. 80–87.
5. Михайленко О.А. Поняття «перекладацькі стратегії» як складова стратегічної компетенції. Наук. зап. Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія: Педагогічні та історичні науки. 2014. Вип. 121. С. 148–154.
6. Олицька С. Порівняльний лексико-стилістичний аналіз кінодискурсу [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://naub.ua.edu.ua/porivnyalnyj-leksyko-stylistychnyj-analiz-kinodyskursu/> Дата звернення: 30.03.2025.
7. Сексуальна освіта [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uasearl.top/sex-education-1/season-1-aa#watch>. Дата звернення: 30.03.2025.
8. Ткачук Т.І. Перекладацькі адаптивні стратегії у сучасній транслятології як механізм адекватної передачі комунікативно-прагматичного значення. Наук. вісник Міжн. гуманітар. ун-ту. Серія: Філологія. 2016. Вип. 24(2). С. 135–137.
9. Sex Education [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.netflix.com/ua-en/title/80197526> Дата звернення: 30.03.2025.

Пилипишин Марія

Науковий керівник – проф. Задорожна Ірина

ІНТЕРАКТИВНІ ПРИЙОМИ ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ ГОВОРІННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Вступ. Формування вмінь говоріння в процесі вивчення мови є однією з цілей сучасної мовної освіти, оскільки усне мовлення як вид мовленнєвої діяльності слугує інструментом комунікації у повсякденному, професійному та академічному середовищі. Проблема підвищення ефективності методів навчання говоріння зумовлена не лише потребами суспільства в комунікативно компетентних особистостях, а й динамікою змін у парадигмах освітнього процесу. У зв'язку з цим особливого значення набуває використання інтерактивних завдань як способу активізації мовленнєвої діяльності, розвитку комунікативної компетентності та залучення учнів до творчої роботи з мовним матеріалом. Інтерактивність як

принцип організації освітнього процесу передбачає не лише залучення учнів до діяльності, а й забезпечення багатовекторної взаємодії між учасниками комунікативного процесу. Проте питання доцільності, ефективності та способів реалізації інтерактивних методичних прийомів для говоріння ще не отримали вичерпного науково-методичного обґрунтування в сучасній лінгводидактиці. У контексті компетентнісного підходу проблема оптимального добору методичних прийомів для стимулювання усного мовлення залишається актуальною.

Метою дослідження є комплексний аналіз інтерактивних прийомів формування вмінь говоріння англійською мовою.

Основний текст. У сучасній педагогічній науці комунікативна спрямованість навчального процесу розглядається як ключовий принцип мовної освіти, згідно з яким пріоритет надається розвитку навичок і вмінь реалізації мовленнєвого акту в реальних та умовно-комунікативних ситуаціях. Мовленнєва діяльність передбачає наявність мотиву, мети, плану висловлювання та операцій, які забезпечують реалізацію цього плану. Формування вмінь говоріння вимагає створення умов, за яких учень зможе вільно й мотивовано висловлювати власні думки. На думку Н.І.Білоус, сучасні методики мають ґрунтуватися на діяльнісному та інтерактивному підходах, які забезпечують цілісність і практичну спрямованість навчального процесу [2, с. 57].

Інтерактивні методи, як зазначає О.І.Пометун, базуються на співпраці, взаємодії, обміні думками й прийнятті рішень у групі, а отже, створюють сприятливі умови для розвитку мовленнєвих умінь і навичок [8, с. 12]. Саме завдяки інтерактивним завданням відбувається активне включення учня в комунікативну ситуацію, що сприяє розвитку спонтанного мовлення, його гнучкості та адаптивності. Серед основних типів інтерактивних завдань, що виявляють високий дидактичний потенціал у формуванні усного мовлення, виокремлюють рольові ігри, ситуативні вправи, дискусії, мозкові штурми, дебати, метод «прес», роботу в парах або малих групах, проєктні презентації тощо. Кожен із цих методичних прийомів має свої особливості, механізми реалізації та умови ефективного впровадження в освітній процес [5, с. 35].

Рольові ігри як форма інтерактивної діяльності дають змогу моделювати реальні життєві ситуації, в яких учень повинен діяти відповідно до заданої ролі. Це дозволяє не лише активізувати мовлення, а й розвивати навички соціальної взаємодії, вміння аргументовано висловлювати думку, слухати партнера й адекватно реагувати на його репліки. Рольова гра значно підвищує мотивацію до навчання та сприяє формуванню комунікативної компетентності [7, с. 103]. Дискусії та дебати, у свою чергу, сприяють розвитку логічного мислення, культури мовлення, здатності до аргументації та рефлексії. Як зазначає Л.І.Мацько, обговорення суперечливих питань у групі сприяє формуванню соціолінгвістичних та стратегічних умінь, що є складовими комунікативної компетентності [6, с. 71].

Ситуативні завдання передбачають створення мовленнєвих ситуацій, які потребують від учня самостійного продукування висловлювання. Вони мають бути максимально наближеними до реального життя: наприклад, «у магазині», «на пошті», «в аеропорту», «співбесіда з

роботодавцем» тощо. Завдяки цьому формується вміння використовувати лексико-граматичні структури відповідно до мовленнєвої ситуації. Дидактичні дослідження, зокрема роботи Г.І.Богданової, підтверджують ефективність цього підходу, підкреслюючи, що ситуативно-тематична організація матеріалу стимулює розвиток зв'язного мовлення [3, с. 62].

Метод «мозковий штурм» забезпечує генерацію великої кількості ідей за обмежений час, сприяє розвитку асоціативного мислення, збагаченню словникового запасу та стимулює мовленнєву активність. Застосування цього методу у процесі формування вмінь усного мовлення рекомендовано у контексті вивчення тем, що передбачають висловлення власної думки, оцінних суджень, аргументів. Метод «прес» як універсальний спосіб формулювання особистої позиції надає учням чіткий алгоритм побудови монологічного висловлювання. За свідченням О. М. Савченко, цей метод дозволяє структурувати усне мовлення та робить його логічним і завершеним [9, с. 49].

На увагу заслуговують проєктні завдання, які передбачають виконання комплексного завдання з подальшою презентацією результатів. Це дає змогу учням не лише оперувати набутими знаннями, а й застосовувати їх у нових умовах, презентуючи власну позицію та аргументуючи її в усному мовленні. Результати експериментального дослідження О. М. Коваленко доводять, що учні, які систематично виконують інтерактивні завдання проєктного характеру, мають вищий рівень розвитку комунікативної компетентності [4, с. 83].

Ефективність використання інтерактивних завдань у формуванні вмінь усного мовлення зумовлена тим, що вони створюють умови для реальної комунікативної діяльності, моделюють мовленнєві ситуації, розвивають мислення та забезпечують активну взаємодію учасників освітнього процесу. Водночас слід зауважити, що ефективність інтерактивних прийомів залежить від низки факторів: вікових особливостей учнів, рівня володіння мовою, мотивації, організації навчального простору та кваліфікації вчителя. Саме тому важливим завданням методики є не тільки відбір інтерактивних завдань, а й розробка ефективних способів їх упровадження в освітній процес [1, с. 312].

Висновки. Інтерактивні методичні прийоми відіграють ключову роль у формуванні вмінь говоріння, оскільки сприяють створенню комунікативно-сприятливого освітнього середовища, у якому учень активно залучається до мовленнєвої діяльності. Рольові ігри, дискусії, ситуативні вправи, методи «прес» і «мозковий штурм», робота в парах і групах, а також проєктна діяльність – усе це не лише сприяє активізації усного мовлення, а й формує в учнів комунікативну компетентність, соціальну активність, уміння взаємодіяти. Водночас інтерактивне навчання вимагає від учителя високої професійної майстерності, вміння адаптувати навчальні завдання до конкретної аудиторії, забезпечити мотивацію до мовленнєвої діяльності та створити умови для рефлексії.

Подальші наукові дослідження мають бути спрямовані на розробку типології інтерактивних завдань відповідно до рівнів мовленнєвої компетентності, а також на вивчення впливу інтерактивних форм на розвиток спонтанного усного мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко Т. В. Педагогіка вищої школи. Київ: Центр учбової літератури, 2015. 312 с.
2. Білоус Н. І. Формування комунікативної компетенції учнів засобами інтерактивного навчання. Українська мова і література в школі., 2020, № 4, с. 56–61.
3. Богданова Г. І. Методика розвитку усного мовлення: Навчальний посібник. Київ: ВЦ Академія, 2017. 240 с.
4. Коваленко О. М. Проектна діяльність як засіб розвитку мовленнєвої компетентності учнів. Педагогічна освіта: теорія і практика. 2019, № 26, с. 80–85.
5. Лесюк М. І. Інтерактивне навчання як засіб розвитку мовленнєвої активності. Педагогіка і психологія, 2019, № 3, с. 35–41.
6. Мацько Л. І. Культура українського фахового мовлення. Київ: ВЦ Академія, 2011. 336 с.
7. Пометун О. І. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Київ: А.С.К., 2014. 192 с.
8. Савченко О. М. Інтерактивні методи навчання у сучасній школі. Початкова школа. 2018, № 2, с. 47–52.

Лащук Анна

Науковий керівник – доц. Бойчук Мар'яна

СПОСОБИ ТВОРЕННЯ НЕОЛОГІЗМІВ В ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСІ

Вступ. Сучасний інтернет-дискурс є динамічним і надзвичайно продуктивним середовищем для появи нових лексичних одиниць. Інтенсивний розвиток цифрових технологій, соціальних мереж та онлайн-комунікацій спричинив активне поповнення словникового складу мов новоутвореннями, які відображають нові реалії та явища віртуального світу. Інтернет-неологізми вирізняються не лише тематичною новизною, а й оригінальністю словотвірних моделей, що часто виходять за межі традиційних мовних норм. Аналіз неологізації є актуальним для сучасної лінгвістики, оскільки дозволяє простежити тенденції розвитку мови в умовах глобалізованого інформаційного простору та виявити специфіку мовних процесів, притаманних мережевій комунікації.

Метою статті є проаналізувати основні способи творення неологізмів в інтернет-дискурсі, визначити найпродуктивніші словотвірні моделі та охарактеризувати лінгвістичні особливості новітніх лексичних утворень у сфері цифрової комунікації.

Основний текст. Інтернет-дискурс має тісний зв'язок із мовою та її лексичним складом. Він використовує існуючі слова, змінює частоту їхнього вживання, створює нові лексичні одиниці для позначення сучасних явищ, а також надає вже відомим словам нового значення. Усе це сприяє трансформації й розвитку лексичного складу мови.

Дослідники, такі як Л. Кондратюк, Н. Юхновець, В. Марченко, Т. Очеретян, О. Сергєєва та ін., розглядають неологізми як важливий елемент мовної динаміки, що відображає сучасні тенденції розвитку комунікації. Неологізм трактується як лексична одиниця, нове слово чи його окреме значення, а також вислів, що виникли на певному етапі розвитку мови та сприймаються мовцями як нові. До неологізмів належать як загальномовні одиниці, що закріплюються у мовній системі, так і індивідуально-авторські чи стилістичні новоутворення, які функціонують у межах окремого тексту чи мовлення конкретного автора [3, с. 377].

У сучасній лінгвістиці існує низка підходів до вивчення неологізмів, серед яких стилістичний, психолінгвістичний, когнітивний, структурно-семантичний, лексикографічний, денотативний, прагматичний та історичний. Ключовим критерієм у визначенні неологізму є категорія новизни, що розглядається з кількох аспектів. По-перше, це часовий чинник – неологізмами вважаються лексеми, що з'явилися в певний історичний період розвитку мови. По-друге, важливим є мовний простір або середовище функціонування таких одиниць, зокрема їх поширення у певних жанрах або дискурсах [3, с. 18].

Неологізми можуть бути новими: для кількох мовних систем одночасно; для національної мови; для літературної мови; для певної підмови, зокрема професійного жаргону чи терміносистеми; для окремого мовного чи мовленнєвого контексту.

Іншим визначальним фактором виступає тип новизни, який дозволяє розрізняти такі різновиди неологізмів: семантичні інновації – коли слово зберігає свою зовнішню форму, але набуває нового значення; транснамінації – коли новим є лише словесне оформлення, а значення залишається усталеним; власне неологізми – новими є як зовнішня форма слова, так і його семантичне наповнення [6, с. 128].

Аналіз новостворених лексичних одиниць становить суттєву складову лексикологічної науки. Неологізми є віддзеркаленням постійного поступу суспільства та демонструють здатність мови виходити за межі усталених словотвірних моделей. Для того щоб мова залишалася засобом відображення та передачі нових ідей, понять і явищ, виникає потреба постійно оновлювати її структуру та лексичний склад, доповнюючи його новими елементами. Попри це, англійська неологія ще не набула статусу окремої галузі лексичної теорії. У той час як щороку в англійській мові з'являється понад 800 нових слів, що є найвищим показником серед мов світу, науковці змушені зіштовхуватися не лише з необхідністю фіксації цих лексем, а й із потребою їх ґрунтовного аналізу [4, с. 30].

Існує велика кількість прикладів зміни змісту слів, коли на певному етапі розвитку мови нове значення сприймається як неологізм і з часом або закріплюється поряд із уже наявним тлумаченням, або поступово зникає з мовного вжитку.

Неологізми виникають завдяки різним способам творення, кожен з яких має свої характерні ознаки та особливості. Для аналізу ми обрали такі соціальні платформи, як Instagram, TikTok, Threads та Reddit, оскільки саме в цих мережах активно з'являються й закріплюються нові слова, що відображають тенденції онлайн-комунікації.

Фонологічні неологізми формуються на основі звукових поєднань і нерідко сприймаються як штучно створені слова. До цієї категорії умовно належать лексеми, утворені з вигуків чи звукових імітацій. Наприклад, британське сленгове слово Zizz (a short sleep; nap [2]; «короткий сон», «дрімота» – наш переклад). Воно імітує характерний звук, що асоціюється зі сном або хропінням, і часто використовується в коміксах чи мультфільмах у вигляді напису ZZZ, що передає процес засинання або спокійного сну. У американському сленгу слово Sis-bombah (a shout or cheer expressing support [2]; «раз-два-три – вперед!» – наш переклад)

асоціюється з видовищними спортивними подіями, переважно футболом, і має свої витoki у шкільних кричалках для підтримки гравців. Дієслово *to zap* (*to quickly attack or destroy something, especially using a beam of electricity* [1]; «завдати удару чи вистрілити» – наш переклад) спочатку використовувалося як звуковий ефект у графічних коміксах для імітації звуку фантастичної зброї [6, с. 128].

Запозичення відіграють значну роль у збагаченні словникового складу мови, посідаючи помітне місце в англійському лексиконі. Вони стали наслідком активних політичних, економічних і культурних контактів Англії та США з іншими народами. Джерелами запозичень виступили такі мови, як французька, іспанська, італійська, німецька, грецька, португальська та інші європейські мови, що забезпечили понад половину нових слів – близько 52%. Зокрема, слово *schadenfreude*, запозичене з німецької мови, означає «злорадство» – *a feeling of pleasure that you get when something bad happens to someone else* [1] («задоволення від чужих невдач» – наш переклад). Лексема *plethora*, що походить із грецької, вживається у значенні «надмір» чи «велика кількість», *a same overabundance; large amount* [2] («надлишок; велика кількість» – наш переклад). Слово *kito*, яке описує обман у соціальних мережах і має походження з мови йоруба, зберігає своє первісне значення – *deception; fraud* («обман; шахрайство» – наш переклад) [6, с. 129].

Синтаксичні неологізми формуються шляхом поєднання вже наявних у мові елементів, утворюючи нові мовні конструкції, які збагачують систему лексичних засобів та розширюють можливості вираження думок.

У межах інтернет-дискурсу процес творення неологізмів відбувається завдяки низці регулярних словотворчих механізмів, серед яких особливу активність демонструють такі методи, як конверсія, афіксація, аббревіація, телескопія та словоскладання [5, с. 469].

1. У цифровому середовищі конверсія, яка полягає у переході слова з однієї частини мови в іншу без зміни його форми, поступово поступається іншим продуктивним моделям, однак і досі дає життя окремим новоутворенням. У соціальних мережах зустрічаються приклади перетворення іменників на дієслова, де нова форма легко розпізнається завдяки первинному значенню основи. Так, слово *to leaflet* у віртуальних текстах означає дію з розповсюдження листівок, а *to butterfly* передає безцільне блукання містом, що досить часто фіксується в блогах чи стрічках особистих записів.

2. Найпоширенішим способом продукування неологізмів у віртуальному спілкуванні вважається афіксація, яка дозволяє розширити значення слів завдяки приєднанню до основи різних службових морфем. Саме цей метод є надзвичайно продуктивним у творенні слів, що згодом активно функціонують у мережевому просторі. Суфіксація дозволяє формувати нові лексеми, як-от *texting* (від слова *text* із додаванням суфікса *-ing*), *ageism* ((поєднання основи *age* із суфіксом *-ism*), яке означає *unfair treatment of people because they are old* [1]; «дискримінація за віком» – наш переклад), *millennial* (корінь *millennium* та суфікс *-al*), а також *selfie* (*a photograph you take of yourself* [1]; «селфі» – наш переклад), утворене з компонента *self* і

зменшувального суфікса -ie, що стало невід'ємним терміном фотокультури соціальних мереж. Префіксація, як окремий прояв афіксації в інтернет-дискурсі, дозволяє створювати слова на кшталт interweb, що поєднує префікс inter- з основою web, чи subreddit, побудоване на злитті префікса sub- і власної назви відомої соціальної платформи Reddit. Комбінований префіксально-суфіксальний спосіб знаходить своє втілення у словах на зразок ungendering, де префікс un- та суфікс -ing надають слову нового смислового забарвлення, особливо актуального в сучасних дискусіях про гендерну ідентичність у мережі.

3. Абревіація посідає вагоме місце у формуванні неологізмів в інтернет-просторі, адже саме цей спосіб дозволяє максимально економити мовні засоби без втрати змісту, що особливо цінується в умовах обмеженої кількості символів у повідомленнях. Наприклад, такі скорочення як VCR (video-cassette recorder), PC (personal computer) чи MTV (Music Television) стали настільки звичними для користувачів, що їх сприймають як повноцінні мовні одиниці. Такі скорочення, як PWM (If It Were Me) чи IMHO (In My Humble Opinion), дозволяють передати зміст стисло, чітко й водночас емоційно забарвлено, не порушуючи загального ритму спілкування в мережі [3, с. 31].

4. Телескопія, як спосіб утворення неологізмів у соціальних мережах, виявляється особливо продуктивною завдяки можливості створення яскравих і лаконічних слів із двох або більше компонентів. Суть цього методу полягає у поєднанні повної основи одного слова та усіченої частини іншого, або ж злитті скорочених частин двох вихідних лексем. На практиці це проявляється в утворенні слів на кшталт finfluencer (finance + influencer – «блогер, який розповідає про фінанси» – наш переклад), twindependent (twin + independent – «близнюк, який прагне незалежності» – наш переклад), gigabit (gig + bit – a unit of computer information equal to one thousand million [1]; «одиниця швидкості передачі даних» – наш переклад), algospeak (algorithm + speak – «заміна слів у соцмережах, щоб уникнути блокування алгоритмами» – наш переклад), metaverse (cyberspace [2]; meta + universe – «віртуальний світ» – наш переклад), deepfake (deep learning + fake – «штучно створене підроблене відео або зображення» – наш переклад), а також cryptojacking (cryptocurrency + hijacking – «нелегальне використання пристрою для майнінгу криптовалюти» – наш переклад).

5. Особливо поширеним явищем в інтернет-дискурсі є словоскладання, коли нові складні лексеми народжуються шляхом поєднання кількох самостійних слів. Такий метод дозволяє створити ємну й водночас смислово багату конструкцію. Слова типу screenshot, утворене зі слів screen та shot, popur, створене з фразового дієслова to pop up (to appear, sometimes unexpectedly [1]; «раптово з'являтися» – наш переклад), чи meme-worthy, що поєднує meme і worthy, є яскравими прикладами того, як словоскладання формує нові лексичні одиниці інтернету.

Соціальні мережі, зокрема Twitter, стали майданчиком, де активно функціонують графічні абревіатури, зумовлені обмеженнями кількості символів у повідомленнях. Найбільш поширеними серед них є DM (Direct Message), IM (Instant Message), IDC (I don't care), IKR (I

know, right?), FYI (For Your Information), HTH (Hope This Helps), IBTD (I Beg To Differ). Ці скорочення настільки увійшли у вжиток, що більшість користувачів не потребують розшифровки їхнього значення [4].

Висновки. У сучасному світі стрімкий розвиток інформаційних технологій та активне поширення соціальних мереж сформували нову реальність, у якій цифрова комунікація стала звичним середовищем для молоді. Це зумовлює потребу у вивченні неологізмів, що виникають в інтернет-дискурсі, адже саме вони збагачують мову новими поняттями та є необхідними для точного розуміння й перекладу текстів різних жанрів. Неологізми в мережевій комунікації відображають сучасні суспільні настрої, тенденції та ментальні особливості користувачів, що робить їх цінним об'єктом лінгвістичного аналізу. Подальше дослідження лексичного значення таких одиниць важливе для кращого розуміння механізмів мовної адаптації у цифровому просторі. Багато з них мають нестабільну семантику, змінюються залежно від контексту або платформи, що ускладнює їх класифікацію та вживання в академічному або професійному дискурсі. Саме тому актуальним є створення корпусів сучасних інтернет-неологізмів, а також формування методик їх аналізу та тлумачення. Усе це сприятиме глибшому осмисленню мовних процесів у цифрову епоху та розвитку лексикографії, перекладознавства й медіалінгвістики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Longman Dictionary of Contemporary English [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ldoceonline.com/>
2. Oxford English Dictionary [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.oed.com/>
3. Дзюбіна О. І. Особливості утворення та функціонування семантичних неологізмів англійської мови в сфері інтернет-комунікації. Записки з романо-германської філології. 2014. Вип. 2 (33). С. 17–23.
4. Кондратюк Л. М., Юхновець Н. П. Творення та функціонування неологізмів в інтернет-дискурсі (на матеріалі англійської та німецької мов). Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2024. Вип. 69, т. 1. С. 29-32.
5. Очеретян Т., Марченко В. Особливості функціонування лексичних інновацій у сучасному англійському інтернет-дискурсі. Молодий вчений, 2020. Вип. 11 (87). С. 468-471.
6. Сергеева О. В. Неологізми у соціальних мережах та способи їх утворення. Актуальні проблеми філології та перекладознавства. 2021. Вип. 22. С. 127-131.
7. Українська мова : Енциклопедія. К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2007. 752 с.

*Кравець Анастасія
Науковий керівник – проф. Задорожна Ірина*

НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДУ КАЛЛАНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Вступ. З давніх часів мова слугувала інструментом для міжособистісної комунікації. В даний час англійська є мовою міжнародного спілкування, а відтак навчання мовленнєвої взаємодії англійською мовою є актуальною проблемою сучасної освіти.

З лютого 2022 року Україна стикнулася з жорстокістю війни, а українські вчителі змушені шукати можливості для реалізації освітніх потреб в умовах повномасштабного

вторгнення. Мета статті полягає у вираженні можливостей навчання англійської мови із використанням методу Каллана в умовах воєнного стану в Україні.

Виклад основного матеріалу. Попри складні обставини, спричинені війною, навчальний процес у школах України не припинився. Міністерство освіти і науки України визначає одним із головних пріоритетів своєї діяльності гарантування права кожної дитини на освіту в умовах воєнного стану, а також забезпечення безпеки всіх учасників освітнього процесу. На теперішній час у закладах освіти проводяться роботи щодо вдосконалення існуючих укриттів і пошуку шляхів забезпечення ними установ для організації змішаного та очного навчання [6, с. 7]. Однак, більшість учителів вагаються у відповіді на питання чи є таке навчання ефективним.

В умовах війни українські школи продовжують освітній процес у тій чи іншій формі. На початок 2025 року, як показує практика, не всі укриття українських закладів середньої загальної освіти обладнані належним чином для проведення уроків під час повітряної тривоги. Відсутність або недостатня кількість робочих місць, маленька територія для навчання, де всі класи знаходяться в межах однієї кімнати в укритті, що не дозволяє організувати роботу належним чином, психологічний аспект впливу на психіку здобувачів освіти та вчителів є негативними чинниками, що впливають на мотивацію, запам'ятовування та відтворення інформації, що в цілому позначається на успішності навчання. Тож насамперед перед учителями постає питання як забезпечити повноцінне навчання в умовах війни.

Існує багато методів навчання іноземної мови, серед яких традиційні, що ґрунтуються на інформаційно-ілюстративній діяльності викладача (розповідь, демонстрація, лекція, репродуктивна діяльність тощо [10]) та нетрадиційні – методи інтенсивного навчання, спрямовані на ефективний розвиток мовленнєвих навичок та вмінь [7].

Метод Каллана є інноваційною методикою навчання англійської мови для іноземців, розробленою у 1960-х роках під керівництвом професора Каллана в рамках досліджень Кембриджського університету [2, с. 109]. Метод спрямований на оперативне формування і розвиток навичок та вмінь говоріння завдяки структурованій техніці багаторазового повторення та активній участі в інтерактивному процесі з викладачем [2, с. 110]. Він отримав широке міжнародне визнання завдяки своїй ефективності у створенні умов для безперервної практики спілкування англійською мовою [5, с. 35].

На відміну від традиційних методик, метод Каллана фокусується на формуванні в учнів здатності мислити англійською мовою, уникаючи ментального перекладу з рідної мови і навпаки. Цього вдається досягти завдяки динамічній взаємодії між учнем та викладачем у високому темпі, де ключову роль відіграє постійне повторення вивченого матеріалу [5, с. 35]. Така стратегія сприяє ефективному засвоєнню лексичних і граматичних структур. Однією з важливих переваг даного підходу є підвищення сприйнятливості до природного мовного темпу, що властивий носіям мови, а це, у свою чергу, стимулює розвиток когнітивної обробки матеріалу англійською мовою [3, с. 38-39].

Результативність методу Каллана зумовлена його особливою дидактичною побудовою, орієнтованою на покрокове оволодіння мовленнєвими навичками під керівництвом викладача. У рамках цього методу вчитель виступає як центральна фігура освітнього процесу: він організовує заняття, ініціює діалог, ставить запитання та коригує помилки учнів. Такий керований формат забезпечує систематизовану й контрольовану модель навчання.

Постійне чергування запитань і відповідей дозволяє закріплювати лексику та граматичні конструкції [13, С. 51]. Регулярне повторення є ключовим механізмом запам'ятовування, сприяючи довготривалому засвоєнню матеріалу. Педагоги, що практикують цей метод, формують у здобувачів освіти уміння не лише утримувати в пам'яті, але й свідомо застосовувати набуті знання у мовленнєвій діяльності.

Серед характерних рис методу Каллана, які вирізняють його серед традиційних способів навчання, відзначають такі [5, с. 36]:

1. Структура заняття базується на моделі «запитання – відповідь»: учитель ставить запитання, учень дає відповідь, після чого сам може поставити запитання, тренуючи таким чином конкретні мовні одиниці та моделі чи граматичні конструкції через багаторазове повторення.
2. Увесь урок проходить у режимі швидкої комунікації між учителем та учнем [4, с. 2-3]. Високий темп мовлення, наближений до темпу реального спілкування носіїв, спонукає учнів думати англійською мовою. Кожне запитання повторюється викладачем двічі, що допомагає учням краще підготувати відповідь. Відповіді, як правило, є повними реченнями, що структурно відтворюють запитання викладача, полегшуючи запам'ятовування лексики та граматики [5, с. 36].
3. Виправлення помилок здійснюється шляхом їх повторення викладачем із подальшим коригуванням, що спонукає учнів до правильної вимови та формулювання [4, с. 4]. Такий метод виявлення і виправлення помилок позитивно впливає на якість мовної підготовки.

Метод передбачає значно менше витрат часу на підготовку в порівнянні з традиційними методиками [3, с. 10]. Навчальні матеріали складаються виключно з граматичних та лексичних одиниць у форматі запитань і відповідей, які слугують вправами на закріплення на уроках. Іноді до вправ додаються короткі граматичні пояснення. Наприкінці кожного підручника подано вправи на повторення. Книга для вчителя за структурою майже не відрізняється від учнівської [3, с. 142].

Зазначена система сприяє багаторазовому закріпленню вивченого матеріалу: учень спочатку чує слово, потім використовує його у форматі запитання-відповіді, далі сприймає його під час читання, а згодом – фіксує письмово у формі диктанту. Такий підхід наближений до природного процесу засвоєння мови, подібного до опанування рідної. Часта зміна форм діяльності (що відбувається кожні 5-10 хвилин) не тільки допомагає уникнути перевтоми, але й підвищує ефективність навчання. [4, с. 10-12]

Вчитель може інтегрувати метод Каллана під свої можливості чи потреби. Під час використання цього методу вчитель та здобувачі освіти можуть використовувати книгу, словникові буклети, навчальні аудіозаписи. Немає необхідності в дошці [2, с. 110-111] чи проекторі, що дозволяє ефективно використовувати цей метод навіть в умовах повітряної тривоги, перебуваючи в укритті. Якщо, наприклад, навчання відбувається в дистанційному форматі, і в момент уроку почалася повітряна тривога, без можливості використання інтернет-мережі здобувачами освіти. Вчитель може підготувати аудіозапис або відеозапис уроку з питаннями, короткими паузами та відповідями викладача, де учням пропонується повторювати за вчителем та відповідати у моменти пауз, пізніше повторювати правильний варіант за викладачем. У випадку скороченого уроку (хвилин на 10-15), вчитель може використати методику флеш-уроків, надсилаючи голосове повідомлення з питаннями у Viber чи Telegram, а учні, у свою чергу, записувати голосові відповіді. Опрацювання письмових завдань може залишитися для самостійного опрацювання здобувачами освіти.

Висновок. Порівнюючи особливості методу Каллана з іншими підходами до навчання іноземних мов, можна дійти висновку, що цей метод акцентує увагу на запам'ятовуванні мовного матеріалу та виробленні навичок для подальшого використання вивчених слів і конструкцій у мовленні. Хоча автор стверджує, що «мову найкраще вивчати через вухо, потім через рот, потім через очі і, нарешті, через руку» [1, с. 169], практичні завдання здебільшого суголосні аудіолінгвістичним підхом. Водночас суворе дотримання визначеного алгоритму та використання спеціалізованих навчальних матеріалів наближає методику до сугестопедії [2, с. 115]. Метод Каллана не робить доцільно нових внесків у методичну практику, здебільшого вправи одноманітні, скеровані на запам'ятовування мовленнєвого матеріалу, але в умовах війни, коли кожна хвилина має значення при навчанні іноземної мови, цей метод стає незамінним помічником, що сприяє засвоєнню виразів навіть у стресовій ситуації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Callan R. Callan Method: Teacher's Handbook. 3rd edition. Granchester: Orchard Publishing Ltd, 1995. 71 p.
2. Hrehovcik T. The Callan method or “English in a quarter of the time” / Ed. Sbornic praci filozoficke fakulty Brnenske university. Studia Minora 2003. 109-116 p.
3. Callan method students book 1 lessons 1-24. London: Orchard House 45 Mill Way Grantchester Cambridge CB3 9ND, 2000. 244 p.
4. Callan R. Callan Method: Student's Book. English in Quarter of the Time. Orchard Publishing Ltd, 2001. 112 p.
5. Viediarnikova T.V. The Callan method as interactive technique of teaching vocabulary in English language classes. Мовна освіта фахівця: сучасні виклики та тенденції: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. Харків, 2023. С. 34-38.
6. Освіта в умовах воєнного стану: виклики, розвиток, повоєнні перспективи: інформаційно-аналітичний збірник. Київ: Міністерство освіти і науки України, Інститут освітньої аналітики, 2023. 63 с.
7. Крекотень О.В. Огляд нетрадиційних методик викладання іноземних мов. URL: https://www.rusnauka.com/SND/Philologia/1_krekoten_.doc.htm (Дата звернення: 19.04.2025)
8. Чайка В. М. Основи дидактики: навчальний посібник. Академвидав, 2011. 240 с.
9. Загальні методи навчання. URL: <https://studentam.net.ua/content/view/2271/97/> (Дата звернення: 19.04.2025)
10. Традиційні методи навчання. Основи здоров'язбережної компетентності: курс підготовки вчителів. URL: <http://multycourse.com.ua/ua/page/19/67> (Дата звернення: 19.04.2025)

11. Цедрівська, С. О., Вознюк, О. В. Формування інтерактивної компетентності учнів за допомогою методу Каллана URL: <http://eprints.zu.edu.ua/30827/> (Дата звернення: 19.04.2025)
12. Лист МОН № 1/17310-23 від 03.11.23 року. Сташків А. Щодо окремих питань організації освітнього процесу в умовах воєнного стану. Міністерство освіти і науки України 2023.
13. Babayev J. Characteristics of Grammar-Translation method. Madrid, IV International Scientific and Practical Conference «Modern science: theoretical and practical view», 2023. P. 49-52.

*Головка Мар'яна, Волошин Вікторія
Науковий керівник – асист. Баневич Мар'яна*

ТЕМПОРАЛЬНІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ МЕТАФОРИ У ПОЛІТИЧНИХ НАРАТИВАХ

Політична комунікація – це складний процес, у якому мова не лише засіб передачі інформації, а й інструмент, що формує наше розуміння дійсності. Серед різноманітних лінгвістичних інструментів особливе значення мають метафори, адже вони здатні не просто збагатити висловлювання, а й концептуалізувати складні ідеї, робити їх більш зрозумілими та емоційно забарвленими. У цьому контексті темпоральні метафори є унікальним явищем, адже вони безпосередньо впливають на наше сприйняття часу, конструюючи образи минулого, теперішнього та майбутнього, що є ключовими для формування політичних ідеологій та стратегій. Зважаючи на вагому роль темпоральних метафор у політичній сфері, метою нашої статті є дослідження особливостей їхнього функціонування в політичних наративах.

Основоположним поняттям нашого дослідження є поняття концептуальної метафори, розроблене Джорджем Лакоффом та Марком Джонсоном. Згідно з ним, метафора – це інструмент, що дозволяє нашому мисленню досягнути абстрактні або складні поняття через більш конкретні та знайомі. Концептуальна метафора передбачає відображення структури з однієї когнітивної сфери (джерела) на іншу (ціль), що впливає на наше сприйняття та міркування про цільову сферу [2, с.46].

Я.Бистров вважає, що важливим аспектом нашого дослідження є темпоральність як когнітивна категорія. Час, будучи абстрактним поняттям, часто осмислюється за допомогою метафоричних моделей. Політичні наративи активно використовують темпоральні метафори для формування певного розуміння історичних подій, оцінки поточних процесів та прогнозування майбутнього. Те, як політики метафорично представляють минуле (наприклад, як «золотий вік» або «темні часи»), безпосередньо впливає на їхні аргументи щодо сьогодення та пропоновані плани на майбутнє. А оскільки політичні наративи – це не просто розповіді про події, а цілеспрямовані комунікативні акти, що мають на меті переконати аудиторію в певній інтерпретації дійсності, затвердити владу або залучити підтримку, то темпоральні метафори в цих наративах відіграють ключову роль у конструюванні спільного минулого, формуванні відчуття колективної ідентичності та моделюванні бажаного майбутнього [3, с.209].

Варто зазначити, що хоча ці метафори є поширеними, їхня конкретна реалізація залежить від мови та культури. Наприклад, лінійна прогресія часу («вперед у майбутнє») домінує в західному мисленні, тоді як інші культури можуть мати циклічні або інші просторові

уявлення часу. Акцент на часі як цінності особливо помітний у прагматичних суспільствах. Аналіз політичного дискурсу виявляє, як саме ці метафоричні рамки використовуються для формування певного розуміння минулого, сьогодення та майбутнього, впливаючи на політичні рішення та суспільну думку.

Просторові концепти, які служать джерелом для формування концептуальних метафор, тісно пов'язані з метафоричними уявленнями про комунікаційні канали, контейнери та подорожі. Хоча такі уявлення не є чисто наратологічними, їх доцільно застосовувати для аналізу дейктичного простору.

Як зазначає Ю. Двидюк, уявлення про час ґрунтуються на просторових категоріях та формуються через сенсорний і тілесний досвід. Водночас часові орієнтири сприймаються як похідні від просторових. Відтак, у межах когнітивного підходу, часопросторовий дейксис може бути витлумачений через призму орієнтаційної метафори, де використовуються поняття «референт» і «корелят». У цій структурі корелятний домен передає ознаки просторової орієнтації, які проєктуються на референтну сферу [1, с.11].

Ступінь метафоризації референтних доменів залежить насамперед від рівня абстрактності позначуваних понять (наприклад: життя, страждання, щастя, сум, смерть, майбутнє, минуле), а також від способу їх вербалізації – явного чи прихованого. Ці поняття тісно пов'язані з індивідуальним життєвим досвідом мовця, зокрема його взаємодією з фізичним середовищем, що підкреслює антропоцентричний характер мовної номінації.

На основі домену "вгорі" формуються метафори ЖИТТЯ – ВГОРІ, ЩАСТЯ – ВГОРІ; у свою чергу, домен "внизу" породжує метафори СТРАЖДАННЯ – ВНИЗУ, СУМ – ВНИЗУ, СМЕРТЬ – ВНИЗУ. Аналогічно, просторові орієнтири ПОПЕРЕДУ і ПОЗАДУ трансформуються в метафори МАЙБУТНЄ – ПОПЕРЕДУ, МИНУЛЕ – ПОЗАДУ.

Аналізуючи політичні наративи, можна звернути увагу, до прикладу, на інавгураційну промову Володимира Зеленського в 2019 році. Мова політики – це не просто засіб комунікації, а потужний інструмент впливу на свідомість громадян. Особливо яскраво це виявляється у політичному дискурсі України, де метафори відображають суспільні трансформації, історичні травми й очікування майбутнього. У цьому контексті метафора виконує роль не естетичного прикрашення, а засобу переконання, мобілізації, маніпуляції та формування ідеологічної рамки. «Кожен з нас – президент. Це не моя, це наша спільна перемога» [4]. Дана метафора несе в собі функції: мобілізації, емоційної єдності, створення ілюзії рівності між владою та народом. «Нам потрібен прорив – у свідомості, в об'єднанні, у нашому русі вперед» [4]. Ця метафора шляху або руху країни, як суб'єкта, що рухається до мети. Ці два висловлювання створюють сильний політичний концепт, у якому народ виступає співтворцем політичної дійсності, держава асоціюється з рухом, проривом, прогресом, а старе мислення підлягає змінам, оновленню.

Щодо темпоральних номінаторів, Н. Панасенко поділяє їх на три основні категорії: артефакти, пов'язані з часом; загальні позначення часу; та образні темпоральні номінатори, які функціонують у складі стилістичних прийомів, зокрема концептуальних метафор. Особливої

уваги заслуговує остання група, де концепт ГОДИННИК має численні метафоричні кореляти: ГОДИННИК – ЛЮДИНА-ДЕСПОТ, ТИРАН; ГОДИННИКИ – КАЙДАНИ, ЩО СКОВУЮТЬ ЛЮДСТВО; ГОДИННИК – МОНСТР, ЗЛО, ДЖЕРЕЛО СТРАХУ, або навіть – НЕПОТРІБНИЙ ПРЕДМЕТ. Таким чином, цей номінатор може як втрачати значущість, так і набувати яскраво негативного, персоніфікованого забарвлення [5, с.40].

Темпоральні концептуальні метафори формують спільне уявлення про час, історію та майбутнє. Через такі метафори політики не просто передають інформацію, а структурують колективне сприйняття подій, спрямовуючи громадську думку в потрібному напрямку. Вони дозволяють інтерпретувати минуле, запровадити дії в теперішньому та проектувати бажані сценарії майбутнього. Аналіз темпоральних метафор відкриває доступ до розуміння глибинних механізмів політичного впливу, демонструючи, як за допомогою мовних засобів формуються і підтримуються ідеологічні рамки, мобілізується електорат і легітимізуються політичні рішення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Davydyuk Yu. The temporal indicators in O. Henry's short stories. Khmelnytskyi: Khmelnytskyi National University. Scientific journal CURRENT ISSUES OF LINGUISTICS AND TRANSLATION STUDIES. Issue 18. 2019. P.10-12. DOI: 10.31891/2415-7929-2019-18-10-12. ISSN 2415-7929
2. Lakoff G. Metaphors We Live By / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago : University of. Chicago Press, 1980. – 242 p.
3. Бистров Я. В. Англomовний біографічний наратив у вимірах когнітивної лінгвістики і синергетики: монографія. К.; ІваноФранківськ: Видавець Кушнір Г.М., 2016. 320 с. ISBN 978-966-2343-19-9.
4. Зеленський В. Інавгураційна промова Президента України Володимира Зеленського, 2019. URL: <https://www.president.gov.ua/news/inavguracijna-promova-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelensk-55489> (дата звернення: 16.04.2025).
5. Панасенко Н. І. Англійська ботанічна лексика як джерело метафори й фразеологізмів // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2009. Вип. 45. С. 39–43.

Фецович Ніна, Шкодзінська Олена

Науковий керівник – асист. Баневич Мар'яна

TEMPORAL CONCEPTUAL METAPHORS IN POLITICAL NARRATIVES

Introduction. Studying metaphors in political narratives is crucial for understanding how leaders can influence and manipulate their audience through evoking the emotional responses of people. The main goal of this article is to analyze how temporal conceptual metaphors shape political narratives, especially during the ongoing war in Ukraine.

Analysis. Metaphor is considered the most widely and frequently used rhetorical device in English since the time of Aristotle. Chahbane, K., and Zrizi, H. believe that language has always been a powerful tool for influencing people's minds [1, p.116]. A conceptual metaphor is a cognitive mechanism that allows one domain of experience to be understood in terms of another. Pankakoski, T. thinks that temporal metaphors often structure political discourse, giving concrete images to abstract concepts [4, p.20]. Nowadays, metaphors have become a notable feature in political discourses, particularly those surrounding the war in Ukraine.

As an example, we want to consider some of the temporal metaphors used by the President of Ukraine, Volodymyr Zelenskyy. The first one is «WAR IS A JOURNEY». This metaphor represents two different political directions, Ukrainian and Russian, giving us a vision of purpose and direction in this war. It helps the audience to develop more future-oriented thoughts and perspectives.

The Labyrinth of Illusions (28.12.2022)

«The first missiles finally destroyed the labyrinth of illusions. We saw who was who» [5].

In this sentence, we can see the metaphor of a labyrinth of illusions, which means that many Ukrainian people believed in peaceful relations with Moskowia even though they had already attacked and occupied Crimea in 2014, and like a whole world. They didn't see the possibility of a Russian invasion. Also, this metaphor shows how a specific type of Russian propaganda about «fraternal nation» used towards Ukraine helped create that illusion of good and peaceful Russia.

On the Way to the Victory (28.12.2022)

«Ukraine is on its way to the victory that generations of our people have dreamed of» [5].

Through this announcement, Zelenskyy wanted to highlight the direction of this war that led to the Ukrainian victory. However, it represents not only the current war but many generations that suffered from Russian repressions and who hoped for freedom. Moreover, Petiy, N. considers that long-term occupation is further signified by the employment of the present perfect tense [2, p.135].

In the context of Ukraine's ongoing struggle for sovereignty, President frequently employs the familial metaphor «NATION IS A FAMILY» to inspire unity, responsibility, and resilience among Ukrainians.

National Unity (24.02.2022)

«We are all one family now. Wherever we live, we are Ukrainians. Together we defend our home – our Ukraine» [5].

In this quote, Ukraine is personified as a common home, and citizens are considered family members. This metaphor implies emotional closeness, common destiny, and collective responsibility. This phrase strengthens unity both geographically, spiritually, and morally.

Responsibility and Protection (March 2022)

«We, like parents, must protect our children. Our army protects the future of our nation – the future of our children» [5].

Here, soldiers act as parents, protecting the younger generation. This strengthens the metaphor by linking military defence with parental care, viewing sacrifice as an act of family love.

Loss and Mourning (April 2022)

«Every loss we experience is like losing a brother, a sister, a child. They are not strangers - they are ours» [5].

Zelenskyy draws on family grief to personalize the cost of war. Shevchenko, I. also believes that every fallen soldier is a citizen and a loved one who strengthens national solidarity through shared emotional suffering. [3, p.136].

Conclusion. Temporal conceptual metaphors are a powerful tool in political discourse, allowing to structure narratives, influence audience perceptions and legitimize political actions. Using metaphors is crucial for political leaders to convey complex realities to their constituents. To gain political power, conceptual metaphors are utilized persuasively to convey politically efficient messages to the audience.

ЛІТЕРАТУРА

1. Chahbane, K., & Zrizi, H. Language and Politics: Framing the Use of Conceptual Metaphors in Political Discourse. *International Journal of Linguistics, Literature and Translation*. 2023. Vol. 6(11). P.114–119. <https://doi.org/10.32996/ijllt.2023.6.11.15>.
2. Natalia Petiy. CONCEPTUAL METAPHORS VERBALIZING WAR IN UKRAINE IN MEDIA DISCOURSE. February 2023. *Věda a perspektivy*. № 2(21) 2023. ISSN 2695-1584 (Print). ISSN 2695-1592 (Online). DOI: 10.52058/2695-1592-2023-2(21)-203-214.
3. Shevchenko, I. S. Мультимодальна концептуальна метафора в політичному медійному дискурсі. *Лінгвістичні студії*. 2024. Вип. 36. С. 132–138.
4. Timo Pankakoski. Concepts We Transform by: Metaphorical Concepts in Post-COVID-19 Transition to Normalcy. 2024. Volume: 27 Issue: 1. P. 6–25. DOI: 10.33134/rds.425.
5. Zelenskyy, V. Presidential addresses to the nation. Official website of the President of Ukraine. 2022. <https://www.president.gov.ua/en/news/speeches>.

*Міський Вероніка, Борух Катерина
Науковий керівник – асист. Баневич Мар'яна*

THE CATEGORY OF TEMPORALITY IN POLITICAL DISCOURSE

Politics is the term used to describe the organized activities involved in collective decision-making in a group or society. It also includes the different forms of power dynamics among individuals, including allocating social standing and resources. Linguistics has a significant role in politics because communication is fundamental to human interaction. In this article, we will look at temporality in political discourse.

Temporality is defined as a specific relationship between time and temporal characteristics. In cultural studies, psychology, and phenomenologically oriented sociology, the concept of temporality is used primarily to describe dynamic entities such as individuals, social groups, classes, societies, and values. Ialenti, V believes that in sociology, time in social sciences is perceived according to people's social control of time and the human perception of time [3, p.150]. In this article we will look at the category of temporality in political discourse.

Barchuk, V. thinks that in the domain of modern linguistics, this concept finds application in different contexts and with different content. The lexical aspect of the study of temporality is related to systematic studies of the structure of functional and semantic fields. Lexical temporality is determined by the marking of the semantics of units with a temporal component, which can indicate the measure of time (age, year, hour, second), the time of an event or fact in a specific way (yesterday, last year, tomorrow, today) or in a general way (then, after, before, during). [1, p.70] In linguistics, temporality describes the way humans express time in their language. It shows the difference between the past, the present, and the future. Time clauses, verb tenses and other tools are used to express time.

In discourse analysis, a more broad view is taken. The analysis encompasses not only the reflection of time in individual words or sentences but also in entire conversations, texts, and even political speeches. A good example is how a politician talks about past achievements in order to convince people of future plans.

Politicians frequently use retrospection, prospectus and actualization of the present to influence people. Retrospection is used by politicians to talk about past events, achievements or mistakes. They may remind us of good things that have been done to earn trust, or point out the mistakes of opponents. Prospectus is a projection of the future. Politicians utilise it to talk about their plans, promises and visions for the future in order to inspire people and gain their support. Actualization of the present may be used to try to make an issue or event seem very important right now, which can result in the immediate action of people.

Political discourse focuses on the future context. Future contexts are favourable: they are difficult to deny and impossible to verify at the moment. It proclaims its ideas to be the best. Often, a politician's discursive skills are more important than his or her personal traits.

According to Kondratenko, N., there are different 'types' of political discourse, such as political speeches, debates, interviews with politicians, political articles and news, and election campaign materials [4, p.76].

It is shared in different ways, for example, with the help of television and radio, newspapers, magazines, Internet (social networks, websites). Rallies, meetings and personal conversations can also spread the political discourse.

Political communication often has its own characteristics:

1. Appealing to emotions. Politicians often try to evoke strong feelings like joy, fear, anger, hope to influence our decisions.

2. Ideology: Political discourse is often linked to certain ideas and beliefs about how society should be organised. Politicians try to promote their ideology through their language.

Temporality is the specific relationship between moments of time and temporal characteristics, the dynamics of changes in those phenomena and processes, the qualitative peculiarity of which is determined by the socio-cultural specifics of human existence; the temporal essence of phenomena [3, p.75].

Political discourse is a multifaceted social construct that goes hand-in-hand with the flow of time. This is because the strategies that are used involve much more than just picking out chronological points. These end up having a profound effect, not only on shaping public opinion, but also on the political success of the actions taken, and they act as a tool in garnering support.

The past is the most looked-for source of examples in politics for a multitude of reasons. The references to historical events made by the political leaders not only allow them to explain their actions but also give people a sense of their past and future being in common and running together. In the Ukrainian case, say, invoking the Revolution of Dignity or the Russian-Ukrainian war turns out to be used not just for the awakening of patriotic sentiments but virginally as well for forming

national memory and establishing core values. The so-called re-writing of history, for example, cherry-picking what facts to remember, helps politicians to show the events in a manner that suits their objectives. They try focusing on positive things in the past and abandon the negative ones out, which eventually creates an image that they desire. Telling lies about the recovery of the “golden times” of the past serves as a tool of attracting a mass of people who favour that idea, as these lies cause nostalgia and a feeling that things were always like this to come to the aid of support.

The futile imagination of the future has always been as convincing a strategy as the past. The visions, as well as the promises that are sold like hotcakes to the electorate, namely the future prosperity of the economy, the achievement of social justice, and the leap of technological progress, make a strong impression because they present a future of restored hope and creation of new prospects. On the other hand, using various threats like an economic collapse, an environmental apocalyptic tragedy, or an attack by a foreign foe draws attention to the concern, intensifies activity and surely leads to fear-based support for political endeavours.

Turning the present into a real thing, focusing on the crisis or "moment of choice," not only indicates the importance of current issues and the necessity of instant action but also makes it possible for the leaders to justify their behaviour. This, in particular, was very common during the pandemic when political compliance with public health measures was mandatory. Time as a tool of influence, in this case, is mainly revealed in the voters' time since formation. The primary task is to use rhetorical devices to generate a feeling of urgency, importance, or inevitability that will lead to mass support and a common destiny. Bilyk, O. states that temporality expresses the linguistic interpretation of a person's perception of the time of the situations being denoted relative to the moment of speech or the initial point of reference [2, p.100]. Through the "past," "present," and "future" framework, politicians are able to justify their actions by taking advantage of the ambiguous nature of these time frames and creating narratives that are in line with their interests.

Temporality proves to be a very powerful instrument that can be used in connection with other strategies such as emotional appeals, metaphors, and analogies to intensify it's on the audience. Proficient handling of political discourse is indispensable for preventing manipulation and providing an objective perception of the world. This is because grasping temporal strategies enables us to make an analysis of such a discourse in the period in which it occurs, besides outing the politicians' ulterior motives and gauging the rationality and critical thinking on which their actions are based.

REFERENCES

1. Barchuk, V. M. Grammatical Category of Temporality: Semantic-Structural Aspect // *Linguistics*. 2011. № 6. С. 64–76.
2. Bilyk, O. I. METAPHORICAL PRESENTATION OF FUTURE IN THE AMERICAN ELECTION DISCOURSE. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*, Том 32 (71) № 5 Ч. 1. 2021. С.97-102. DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.5-1/17>
3. Ialenti, Vincent. *Deep Time Reckoning*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 2020. 272 с. ISBN 9780262539265.
4. Kondratenko, N. V. *Ukrainian Political Discourse: Monograph*. Odesa: Chornomor'ya, 2007. 156 с.

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Інтерактивні методи навчання набувають все більшої популярності в освіті, особливо у вивченні іноземних мов. Традиційні методи все частіше доповнюються або навіть замінюються інтерактивними методами навчання. Ці методи ставлять на перше місце активне залучення студентів, їхнє спілкування та співпрацю, створюючи середовище, яке занурює в мову і сприяє її вивченню більш природним і приємним способом.

Мета статті полягає в аналізі ефективності інтерактивних методів у навчанні іноземних мов, виявленні їх особливостей, переваг та практичного застосування в освітньому процесі.

Вивчення іноземної мови полягає не лише в запам'ятовуванні слів чи вивченні граматики, а й у вмінні ефективно спілкуватися в реальних життєвих ситуаціях. Традиційні підходи до навчання зазвичай зосереджуються на пасивному засвоєнні матеріалу – учні слухають вчителя, записують та виконують письмові завдання. Хоча ці методи мають свої переваги, вони не завжди сприяють розвитку комунікативних умінь. Інтерактивні методи, з іншого боку, акцентують увагу на активній залученості учнів до навчального процесу. Вони спонукають практикувати говоріння, аудіювання, читання та письмо в умовах, наближених до реального спілкування.

Термін «інтерактивна педагогіка», або «інтерактивне навчання», був уперше запропонований Г. Фріцем у 1975 році, він позначає методи навчання, що заохочують активну участь [3, с. 47]. Саме поняття «інтерактивний» означає здатний до взаємодії, діалогу. Таким чином, інтерактивне навчання – це особлива форма організації пізнавальної діяльності, яка передбачає створення комфортних умов навчання, за яких учень відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність. Основою інтерактивного навчання є постійне залучення всіх учасників до навчального процесу, де ніхто не залишається пасивним. Кожен учасник залучається до активного здобуття знань через співпрацю [1, с. 13].

Інтерактивні методи мають низку характеристик, які відрізняють їх від традиційного підходу до викладання. До основних особливостей належать: активне залучення учнів до навчального процесу; командна робота та співпраця; взаємодія вчителя та учнів; акцент на розвитку мовленнєвих умінь.

Під час спільної роботи студенти обмінюються знаннями та ідеями, кожен робить свій внесок. Така взаємодія у дружній атмосфері сприяє ефективному навчанню й розвитку співпраці. Освітній процес організовується таким чином, щоб учні працювали в парах або групах, навчаючись співпрацювати, ділитися ідеями, слухати одне одного, вирішувати конфлікти, досягати спільних цілей. Учитель перестає бути головним джерелом знань і виступає як помічник, наставник та організатор навчальної діяльності, який проявляє ініціативу, самостійно шукає інформацію й активно взаємодіє з вчителем [2, с. 88]. Основна

увага відводиться розвитку мовленнєвих умінь говоріння, аудіювання, читання та письма в реальному контексті. Створюються умови, які стимулюють природне використання мови.

Інтерактивні методи навчання передбачають використання прийомів, що заохочують активну участь учнів, зокрема обговорення, роботу в групах, розв'язування проблемних завдань і використання мультимедійних ресурсів. Серед найпоширеніших інтерактивних методів у навчанні іноземних мов можна виокремити «Think-Pair-Share» (Подумай - Обговори в парі - Поділись), що ґрунтується на принципах кооперативного навчання, яке є ключовим елементом інтерактивного навчання. Цей метод спонукає учнів спочатку до індивідуального розмірковування над темою, далі обміну думками з партнером і пізніше публічного висловлення своїх міркувань. Цей підхід розвиває критичне мислення, мовленнєві навички та вміння працювати в парі, дозволяючи учням чітко формулювати й удосконалювати власні ідеї завдяки співпраці та взаємній підтримці [4, с. 4].

Використання групових дискусій та дебатів дають можливість учням брати участь в активному діалозі, висловлювати свої думки та обмінюватися ідеями з однолітками. Вони сприяють розвитку критичного мислення, навичок аргументації та вміння чітко формулювати думки. Беручи участь у дискусіях та дебатах, учні вчаться активно слухати, поважати різні точки зору та робити конструктивний внесок у розмову [5, с. 119].

Ще одним інтерактивним методом є рольові ігри, під час яких учні беруть участь у реалістичних сценаріях, що вимагають від них використання мови, яку вони вивчають, у розмові. Такий підхід сприяє формуванню впевненості та дозволяє практикувати лексику й граматичні структури в контексті, що забезпечує краще засвоєння матеріалу. Крім того, рольові ігри сприяють розвитку здатності висловлювати власні думки, пояснювати свою точку зору, приймати рішення, а також заохочує учнів швидко реагувати на зміни.

Спільні проєкти та презентації є одним із важливих аспектів інтерактивного навчання, яке передбачає активну взаємодію між учнями задля досягнення спільної мети. Працюючи разом над завданнями, такими як дослідницькі проєкти, групові презентації, відеоролики чи творчі роботи, учні вчаться ефективно взаємодіяти, логічно висловлювати ідеї та узагальнювати інформацію з різних джерел. Спільні проєкти також створюють можливості для використання мови в процесі дослідження, отримання зворотного зв'язку від однолітків, самоаналізу та постійного вдосконалення, що сприяє розвитку комунікативних навичок і зміцненню впевненості в собі [5, с. 120].

Технології відіграють важливу роль у забезпеченні інтерактивності в процесі навчання. Платформи для вивчення мов, мобільні додатки, віртуальні класи та такі інструменти, як Kahoot, Quizlet, Wordwall та Padlet, створюють можливості для співпраці та оцінювання в режимі реального часу. Ці платформи дозволяють створювати інтерактивні вікторини, опитування й колективні письмові завдання, адаптовані до будь-якого рівня володіння мовою.

Ігри та елементи гейміфікації є чудовим способом зробити навчання цікавим і захопливим для учнів будь-якого віку. Гейміфікація передбачає впровадження ігрових

елементів у навчальний процес, таких як система винагород або змагальні завдання, з метою підвищення мотивації учнів. Завдяки таким технологіям вчителі можуть розробляти цікаві завдання, які враховують різні стилі навчання, роблячи мовну практику більш цікавою, доступною та ефективною.

Завдяки таким засобам відеозв'язку, як Zoom, Google Meet і Microsoft Teams, учні можуть долучатися до розмовної практики незалежно від часу чи місця перебування. Це особливо актуально в умовах дистанційного навчання, коли фізична присутність не є обов'язковою, а використання таких платформ дозволяє учням підтримувати постійний контакт з вчителем і однокласниками.

Загалом використання інтерактивних методів у викладанні іноземних мов має низку суттєвих переваг. По-перше, ці методи сприяють підвищенню рівня мотивації учнів, оскільки залучають їх до активної участі в навчальному процесі. По-друге, вони розвивають критичне мислення, комунікативні навички та здатність працювати в команді. Інтерактивні підходи також створюють позитивну атмосферу, що дозволяє учням відчувати себе комфортно і впевнено під час навчання. Важливою перевагою також є те, що ці методи враховують індивідуальні особливості учнів, такі як темп навчання, стиль сприйняття інформації та рівень підготовки. Більш того, учні можуть вибирати теми чи проєкти, які відповідають їхнім інтересам, що робить навчальний процес більш захопливим та персоналізованим. Ці переваги визначають інтерактивні методи навчання як ефективний інструмент в умовах сучасної освіти.

Під час педагогічної практики ми використовували інтерактивні методи навчання. Зокрема, ознайомивши учнів 10 класу з прикметниками для опису характеру та особистості людини (personality adjectives), ми запропонували учням інтерактивну вікторину на платформі Kahoot. Така форма роботи підвищила рівень залученості учнів та продемонструвала знання учнів в ігровій формі. На уроці «Outstanding people» учні працювали в групах. Вони отримали світліни з портретами відомих людей і короткою довідкою про них. Завданням було дослідити діяльність і заслуги цих особистостей в житті суспільства. Результати роботи потрібно було оформити у вигляді презентації. Цей метод заохочував учнів до командної взаємодії, сприяв розвитку навичок критичного мислення та публічного виступу. Цікавим став урок на тему «Regional and national personalities and stereotypes», на якому учні не лише аналізували поширені стереотипи, а й вчилися формулювати та відстоювати свою власну позицію, наводячи об'єктивні аргументи. Обговорення відбувалося у форматі міні-дискусій у групах, де кожен мав змогу висловитися.

Отже, інтерактивні методи навчання сприяють активному залученню учнів до освітнього процесу, розвиваючи їх мовленнєві навички, вміння та критичне мислення. Такі методи, як робота в групах, рольові ігри та використання технологій, дозволяють учням взаємодіяти, обмінюватися ідеями та впевнено застосовувати мову в реальних ситуаціях. Інтерактивні підходи підвищують мотивацію учнів, роблять навчання більш захопливим і

адаптують його до індивідуальних потреб учнів. Вони створюють атмосферу, сприятливу для навчання, і дозволяють досягти високих результатів у вивченні мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волкова Н. П. Інтерактивні технології навчання у вищій школі: навчально-методичний посібник. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. 360 с.
2. Мельник Л. Сутність інтерактивного навчання та особливості його впровадження у навчальний процес. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. 2007. С. 86 - 90.
3. Current problems of improving the quality of education and philology: theory, innovative technologies: collective monograph / Miroshnyk S. et al. International Science Group. Boston: Primedia eLaunch, 2023. 275 p. <https://doi.org/10.46299/ISG.2023.MONO.PED.3>
4. Kaddoura M. Think pair share: a teaching-learning strategy to enhance students' critical thinking. Educational Research Quarterly, 2013. Vol. 36. No. 4. P. 3 - 24.
5. Shamsiddin X. The subject is interactive methods that develop communicative competence in students. International Journal of Pedagogics, 2024. Vol. 4. No 05. P. 117 - 122. <https://doi.org/10.37547/ijp/Volume04Issue05-25>

ФАКУЛЬТЕТ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Щербак Анастасія

Науковий керівник – проф. Гуменюк Сергій

ДОПІНГ У СУЧАСНОМУ СПОРТІ

Вступ. Проблема допінгу в спорті існує ще з минулого століття. Відповідно, міжнародні організації, активно працюють над впровадженням суворих правил, тестування та санкцій щодо порушників. Основна мета боротьби з допінгом полягає у забезпеченні чесної конкуренції, охороні здоров'я спортсменів та збереженні «чистоти» спортивних змагань.

Допінг у спорті визначається, як використання спортсменами заборонених речовин або методів для покращення фізичних можливостей і досягнення кращих результатів. Допінг порушує принципи чесної гри, адже спортсмени, які використовують заборонені речовини, отримують нечесну перевагу над іншими. Це підриває основну ідею спорту, як змагання фізичних, інтелектуальних та психологічних можливостей людини. Окрім фізичних ризиків, допінг може призводити до залежності, депресії, психічних розладів або навіть смерті.

Мета статті полягає в аналізі особливостей вживання допінгу в спорті.

Виклад основного матеріалу. Спорт відіграє важливу роль в системі охорони здоров'я, у моральному, культурному, естетичному, інтелектуальному та фізичному вихованні. Використання спортсменами допінгу має не лише негативні наслідки для їхнього здоров'я, але й ставить під загрозу етичні принципи олімпізму та спорту загалом. Допінг загрожує «чистоті» спорту. Вживання допінгу для здобуття переваги над іншими у змаганні, є шахрайством і принципово протилежним духу олімпізму.

Допінг – речовини і методи, що застосовуються для підвищення працездатності спортсменів, є потенційно небезпечними для їхнього здоров'я і заборонені для використання Антидопінговим Кодексом олімпійського руху та компетентними органами відповідних спортивних організацій [3].

Допінг застосовують у медицині, але найвідомішим і найскандальнішим є вживання допінгу в спорті, адже, як у професійному, так і аматорському спорті воно суворо заборонене. Як у медицині (морфін), так і в спорті в якості допінгу історично застосовували і застосовують наркотичні речовини. З середини 60-х років XX ст. (час проведення перших тестів на допінг) спортивні чиновники намагаються контролювати застосування допінгу спортсменами. Проте кількість допінгових викриттів і скандалів лишається значною, а в суспільстві вкорінене тверде переконання, що без вживання допінгу спорт високих досягнень (рекордів) неможливий. Нерідко допінгові скандали інспіруються штучно у медичних препаратах, інформація від виробника про які не містила жодних згадок про заборонені речовини, в результаті випробовувань, їх знаходять (або до утворення заборонених речовин в організмі спортсмена

призводить вживання і наступні реакції засобів, які первісно не містили таких у своєму складі), і тоді жертвами допінгових розслідувань стають спортсмени, які вживали їх за вказівкою медиків національних збірних, часто як засіб від особистих захворювань (аж до звичайної нежиті) [1].

З іншого боку, за визнаннями самих же чиновників від спорту, абсолютну більшість допінгових засобів складають саме невідомі медичні препарати. До заборонених фармакологічних препаратів можна віднести такі класи:

1. Стимулятори – стимулюючи як фізичну, так і психічну діяльність організму, сприяють концентрації, знижують відчуття втомлюваності (амфетамін, ефедрин, кокаїн тощо); мають численні побічні ефекти (звикання, аритмія, тремори, психічні розлади тощо); легко виявляються у випадку проведення обстеження відразу після прийняття.

2. Наркотичні анальгетики – різновид сильнодіючих знеболюючих засобів (морфін, метадон, петидин, героїн тощо); мають численні побічні ефекти (звикання, втрата рівноваги і концентрації, захворювання шлунково-кишкового тракту); виявляються в організмі протягом трьох місяців після вживання.

3. Анаболічні стероїди – природні або штучні препарати, дія яких аналогічна до чоловічого гормону тестостерону, тобто викликають агресію, посилюють відчуття змагальності і жаги до перемоги (нандролон, тетрагідрогестрион, станозолол, андростенедіон, дегідроепіандростерон); побічні ефекти, як фізіологічні (ураження внутрішніх органів, наприклад нирок, психічні (підвищена агресивність), так і комбіновані (імпотенція), у жінок також розвиток чоловічих рис(мускулізність); стероїди лишаються в організмі на протязі 6 місяців і легко виявляються в сечі.

4. Діуретики – препарати, які виводять із організму рідину (ацетазоламід, хлорталідон, триамтерин); вживаються для швидкої втрати ваги або для виведення з організму інших допінгових засобів; до побічних ефектів слід занести можливе обезводнення організму і ураження нирок; виявляються легко за результатами тесту.

5. Пептидні гормони та їхні аналоги – речовини, що продукує сам організм для контролю певних функцій, зокрема збільшення росту, (збільшення кількості кров'яних тілець, зменшення відчуття болю тощо) та їхні штучні аналоги, які стимулюють нарощення м'язової маси, дозволяють швидко відновлюватись після тренувань і змагань (гормони росту, еритропоетин, кортикотрофін); вживання гормонів росту призводить часто до порушення нормального росту, еритропоетин здатен викликати згортання крові, яке може спричинити серцево-судинні захворювання; виявлення в організмі штучно введених гормонів у ході звичайних аналізів є складним процесом.

6. Допінг крові – штучне введення в організм спортсмена (часто у видах спорту на витривалість, тобто у бігунів, плавців, велосипедистів тощо) додаткових еритроцитів, щоб посилити здатність організму засвоювати кисень, в т.ч. і у формі додаткових переливань крові; здатне викликати згущення крові, порушення кровообігу, ураження нирок тощо.

7. Фармакологічні, хімічні і фізичні маніпуляції – мають на увазі різноманітні методи і засоби для викривлення аналізів сечі і крові, які дозволяють приховати в їх результатах інших допінгових засобів (бромантан, епітестостерон); побічні ефекти або незначні, або недостатньо вивчені; виявляються в ході спеціально проведених аналізів (аналіз на епітестостерон) і цілком залежать, особливо фізичні маніпуляції, від пильності фахівців, які здійснюють допінг-контроль і тести на вживання допінгу [2; 4].

Тестування та освіта є важливими факторами для підтримки ефективної антидопінгової програми. Обізнаність спортсменів з антидопінговою освітою – один із шляхів запобігання вимивання допінгу спортсменами. Вона повинна включати розповіді про допінг, заборонені речовини в спорті, систему тестування на допінг, права та обов'язки спортсменів тощо. Таким чином, антидопінгова боротьба є складною і потребує уваги з боку всіх, хто зобов'язаний дотримуватися антидопінгових правил.

Висновок. Застосування допінгу – одна з ключових проблем сучасного спорту. Допінг може допомогти спортсменам зміцнити м'язи, зменшити втому, вгамувати біль. Проте застосування допінгу несе суттєву небезпеку для здоров'я, може спричинити інвалідність чи навіть смерть. Багато препаратів заборонені у спорті через руйнівну дію, яку вони наносять здоров'ю спортсменів. Проблема допінгу вимагає комплексного підходу, який включає посилення антидопінгового контролю, просвітницькі програми, покращення етичної культури у спорті та створення умов, що мотивуватимуть спортсменів досягати результатів чесно.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуменюк С. В. Причини та наслідки вживання допінгу в сучасному спорті. Медико-біологічні проблеми фізичного виховання різних груп населення. Кременець, 2024. С. 28-32.
2. Данильченко А. О., Попрозман О. І. Управління процесами боротьби із застосуванням допінгу в спорті. Спорт та сучасне суспільство. К. : Національний університет фізичного виховання і спорту України, 2020. Ч. 1. С. 65–69.
3. Закон України «Про антидопінговий контроль у спорті» (Із змінами, внесеними згідно і Законом № 2849-IX від 13.12.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-19#Text> (дата звернення 12.03.2025).
4. Сергієнко, В. М.; Сірик, А. Є. Допінг та антидопінгова освіта сучасного спорту. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2021. Випуск 3К (131) С. 358-361.

Щербанюк Вероніка

Науковий керівник – проф. Гуменюк Сергій

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ У ДІТЕЙ ДО ЗАНЯТЬ СПОРТОМ

Вступ. Одним з найважливіших завдань спортивних педагогів сьогодення — це зацікавити дітей до занять спортом. В умовах підвищеного навчального навантаження, розвитку цифрових технологій та зменшення фізичної активності серед дітей, проблема формування стійкої мотивації до оздоровчих занять спортом стає все більш актуальною. Регулярна фізична активність не лише сприяє фізичному розвитку дитини, але й позитивно впливає на її психоемоційний стан, когнітивні здібності та соціалізацію.

Мета дослідження: проаналізувати особливості мотивації дітей до занять у спортивно-оздоровчому клубі Fit Kid.

Основний текст. Мотивація — це внутрішній або зовнішній чинник, що спонукає людину до певних дій, спрямованих на досягнення мети [3]. У контексті дитячого віку мотивація до оздоровчих занять спортом є важливим аспектом у формуванні здорового способу життя, фізичного розвитку та загального щастя дитини, а надалі — дорослої свідомої особистості.

Мотивація до занять спортом може бути різною за природою. Внутрішня мотивація зосереджена на задоволенні, яке діти отримують від самого процесу фізичної активності: відчуття радості, руху, командної гри та в загальному від вдосконалення своїх фізичних здібностей. Відчуття самодостатності та особистого результату часто є найстійкішим фактором, що забезпечує регулярне відвідування спортивних занять. Зовнішня мотивація формується під впливом соціальних чинників, таких як підтримка сім'ї, схвалення та визнання з боку однолітків, різноманітні нагороди за вкладену працю. Батьки та педагоги часто відіграють вирішальну роль у формуванні мотивації дитини, допомагаючи їй зрозуміти цінність спорту та здорового способу життя [2].

Усвідомлення важливості мотивації, її видів і факторів дозволяє ефективно організувати та удосконалити процес спортивного тренування, зробити його цікавим та привабливим для дітей. Це може суттєво підвищити рівень залученості дітей до оздоровчих занять спортом і, як наслідок, позитивно вплинути на їхній фізичний та насамперед психологічний розвиток, який так важливий у наш час.

Для прикладу розглянемо мотивацію до занять у спортивному клубі Fit Kid [1], де створено та впроваджено власну систему мотивації, яка ефективно впливає на вихованців, а також вона розроблена таким чином, що зорієнтована на дітей усіх вікових груп, заохочуючи їх до нових досягнень. Таким чином, кожна дитина яка займається в якості заохочення, може отримати маленькі винагороди за свої досягнення та систематичне відвідування тренувань.

Тернопільський спортивно-оздоровчий клуб Fit Kid орієнтований на такий вид спорту, як акробатика. Система мотивації тут побудована за принципом заохочення. За вивчення кожного нового складного елементу чи їх комбінації спортсмен отримує брендовану футболку відповідного кольору (Рис 1).

Рис 1 Брендовані футболки

Наприклад, махове боком – блакитний колір; комбінація переворот назад-ластівка-переворот вперед – оранжевий, фляк назад – яскраво рожевий тощо. За основу цієї системи мотивації взято приклад з карате, де спортсмени

отримують за кожен новий рівень певний колір поясу. Як приклад підвищення внутрішньої мотивації, кольорова футболка стає символом особистого досягнення, що стимулює дитину до подальших зусиль і вдосконалення своїх навичок, а також формування зовнішньої мотивації через соціальне визнання, через те що діти часто демонструють свої досягнення іншим.

Таким чином, футболка певного кольору може стати ознакою статусу та переваги серед однолітків, що спонукає дітей займатись далі та прагнути до нових досягнень. Дана система нагород ще дуже добре показує зв'язок між зусиллями та результатом, допомагаючи спортсменам розвивати силу-волі, терпіння та самодисципліни на тренуваннях.

У приватних дитячих клубах та різних спортивних секціях часто застосовують систему мотивації відзнаками для молодшої вікової категорії. Проте у Fit Kid вдосконалили та реалізували власну систему мотивації через наліпки (Рис. 2). Так, в цьому клубі діє власна валюта. Існує три види наліпок, кожна з яких має свою «вартість». Такі наліпки діти збирають за дрібні досягнення, поведінку, відвідуваність, нормативи, вивчений новий елемент, і таким чином це мотивує дітей систематично відвідувати заняття та покращувати свої результати. Згодом можна обміняти певну зібрану кількість балів на приємний подарунок, вартість якого вказано заздалегідь. Найцікавішими та продуктивними для отримання наліпок стають нормативи з загальної фізичної та спеціальної підготовки, вони проходять в перших числах кожного місяця. Кожен тренер веде таблицю досягнень своїх спортсменів та фіксує кожен новий рекорд, а саме з цими рекордами кожна дитина отримує наліпку з відповідною кількістю балів і бачить як вона прогресує на заняттях, що відповідно і мотивує дітей займатись далі.

Рис. 2 Наліпки для мотивації дітей

Ця система мотивації не лише про отримання нагород, але і про те, що кожна робота має свою оцінку та наслідки, якщо ти працюєш, відповідально приходиш на усі тренування, тоді й результат буде помітний одразу та неодмінно оціниться, як командою і батьками, так і самим собою.

Сучасні реалії потребують ефективних рішень. Мотивація у спорті, а особливо дитячому, повинна видозмінюватись відповідно до потреб сучасних поколінь. Сьогоднішнє покоління дітей та підлітків потребує постійного позитивного підкріплення кожного свого навіть найменшого результату. І лише знаходячи індивідуальний підхід до кожної дитини, тренер може не змусити, а допомогти добитись необхідного результату. І так, це вимагає

певних професійних навичок, витраченого часу та знань з психології, методики спортивного тренування, проте очікуваний результат того вартий.

Висновок. Таким чином, можна зробити висновок, що спортивні досягнення відіграють важливу роль у формуванні мотивації та самооцінки дітей, особливо на ранніх етапах спортивного розвитку. Це дозволить зміцнити впевненість у своїх силах та можливостях й упередить негативний вплив на самооцінку юних спортсменів. Важливо, щоб при оздоровчих заняттях дитина була вмотивована не тільки змагатися з іншими, а й прагнути особистого прогресу, орієнтуючись на власні досягнення та постійно вдосконалюючи свої навички.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дитячий спортивно-оздоровчий клуб «Fit Kid»: веб-сайт. URL: https://www.instagram.com/fitkid_ternopil/ (дата звернення: 12.11.2024)
2. Першегуба Я. В. Системні підходи до формування мотивацій до здорового способу життя, занять фізичною культурою та використання оздоровчого харчування в осіб, які займаються фітнесом. Спортивна медицина. 2012. №2. С. 68-72.
3. Тадеєва, Т. В. Теорія самодетермінації Дісі-Раяна і навчальна мотивація. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Педагогіка. Тернопіль, 2012. № 3.

Мостова Дарина

Науковий керівник – проф. Гуменюк Сергій

ВПЛИВ ТЕМПЕРАМЕНТУ ПАУЕРЛІФТЕРІВ НА ЇХ ЗМАГАЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Вступ. Спостереження за пауерліфтерами під час змагань, дає можливість помітити, що вони різняться між собою не лише результатами, а й поведінкою. Так, одні у повній тиші та концентрації виходять на поміст, і навіть після рекордів не виявляють жодних емоцій. Інші, внаслідок дії адреналіну, вибігають до штанги, б'ють себе по кінцівках та галасливо тріумфують після вдалої спроби. Є спортсмени комунікабельні, життєрадісні та ті які не переймаються через поразки, а є такі, що місяцями не зможуть забути помилку під час змагань. Такі індивідуальні особливості людей дістали назву темперамент.

Мета статті полягає в порівняльному аналізі впливу типів темпераменту пауерліфтерів на їх змагальну діяльність.

Виклад основного матеріалу. Темперамент є важливим психологічним чинником, що впливає на поведінку, мотивацію, здатність до концентрації та стратегії під час змагань у пауерліфтингу. Знання особливостей темпераменту спортсменів дозволяє тренерам ефективно адаптувати тренувальний процес, а самим спортсменам – краще контролювати свої емоційні реакції та налаштовуватися на результат. За І. Павловим виділяють чотири основних тип темпераменту, а саме холерик, сангвінік, флегматик та меланхолік [3].

Пауерліфтер з холеричним темпераментом характеризується енергійністю, імпульсивністю, а також швидкою збудливістю емоцій, яку не завжди вміє контролювати. Для таких спортсменів характерно завзято тренуватись та переборювати труднощі, цілком віддаючись кінцевій меті. Але дуже раптово холерики можуть усе кинути, що можна пояснити

роботою їхньої вищої нервової діяльності. Висока активність симпатичної нервової системи спричиняє підвищену секрецію адреналіну та норадреналіну. Це призводить до пришвидшення пульсу, збільшення м'язового тону та готовності до дії. Тобто, у таких пауерліфтерів процеси збудження домінують над процесами гальмування [1; 3].

У спорті такий тип особистості позитивно впливає на мотивацію спортсмена, його жагу добитися перемоги та на здатність виконувати «важкі підходи» з максимальною концентрацією. Під час змагань такі спортсмени не бояться ризикувати, насолоджуються конкуренцією та впевнено йдуть на поміст виконувати змагальну вправу. Проте якщо під час змагальної діяльності щось йде не за їхнім планом, холерики можуть приймати імпульсивні і не раціональні рішення. Для тренера в такі моменти важливо допомогти спортсмену контролювати власні емоції, заспокоїти словесно, застосувати методи самозаспокоєння чи дихальні практики. Важливо, відволікти спортсмена від фактора, що спричинив збудження та сфокусувати увагу на чітких цілях, які він ще може виконати. Після вдалих змагань холерики ще впевненіше та з ще більшим бажанням приступатимуть до тренування, проте якщо на змаганнях їх спіткала поразка, то вони можуть повністю залишити спорт.

Сангвініки за своєю природою життєрадісні, товариські, добре адаптуються до змін та мають високу емоційну стійкість [2]. Такі спортсмени характеризуються високою продуктивністю, якщо вони знаходять щось нове та цікаве для себе. Нервова система сильна та врівноважена. Добре регульований баланс між збудженням і гальмуванням, що забезпечує швидко адаптацію до навантажень. Почуття виникають дуже легко і так само легко змінюються, вони голосно сміються і так само бурхливо сердяться [1; 3].

Під час тренувальної діяльності такі спортсмени легко засвоюють нову інформацію щодо техніки, легко переключають увагу та засвоюють нові навички. Під час змагань вони легко комунікують із суперниками, оптимістично настроєні на майбутній виступ і швидко оговтуються після невдач. Пауерліфтер з таким типом темпераменту може бути метушливим і розсіяний, спілкуватися з іншими спортсменами, тоді як необхідно психологічно налаштуватися на підхід. Часто, за відсутності серйозних інтересів та цілей, такі спортсмени легковажні та поверхневі. Тому, тренеру разом із спортсменом важливо поставити чітку мету та планувати довгострокові цілі. Також під час тренувань необхідно розвивати вміння зосереджуватись на конкретному завданні.

Пауерліфтери з флегматичним типом особистості спокійні, врівноважені, витривалі, повільно включаються в роботу, але довго зберігають продуктивність. У своїх рухах, розмовах та поведінці вони спокійні та нешвидкі. Міміка не вирізняється емоційністю, а голос тихий та невиразний [3]. Флегматики чітко дотримуються виробленого тренувального розпорядку, вони працюють зосереджено, наполегливо та вирізняються посидючістю та терпінням. Проте переключення уваги з одної рухової діяльності на іншу уповільнене. Нервова система характеризується повільною зміною станів збудження та гальмування. Низька активність

симпатичної нервової системи проявляється в повільних реакціях, стабільному серцевому ритмі та економному витрачанні енергії [1; 3].

Такі спортсмени мають хорошу витривалість, стабільність, добре контролюють емоції, а також здатні до тривалої монотонної діяльності. На змаганнях вони чітко знають свої цілі, увага сконцентрована на майбутньому виступі, а на помості зберігають спокій, в незалежності від стресових ситуацій. Проте таким пауерліфтерам потрібно довго налаштовуватися на змагальний режим. Їм бракує емоційного заряду, який може допомогти перед важким підходом. Перша рекомендація для тренерів – це включити тривалу розминку. Це допоможе спортсмену налаштуватися на майбутній старт. Також можна включати енергійну музику, що сприятиме додатковій активації процесів збудження. Безпосередньо перед виконанням спроби доцільно словесно підсилювати емоційне збудження спортсмена.

Меланхоліки характеризуються чутливістю, вразливістю, сором'язливістю та високим рівнем тривожності. Таким спортсменам потрібне спокійне та звичне середовище, за таких умов він успішно працюватиме і впорається з будь-яким завданням. Нервова система є слабкою, де гальмування домінує над збудженням, що робить таких людей схильними до стресу та швидкої психічної втоми [3].

У спортивній діяльності меланхоліки вирізняються високою дисципліною, хорошою технічною підготовкою, а також схильністю до планування. Проте під час змагань пауерліфтери з таким типом темпераменту можуть відчувати страх перед провалом, сильну негативну реакцію після невдалої спроби, а також довго відновлюватися після поганого результату. Задача тренера спокійно й терпеливо працювати з таким спортсменом ще на етапі підготовки, створити для нього комфортні умови, уникати різких змін у тренуваннях та формувати впевненість у своїх силах. Особливо важливо працювати над позитивним мисленням та стресостійкістю. Для пауерліфтера важливо навчитися фокусувати свою увагу не на емоціях, а на поставлених цілях, уникати надмірного аналізу перед виступом і використовувати позитивні самонавіювання.

Однак на практиці рідко зустрічається людина з чітко вираженим одним темпераментом – зазвичай спостерігається змішаний тип. Це означає, що необхідний індивідуальний підхід до кожного спортсмена, який враховує його унікальні риси особистості.

Висновок. Отже, розуміння власного типу темпераменту допомагає спортсменам ефективніше налаштовуватися на змагання, а тренерам – адаптувати методики підготовки. Холерики можуть досягати високих результатів завдяки вибуховій енергії, але їм потрібно контролювати емоції. Сангвініки добре адаптуються до змагань, але мають зберігати концентрацію. Флегматики демонструють стабільність і витривалість, хоча потребують активізації перед стартом. Меланхоліки здатні до глибокого аналізу та високої технічної підготовки, але повинні боротися зі стресом. Грамотна психологічна підготовка та адаптація тренувального процесу під темперамент кожного спортсмена дозволяє досягти максимальних результатів і уникнути емоційного вигорання.

ЛІТЕРАТУРА

1. ВілморДж. Х. Костілл Д. Л. Фізіологія спорту. Київ: Олімпійська література. 2003. 656 с.
2. Сіткар В.І. Психологія фізичного виховання і спорту: навч.посіб. Тернопіль, 2011. 300 с.
3. Скрипченко О.В., Долинська Л.В., Огороднійчук З.В. Загальна психологія: навч. посіб. Київ, 2005. 464 с.

Дужий Дмитро

Науковий керівник – доц. Кузь Юрій

ВПЛИВ ДОПОМІЖНИХ ЗАСОБІВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ НАВЧАННЯ ПЛАВАННЯ ДІТЕЙ

Актуальність теми. Плавання є одним з найбільш універсальних і корисних видів спорту для дітей. Воно не лише розвиває всі групи м'язів, але й покращує координацію, витривалість, дихальну та серцево-судинну системи. Особливо важливо правильно організувати процес навчання плавання у групах початкової підготовки дитячо-юнацьких спортивних шкіл (ДЮСШ), адже саме на цьому етапі формуються основні рухові навички та загалом ставлення дитини до занять спортом [4,3].

На думку Глазиріна І. Д. [1], Шульги Л. М. [5], серед основних ефективних засобів адаптації дітей до водного середовища, їхнього навчання та тренування є використання спеціального інвентаря — допоміжних засобів таких, як дошки для плавання, ласты, лопатки, «колобашки», нудли, м'ячі тощо.

Метою нашого дослідження було визначення ефективності застосування допоміжних засобів під час навчання плавання дітей на початковому етапі спортивної підготовки.

Для реалізації мети були поставлені такі завдання: розробити програму використання допоміжних засобів у навчанні юних плавців; порівняти динаміку навчання дітей у групі, яка використовувала додаткові засоби, з групою, як їх не використовувала.

Методи дослідження: Теоретичні – аналіз та узагальнення наукової літератури щодо методики навчання плавання. Емпіричні – педагогічне спостереження та тестування, з метою оцінки рівня плавальної підготовленості дітей. Експериментальні – проведення педагогічного експерименту для визначення ефективності використання допоміжних засобів.

Методи математичної обробки даних – статистична обробка отриманих результатів для підтвердження достовірності висновків.

Виклад основного матеріалу. Підвищення якості фізичної підготовки дітей, зокрема в умовах сучасної освітньої та спортивної системи, потребує нових підходів і методів. Одним із таких є раціональне використання допоміжного інвентаря. Педагогічна практика показує, що допоміжні засоби можуть значно полегшити процес засвоєння техніки плавання, особливо у дітей, які вперше опановують воду [2].

У нашому дослідженні ми ставили за мету визначити, як використання допоміжних засобів впливає на ефективність навчання плавання дітей початкової підготовки в умовах ДЮСШ. Дослідження проводилось протягом трьох місяців на базі Тернопільської дитячо-юнацької спортивної школи №1. До участі було залучено 24 дитини віком від 7 до 9 років, які

раніше не відвідували заняття з плавання. Ми сформували дві однакові за віком і кількістю учасників групи:

Контрольну групу (12 дітей), яка навчалась за програмою спортивної школи, де використання допоміжних засобів відбувалося фрагментарно;

Експериментальну групу (12 дітей), що навчалась за розробленою нами програмою, де на кожному занятті діти виконували вправи з використанням допоміжних засобів, таких як плавальні дошки, нудли, ласта, «колобашки» та м'ячі.

Кожне заняття складалось з трьох частин, що забезпечували ефективність навчання та тренування.

Підготовча частина (10-15 хв):

Загальна розминка на суші.

Підготовка до роботи у воді (виконання підводних і імітаційних вправ та вправ на гнучкість та координацію).

Основна частина (25-30 хв):

Вправи на техніку плавання.

Виконання навчально-тренувальних вправ з допоміжними засобами.

Вдосконалення техніки основних способів плавання.

Заклучна частина (10-15 хв):

Вправи на відновлення у воді (плавання в повільному темпі).

Статичні вправи для відновлення дихання та розслаблення м'язів.

Заняття відбувались тричі на тиждень, на яких ми приділяли особливу увагу базовим навичкам: диханню, утриманню тіла на воді, координації рухів та опануванню способів плавання на грудях і спині.

Після завершення експерименту ми проаналізували динаміку засвоєння навичок та отримали такі результати:

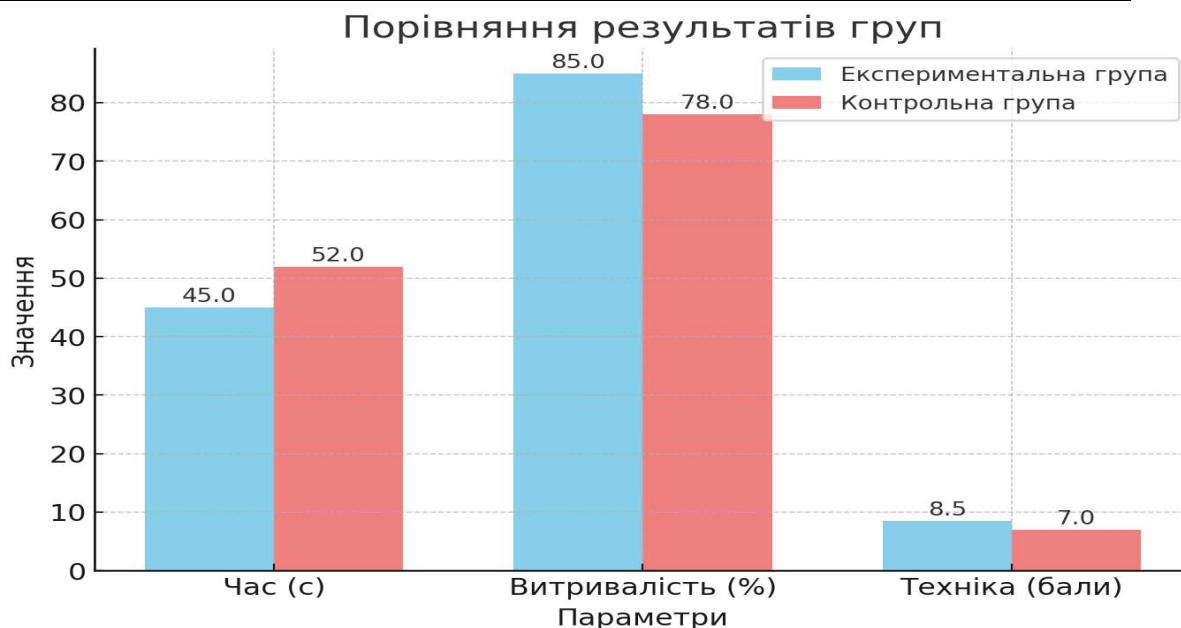
Підвищення швидкості плавання: експериментальна група збільшила швидкість плавання з 50 с до 33 с, тоді як у контрольній групі цей показник зріс лише до 44 с.

Збільшення витривалості: діти з експериментальної групи змогли пропливати вдвічі більшу дистанцію без зупинки (50 м замість 25 м).

Покращення техніки плавання: рівень технічної точності рухів в експериментальній групі підвищився з 5 б до 8 б, тоді як у контрольній групі – лише до 6 б.

Зниження рівня тривожності: страх перед водою в експериментальній групі знизився з 60% до 15%, у контрольній групі – до 40%.

Використання допоміжних засобів значно знизило рівень втомлюваності під час занять, дозволило ефективніше зосередитись на техніці виконання вправ.

Крім того, ми спостерігали, що діти з експериментальної групи демонстрували вищу емоційну залученість, впевненість у своїх діях і позитивне ставлення до навчального процесу.

Результати цього дослідження переконливо свідчать про позитивний вплив допоміжних засобів на подолання водобоязні та якість засвоєння техніки плавання в початкових групах ДЮСШ. Такі засоби не лише полегшують адаптацію дітей до водного середовища, але й сприяють підвищенню мотивації та комфорту під час навчання.

Висновок. Під час проведеного дослідження було встановлено, що використання допоміжних засобів у навчанні плавання дітей груп початкової підготовки ДЮСШ має значний позитивний вплив на ефективність процесу навчання. Результати експерименту показали, що діти, які використовували спеціальний інвентар, продемонстрували кращі показники з швидкості плавання, витривалості та технічної точності рухів порівняно з дітьми, що навчалися без допоміжних засобів. Крім того, зафіксовано значне зниження рівня тривожності та покращення емоційної залученості учасників експерименту.

Отже, впровадження допоміжних засобів в процес навчання плавання є ефективним і доцільним підходом для дітей початкової підготовки в ДЮСШ. Це не лише полегшує засвоєння техніки плавання, але й створює умови для розвитку фізичної та психологічної стійкості юних спортсменів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глазирін І. Д. Плавання [навч. посіб.] / І. Д. Глазирін. К. : Кондор, 2006. 502 с.
2. Грибан Г. П. Плавання. Прикладні аспекти : навч.- метод. посіб. / Г. П. Грибан. Житомир : Рута, 2009. 156 с.
3. Спортивне плавання: шлях до успіху: у 2 кн. / За заг. ред. В.М. Платонова. К.: Олімп. Літ., 2012. Кн. 1. 480 с.
4. Спортивне плавання: шлях до успіху: у 2 кн. / За заг. ред. В.М. Платонова. К.: Олімп. Літ., 2012. Кн. 2. 544 с.
5. Шульга Л. М. Оздоровче плавання: навч. посіб. /Л. М. Шульга. Київ: Олімп. література, 2008. 230 с.

ХІМІКО-БІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Михайлишин Наталія

*Науковий керівник – завідувач лабораторії морфології
та систематики рослин, асист. Яворівський Руслан*

АНАЛІЗ УСПІШНОСТІ ІНТРОДУКЦІЇ ВИДІВ РОДУ СНІЖНОЯГІДНИК (SYMPHORICARPOS DUHAMEL) В УМОВАХ ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

Інтенсивне впровадження багатьох декоративно цінних кущових видів і їх культиварів зумовлене потребою у розширенні асортименту деревних рослин, рекомендованих для озеленення населених пунктів. Проте, деякі високо декоративні види, котрі вже проходили випробування в умовах Лісостепу України, на даний час ще не отримали широкого застосування у зелених насадженнях через недостатнє вивчення їх біологічних особливостей в умовах інтродукції. Окрім того, перешкодою для їх впровадження є брак даних про використання сучасних технологій розмноження та відсутність спеціальних рекомендацій щодо застосування у штучних насадженнях різного призначення [2].

Серед таких перспективних, але мало поширених інтродуцентів – окремі господарсько-цінні види роду Сніжноягідник (*Symphoricarpos Duhamel*) та їх декоративні форми, які успішно використовуються у ландшафтному дизайні багатьох країн Європи та світу. На території України ці види вже випробувані в колекціях ботанічних і дендрологічних садів різних кліматичних зон, де вони продемонстрували стійкість до несприятливих умов і високу декоративну цінність [6].

Метою досліджень було встановлення видового складу роду *Symphoricarpos Duhamel* у міських насадженнях Лісостепу України та оцінка успішності інтродукції цих рослин на основі аналізу їхніх біологічних та екологічних особливостей.

Для досягнення мети були поставлені наступні завдання:

на основі аналізу літературних джерел встановити біологічні характеристики та уточнити систематичне положення видів роду *Symphoricarpos*;

дослідити видовий склад роду *Symphoricarpos* у міських насадженнях Лісостепу України;

вивчити досвід інтродукції представників роду *Symphoricarpos* в Україні;

визначити фенологічні особливості розвитку представників роду *Symphoricarpos* в умовах інтродукції;

оцінити показники життєздатності та встановити рівень адаптації інтродукованих сніжноягідників в умовах вторинного ареалу;

здійснити господарську оцінку й визначити рівень декоративності рослин роду *Symphoricarpos* та розробити практичні рекомендації щодо використання сніжноягідників у декоративному садівництві.

Об'єктом дослідження слугувала успішність інтродукції 9 видів роду Сніжнягідник (*Symphoricarpos* Duhamel), а саме с. округлий (*S. orbiculatus* Moench), с. прирічковий (*S. rivularis* Suksd.), с. білий (*S. albus* (L.) S. F. Blake), с. західний (*S. occidentalis* Hook.), с. вечірній (*S. hesperius* G. N. Jones), с. м'який (*S. mollis* Nutt.), с. гірський (*S. oreophilus* A.Gray), с. Шено (*S. × chenaultii* Rehder) та с. Доренбоза (*S. × doorenbosii*), а також 1 декоративної форми с. Шено 'Хенкок' (*S. × chenaultii* 'Hancock') в Лісостепу України.

Предметом досліджень були рослини видів і форм роду *Symphoricarpos* у колекціях Національного ботанічного саду ім. М. М. Гришка НАН України, Ботанічного саду ім. акад. О. В. Фоміна Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Ботанічного саду Національного університету біоресурсів і природокористування України та міського озеленення м. Києва і населених пунктів Тернопільської області.

У процесі виконання використано наступні методи дослідження: фенологічні, морфологічно-описові, статистичні, аналіз літературних джерел.

Практична значимість матеріалів проведених досліджень полягає у тому, що вони можуть бути успішно використані вчителями біології під час викладання ними окремих тем шкільної програми, зокрема, на уроках екологічного і прикладного циклу, а також у гуртковій роботі та позакласних заходах. Також отримані дані сезонної декоративності дають можливість оптимізувати планування насаджень цих рослин і підбір місць для їхньої інтродукції.

Відповідно до філогенетичної системи А. Л. Тахтаджяна, рід Сніжнягідник (*Symphoricarpos*) належить до родини Жимолостевих (*Caprifoliaceae*), порядку Черсакоцвітих (*Dipsacales*), підкласу Розидів (*Rosidae*), класу Магноліопсидів (*Magnoliopsida*), відділу Покритонасінних (*Magnoliophyta*). Рід нараховує близько 20 видів, природний ареал яких охоплює Північну та Центральну Америку [3]. До України, як уже зазначалося, інтродуковано 9 видів цього роду, які й стали об'єктами наших досліджень.

За результатами обстежень міських зелених насаджень м. Києва та населених пунктів Тернопільської області, а також на основі даних з літературних джерел [1; 4; 5], можна зробити висновок, що в декоративному садівництві різних кліматичних зон України широко використовується один вид роду *Symphoricarpos* – сніжнягідник білий (*S. albus*). Цей вид зарекомендував себе як добре адаптований до умов міського середовища [6].

Особливості розвитку та фенологічні спостереження за *S. albus* у Тернопільській області нами проведені у Кременецькому ботанічному саду [7].

Встановлено, що у колекціях ботанічних садів і дендропарків України, зокрема, у ботанічних садах Києва, успішно випробовується близько 50 % представників родового комплексу *Symphoricarpos*, що свідчить про наявність значних резервних можливостей для подальшої інтродукції інших видів та сортів цього роду. Це відкриває потенціал для розширення асортименту декоративних рослин у міському озелененні, що може забезпечити додаткову декоративність і сприяти збереженню біорізноманіття в умовах урбанізації [2].

Стаціонарні дослідження ритмів росту і розвитку рослин сніжноягідників були проведені на базі Національного ботанічного саду ім. М. М. Гришка НАН України, Ботанічного саду імені академіка О. В. Фоміна Київського Національного університету імені Тараса Шевченка та Ботанічного саду Національного університету біоресурсів і природокористування України упродовж 2023–2024 рр, [6; 7].

Встановлено, що вегетація сніжноягідників розпочинається у березні–квітні. Найбільш швидко розпочинають вегетувати *S. albus* та *S. hesperius* (21.03), а найпізніше – *S. orbiculatus* (2.04). Тривалість вегетації сніжноягідників становить від 204 діб у *S. occidentalis* до 289 у *S. × chenaultii*. Закінчення вегетаційного періоду у них відзначалося протягом жовтня–листопада: найшвидше вегетувати припиняли рослини виду *S. occidentalis* (14.10), а найпізніше у стан спокою входили представники *S. × chenaultii* (14.12).

Розпускання вегетативних бруньок у сніжноягідників настає за досягнення значення суми ефективних температур 117–204 °С. Найшвидше бруньки розпускаються у *S. hesperius* (30.03) та *S. albus* (31.03), а найпізніше – у *S. × chenaultii* (7.04) та *S. oreophilus* і *S. orbiculatus* (10.04).

Закінчення росту пагонів у досліджених рослин спостерігали наприкінці червня–на початку липня за суми ефективних температур 1235–1869 °С.

Для видів роду *Symphoricarpos* здебільшого притаманна зміна забарвлення листків восени, та не для усіх досліджених видів. Так, не характерна ця фенофаза для листків рослин *S. albus* та *S. × chenaultii*. Решта видів починає змінювати забарвлення листя наприкінці вересня–на початку жовтня.

Листопад у сніжноягідників розтягнутий і розпочинається у жовтні– листопаді. Найпершими листки починають скидати рослини виду *S. occidentalis* (14.10), потім *S. hesperius* (22.10) та *S. oreophilus* (23.10). У листопаді дефоліація розпочинається у *S. albus* (4.11), *S. rivularis* (6.11) та *S. × doorenbosii* (12.11). У рослин виду *S. × chenaultii* листки залишаються зеленими упродовж тривалого часу й зберігаються на рослині до наступного вегетативного сезону.

Фаза цвітіння у різних видів сніжноягідників протікає також по різному. Так, найраніше квітнути розпочинають *S. occidentalis* (1.05) та *S. rivularis* (11.05). Вищого значення суми температур для цієї фенофази потребують *S. hesperius* (розпочинає 23.05) та *S. oreophilus* (квітне з 28.05) [6; 7].

Дозрівання плодів сніжноягідників припадає на жовтень. Спочатку вони з’являються у *S. hesperius* та *S. rivularis* (4.10), а найпізніше – у *S. albus*, *S. occidentalis* (22.10) та *S. × chenaultii* (24.10).

Оскільки цвітіння – період найвищої декоративності сніжноягідників, тому тривалість цієї фенофази має важливе значення для підбору декоративних рослин під час планування композицій із них. Найкоротший період квітнування спостерігався у *S. rivularis* (64 доби) та *S. orbiculatus* (67 діб), а найтриваліший – у *S. occidentalis* (138 діб). Усі інші види роду *Symphoricarpos* цвітуть упродовж 106–124 діб [6; 7].

Сніжноягідники, що досягли IV рівня адаптації, включають такі види як *S. orbiculatus*, *S. albus*, *S. oreophilus*, *S. hesperius*, *S. occidentalis*, *S. microphyllus* та *S. × chenaultii* 'Hancock'. Види, що потрапили до III рівня адаптації – *S. rivularis*, та *S. × doorenbosii*. До II рівня адаптації нами віднесено *S. × chenaultii*.

Відповідно до результатів аналізу декоративності, усі сніжноягідники демонструють високі естетичні якості та потрапили у найвищі групи декоративної оцінки. Зокрема, Д4 (найвищий бал) отримали *S. albus*, *S. orbiculatus*, *S. × chenaultii* 'Hancock' та *S. occidentalis*, як рослини, що залишаються декоративними протягом всього року і не втрачають своїх декоративних властивостей навіть взимку. Д3 отримали *S. hesperius*, *S. oreophilus*, *S. microphyllus*, *S. × chenaultii*, *S. mollis*, *S. × doorenbosii* та *S. rivularis*, як рослини, котрі зберігають декоративність протягом вегетаційного періоду, але послаблюють її з часом, через зміну кольору листя або наявність плодів лише у певний період [6; 7].

Сніжноягідники є універсальними елементами, які можна застосовувати в різних варіантах озеленення: солітерно, у групах, рядових посадках або як частину живоплотів. Їхня різноманітність форм і забарвлення дозволяє створювати виразні композиції, що гармонійно вписуються у будь який тип ландшафтного дизайну. Сніжноягідники традиційно використовуються для створення огорож та великих бордюрів. Ці рослини відзначаються хорошою переносимістю стрижки та обрізки, що дає змогу формувати чіткі й акуратні лінії. Водночас, вони мають привабливий вигляд навіть без обрізки, зберігаючи природну компактність і акуратність форми.

З метою розширення асортименту декоративних форм сніжноягідників рекомендуємо провести первинне інтродукційне випробування низки закордонних культиварів, зокрема, *S. × doorenbosii* 'Kolmagics', *S. × doorenbosii* 'Kolmgala', *S. longiflorus*, *S. albus* 'Allerheiligenbeere', *S. albus* var. *laevigatus* 'Tilden Park' та *S. × chenaultii* 'Hancock' [6].

ЛІТЕРАТУРА

1. Визначник рослин України / А. І Барбарич та ін.; за ред. Д. К. Зерова. Київ : Урожай, 1965. С. 634.
2. Кохно М. А. Каталог дендрофлори України. Київ : Фітосоціоцентр, 2001. 72 с.
3. Нечитайло В. А., Кучерява Л. Ф. Ботаніка. Вищі рослини. Київ : Фітосоціоцентр, 2001. С. 309–310.
4. Определитель высших растений Украины / Д. Н. Доброчаева и др.; за ред. Ю. Н. Прокудина. Киев : Фитосоциоцентр, 1999 : Наукова думка, 1987. С. 246.
5. Флора УРСР: в 12 т. / за ред. М. І. Котова. Київ : Вид-во АН УРСР, 1961. Т. 10. С. 267–270.
6. Яворівський Р. Л., Долопікула Г. М. Інтродукція видів роду Сніжноягідник (*Symphoricarpos Duhamel*) в Україні. Тернопільські біологічні читання – Ternopil Bioscience – 2024 : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 95-річчю від дня народження відомого вченого-фізіолога, мікробіолога і популяризатора науки, професора Кузьми Миколайовича Векірчика (Тернопіль, 18–19 квіт. 2024 р.). Тернопіль : Вектор, 2024. С. 96–100.
7. Яворівський Р., Долопікула Г., Лісничук А. Аналіз інтродукції сніжноягідника білого (*Symphoricarpos albus* (L.) Blake) у Кременецькому ботанічному саду (Тернопільська область). Шевченківська весна: досягнення в науках про життя / *Advancements in Life Sciences* 2024 : зб. тез XXI Міжнар. наук. конф. студентів та молодих вчених (Київ, 24–26 квіт. 2024 р.). Київ : ПАЛИВОДА А.В., 2024. С. 294–298.

БІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ПОШИРЕННЯ ГОРИЦВІТУ ВЕСНЯНОГО (ADONIS VERNALIS L.) У ФЛОРИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Через постійне посилення антропогенного впливу на природні екосистеми охорона та раціональне використання рослинних ресурсів, а особливо лікарських видів, як, наприклад, горицвіту весняного (*Adonis vernalis* L.), є актуальним завданням сьогодення. Цей вид здавна відомий своїми кардіологічними, сечогінними та седативними властивостями, має значення у фармакології й медицині, але його популяції невпинно скорочуються через надмірну заготівлю лікарської сировини та зменшення природних оселищ. Вид з давніх давен також характеризується високими декоративними властивостями [3].

Збереження горицвіту весняного вимагає розробки науково обґрунтованих підходів до охорони виду, відновлення його популяцій, а також впровадження раціональних методів використання, щоб запобігти подальшій фрагментації ареалу й інсуляризації його оселищ.

На території Тернопільської області зареєстровано низку популяцій горицвіту весняного, як у межах об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ), так і поза ними. Тому Тернопільщина виступає значним резерватом ресурсів цієї рослини, оптимізувати використання яких і zarazом мінімізувати негативний антропогенний вплив на природні популяції *A. vernalis* є критично важливим завданням сьогодення.

Метою досліджень було з'ясування хорології, еколого-ценотичних особливостей, структури популяцій та сучасного стану охорони *A. vernalis* на території Тернопільської області.

Для досягнення мети були поставлені наступні завдання:

встановити сучасне поширення *Adonis vernalis* в Україні та у межах Тернопільської області;

виявити нові й обстежити відомі місцезростання горицвіту весняного на території дослідження;

вивчити еколого-ценотичні особливості місцезростань *A. vernalis* на Тернопільщині;

провести аналіз вікової структури ценопопуляцій виду на території досліджень;

встановити практичне значення *A. vernalis* та шляхи його використання у народному господарстві;

з'ясувати причини скорочення чисельності популяцій *A. vernalis* та розробити рекомендації з охорони виду *in situ* та *ex situ*.

Об'єктом дослідження слугували популяції *A. vernalis* у межах Тернопільської області, а предметом дослідження – хорологічні, популяційні, еколого-фітоценотичні та созологічні особливості горицвіту весняного на території досліджуваного регіону.

У процесі виконання використано наступні методи досліджень: аналіз літературних джерел, гербарних фондів лабораторії морфології та систематики рослин ТНПУ ім.

Володимира Гнатюка (акронім TERN*), а також фітоценотичні, хорологічні, кількісно-популяційні, фітосозологічні, фенологічні та статистичні методи.

Практична значимість матеріалів проведених досліджень щодо сучасного стану ценопопуляцій *A. vernalis* на території Тернопільської області, полягає у тому, що вони можуть слугувати основою для здійснення моніторингу їхнього стану на інших територіях, а також ці матеріали можуть використовуватися у наступних виданнях Червоної книги України й регіональних переліках, довідниках і хорологічних атласах, вчителями біології під час викладання ними окремих тем шкільної програми, зокрема, на уроках екологічного й прикладного циклів, у гуртковій роботі та позакласних заходах.

Дослідження були виконані у весняно-літній період 2023–2024 років на території Тернопільської області у межах Голицького ботанічного заказника загальнодержавного значення (с. Гутисько, Тернопільський район) та Національного природного парку (НПП) «Дністровський каньйон» (Заліщицький район) і на довколишніх територіях цих об'єктів природно-заповідного фонду України [1, 2].

Відповідно до сучасної системи Покритонасінних APG IV вид горицвіт весняний (*Adonis vernalis* L., 1753) належить до роду Горицвіт (*Adonis* L.), триби Горицвітові (*Adonideae*), підродини Жовтецеві (*Ranunculoideae*), родини Жовтецеві (*Ranunculaceae*), порядку Жовтецевоцвіті (*Ranunculales*), клад Евдикоти (*Eudicots*), Мезангіонасінні (*Mesangiospermae*), Покритонасінні (*Angiosperms*), Судинні рослини (*Tracheophyta*), царства Рослини (*Plantae*).

A. vernalis – європейсько-азійський (європейсько-сибірський) вид, ареал якого із заходу на схід охоплює простір від Піренейського півострова до басейну ріки Лена в Якутії та від острова Голанд у Балтійському морі до Передкавказзя з півночі на південь. Європейська частина ареалу відокремлена від сибірської Уральськими горами, у високогір'ях яких горицвіт весняний відсутній. Диз'юнктивність ареалу *Adonis vernalis* проявляється також у наявності його ізольованих частин поза межами суцільного поширення виду в Європі та у Сибіру [3, 4].

В Україні *A. vernalis* трапляється в усіх регіонах, за винятком Карпат. Найбільше локалітетів виду сконцентровано в Лісостепу (320 місцезнаходжень). У степовій зоні горицвіт звичайний виявлений у 140 місцезнаходженнях, а на Поліссі нараховується лише 17 його локалітетів. Велика кількість місцезнаходжень (близько 150) також відзначена у горах Криму, проте на його рівнинній частині локалітетів виявлено значно менше (біля 20).

На території Тернопільської області *A. vernalis* приурочений до ділянок лучно-степової рослинності. Він зростає на вузьких вершинах останцевих гір та на схилах крутизною 10–45° південної, західної, східної і, зрідка, північної експозицій. Найчастіше трапляється в угрупованнях *Caricetalia humilis* та в інших формаціях, у яких *Carex humilis* виступає співдомінантом. Травостій цих асоціацій дво-триярусний. *A. vernalis* входить до невисокого першого ярусу, а якщо перший ярус більш розвинений, то він входить до другого.

На основі аналізу літературних джерел, гербарних фондів кафедри ботаніка та зоології ТНПУ і власних польових досліджень було встановлено, що лучно-степові угруповання горицвіту весняного добре збереглися на останцевій горі Голиця та горі Могила.

Гора Голиця розташована між селами Куряни і Демня у північній частині Тернопільського району Тернопільської області. Степова рослинність тут приурочена до південного та південно-західного схилів гори Голиці і займає площу 60 га. Лучно-степова рослинність представлена формацією *Cariceta humilis*. Проективне покриття *A. vernalis* – 5–10 %. Гора Голиця перебуває під охороною зі статусом ботанічного заказника загальнодержавного значення.

Гора Могила, яка має вигляд округлого, припіднятого до 100 м над оточуючою місцевістю кургану, розміщена поблизу гори Голиця. Площа гори – 2 га. Її флористичний склад подібний до лучних степів Голиці, хоча й дещо бідніший. Як і на Голиці, тут лучно-степова рослинність представлена формацією *Cariceta humilis*. Проективне покриття *A. vernalis* – 1–5 %. Завдяки значній крутизні схилів (10–20°) рослинність не викошується і не проводиться випас худоби. Перебуває під охороною як ботанічний заказник місцевого значення [1, 2].

Для аналізу ценопопуляцій *A. vernalis* на горі Голиця та горі Могила проводився облік таких вікових груп рослин: ювенільні, віргінільні, іматурні та генеративні. Сенільні особини під час наших польових досліджень не були виявлені. Аналізовані ценопопуляції *A. vernalis* відзначаються повночленними спектрами онтогенетичних станів, що свідчить про стійкі фітоценотичні позиції горицвіту весняного в цьому регіоні. У той же час спостерігаються значні відмінності в кількісному складі особин різних онтогенетичних станів у різних ценопопуляціях. Так, за щільністю та за кількісним складом особин різних онтогенетичних станів різко розрізняються між собою ценопопуляції гори Голиця та гори Могила, які розміщені неподалік одна від одної. Очевидно, це пов'язано із особливостями їх місцезростань. Пологі схили гори Голиця до її заповідання інтенсивно випасались. Худоба розбивала дернини, формуючи мікроніші, сприятливі для розвитку сходів горицвіту. Круті схили гори Могили завжди були недоступними для випасання. У зв'язку з цим її схили значно більше задерновані, аніж схили Голиці, тому тут менше мікроніш, сприятливих для росту і розвитку *A. vernalis*.

Також важливою складовою наших досліджень було встановлення поширення та з'ясування стану популяцій горицвіту весняного у НПП «Дністровський каньйон» та довколишніх територіях.

Так, на території НПП «Дністровський каньйон» нами виявлено 14 популяцій горицвіту весняного: в околицях сіл Устя (урочище Качурівка), Худиківці, Городок (урочище Печеніги), Печорна, Іване-Золоте (урочище Сивулина), Касперівці (урочища Криве і Касіка), Лисичники (урочище Замчище), Кулаківці, Колодрібка (об'єкт ПЗФ «Богданівський степ»), Синьків, Нирків (урочище Червоне), Устечко (урочище Черче) та Хмелева (об'єкт ПЗФ «Хмелівська ділянка»).

Окрім того, на прилеглий до Парку території виявлено 6 місцезростань виду: околиці сіл Голігради (урочище Самотія), Олексинці, Нагоряни (урочище Говди), Нирків (урочище Говоди), Горожанка (урочище Камінь) та в околицях міста Заліщики.

На території НПП «Дністровський каньйон» та його околиць локалітети *A. vernalis* приурочені до відкритих, добре освітлених лучно-степових ділянок та локалізовані на верхніх частинах їх схилів. Цим ділянкам властива значна видова різноманітність, густий і високий травостій з домінуванням тонко-дерновинних злаків. Горицвіт весняний надає перевагу ґрунтам із виходами гіпсів і вапняків. Основним фактором загрози для досліджених популяцій є заростання лучно-степових ділянок деревно-чагарниковою рослинністю, тому для збереження популяцій *A. vernalis* необхідним є забезпечення відповідного менеджменту території Парку та його околиць [1, 2].

Отже, горицвіт весняний є рідкісним видом, що перебуває під охороною різних червоних списків [4–6]. Цей вид має вагоме народногосподарське значення, оскільки є лікарським та декоративним (використовується для створення композицій із низькорослими кущами та для організації альпінаріїв). Для забезпечення належної охорони популяцій *A. vernalis* необхідно взяти під суворий контроль усі його місцезнаходження на території Тернопільської області. Така необхідність пов'язана із поступовою деградацією його популяцій, високим міжнародним природоохоронним статусом цього виду та зростанням *Adonis vernalis* у комплексі з багатьма іншими рідкісними і зникаючими видами рослин, у тому числі, занесених до «Червоної книги України. Рослинний світ (2009)» [4].

Моделювання інтродукційних популяцій *A. vernalis* у штучно створених степових екосистемах є перспективним методом його охорони *ex situ*. Доцільно проводити підсів виду на схилах балок, річкових терасах і перелогах. За деградації природних місцезростань та низької ефективності плантаційного вирощування такі ділянки в подальшому можуть стати основним джерелом отримання лікарської сировини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тетяна Микитюк, Руслан Яворівський, Марія Куриляк. Знахідки горицвіту весняного (*Adonis vernalis*) на території Національного природного парку «Дністровський каньйон» та його околиць. XV з'їзд Українського ботанічного товариства : матер. наук. допов. та повідом. (Івано-Франківськ, 30 верес.–4 жовт. 2024 р.). Одеса : Видавн. дім «Гельветика», 2024. С. 203.
2. Тетяна Микитюк, Руслан Яворівський, Марія Куриляк. Популяції горицвіту весняного (*Adonis vernalis* L.) на території НПП «Дністровський каньйон» та його околиць. Бессерівські природознавчі студії : зб. матер. II Міжнар. наук. конф. (Кременець, 24–25 верес. 2024 р.). Кременець : КОГПА ім. Тараса Шевченка, 2024. С. 51–53.
3. Флора УРСР: в 12 т. / за ред. М. В. Клокова, О. Д. Вісюліної. Київ : Вид-во АН УРСР, 1953. Т. 5. С. 149–151.
4. Червона книга України. Рослинний світ / за ред. акад. НАН України Я. П. Дідуха. Київ : Глобалконсалтинг, 2009. С. 552
5. Bilz M. *Adonis vernalis* (Europe assessment). The IUCN Red List of Threatened Species. 2011: e.T165187A5987545. URL: <https://www.iucnredlist.org/species/165187/5987545> (Last accessed: 19.03.2025).
6. CITES. URL: <https://cites.org/eng/app/appendices.php> (Last accessed: 19.03.2025).

ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

Безпалько Марія
Науковий керівник – доц. Чайковська Ганна

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ПІЗНАННЯ ПРИРОДНОГО ДОВКІЛЛЯ

Пізнання природи виступає вагомим чинником всебічного розвитку учнів молодшого шкільного віку, оскільки забезпечує формування ключових компетентностей, зокрема когнітивної, емоційної та соціальної. Залучення дітей до вивчення природного середовища активізує їхню пізнавальну активність, стимулює розвиток самостійного мислення, розширює уявлення про навколишній світ і сприяє становленню критичного ставлення до дійсності. У контексті теорії когнітивного розвитку, ознайомлення з об'єктами та явищами природи є фундаментальним етапом у засвоєнні базових інтелектуальних операцій, таких як спостереження, аналіз, порівняння та узагальнення. Даний процес сприяє формуванню в учнів здатності встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, усвідомлювати взаємозалежність елементів природного середовища, а також закладає підґрунтя для розвитку критичного мислення. Крім того, пізнання природи виконує важливу роль у морально-ціннісному становленні особистості, адже формує дбайливе ставлення до довкілля, пробуджує емоційну чутливість і сприяє екологічній відповідальності. Як підкреслював В. О. Сухомлинський, пізнання природи є потужним інтелектуальним і духовним ресурсом, що стимулює розвиток пізнавального інтересу, спостережливості, ініціативності та мислительних здібностей дитини, забезпечуючи гармонійне поєднання чуттєвого досвіду з логіко-розумовою діяльністю.

Проблему формування мотивації до пізнання природного довкілля в учнів початкової школи досліджували українські науковці, зокрема В.О. Сухомлинський, І. Я. Лернер, Г. М. Нікітін, Н. Дижіна та Т. І. Шамова. Вченими було встановлено, що учням початкової школи властива природна потреба активно пізнавати навколишнє середовище через безпосередню взаємодію з ним, що сприяє глибшому усвідомленню природних явищ, розвитку особистісної рефлексії та формуванню свідомого ставлення до власних дій у контексті взаємодії з природою. Попри значну увагу до цієї проблеми, актуальність теми залишається високою через необхідність оновлення педагогічних підходів, які відповідають сучасним умовам освіти.

Метою статті є дослідження педагогічних умов, які сприяють формуванню мотивації в учнів початкової школи до пізнання природного довкілля.

На основі аналізу наукових джерел встановлено, що формування мотивації до пізнання природного довкілля в учнів молодшого шкільного віку відбувається під впливом цілеспрямовано створених педагогічних умов. Одним із ключових чинників є інтеграція дослідницької діяльності в освітній процес, зокрема в межах вивчення природознавчих

дисциплін. Організація освітнього середовища, орієнтованого на активне дослідження природних об'єктів шляхом спостереження, експериментування та виконання практико-орієнтованих завдань, забезпечує можливості для самостійного відкриття учнями закономірностей природних явищ, сприяє розвитку аналітичного мислення та навичок наукового пізнання.

Погоджуємося з позицією науковців, які наголошують, що залучення учнів до природничо-дослідницької діяльності активізує їхню пізнавальну допитливість, сприяє розвитку спостережливості, логічного мислення та здатності до самостійного аналізу отриманої інформації [2].

Педагогічна діяльність учителя має бути спрямована на створення умов для безпосередньої взаємодії учнів з об'єктами природи, що передбачає організацію експериментальної діяльності, формулювання гіпотез і перевірку припущень. Такий підхід сприяє не лише засвоєнню емпіричних фактів, але й розвитку в учнів здатності встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між явищами навколишнього світу.

Застосування активних методів навчання є однією з провідних педагогічних умов формування мотивації до пізнання природи в учнів початкової школи. До таких методів належать інтерактивні технології, проєктна діяльність та ігрові технології, які стимулюють пізнавальний інтерес, активізують навчальну діяльність та забезпечують високий рівень залучення дитини до освітнього процесу.

Інтерактивні методи сприяють розвитку комунікативних навичок, критичного мислення та здатності до взаємодії. За словами Н. Дижіної, вони створюють умови для активного пізнання та самостійного пошуку рішень [1]. Проєктна діяльність розвиває когнітивні навички, творчість і самостійність, а також сприяє командній взаємодії. Ігрові методи, що відповідають віковим особливостям молодших школярів, забезпечують емоційну включеність у навчання, формують уяву та творчі здібності, а також сприяють стійкому інтересу до природи.

Ще однією важливою педагогічною умовою для формування мотивації у молодших школярів до пізнання природи є використання міждисциплінарних зв'язків у навчанні. Ця умова передбачає інтеграцію природничих наук із іншими предметами, такими як математика, мистецтво, література, що дозволяє дітям бачити природу в різних аспектах і під різними кутами зору.

Застосування міждисциплінарних зв'язків дає можливість створити цілісне уявлення про природу і сприяє розвитку пізнавального інтересу учнів до навколишнього середовища. Наприклад, вивчення природних явищ може бути поєднане з вивченням математичних понять, таких як вимірювання часу, температури, довжини тощо, або з вивченням художніх зображень природи, що дозволяє створювати міжпредметні зв'язки та розвивати в учнів комплексні навички.

Згідно з науковими дослідженнями, міждисциплінарний підхід сприяє формуванню в дітей системного мислення, яке допомагає зрозуміти, як різні природні явища взаємопов'язані

між собою та з іншими сферами знань [3]. Крім того, використання таких методів дозволяє активізувати пізнавальний процес, оскільки діти бачать прямий зв'язок між теоретичними знаннями і практичним застосуванням цих знань у різних сферах діяльності.

Розвиток емоційної прив'язаності до природи є однією з ключових педагогічних умов формування мотивації у молодших школярів до пізнання природи. Цей процес сприяє не лише формуванню у дітей позитивного ставлення до навколишнього середовища, але й розвитку їхнього емоційного інтелекту, що є важливим аспектом загального психічного розвитку. Емоційна прив'язаність до природи стимулює інтерес до пізнання природних явищ, сприяє більш глибокому засвоєнню знань і розвитку стійкої пізнавальної мотивації.

Емоційна прив'язаність до природи визначається як сукупність емоційних зв'язків і переживань дитини щодо природних об'єктів і явищ. Вона формує у школярів почуття радості і задоволення від взаємодії з природою, що має безпосередній вплив на розвиток їхнього інтересу до її вивчення. Важливим аспектом є створення умов для дітей, які дозволяють їм активно взаємодіяти з природним середовищем, спостерігати за його змінами і розвивати свою чутливість до природних явищ. Це можна досягнути через організацію прогулянок на природі, екскурсій, спостережень за тваринами і рослинами, а також через виконання дослідницьких завдань, що допомагають учням відкривати нові аспекти природи [4].

Отже, формування мотивації у молодших школярів до пізнання природи є важливим завданням педагогічного процесу, яке безпосередньо впливає на розвиток пізнавальної активності, критичного мислення, емоційної чутливості та відповідального ставлення до довкілля. Педагогічні умови, зокрема інтеграція дослідницької діяльності, використання активних методів навчання, використання міжпредметних зв'язків та розвиток емоційної прив'язаності до природи, забезпечують ефективне формування мотивації учнів і сприяють їх всебічному розвитку. Створення сприятливих умов для активного дослідження природи є необхідним для досягнення позитивних результатів у навчанні та вихованні дітей, формуючи у них не лише знання, а й ціннісні орієнтації на довкілля.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дижина Н. А. Розвиток пізнавальних інтересів учнів молодших класів шляхом використання інтерактивних методів навчання. Таврійський вісник освіти. 2017. № 1. С. 193–200.
2. Крамаренко А. М., Міщенко М. О. Навчально-пізнавальна діяльність молодших школярів в процесі навчання природознавства. In The XII International Science Conference «Topical tendencies of science and practice», December 07–10, 2021, Edmonton, Canada. 601 p. (p. 346).
3. Кузьма-Качур М., Горват М. Реалізація міжпредметної інтеграції змісту навчання при вивченні курсу «Я досліджую світ». Професійно-педагогічні та компаративні дослідження в освіті. 2024. С. 360–377.
4. Шевчук К., Тирон О. Особливості розвитку у молодших школярів ціннісного ставлення до природи. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. 2021. № 3. С. 170–179.

ПАРТНЕРСТВО ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА СІМ'Ї У ФОРМУВАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

У сучасних умовах глобальної екологічної кризи та зростаючого антропогенного навантаження на довкілля питання екологічного виховання дітей раннього віку набуває стратегічного значення. Саме дошкільний вік є сенситивним періодом для формування екологічної компетентності, що охоплює систему знань, ціннісних орієнтацій і поведінкових моделей, спрямованих на усвідомлення взаємозв'язку людини та природи, відповідальне ставлення до довкілля та активну природоохоронну діяльність.

Формування екологічної компетентності старших дошкільників є неможливим без цілеспрямованої взаємодії між закладом дошкільної освіти (далі – ЗДО) та родиною, оскільки саме сім'я закладає фундамент екологічного світогляду дитини, визначає її ставлення до природи та стиль взаємодії з навколишнім середовищем. Дослідження в галузі екологічної педагогіки свідчать, що ефективність екологічного виховання значно зростає за умови активного залучення батьків до цього процесу, підвищення їхньої екологічної культури, усвідомлення особистої відповідальності за формування у дитини природоохоронної мотивації [2, 3].

Натомість недостатній рівень екологічної освіченості батьків, фрагментарність екологічного виховання в родинному середовищі, а також недостатня інтеграція сімейного та дошкільного виховного простору можуть зумовлювати формування у дітей споживацького ставлення до природи, відсутність стійких ціннісних орієнтацій щодо збереження довкілля та низьку екологічну активність [4]. Це, у свою чергу, актуалізує необхідність посилення партнерської взаємодії між ЗДО та сім'єю, розширення форм і методів їхньої співпраці, що передбачає системне педагогічне просвітництво батьків, залучення їх до екологічних ініціатив та інтеграцію сімейного досвіду у виховний процес.

Метою статті є обґрунтування сучасних підходів до партнерства між ЗДО та родиною у процесі формування екологічної компетентності старших дошкільників.

Проблема екологічного виховання дошкільників та взаємодії ЗДО з родиною у цьому процесі досліджувалася вітчизняними та зарубіжними науковцями. Значний внесок у розвиток теорії екологічної освіти зробили О. Кононко, Л. Крисюк, Н. Малярчук, Т. Шамова, які розглядали питання формування екологічної культури дітей дошкільного віку через інтеграцію природничих знань, практичної діяльності та емоційно-ціннісного ставлення до природи. О. Біда, Н. Гавриш, Т. Поніманська, О. Савченко акцентували увагу на значенні партнерської взаємодії між закладом освіти та сім'єю у формуванні екологічної свідомості дитини, підкреслюючи важливість спільних природоохоронних заходів, родинних екологічних традицій та системного педагогічного просвітництва батьків.

Таким чином, науковці одностайно наголошують, що екологічна освіта дітей дошкільного віку має ґрунтуватися на тісній єдності впливів освітнього середовища ЗДО та родини [1]. Це, у свою чергу, вимагає розроблення ефективних механізмів партнерської взаємодії між педагогами та батьками. Одним із ключових аспектів цього процесу є обґрунтування необхідності урізноманітнення форм співпраці, а також чіткого визначення ролі вихователя, рівня його професійної компетентності та здатності до налагодження конструктивного діалогу з сім'єю.

З огляду на викладене, нами була розроблена модель партнерської взаємодії між ЗДО та сім'єю, спрямована на формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку. Модель базується на ідеях співпраці, відкритої комунікації та активної участі батьків в освітньому процесі. Вона передбачає реалізацію низки взаємопов'язаних напрямів діяльності та інтегрує сучасні форми взаємодії між учасниками освітнього процесу, що забезпечує цілісне та системне формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Перший етап передбачав інформаційно-просвітницьке залучення батьків з метою підвищення їхньої обізнаності щодо актуальності та значущості екологічного виховання в умовах викликів сучасного суспільства. З цією метою було застосовано як традиційні, так і цифрові формати комунікації: організовано вебінари, відеолекції, інтерактивні онлайн-зустрічі за участі фахівців у сфері екології, педагогіки та психології; створено добірку рекомендацій, пізнавальних відео, інтерактивних ігор, книг і мультфільмів екологічного змісту.

Другий етап був присвячений організації спільної проєктної та практико-орієнтованої діяльності дітей, педагогів і батьків, яка була спрямована не лише на засвоєння екологічних знань, а й на формування практичних навичок екологічно доцільної поведінки. Ефективними формами цієї діяльності стало проведення родинних еко-квестів, акції «Сортуй – рятуй!», конкурсу аплікацій з природного матеріалу, а також створення відеоісторій про родинні екологічні звички. Цікавою для учасників освітнього процесу стала практика організації еко-городів як на території ЗДО, так і в домашніх умовах, з подальшим обміном фото- та відеозвітами. Важливу роль відіграли також еко-майстерні у змішаному форматі, під час яких родини виготовляли корисні речі з вторинної сировини, що розвивало не лише творчі, а й екологічні вміння дітей.

Третій етап передбачав налагодження систематичної двосторонньої комунікації та зворотного зв'язку між родинами та ЗДО. З цією метою було запроваджено використання цифрових інструментів, зокрема мобільних додатків і чат-ботів для оперативного інформування, реєстрації на заходи, збирання відгуків; впроваджено «батьківські години» у форматі відеозустрічей; здійснювалося анкетування за допомогою Google Forms та організовувалися онлайн-опитування щодо актуальних питань виховання та екологічної просвіти. Такий підхід забезпечив злагоджену співпрацю всіх учасників освітнього процесу, підвищив рівень педагогічної культури батьків і сприяв посиленню мотивації дошкільників до екологічно відповідальної поведінки.

Завдяки такому багатокомпонентному підходу була створена ефективна комунікаційна система, що забезпечила активне залучення батьків до формування екологічної компетентності дітей та зміцнення єдиного виховного простору «дитина – сім'я – педагог».

У процесі реалізації розробленої моделі взаємодії ЗДО та сім'ї, ми провели експериментальне дослідження, метою якого було визначення рівня екологічної компетентності старших дошкільників.

Експериментальний етап дослідження передбачав діагностику рівня екологічної компетентності дітей на початковому етапі. Для цього ми використали спеціально розроблені анкети та методики спостереження, які дозволили оцінити знання дітей про природу, розуміння основних екологічних проблем, а також рівень сформованості вміння здійснювати елементарні природоохоронні дії. Визначався також рівень мотивації дітей до участі в екологічних заходах та їх здатність до співпраці з іншими.

Після впровадження експериментальної методики, що включала організацію спільної діяльності педагогів, батьків та дітей в рамках запропонованої експериментальної методики, ми знову провели аналогічне тестування для оцінки змін у рівні екологічної компетентності дітей.

У результаті проведеного експериментального дослідження було підтверджено ефективність розробленої методики взаємодії між ЗДО та сім'єю в процесі формування екологічної компетентності старших дошкільників. Порівняння результатів до і після впровадження експериментальної методики показало значне покращення рівня екологічної компетентності у дітей експериментальної групи. Так, після впровадження методики кількість дітей з високим рівнем екологічної компетентності зріс з 46,15% до 61,54%, а кількість дітей з низьким рівнем знизилася з 19,23% до 11,54%. Водночас у контрольній групі зміни були менш вираженими, що свідчить про вищу ефективність застосованого підходу.

Отже, отримані результати підтверджують необхідність розвитку та впровадження комплексних підходів до формування екологічної компетентності у дошкільників, які включають активну співпрацю педагогів та батьків. Така взаємодія не лише покращує екологічну свідомість дітей, але й сприяє розвитку відповідального ставлення до природи у майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабюк Й. Т. Формування екологічної культури дошкільників на основі взаємодії закладу дошкільної освіти та сім'ї. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. 2022. Вип. 21. С. 130–131.
2. Некипіла Н. Взаємодія закладу дошкільної освіти та сім'ї як фактор успішного формування екологічної компетентності старших дошкільників. Освіта для XXI століття: виклики, проблеми, перспективи: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (12–13 листопада 2020 року, м. Суми). Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. 447 с.
3. Чернявська М. В. Теоретичні засади партнерської взаємодії закладу дошкільної освіти та батьків. Соціокультурні та психолого-педагогічні аспекти організації освітньо-розвиткового простору в сучасному закладі освіти: матеріали Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф., Харків, 23 трав. 2023 р. Харків, 2023. С. 449–451.
4. Ющенко Л. Сучасні форми взаємодії закладу дошкільної освіти і сім'ї у векторі професійного зростання вихователя. *Preschool Education: Global Trends*. 2022. № 2. С. 209–226.

ДОСЛІДНИЦЬКО-ПОШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ДОШКІЛЬНИКІВ У ПРИРОДІ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Сучасний світ стикається з масштабними екологічними викликами, які потребують не лише науково-технічних рішень, а й глибоких змін у світогляді та поведінкових установках людини. Формування екологічної культури є однією з ключових умов забезпечення гармонійного співіснування суспільства й природи, що зумовлює необхідність інтеграції екологічного виховання на всіх рівнях освіти, починаючи з дошкільного віку. Саме в цей період відбувається становлення основних моделей взаємодії дитини з навколишнім середовищем, закладається фундамент майбутнього відповідального ставлення до природи.

У дошкільному віці світосприйняття дитини ґрунтується на чуттєвому досвіді, безпосередньому емоційному контакті з природою та активному практичному пізнанні. Традиційні вербальні методи екологічного виховання, що передбачають лише пояснення та демонстрацію, виявляються недостатньо ефективними. Натомість дослідницько-пошукова діяльність у природному середовищі дозволяє дітям не лише спостерігати, а й самостійно відкривати закономірності навколишнього світу, що сприяє глибшому розумінню природних процесів і формуванню ціннісного ставлення до них [5].

Метою статті є обґрунтування педагогічних умов реалізації дослідницько-пошукової діяльності дошкільників у природному середовищі як дієвого засобу формування екологічної культури дітей.

Дослідження українських науковців (І. Артеменко, Г. Балл, В. Бочарової, Л. Дорошенко, Н. Гавриш, О. Вашуленко, Т. Корнієнко, О. Котляренко, Л. Карамушки, Т. Піроженко, С. Савченко, Н. Трофименко, Н. Яриш тощо) засвідчують, що систематичне залучення дошкільників до дослідницько-пошукової діяльності у природному середовищі є важливим чинником екологічного виховання. Такий підхід не лише сприяє усвідомленню дитиною природних закономірностей, а й допомагає виробляти поведінкові моделі, орієнтовані на збереження довкілля [3]. З огляду на особливості когнітивного розвитку дошкільників, саме експериментально-дослідницька діяльність відіграє ключову роль у формуванні екологічної культури дітей дошкільного віку.

Наукові дослідження свідчать, що активне залучення дітей до практичного пізнання навколишнього світу виступає потужним чинником розвитку природної допитливості, формування навичок аналітичного мислення та здатності до самостійного узагальнення емпіричних даних. Як зазначає Л. Присяжнюк, інтеграція пошуково-дослідницьких методів у зміст дошкільної освіти не лише сприяє поглибленню знань дітей про природу, а й забезпечує ефективне підґрунтя для формування свідомого й ціннісного ставлення до навколишнього середовища [6]. У цьому контексті В. Волкова та І. Алексюк підкреслюють, що поєднання дослідницької діяльності з інтерактивними підходами створює оптимальні умови для розвитку

в дошкільників внутрішньої мотивації до екологічно відповідальної поведінки [1]. Особистісне осмислення закономірностей функціонування природних екосистем, у свою чергу, слугує основою для формування елементів екологічної культури, що є ключовою передумовою свідомого та відповідального ставлення дитини дошкільного віку до довкілля [5].

Формування екологічної культури дітей дошкільного віку в процесі дослідницько-пошукової діяльності вимагає цілеспрямованого створення комплексу педагогічних умов, які виступають системними чинниками забезпечення результативності освітнього впливу. До ключових з-поміж них належать умови, що сприяють оптимізації процесу екологічного виховання в природному середовищі, а саме:

1. Створення розвивального предметно-просторового середовища, наближеного до природного.

Відповідно до концептуальних підходів Т. Ісаєвої, ефективне розвивальне середовище у закладі дошкільної освіти має бути спрямованим на стимулювання природної активності дитини, її самостійної пізнавальної діяльності, дослідницьких ініціатив та взаємодії з об'єктами довкілля. Авторка підкреслює, що якісне розвивальне середовище повинно бути організоване так, аби діти мали змогу спостерігати природні явища, проводити порівняння, формулювати припущення, експериментувати та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між об'єктами і явищами навколишнього світу [2].

Ключову роль у цьому процесі відіграє не лише наявність у середовищі натуральних матеріалів, живих рослин і тварин, але й педагогічно доцільне структурування простору, яке забезпечує максимальну включеність дітей у сенсорну, практичну та інтелектуальну взаємодію з природою. Таке середовище виступає джерелом сенсорного досвіду, платформою для набуття емпіричних знань, а також основою для особистісного осмислення екологічної реальності, що, своєю чергою, сприяє становленню елементів екологічної культури у дошкільному віці.

2. Застосування інтегрованих методів пізнання природи.

Інтеграція дослідницько-пошукової діяльності з іншими видами дитячої активності (ігровою, художньою, мовленнєвою, трудовою) дає змогу урізноманітнити форми пізнання й забезпечити емоційне залучення дитини. На думку К. Крутій та С. Ломакович, саме емоційно-практичне засвоєння екологічного досвіду є базою для формування цілісного сприйняття природи, що має не лише когнітивний, а й морально-етичний вимір [4]. Інтегрований підхід дає можливість дитині бачити екологічні явища у взаємозв'язках, відкривати для себе закономірності живої і неживої природи у творчій і доступній формі.

3. Цілеспрямоване педагогічне керівництво дитячою дослідницькою активністю.

Дослідницько-пошукова діяльність у дошкільному віці потребує системного супроводу з боку педагога, який виконує роль координатора, радника, співучасника у спільному пошуку істини. Як зазначають науковці, педагог має створювати умови для виникнення проблемних ситуацій, формувати здатність до гіпотетичного мислення, сприяти усвідомленню причинно-наслідкових зв'язків, а не просто передавати готову інформацію [6]. Методичний супровід має

бути ненав'язливим, але водночас орієнтованим на розвиток інтелектуальних умінь дитини: ставити запитання, аналізувати спостереження, робити висновки та перевіряти гіпотези.

4. Налагодження партнерської взаємодії між учасниками освітнього процесу.

Ефективність дослідницько-пошукової діяльності підвищується за умов тісної співпраці між педагогами, дітьми та батьками. Залучення сім'ї до екологічного виховання створює єдиний виховний простір, у якому дитина отримує узгоджені уявлення про природу, правила взаємодії з нею та ціннісні орієнтири щодо збереження довкілля. Активна участь батьків у екологічних заходах, спільних спостереженнях, природоохоронній діяльності дозволяє дітям краще усвідомити цінність природи та перейняти відповідні моделі поведінки.

5. Формування мотиваційно-ціннісного ставлення до природи.

У процесі дослідницької діяльності важливо акцентувати увагу не лише на когнітивному аспекті, а й на формуванні емоційно-ціннісного ставлення до природи. Як підкреслює В. Волкова, саме емоційне переживання краси природи, усвідомлення її унікальності виступають внутрішнім рушієм для виникнення особистої відповідальності за її стан [1]. Розвиток емпатії до живих істот, переживання за стан довкілля та відчуття особистої причетності до його збереження – основа екологічної культури дошкільника.

Отже, формування екологічної культури дітей дошкільного віку через дослідницько-пошукову діяльність у природному середовищі є ефективним засобом виховання екологічно свідомої особистості, здатної до відповідального ставлення до природи. Залучення дітей до безпосереднього пізнання навколишнього світу сприяє розвитку їхньої природної допитливості, критичного мислення, вміння аналізувати та робити самостійні висновки. Створення відповідних педагогічних умов – таких як розвивальне предметно-просторове середовище, інтеграція пошукових методів у зміст освітнього процесу, підтримка ініціативності дитини, а також активна взаємодія з природними об'єктами – забезпечує не лише збагачення емпіричного досвіду, а й сприяє формуванню ціннісного ставлення до довкілля.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волкова В. А., Алексюк І. Ю. Результати експериментального дослідження екологічного виховання дошкільників у процесі дослідницької діяльності. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2017. № 53. С. 102–108.
2. Ісаєва Т. М. Предметно-просторове середовище як чинник розвитку дошкільника. Дошкільне виховання. 2013. № 7. С. 12–15.
3. Карапузова І., Бурсова С. Дитяче експериментування: реалії та перспективи. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2016. № 9. С. 39–49.
4. Крутій К.Л., Ломакович С. А. Формування природничо-наукових знань у дітей середнього дошкільного віку засобами експериментування в природі. The XVI International Scientific and Practical Conference «Innovative trends of science and practice, tasks and ways to solve them», April 26–29, 2022, Athens, Greece. p. 487–492.
5. Пасічник С. О., Жирова О. О. Теоретико-методичні аспекти проблеми організації пошуково-дослідницької діяльності дітей дошкільного віку. Інноваційні практики наукової освіти : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 11–16 грудня 2024 року). Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України. 2024. С. 686–695.
6. Присяжнюк Л. А. Організація дослідницької діяльності дошкільників у контексті екологізації освітнього середовища ДНЗ. Імідж сучасного педагога. 2015. № 6. С. 28–30.

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

У сучасному суспільстві, яке характеризується високою динамікою змін, посиленням інформаційного навантаження та підвищенням рівня стресу, питання формування навичок здорового способу життя у здобувачів початкової освіти набуває особливої важливості. Зокрема, акцент на ментальному здоров'ї дітей є надзвичайно важливим, оскільки в молодшому шкільному віці закладаються основи емоційного благополуччя, соціальних навичок та ставлення до себе й оточення. Саме тому педагогічний процес має включати не тільки фізичне, але й психоемоційне здоров'я, що вимагає цілеспрямованого впливу для формування у дітей відповідального ставлення до власного психічного стану.

Формування здоров'язбережувальної компетентності, що включає емоційну та психологічну складові, є одним із пріоритетних напрямів Нової української школи, яка передбачає інтеграцію змісту здорового способу життя в освітній процес. Важливо, щоб педагогічна система сприяла розвитку не лише фізичних, а й ментальних навичок у дітей. Особливо важливо формувати у молодших школярів здатність до емоційної саморегуляції, вміння справлятися зі стресом та конфліктами, а також підвищувати рівень самооцінки та психічного благополуччя. Виховання в дітей навичок управління емоціями та збереження психоемоційного здоров'я повинно стати невід'ємною частиною навчального процесу.

Систематичне залучення дітей до рухової активності, формування позитивного емоційного стану, розвитку психологічної стійкості та емоційного благополуччя має здійснюватися комплексно та послідовно, з урахуванням вікових та психофізіологічних особливостей молодших школярів. Врахування емоційних потреб дітей, зокрема навчання їх ефективним способам зниження стресу та тривоги, є необхідною умовою для розвитку здорової особистості.

Проблема формування навичок здорового способу життя, орієнтованих на ментальне здоров'я, у молодших школярів є предметом досліджень багатьох науковців, серед яких Л. Даниленко, Н. Мірошніченко, І. Руденко, М. Стельмах, О. Федоренко та інші. Однак, незважаючи на значну кількість досліджень, проблема підтримки ментального здоров'я дітей залишається надзвичайно актуальною через низку факторів, зокрема через вплив сучасних соціальних викликів, таких як війна, що має глибокі наслідки для психоемоційного стану дітей, а також через постійне зростання інформаційного навантаження та зниження фізичної активності.

Метою статті є дослідження методів формування навичок здорового способу життя у здобувачів початкової освіти, орієнтованих на розвиток ментального здоров'я.

Для досягнення цієї мети необхідно чітко визначити зміст базових понять, зокрема «здоровий спосіб життя», «навички здорового способу життя» та «навички здорового способу

життя, орієнтовані на ментальне здоров'я». У педагогічній та психологічній літературі поняття «здоровий спосіб життя» трактується як система поведінкових звичок, установок, знань і практичних дій, спрямованих на збереження, зміцнення та відновлення здоров'я, що охоплює фізичний, психічний, соціальний і духовний аспекти благополуччя дитини. Поняття «навички здорового способу життя» включає сформовані, стійкі дії та поведінкові моделі, які дитина засвоює в процесі виховання та навчання, і до яких належать дотримання гігієнічних норм, режиму дня, активної фізичної діяльності, здорового харчування, безпечної поведінки та емоційного саморегулювання. Поняття «навички здорового способу життя, орієнтовані на ментальне здоров'я», охоплює такі аспекти, як розвиток емоційної стійкості, здатність до саморегуляції, формування позитивного мислення, навички подолання стресу, а також уміння справлятися з тривогою та іншими емоційними труднощами, що можуть виникати у дітей через зовнішні чинники, такі як соціальні або родинні проблеми, а також травматичні переживання, пов'язані з війною та іншими кризовими ситуаціями.

Формування навичок здорового способу життя, орієнтованих на ментальне здоров'я, у здобувачів початкової освіти має надзвичайно важливе значення, оскільки цей віковий період є критичним для закладання основ емоційної стійкості, соціальної адаптації та загального здоров'я дитини. У сучасних умовах, коли діти стикаються з різноманітними стресовими факторами, такими як інформаційне перевантаження, соціальні та сімейні труднощі, а також вплив кризових ситуацій, включаючи воєнні дії, необхідність навчити їх ефективно справлятися з емоційними труднощами стає пріоритетною. Систематична робота з формування таких навичок допомагає дітям не лише зберегти психоемоційне здоров'я, а й розвивати здатність до саморегуляції та підтримувати загальне благополуччя.

Одним із ефективних методів формування навичок здорового способу життя, орієнтованих на ментальне здоров'я, є метод емоційно-ціннісного ставлення, що сприяє розвитку у дітей позитивного ставлення до свого психічного стану. Створення емоційно сприятливого клімату в класі є важливим етапом цього процесу. Згідно з дослідженнями Н. Мирошніченко [1], відкрите обговорення емоцій через групові бесіди чи індивідуальні консультації сприяє розвитку емоційної грамотності учнів. Важливу роль у цьому процесі відіграють казки та художні твори, що дають можливість дітям осмислювати свої переживання через наративи. Педагоги також використовують різноманітні ігри та вправи, що дозволяють дітям вчитися розпізнавати свої емоції та знаходити шляхи їх контролю.

Метод арт-терапії є ще одним ефективним інструментом для підтримки ментального здоров'я дітей молодшого шкільного віку. Через творчість діти можуть виражати свої емоції та переживання, що дозволяє зменшити рівень тривожності і розвинути позитивне ставлення до навколишнього світу. Згідно з сучасними дослідженнями, заняття мистецтвом, такі як малювання, ліпка або створення колажів, сприяють розвитку емоційного самовираження та підтримують психоемоційний баланс дітей. Окрім цього, музичні заняття також є важливою

складовою, оскільки вони допомагають відновлювати внутрішню гармонію та знижувати рівень стресу [4].

Метод релаксації та медитації є потужним інструментом для зниження рівня стресу і тривожності, як показує досвід педагогів. Практики глибокого дихання, медитації та періоди тиші в класі, що дають дітям можливість розслабитись і відновити емоційну рівновагу, сприяють ефективному управлінню емоційним станом. За словами М. Стельмаха, регулярне впровадження таких вправ в освітній процес допомагає дітям зменшити рівень тривожності та покращити їх загальне психоемоційне самопочуття [2].

Особливе місце серед методів формування ментального здоров'я займає метод соціально-емоційного навчання (SEL). Цей підхід допомагає дітям розпізнавати, виражати та регулювати свої емоції, а також будувати здорові стосунки з іншими людьми. Програми соціально-емоційного навчання розвивають емоційну грамотність, навчання співчуття, підвищення самооцінки та здатності до саморегуляції. Як зазначає О. Федоренко, впровадження таких програм не лише покращує психоемоційний стан дітей, але й формує в них навички ефективної комунікації та вирішення конфліктів [3].

Також важливим є метод позитивного підкріплення та підтримки. Створення атмосфери підтримки та визнання досягнень дітей має значний вплив на їх емоційне благополуччя. Заохочення позитивних вчинків, турботи про своє здоров'я та співпраці з однокласниками сприяє розвитку впевненості в собі та покращенню загального емоційного стану. Такий підхід дозволяє дітям відчувати свою значущість та розвиває їхні соціальні навички [1].

Не менш важливим є метод інтеграції фізичних вправ з підтримкою ментального здоров'я. Фізична активність не лише покращує фізичне здоров'я, а й є важливим інструментом для зниження стресу та підтримки психоемоційного благополуччя. Рухливі ігри та заняття спортом знижують рівень тривожності, покращують настрій і зміцнюють впевненість дітей. Фізичні вправи активують механізми, що сприяють зниженню стресу та покращенню загального психоемоційного стану дитини.

Не менш важливим методом є розвиток позитивного мислення та оптимізму. Діти, які вчаться дивитися на життя через призму позитиву, краще справляються з труднощами і мають більш високий рівень ментального здоров'я. Важливо навчити їх знаходити позитивні моменти навіть у складних ситуаціях і розглядати труднощі як можливості для росту та розвитку. Як зазначає М. Стельмах, виховання оптимізму допомагає дітям долати труднощі та зберігати внутрішній баланс навіть у стресових умовах [2].

Таким чином, комплексний підхід до формування навичок здорового способу життя, орієнтованих на ментальне здоров'я, є важливим для розвитку дітей. Використання методів емоційно-ціннісного ставлення, арт-терапії, релаксації, соціально-емоційного навчання, позитивного підкріплення, фізичних вправ і розвитку позитивного мислення не лише покращує психоемоційний стан дітей, але й забезпечує їх гармонійний розвиток у складному соціальному

середовищі. Всі ці методи взаємодоповнюють один одного, створюючи міцний фундамент для збереження психоемоційного здоров'я дітей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мирошніченко Н. Розвиток емоційної грамотності у дітей через групові та індивідуальні бесіди. Педагогічний процес: теорія і практика. 2020. № 24(2). С. 77–83.
2. Стельмах М. Медитація та релаксація: методи для розвитку психоемоційного здоров'я школярів. Психологічний журнал. 2016. № 21(1). С. 12–18.
3. Федоренко Н. Соціально-емоційне навчання у початковій школі: методи та практики. Наукові студії в галузі освіти. 2021. №19(3). С. 56–63.
4. Шрагіна Л. І., Довганчина К. Ю. Корекційний потенціал методу арттерапії в подоланні страхів у дітей молодшого шкільного віку. Ментальне здоров'я. 2024. № 3. С. 79–82.

Хмельницька Марія

Науковий керівник – доц. Грушко Валерій

СОЦІАЛЬНА НЕРІВНІСТЬ, БІДНІСТЬ ЯК ВИКЛИКИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті досліджено проблему соціальної нерівності та її вплив на поширення бідності. Розкрито причини, які зумовлюють розвиток соціальних контрастів та їх негативний вплив на суспільство. Окреслені негативні тенденції у сучасному світі, які породжені бідністю і наростанням соціальних контрастів. Проаналізовано динаміку поширення бідності у світі та визначено фактори які вирішальним чином впливають на розповсюдження цього негативного явища. Встановлено зв'язок між рівнем бідності та розвитком деструктивних процесів у суспільстві. Визначені шляхи і способи боротьби з бідністю, які вже на попередніх етапах розвитку суспільства забезпечували досягнення позитивних результатів. Проведений аналіз альтернативних методів подолання бідності у сучасному світі та зниження соціальних контрастів, які з соціально-економічним розвитком суспільства набирають все більших масштабів.

Ключові слова: бідність, соціальна нерівність, соціальна піраміда, природні ресурси, дохід.

Постановка проблеми. Бідність є однією з найгостріших проблем світу, яка супроводжує людство практично протягом усієї його історії. Бідність це не просто обмежені матеріальні можливості виживання людей, але водночас і їх потрапляння у стан безпросвітності й неможливості їм вибратись протягом багатьох поколінь зі стану перебування на межі життя і смерті. У зв'язку з чим постає необхідність виявлення коріння цієї гострої проблеми, визначення причини розвитку соціальної нерівності, яка врешті решт стає причиною розповсюдження бідності.

У статті проаналізовано: причини виникнення і розповсюдження бідності; геоеконімічне становище у світі різних країн та рівень забезпеченості різних груп суспільства всередині держав з відмінними системами розподілу виробленого багатства; соціальні контрасти та відносність бідності в країнах з різним рівнем соціально-економічного розвитку; методи та шляхи подолання бідності населення та скорочення соціальної нерівності.

Метою даної статті є розкриття причин поширення бідності й наростання соціальної нерівності, а також визначення шляхів подолання однієї з найгостріших проблем людства на основі вже одержаного в останні десятиліття позитивного досвіду окремих соціально успішних країн.

Виклад основного матеріалу. Зараз у 10 найбагатших людей сучасності сумарні статки складають трохи більше економіки таких країн як Норвегія та Австрія. При цьому близько 700 млн людей живуть за межею бідності. Світ давно розв'язав питання рабства і феодалізму, але нерівність тільки збільшилась. Всього лише близько 1% населення володіє практично половиною багатств світу. Кожна людина яка входить в цей 1% найвищої ланки в економічній піраміді розподілу доходів, заробляє в рік понад 1 млн доларів, поки половина людей на планеті закривають свої потреби з 1% економічного «пирога». Тобто, всього лише 1% світових багатств належать половині населення, тоді як 1% населенню, із вищої ланки економічної піраміді доходів, належить половина світових багатств.

До XVIII століття головним джерелом багатства і відповідно доходів, була земля. Вона належала певній привілейованій групі осіб. Основну масу населення складали селяни, які працювали на чужій землі та виживали на те що їм дасть власник землі на якій вони працювали. Але з початком XIX століття світ почав змінюватися. Поява нових технологій, розвиток торгівлі та кредитів, падіння феодалізму, збільшення населення, ряд промислових революцій радикальним чином змінили ситуацію у світі. Для нових галузей економіки, потрібне було паливо, яке знайшли у менш розвинутих частинах світу. Користуючись своїм військовими й технологічними перевагами, ряд країн захоплювали контроль над ресурсами в Азії, Африці та Америці. Озброївшись передовими технологіями новоутворені метрополії стали викачувати із захоплених ними територій природні багатства, корисні копалини, дорогоцінні метали, коштовне каміння, вивозити каву, тютюн, пшеницю, бавовну та іншу продукцію яка приносила значний зиск. Використовуючи дешеву робочу силу колонізованих земель, збуваючи свою продукцію у підконтрольних їм територіях, метрополії стрімко багатіли. Кожна метрополія використовувала свої методи збагачення. Особливих успіхів у нагромадженні багатства досягла Велика Британія - світовий економічний лідер XVIII-XIX ст. Найбільше доходів Велика Британія отримувала від діяльності Британської Ост-Індійської компанії, яка захопила монопольний контроль торгівлі з країнами Ост-Індії та Китаєм. Разом з цим з колонізованої британцями Індії вони протягом тривалого часу вивозили значні запаси сировини. Зручне географічне положення Індії та величезне населення, яке поступалось за дешевизною робочої сили лише Африці, робило цю країну найціннішим володінням у світі. У XX ст. на Землі відбувся демографічний вибух, відчутно негативно вплинувши на рівень бідності на планеті, особливо в найвідсталіших країнах. Зокрема в Індії під кінець XX століття, половина населення перебувала за межею бідності. Тепер, Індія поступово вибирається із пастки бідності, однак більшість країн зі значною часткою бідних, зокрема, на Африканському континенті - так і залишаються у стані економічної безвиході.

Показовим прикладом є Нігерія, яка є найбагатшою країною на континенті за запасами нафти, одного з найприбутковіших природних ресурсів. Нафта є один з небагатьох ресурсів, за допомогою якого вже не одна країна світу змогла розбудувати у себе добре функціонуючу національну економіку і забезпечити достаток для свого населення. Але цього ніяк не може зробити Нігерія, Проблема цієї країни у величезній корупції та у тому, що значну частину її чорного золота (нафти) викачують транснаціональні корпорації, які не несуть жодних зобов'язань перед нігерійцями. Африканські доходи таких транснаціональних корпорацій перевищують приблизно в три рази об'єм міжнародної допомоги спрямованої на весь цей континент. Тобто, колоніальні відносини нікуди не зникли, вони просто стали більш завуальованими. Аналогічні відносини можна виявити у стосунках Москви з населенням Сибіру ресурси якого забезпечують добробут метрополії та її імперські амбіції. Домінуючі у військовому та економічному планах держави, практикують перенесення виробництва в країни з більш бідним населенням, де наймають місцеву дешеву робочу силу і разом з цим викачуючи з них ресурси, сировину і вироблену там продукцію за вкрай низькими цінами. Серед усіх держав світу у найгіршій ситуації перебувають на сьогодні африканські країни на південь від пустелі Сахара, де панує не просто бідність, а масова убогість, в якій люди перебувають на межі виживання.

Слід зауважити, що поняття «бідність» у країнах Європи чи Північної Америки має мало спільного з бідністю у країнах Африки. Якщо у першій групі країн відсутність власного автомобіля є ознакою бідності, то у других такою ознакою вже буде відсутність доступу до питної води та проблеми з гарантованим повноцінним харчуванням.

У найрозвинутіших країнах світу, за винятком найбагатших, далеко не всі люди можуть придбати житло без іпотеки, чи мати більш ніж один автомобіль на сім'ю, щороку літати на відпочинок на курорти тощо. І це у той час, коли економіка у таких країнах з року в рік росте. Однак лівова частка доходів неухильно у переважній більшості опиняється у руках найзаможніших.

Нерівність за останні двісті років помітно збільшилась, на що вплинули, як не парадоксально, позитивні показники зростання світової економіки, що однак позитивно відобразилось далеко не для всіх [4, с. 471-473].

Нерівність проявляється у далеко не завжди в очевидних формах. Більшість багатств пересічних людей це різного роду речове майно і нерухомість. Але серед 10% найбагатших людей, структура багатства виглядає зовсім по іншому. У першу чергу це: бізнес і фінансові активи. І чим багатші люди, тим більша частка їх статків акумульована у фінансових активах. Багаті люди при збільшенні доходів не витрачають їх під нуль, оскільки у цьому немає потреби, їм на життя і так вистачає. Їх багатство збільшуються із ростом фінансових активів, якими вони володіють.

Водночас більшість людей, отримавши доходи, збільшують свої витрати, щоб вирватися із відносної бідності. При цьому прагнуть придбати новий телефон, купити нову машину,

більшу квартиру. Очевидно, що спосіб мислення, пріоритети, проблеми які доводиться вирішувати, особливості розпорядження грошми тощо помітно відрізняються у багатих і представників середнього класу [2].

Єдиний інструмент який хоча б частково дозволяє вирівнювати нерівність між бідним та багатим населенням у розвинених країнах - це податки та грошові збори. Але й вони перестали працювати, коли частину податків з доходів з цінних паперів зняли із багатого населення, і переклали на бідне населення.

Головним джерелом доходів простих людей є зарплати та пенсії, з яких податки та збори стягуються автоматично. А гроші які залишаються, бідному і середньому класу, доводиться практично повністю витратити на життя. На інвестиції грошей звісно ж немає.

Це все формує замкнуте коло безвиході, в якому бідні країни, колишні колонії приречені на бідність, а колишні метрополії продовжують зберігати можливості для експлуатації економічно менш потужних країн [1].

З негативними тенденціями прагнуть боротись і наскільки це можливо змінювати ситуацію на менш контрастну. Зокрема, на початку 90-х років, за межею бідності нараховували близько 38% населення Землі, а зараз, статистика визначає лише 8,5%. Ймовірно, що статистика насправді викривлює до певної міри дійсний стан справ, однак певні позитивні тенденції у світі все ж проявили себе в останній час. Це пояснюється тим, що останній три десятки років, особливо в період 2000-х, світова економіка активно росла, поширився інтернет і освіта стала більш доступною. Водночас успіхи останніх десятиліть ще не є гарантією для оптимістичних очікувань майбутнього. Вочевидь, що найбільш ймовірно бідність буде скорочуватись помітно повільніше у найближчі роки та існують вагомі підстави для песимізму вже у середній перспективі. Ресурси продовжують здорожувати, що не може викликати тривоги. Бідним країнам, вирватись із колоніальної пастки дуже складно. Діти у цих країнах не можуть здобути якісну освіту, навіть не тому, що немає добротних шкіл та інших спеціалізованих навчальних закладів, а тому, що доводиться витрачати значний час на пошуки чистої води та їжі. Для країн, які ще не потрапили в пастку бідності, але вже одною ногою там, проблемою є: неефективні інститути управління, корупція в органах влади, некомпетентність посадовців різного рівня, війни. Ці фактори зменшують шанси на вихід країн із бідності. В країни із такою економічною та політичною ситуацією не приходять інвестиції. Тому вирватись із бідності таким країнам практично неможливо. Винятком можуть бути ситуації, коли на території таких депресивних країн знайдуть великі поклади цінних корисних копалин, але це ще не факт, що вони зможуть скористатись шансом для модернізації своїх держав.

Коли та чи інша країна виходить з абсолютної бідності, вона отримує умовний статус відносної бідності. Збільшення доходів для країн, своєю чергою, ще не гарантія справедливого розподілу створеного багатства. Надто поширене у світі явище, коли невеликий відсоток населення суспільства монополізує контроль над процесом перерозподілу доходів, який використовує виключно у свою користь, абсолютно ігноруючи потреби більшості своїх

земляків. Серед багатих країн, тільки у північній Європі люди живуть усі в достатку та у відносній рівності.

Очевидно, що потрібно переймати досвід північних європейців і шукати нові, альтернативні економічні та політичні методи для того, щоб подолати надто великі соціальні контрасти. Більшість проблем на шляху до подолання бідності та нерівності створюються у вищих ланках політичної влади та економічної піраміди, де озброєні можливостями особи прагнуть реалізовувати у першу чергу свої егоїстичні інтереси, керовані вочевидь жадобою влади і багатства, як це у свій час підмітив Нікколо Мак'явеллі [3].

Висновки. Тема бідності та соціальної нерівності була гострою проблемою з давніх часів і залишається такою по сьогоднішній день. З новими ідеями, перевіреними практикою життя методами та підходами до розв'язання цих проблем, людством було досягнуто суттєвих позитивних результатів. Зміни, які відбулись за останню сотню років, багаторазово скоротили процент бідного населення, але і не без негативних результатів. Той хто належав до найвищої ланки соціально-економічної піраміди збільшили багаторазово свої статки. Окрім того, на прикладі країн Африки і Європи, було визначено що бідність в різних гео економічних частинах світу – відрізняється і залежить від різних факторів, таких як: рівень економічного розвитку, наявність на території країни покладів природних ресурсів, розвинутість інститутів управління, відсутність корупції і т. д. Подальший розвиток у напрямку подолання бідності та соціальної нерівності має бути зорієнтований на створення більш справедливої системи міжнародних економічних відносин, який дозволить ліквідувати колоніальні відносини між більш і менш розвиненими країнами та створення ефективного механізму перерозподілу доходів від найбагатших до найбідніших в середині кожної з країн.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрушків Б., Грушко В., Мельник Л., Шерстюк Р. Механізм вільного ринку як інструмент опанування економічної влади над суспільством та інститутами держави // Галицький економічний вісник – випуск ТНТУ ім. Пулюя. Вип. 6 (73), 2021. С. 5-15.
2. Де Сото Ернандо Загадка капіталу. Чому капіталізм перемагає на Заході і ніде більше / Ернандо де Сото. – К.: Наш формат, 2017. - 232 с.
3. Мак'явеллі Нікколо. Флорентійські хроніки; Державець / пер. з італ. А. Перепаді. Харків: Фоліо, 2007. 511 с.
4. Седлачек Т. Економіка добра і зла / пер. з чес. Т.Окопна. Львів: Видавництво Старого Лева, 2017. 520 с.

*Булик Мар'яна-Стефанія
Науковий керівник – доц. Андрійчук Іванна*

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Проблема девіантної поведінки підлітків уже протягом тривалого часу перебуває в полі зору наукової спільноти. Особливе значення в аналізі девіантної поведінки молоді мають соціально-психологічні чинники, оскільки впродовж останніх років в Україні спостерігається

зростання кількості підлітків, які вдаються до вживання алкоголю, наркотичних та інших психоактивних речовин, проявляють агресивність та інші форми соціальних відхилень.

До психологічних чинників зазвичай відносять особистісні риси підлітка, зокрема занижену самооцінку, схильність до ризикованої поведінки, емоційну нестійкість та труднощі з вираженням власних почуттів. Підлітковий вік характеризується глибокими внутрішніми трансформаціями, що пов'язані з пошуком власного «я» та апробацією нових соціальних ролей. Ці процеси нерідко супроводжуються поведінковими експериментами, які можуть виходити за межі прийнятих соціальних норм.

Соціальні чинники включають сукупність зовнішніх впливів, серед яких значну роль відіграють умови в родині, матеріальне становище, а також характер стосунків з однолітками. Несприятливе соціальне середовище - зокрема брак емоційної підтримки, наявність конфліктів або насильства в родині - здатне провокувати формування девіантної поведінки. Крім того, залучення до групи однолітків, що демонструє асоціальні або протиправні установки, може стати вирішальним фактором у розвитку небезпечної або делінквентної активності.

Метою статті є аналіз літературних джерел та узагальнення теоретичних даних щодо соціально-психологічних чинників девіантної поведінки підлітків.

Дослідженню різних аспектів девіантної поведінки та чинників її виникнення присвячені праці багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема: Н. Алексеєнко, В. Вінс, Л. Гачак-Величко, Г. Закалик, С. Макаренко, К. Мураненко, Н. Партико, М. Петричук, Л. Пілецька, О. Тороп, Y. Azizi, N. A. Mohd, B. Badrulzaman, J. Damron-Bell та інші.

Попри значну кількість наукових досліджень, присвячених вивченню девіантної поведінки, загальноприйнятого та однозначного визначення цього поняття досі не існує. Це зумовлено відмінностями в підходах учених до трактування явища. Зокрема, одні дослідники вважають, що будь-яке відхилення від соціальних норм, прийнятих у суспільстві, слід розглядати як девіантну поведінку. Інші ж наполягають на обмеженні цього поняття лише випадками соціальної патології, тоді як деякі науковці пов'язують девіації виключно з порушенням правових норм. Таке розмаїття поглядів значною мірою визначається специфікою академічної галузі, в якій працює той чи інший дослідник, адже термін «девіантна поведінка» активно використовується не тільки в психології, але також у медицині, педагогіці та юриспруденції [3, с. 135].

Девіантну поведінку індивіда вчені В. Вінс та О. Тороп характеризують як сукупність дій або окремі вчинки, що не узгоджуються з усталеними в суспільстві нормами. Такі прояви часто супроводжуються внутрішньою психологічною дисгармонією, зниженим рівнем адаптації, порушенням процесу самореалізації, а також ослабленням морального та естетичного самоконтролю. Подібна поведінка розглядається як один із можливих негативних напрямів соціалізації особистості, що виникає на тлі порушення засвоєння як інституціоналізованих, так і спонтанно сформованих культурних норм. Девіації виявляються у відхиленні особистісного розвитку й функціонуванні індивіда від соціально та юридично прийнятих стандартів,

отримують негативну оцінку з боку суспільства та, як правило, мають об'єктивно шкідливі наслідки як для самої особи, так і для соціального середовища загалом [1, с. 70].

До характерних ознак девіантної поведінки серед неповнолітніх належать такі особливості:

- систематичне порушення базових соціальних норм, що триває упродовж певного періоду життя;
- поєднання поведінкових відхилень із проявами соціальної дезадаптації, що часто викликає негативну реакцію з боку оточення;
- у більшості випадків така поведінка є результатом загальної внутрішньої настанови підлітка, хоча іноді може бути реакцією на складні або екстремальні життєві обставини.

Найвища ймовірність розвитку девіантної поведінки спостерігається саме у підлітковому віці, що пояснюється специфічними віковими змінами, характерними для цього етапу формування особистості. Одним із ключових чинників, що спричиняє підліткові кризи, вважається біологічна перебудова організму, зокрема - початок статевого дозрівання та нестабільність функціонування окремих фізіологічних систем, перш за все нервової [2].

У процесі аналізу соціально-психологічних передумов девіантної поведінки серед неповнолітніх ключову увагу слід приділяти несприятливим аспектам взаємодії особистості з її найближчим соціальним оточенням. Розглянемо детальніше найбільш поширені соціально-психологічні чинники формування у підлітків девіантної поведінки:

1. Сім'я. Родина виступає базовою та універсальною структурною одиницею, що відіграє ключову роль у формуванні культурних орієнтирів дитини. Саме в межах сімейного середовища відбувається первинна соціалізація особистості. Сім'я забезпечує основу для міжособистісної взаємодії та формує систему відносин між її членами. Таким чином, батьки здійснюють перший вплив на дитину, закладаючи базу фізичного, емоційного, інтелектуального та духовного розвитку [4].

2. Школа. Після сім'ї навчальний заклад є наступним важливим соціальним простором для підлітків, у якому продовжується процес їх соціалізації. Школа становить середовище, де підлітки проводять значну частину свого часу, активно спілкуються, взаємодіють та засвоюють моделі поведінки. Саме в цей період можливе формування або закріплення девіантної поведінки, оскільки підлітки схильні до експериментів, у тому числі із соціальними межами дозволеного. Взаємодія з однолітками, які демонструють девіантні форми поведінки, може стимулювати наслідування подібних моделей [5].

3. Однолітки. Вплив однолітків є вагомим чинником, що формує девіантну поведінку підлітків і не обмежується лише рамками шкільного середовища. У підлітковому віці спілкування з ровесниками стає пріоритетним, а група однолітків - провідною референтною спільнотою. Саме в цьому колі формується система цінностей, уявлень та поведінкових орієнтирів. Під тиском однолітків підлітки часто модифікують свої уподобання, стиль одягу, поведінку, а також навчальні установки, прагнучи відповідати очікуванням своєї групи. Друзі в

підлітковому середовищі виступають моделлю для наслідування, і через тісну взаємодію відбувається передача не лише позитивних, а й девіантних моделей поведінки. Згідно із соціальними теоріями, злочинна або асоціальна поведінка часто формується через контакт і спілкування, в якому засвоюються відповідні установки, цінності, мотивації та способи дії.

Сприйняття девіантної поведінки однолітків як прийнятної може зумовлювати прагнення підлітка імітувати її, щоб зберегти статус у групі або уникнути соціального відторгнення. У деяких випадках це проявляється у вживанні наркотиків, алкоголю, палінні, носінні зброї, участі в булінгу чи навіть у злочинних групах. Бажання бути прийнятим у групі часто переважає індивідуальні моральні принципи, що робить підлітків особливо вразливими до зовнішнього впливу. Проблеми у встановленні стійких соціальних зв'язків з однолітками нерідко призводять до ізоляції та ризику виникнення деструктивних форм поведінки. Соціальна відчуженість або неприйняття з боку ровесників може підштовхнути підлітка до агресії, девіантних дій чи надмірної сексуалізації як спроби здобути визнання в групі [6, с. 110].

4. Громада. Зміни в соціальній структурі суспільства можуть призвести до ослаблення або руйнування зв'язків усередині громади, що, відповідно до положень теорії соціальної дезорганізації, сприяє зростанню рівня девіантної та делінквентної поведінки. Деструкція соціальних контактів у мікросередовищі - зокрема в межах житлового району - унеможливорює формування стійких взаємин, які виконують функцію регуляторів поведінки. Одним із ключових джерел таких зв'язків можуть виступати сусіди, які здатні забезпечити підліткам додаткову підтримку, позитивний приклад і соціальну залученість. Таким чином, здорова взаємодія з представниками місцевої громади, включно з родичами, сусідами та іншими авторитетними особами, може сприяти зниженню рівня девіантної поведінки серед неповнолітніх.

5. Засоби масової інформації. У сучасному світі цифрові технології стали невід'ємною частиною щоденного життя підлітків, формуючи специфічне інформаційне середовище, яке активно впливає на їхню поведінку, сприйняття та систему цінностей. Новітні медіа - соціальні мережі, відеоплатформи, месенджери - значною мірою визначають спосіб комунікації, розваг і навіть навчання. Підлітки часто перебувають у стані постійної інформаційної взаємодії, що передбачає багатозадачність та високий рівень онлайн-залученості. Надмірне використання соціальних мереж може спричинити низку негативних психоемоційних наслідків, серед яких: секстинг, кібербулінг, створення замкнених соціальних груп (кліків), підвищений рівень тривожності, депресивні стани, соціальна ізоляція та саморуйнівна поведінка. Ці ризики свідчать про потужний вплив мас-медіа на формування потенційно девіантної поведінки у підлітків [7, с. 44].

Висновки. Таким чином, важливим етапом у вивченні причин виникнення та розвитку девіантних проявів серед молоді є аналіз соціально-психологічних чинників. Девіантна поведінка, що включає порушення соціальних норм і стандартів, може бути зумовлена низкою факторів, серед яких особливе місце займають психологічні та соціальні аспекти, що впливають

на формування цінностей, поведінкових патернів і соціальних взаємодій підлітків. Можна зробити висновок, що одним із ключових факторів, які впливають на процес соціалізації підлітка, на думку науковців, є рівень добробуту сім'ї та побутові умови, у яких він зростає. Обмежені фінансові ресурси знижують можливості дитини в отриманні якісної освіти, професійної підготовки та повноцінної участі в соціальному житті, що, у порівнянні з однолітками з більш забезпечених родин, суттєво зменшує її життєві перспективи. Соціально-економічна вразливість може спричинити формування в дитини уявлення про себе як про маргіналізованого члена суспільства, що в подальшому проявляється у втраті інтересу до навчання, негативному ставленні до праці, зневазі до правових норм та загальноприйнятих цінностей. Такі умови нерідко виступають каталізатором девіантної поведінки й сприяють формуванню криміналізованих установок. Однак слід зазначити, що сам факт фінансової неспроможності родини не є однозначним та безумовним чинником девіації. Проте соціально незахищені сім'ї часто виявляються неготовими до ефективного виконання повноцінної виховної функції, що підвищує ризики розвитку поведінкових відхилень у дітей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вінс В. А., Тороп О. С. Вплив сім'ї на формування девіантної поведінки в підлітків. Габітус. 2023. Вип. 54. С. 69–71.
2. Мураненко К. Ю. Психологічні чинники девіантної поведінки підлітків. URL: <http://www.apppsychology.org.ua/data/jm/v11/i20/16.pdf> (дата звернення: 14.04.2025).
3. Партико Н. В., Закалик Г. М., Макаренко С. С. Чинники девіантної поведінки неповнолітніх. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2019. Т. 1. № 63. С. 134–137.
4. Чорна І. С., Алексєєнко Н. В. Девіантна поведінка підлітків. Особистість, суспільство, закон. 2019. С. 211–214.
5. Damron-Bell J. The development of deviant behavior in adolescents : the influence of student characteristics and school climate. URL: <https://ir.library.louisville.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1308&context=etd> (date of application: 14.04.2025).
6. Parveen A., Raja W., Bhat R. A. Behavioural deviance among adolescents - a scrutiny of literature reflecting associated factors. Journal of Positive School Psychology. 2022. Vol. 6. No. 9. pp. 109–114.
7. Sadulloyeva M. G., Khayrieva M. F. Causes, forms and corrective actions of deviant behavior among school children. International journal of Culture and Modernity. 2021. Vol. 11. pp. 43–46.

*Головінова Богдана
Науковий керівник – доц. Андрійчук Іванна*

ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНІ КОНФЛІКТИ ЯК ЧИННИК АБ'ЮЗИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ У ПОДРУЖНІХ СТОСУНКАХ

Сучасне суспільство все частіше зустрічається з проблемами насильства у сім'ї, де основним елементом є аб'юзивна поведінка одного з подружжя. Вона стосується не лише фізичних проявів, але й психологічного, емоційного та економічного тиску, що все частіше проявляється в подружніх стосунках. Однією з ключових причин, що провокують аб'юзивність у подружніх стосунках, є внутрішньоособистісні конфлікти. Такі конфлікти не завжди є очевидними, однак вони суттєво впливають на взаємодію індивіда з партнером та формують

аб'юзивні тенденції в шлюбі. Внутрішньоособистісний конфлікт як форма незавершених емоційних процесів або як наслідок травматичного досвіду має безпосередній вплив на якість подружніх відносин.

Актуальність теми зумовлена недостатньою увагою до внутрішніх, часто неусвідомлених процесів, які формують поведінкові патерни особистості. У той час як більшість досліджень зосереджуються на зовнішніх чинниках агресії (наприклад, соціально-економічному стані, культурних нормах чи патріархальній моделі сім'ї), вивчення внутрішньої динаміки особистості дає змогу поглянути на проблему з якісно іншого ракурсу.

Мета статті — теоретично проаналізувати роль внутрішньоособистісних конфліктів як чинника формування аб'юзивної поведінки у подружніх стосунках. А саме, дослідити психологічні механізми, через які внутрішня напруга особистості може трансформуватися у зовнішню агресію по відношенню до партнера.

Основний виклад. Як показав аналіз літератури, внутрішньоособистісний конфлікт — це зіткнення суперечливих потреб, бажань, цінностей чи мотивів однієї особистості. У психології виділяють кілька типів таких конфліктів: конфлікт між бажаним і належним, між ідентичністю та роллю, між «Я-ідеальним» і «Я-реальним». Ці суперечності можуть залишатися непоміченими для самого індивіда, але створюють стійкий емоційний дискомфорт [1].

Поняття внутрішньоособистісного конфлікту бере свій початок з глибинної психології. Зигмунд Фройд одним із перших звернув увагу на роздвоєність людського «Я» між принципом задоволення та реальністю. У його концепції конфлікт виникає між Ід (інстинктивними бажаннями), Его (раціональним «Я») і Супер-Его (моральними установками) [2]. Карл Роджерс визначав внутрішній конфлікт як розбіжність між ідеальним і реальним образом «Я», що породжує внутрішню напругу, розгубленість і почуття провини [5].

Гештальтпсихологія розглядає конфлікт як результат незавершених гештальтів, що викликають напругу. Екзистенційна психологія інтерпретує внутрішній конфлікт як вибір між цінностями, сенсами та відповідальністю [3].

У когнітивно-поведінковій традиції (А. Бек, А. Елліс) внутрішньоособистісні конфлікти часто виступають результатом когнітивних викривлень, ірраціональних переконань або автоматичних негативних думок. Альберт Елліс вважав, що ірраціональні переконання спричиняють емоційні порушення, які можуть трансформуватись у деструктивну поведінку [6]. Особливої актуальності набуває підхід транзакційного аналізу (Е. Берн), де конфлікт трактується як суперечність між трьома станами Я: Дитина, Дорослий, Батько.

Вивчаючи класифікацію внутрішньоособистісних конфліктів, дослідники виділяють такі типи внутрішньоособистісних конфліктів:

Мотиваційний конфлікт: конфлікт між двома однаково привабливими чи відштовхуючими цілями.

Когнітивний конфлікт: суперечність між переконаннями та новою інформацією.

Ціннісний конфлікт - зіткнення життєвих принципів, ідеалів, боротьба між двома системами життєвих орієнтирів.

Емоційний конфлікт - одночасне переживання протилежних емоцій щодо однієї ситуації.

Рольовий конфлікт - суперечність між соціальними ролями, наприклад, батько та партнер, конфлікт між очікуваннями, покладеними на особу з боку різних соціальних ролей (партнер, батько/мати, професіонал тощо).

Ідентифікаційний конфлікт (неузгодженість образу себе з очікуваннями оточення).

Вважаємо за доцільне в контексті розгляду даної теми, детальніше проаналізувати роль дитячого досвіду та ранньої соціалізації. Психологічні дослідження доводять, що досвід дитинства (особливо досвід насильства, емоційного нехтування або гіперопіки) є основою формування схильності до аб'юзу, що підтверджується теорією прихильності Дж. Боулбі [7]. Внутрішні конфлікти, закладені ще в дитинстві, можуть не проявлятися роками, однак у кризових ситуаціях шлюбу вони активізуються.

Важливо враховувати класичну модель циклу насильства, яку запропонувала Л. Вокер. Вона описує три фази: наростання напруги, акт насильства, «медовий місяць» [8]. Така модель ілюструє, як внутрішній конфлікт особистості може входити у резонанс із реляційними патернами.

Досліджуючи механізми впливу внутрішньоособистісних конфліктів на аб'юзивну поведінку у сімейних стосунках, варто зацентрувати увагу на зв'язку між внутрішньою напругою та аб'юзивною поведінкою. Зокрема, аб'юзивна поведінка часто має не лише соціальні чи поведінкові, але й глибинні психологічні причини. Невирішені внутрішні суперечності викликають фрустрацію, яка може набирати форми гніву, роздратування або навіть фізичної агресії. Особа не завжди усвідомлює джерело власного емоційного дискомфорту і переносить відповідальність на найближчого — партнера.

Наприклад, чоловік, який має внутрішній конфлікт через професійну нереалізованість, може проявляти контрольну або принизливу поведінку вдома як спробу самоствердження. Жінка, яка відчуває розрив між материнськими обов'язками і потребою в самореалізації, може маніпулювати партнером або застосовувати емоційне насильство.

Внутрішня суперечність провокує хронічний емоційний дистрес, який у разі відсутності адекватних стратегій копіngu трансформується в зовнішню агресію. Часто внутрішній конфлікт проектується на партнера, і тоді останній стає об'єктом приписування провини, джерелом фрустрації, мішенню для маніпуляцій чи нападів.

Найчастіше це проявляється через проекцію, коли особа приписує партнерові ті риси чи наміри, які не приймає в собі; через раціоналізацію, коли агресія пояснюється нібито об'єктивними причинами («ти мене довів»); через регресію, коли відбувається повернення до інфантильних форм поведінки як засобу захисту; можлива ідентифікація з агресором через

відтворення поведінкових моделей, засвоєних у дитинстві. Ці механізми формують своєрідну «поведінкову матрицю», яка автоматично активується під час конфліктних ситуацій у шлюбі.

Проаналізуємо детальніше аб'юзивну поведінку як механізм психологічної компенсації. А саме, особа, не маючи адекватних механізмів саморегуляції, може шукати зовнішній об'єкт для «розрядки». У подружніх стосунках таким об'єктом найчастіше стає партнер. Агресія, маніпуляції, психологічне насильство — це форми компенсації внутрішньої нестабільності.

З позицій психоаналізу, агресія часто є проєкцією внутрішньої слабкості або страху. Така поведінка може бути компенсаторною — тобто спрямованою на відновлення контролю, почуття переваги чи безпеки. Аб'юзер нерідко сам був жертвою насильства або емоційного нехтування, і тому відтворює знайомий патерн поведінки. Серед компенсаторних механізмів також: ізоляція партнера, приниження, ігнорування потреб. Це дозволяє відчувати перевагу, але водночас поглиблює внутрішню порожнечу.

Важливим фактором є також гендерна соціалізація. Наприклад, чоловіки частіше виховуються в дусі пригнічення емоцій, уникнення вразливості. Це призводить до накопичення емоційної напруги, яка в шлюбі може трансформуватись у деструктивні дії. Жінки ж, зі свого боку, можуть реалізовувати аб'юзивну поведінку у формі емоційного шантажу, критики, контролю над побутом.

Типовий аб'юзер у шлюбі — це особистість з низькою самооцінкою, високою потребою в контролі, нездатністю до емоційної відкритості. Саме внутрішні суперечності можуть викликати дисонанс між образом «ідеального партнера» і реальністю, що породжує спалахи агресії.

Шляхи до подолання аб'юзивної поведінки та психологічної корекції полягають в усвідомленні наявності внутрішніх конфліктів. Психотерапія, когнітивно-поведінкова терапія, групова робота з агресією допомагають людині трансформувати деструктивну енергію у конструктивну поведінку [4]. Подружня терапія також відіграє важливу роль у виведенні пари з циклу насильства.

Успішна робота з аб'юзерами можлива лише за умови визнання ними своєї проблеми. Як показав аналіз літератури, основними напрямками психологічної допомоги можуть бути індивідуальна психотерапія (робота з травматичними подіями, конфліктами, афективними реакціями) та когнітивно-поведінкова терапія (корекція деструктивних переконань). Доцільними також є тренінги емоційної регуляції та ненасильницької комунікації і психоедукація щодо здорових меж у стосунках. Важливим є залучення обох партнерів до подружньої терапії, адже аб'юзивна динаміка часто має циклічний характер і потребує системного підходу.

Висновки. Внутрішньоособистісні конфлікти відіграють ключову роль у формуванні аб'юзивної поведінки в подружжі. Саме ці конфлікти часто виступають прихованими тригерами агресії, контролю та маніпуляцій. Їх вчасне виявлення і робота з ними здатні знизити рівень насильства в сім'ях, поліпшити якість відносин і сприяти психоемоційному здоров'ю

партнерів. Робота з внутрішніми протиріччями, розвиток емоційного інтелекту та навичок ненасильницької взаємодії — запорука подолання домашнього насильства. Для суспільства є критично необхідною розробка державних і громадських програм, що спрямовані на психологічну просвіту для створення здорового емоційного клімату в родині. Також важливо розробляти програми профілактики та психологічної підтримки, орієнтовані на внутрішню гармонізацію особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І.Д. Особистість у вимірах самореалізації. Київ: Либідь, 2012, 147 с.
2. Фройд З. Вступ до психоаналізу. Харків: Фоліо, 2011, С. 119-123.
3. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Львів: Свічадо, 2008, 160 с.
4. Кочюнас Р. Основи психотерапії. Вільнюс: Поліграфія, 2009, С. 166-168.
5. Роджерс К. Погляд на психотерапію, становлення та особистість. Київ: Основа, 2003, С. 89-91.
6. Елліс А. Рационально-емоційна поведінкова терапія. Львів: Літопис, 2004, С. 74-77.
7. Bowlby J. Attachment and Loss. New York: Basic Books, 1988, p.120-123.
8. Walker L. The Battered Woman. New York: Harper and Row, 1979, p.55-60.

Кільчицька Віта

Науковий керівник – доц. Свідерська Галина

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ДО ТРАКТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ ВЧИНКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ

Сучасний етап розвитку психологічної науки характеризується увагою до проблеми вчинкового потенціалу особистості як багатовимірного феномена, що визначає її здатність до самореалізації та конструктивної взаємодії із соціумом. Важливість цього питання обумовлена потребою розуміння механізмів, які забезпечують реалізацію особистістю свого потенціалу в складних умовах, зокрема в умовах нестабільності, стресу та кризи.

Багато дослідників вважають, що особистість найповніше й найяскравіше розкривається саме у вчинку. Вчинок трактується як дія, в якій поєднуються мотиви та наслідки, наміри й результати, цілі та засоби. Це — центральна й найглибша складова психіки, яка охоплює як суб'єктний, так і суб'єктивний виміри прояву людського в людині [2, с. 121]. Його також описують як "буття-подію" — процес, що переживається особистістю як автором і виконавцем, котрий повністю відповідає за його наслідки [1, с. 15]. Крім того, вчинок розглядається як універсальний психологічний принцип, що дає змогу осмислити сутність людини та світу як у пізнавальному, так і в практичному вимірах. За В. Роменцем, вчинок — це спосіб сутнісного самовираження особистості, акт її вольового вибору та творення моральних цінностей [7, с. 384].

Мета статті — проаналізувати основні наукові підходи до трактування вчинкового потенціалу особистості як багатовимірного феномена, що забезпечує її здатність до самореалізації та конструктивної взаємодії із соціумом, а також розкрити сутність, структуру та чинники розвитку цього потенціалу через осмислення понять «вчинок», «потенціал» і «вчинковий потенціал».

Одним із центральних понять у вітчизняній психології є поняття "вчинок", розгляду якого присвячено значну кількість наукових досліджень. Як зазначив В. Роменець, вчинок є «реальним зв'язком між психологією та різними аспектами культури» [6, с. 12]. Він розробив оригінальну концепцію вчинку в широкому гуманітарному контексті, започаткувавши в психології вчинкову парадигму, згідно з якою «вчинок стає не лише предметом, а й методичною основою для вивчення психіки» [там само, с. 13]. В. Роменець підкреслював, що «вчинок – це спосіб особистісного існування у світі» [1, с. 83]. Вчинок, як універсальний принцип самовідтворення буття, що об'єднує його найвищі цінності, дозволяє людині, яка вчиняє всією своєю суттю, стати по-справжньому «безсмертною» і долучитися до вічності» [5, с. 440].

Варто підкреслити, що вчинкова дія (синонімічний термін – «вчинковий акт») є лише одним з елементів структури вчинку, як описує це В. Роменець. Згідно з його визначенням, реальна структура вчинку складається з:

1. Ситуативного компонента (ситуація) – специфічне поєднання зовнішніх і внутрішніх умов, що викликають певну форму активності особистості, зокрема вчинкову активність.

2. Мотиваційного компонента (мотив) – власне властиве особистості первинне усвідомлення спонукаючого характеру ситуації, яке активізує певні мотиви вчинкової активності, призводячи до їх опозиції чи єдності; в результаті виникає мотивація вчинку – складне психологічне утворення, що поєднує ідеали, ідеї та сенси особистості щодо рішення в контексті ситуації, характеру дій, цілей і мети вчинкової дії.

3. Дійового компонента (дія) – комплекс реальних дій, спрямованих на ухвалення рішення щодо морального аспекту актуальної ситуації та його реалізацію; в результаті створюється вираження вчинкової активності особистості щодо ситуації. Психологічний контекст цього компонента охоплює поняття: «прийняття рішення», «ціль», «мета», «намір», «засіб дії», «спосіб дії», «результат» тощо.

4. Післядійового компонента (післядія) – комплекс розумово-перетворюючих дій особистості, націлених на вторинне усвідомлення змісту здійснених нею вчинкових дій, на оцінювання та осмислення їх результатів. Психологічний контекст цих явищ містить терміни: «рефлексія», «усвідомлення», «цінність», «значення», «смісл», «ідеал», «взірець», «досвід ціннісної творчості», «розвиток», «самовдосконалення» тощо [5].

У науковій літературі розрізняють кілька типів вчинкових структур, кожна з яких відображає певний етап життєвого шляху особистості:

– Зачаття і народження. На цьому етапі організм, попри свій психобіологічний рівень розвитку, вже не є просто біологічною формою існування. Йому притаманна певна суб'єктність, що передбачає відповідальність за власне становлення і збереження. Сам факт появи на світ значною мірою залежить від внутрішньої активності, здатності до опору та наполегливості.

– Самоствердження. Цей тип вчинку охоплює ранні вікові періоди – дитинство, підлітковість і юність. Він полягає у прагненні через творче протистояння зовнішньому світу утвердити власний статус як особистості. Йдеться про реалізацію внутрішньої інтенції шляхом накопичення потенціалу людського буття, ще без опори на моральні категорії істини, добра, краси чи героїзму.

– Самовизначення. Передбачає дистанціювання від батьківської родини – повне чи часткове. Особистість у цьому процесі намагається теоретично відповісти собі на ключові питання: «Хто я?», «Чого прагну?», «На що здатен?» – і перевіряє ці відповіді на практиці, у реальних діях.

– Самовивільнення. Це перехідний період між молодістю і зрілістю, своєрідне випробування на вчинкову зрілість. Людина починає рефлексивно осмислювати ситуацію, в якій перебуває, вивчає її передумови та можливі наслідки, оцінює прийнятність умов для реалізації своїх задумів. Основним критерієм вибору стає рівень свободи, доступної в даних обставинах.

– Самоздійснення. Тут поєднуються мотиваційні («хочу») та інструментальні («можу») компоненти діяльності. Вчинок, що реалізується на цьому етапі, є вільним, усвідомленим, творчим і відповідальним. Його результатом є внутрішнє відчуття гармонії із собою та світом. Це також сфера вчинків, пов'язаних із прагненням до істини, краси, любові та добра.

– Самозвітування. Цей вчинок пов'язаний із підбиттям підсумків життя. Він надає людині мудрості – здатності піднятися над плинним і вічним, усвідомити суть здобутків і втрат, відчуття гармонію з собою та всесвітом. На цьому рівні зникає трагізм остаточного прощання з життям завдяки усвідомленню ідеї повернення до себе, до буденності у її глибшому, сутнісному значенні як прояву вічності та безсмертя буття.

– Умирання. Процес прощання з життям, який завжди несе в собі трагізм, попри можливі раціональні пояснення чи психологічні захисти. Людина, усвідомлюючи втрату своєї особистісної цілісності, духовності та здатності до розвитку, може знецінити біологічну форму свого існування. Але, здійснюючи цей останній вчинок, вона прагне не допустити власного духовного занепаду.

– Шлях до безсмертя через вчинок. Це завершальний етап індивідуального життя, логічний підсумок особистісного становлення. Його продовженням стає пам'ять про людину в колективному несвідомому людства – у формі вдячного згадування тих, хто віддав своє життя служінню світу [5, с. 424-439].

Іншим важливим поняттям є «потенціал», яке використовується в різних наукових сферах, таких як психологія, педагогіка, економіка, фізика тощо. Згідно з тлумачним словником, термін «потенціал» означає можливість розвитку або використання чогось, а також наявність рис, які вже існують і можуть бути розвинути. Зарубіжні психологи досліджували поняття «потенціалу» через призму особистісних характеристик, таких як сили характеру та основні чесноти (К. Петерсен, М. Селінгман); психологічного благополуччя (К. Ріф);

поведінкових аспектів (Дж. Роттер); мотиваційних особливостей (Д. Берлайн); а також як психологічну силу, яка спрямовує суб'єкта до досягнення мети (К. Левін). У гуманістичній психології потенціал розглядається як особистісне утворення, яке підлягає реалізації або актуалізації в процесі розвитку, що відбувається природно. Кожна людина має потенціал, а індивідуальні відмінності проявляються в ступені його розкриття [4].

Вчинковий потенціал особистості трактується як динамічне, інтегроване утворення, що відіграє ключову роль у забезпеченні ефективності процесів індивідуалізації, соціалізації та професіоналізації людини. На думку Ж. Вірної, структура вчинкового потенціалу особистості обумовлена структурою самої особистості [3]. Дослідниця виділяє три основні блоки рис: особистісний, соціальний та діяльнісний. Особистісний блок охоплює інтереси, цінності, життєві цілі й завдання, а також потреби й мотиви поведінки. Соціальний блок включає характеристики темпераменту, риси характеру та особливості поведінкових реакцій. У свою чергу, діяльнісний блок стосується індивідуальних способів досягнення цілей і задоволення актуальних потреб.

Окрім зазначених, структура вчинкового потенціалу включає ще два блоки. Стильовий блок відображає властивості, що забезпечують здатність до саморегуляції поведінки під час реалізації особистісного потенціалу. Інструментальний блок містить риси, які відповідають за наявні ресурси особистості. До них належать природні задатки (які у процесі розвитку формують здібності), а також досвід, що виражається в знаннях, уміннях і навичках, набутих протягом життя.

Підсумовуючи вищезазначене, можна виділити ключові характеристики вчинкового потенціалу особистості: він постає як інтегрована системна якість, що включає сукупність індивідуально-психологічних рис; проявляється у процесі подолання несприятливих умов розвитку та сприяє психічній адаптації; визначається через успішність самореалізації у різних сферах діяльності (професійній, освітній тощо); пов'язаний з віковими та психологічними особливостями особистості, де власна активність виступає чинником, що регулює рівень реалізації можливостей; має два функціональні стани – потенційний і актуалізований, які підтримуються особистісними ресурсами.

Таким чином, вчинковий потенціал особистості виступає як цілісне динамічне утворення, яке визначає наявні ресурсні можливості для особистісного розвитку, здатність опановувати вчинкову поведінку та ефективно реалізовувати себе в різних сферах діяльності. Головною характеристикою цього феномена є його спрямованість на виведення особистості на новий рівень життєдіяльності, що сприяє її перетворенню та особистісному зростанню. Вчинковий потенціал проявляється у здатності долати несприятливі умови розвитку, забезпечуючи успішну психічну адаптацію, і є важливою складовою особистісного розвитку, який визначає здатність людини до трансформації та реалізації власного життєвого потенціалу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Академік В. А. Роменець : творчість і праці : зб. ст. / упоряд. П. А. М'ясоїд; відпов. ред. Л.О. Шатирко. Київ : Либідь, 2016. 272 с.
2. Бродовська В. Й., Грушевський В. О., Патрик І. П. Тлумачний словник психологічних термінів. Київ : Професіонал, 2007. 512 с.
3. Вірна Ж. П. Мотиваційно-сміслова регуляція у професіоналізації психолога : монографія. Луцьк : Вежа, 2003. 320 с.
4. Мілютіна К. Л. Траєкторії життєвого шляху особистості в динамічному середовищі : монографія. Ніжин : Аспект-Поліграф, 2012. 298 с.
5. Основи психології : підручник / за ред. О.В. Киричука, В.А. Роменця. Київ : Либідь, 1999. 632 с.
6. Роменець В. А. Вчинок і постання канонічної психології. Людина. Суб'єкт. Вчинок. Філософсько-психологічні студії / за ред. В.О. Татенка. Київ : Либідь, 2006. С. 11-36.
7. Роменець В. А. Вчинок і світ людини. Основи психології : підручник / за ред. О.В. Киричука, А.В. Роменця. Київ : Либідь, 1999. С. 383-402.

Кучер Владислав

Науковий керівник – доц. Свідерська Галина

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЙНОГО КОНФЛІКТУ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ
ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ**

Проблема адаптації військовослужбовців після завершення служби залишається однією з найбільш актуальних для сучасної України. Щороку до мирного середовища повертаються тисячі людей, досвід яких сформовано в умовах війни - із суворими правилами, дисципліною, структурованістю, з чіткою ідентичністю «військового». У мирному житті ці якості можуть опинитися поза запитом, а сам військовослужбовець - у стані розгубленості, психологічної напруги, внутрішнього розриву. Це явище в науці називають адаптаційним конфліктом - станом напруги, що виникає внаслідок труднощів пристосування до нових умов життя.

Мета статті: З'ясування психологічних особливостей адаптаційного конфлікту військовослужбовців, його чинників, проявів та шляхів подолання. Вивчення цього феномена дозволяє краще зрозуміти бар'єри, з якими стикаються військові після демобілізації, а також визначити напрями підтримки, які сприятимуть успішній інтеграції до цивільного суспільства.

Повернення з війни - це завжди зміна не лише соціального статусу, а й світогляду, стилю мислення, способу взаємодії з реальністю. Багато військових, опинившись у мирному середовищі, відчують втрату сенсу, відчуження, непотрібність, неможливість знайти своє місце [1]. Те, що було ефективним і необхідним у зоні бойових дій - рішучість, беземоційність, підпорядкованість наказу - в цивільному житті часто стає перешкодою у спілкуванні, працевлаштуванні, особистому житті.

Адаптаційний конфлікт - це внутрішня суперечність між звичними цінностями, нормами, поведінковими стереотипами військової служби та очікуваннями, реаліями, вимогами цивільного життя. За своєю природою цей конфлікт є психосоціальним і може включати емоційні труднощі (тривога, гнів, апатія), когнітивні дисонанси (невизначеність, сумніви,

переоцінка життєвих цілей), порушення соціальної адаптації (проблеми у спілкуванні, недовіра, відчуття відчуження) [3].

У психології адаптація визначається як активний процес взаємодії людини з новими умовами, під час якого відбувається налаштування її психіки, поведінки та установок. Це загальний процес, який, як показав Ганс Сельє у своїй теорії загального адаптаційного синдрому, включає універсальні стадії реакції на стрес: тривогу, опір та виснаження [6]. У випадку військовослужбовців адаптація до цивільного життя має додатковий стресовий потенціал, оскільки супроводжується втратою попередньої ролі, зниженням соціального статусу, змінами у структурі спілкування і сенсожиттєвих орієнтаціях [4].

Особливий внесок у розуміння адаптації конкретно військовослужбовців зробив Чарльз Фіглі, чий дослідження посттравматичного стресового розладу (ПТСР) та інших психологічних наслідків військової служби показали, що повернення до цивільного життя може бути ускладнене тривалим впливом бойового стресу [5]. Такі сучасні науковці, як С.Басараб, С.Васильєв В.Гічун, О.Друзь, М.Кравченко, Р.Торговицький, О.Філатова також внесли свій вклад у дослідження процесів адаптації ветеранів у контексті їх інтеграції у громадянське суспільство. Праці цих вчених дозволяють краще зрозуміти, як ветерани можуть використовувати власні ресурси, щоб успішно адаптуватися до нових життєвих обставин.

Однією з причин адаптаційного конфлікту є кардинальна зміна умов і очікувань. Якщо в армії життя чітко структуроване, то в цивільному світі воно сповнене невизначеності. У військовій частині є порядок, чіткі ролі, підтримка побратимів; у мирному суспільстві людина має самостійно шукати свій шлях, проявляти ініціативу, часто долати байдужість або навіть нерозуміння з боку оточення. Цей контраст може спричинити емоційний дискомфорт, зниження самооцінки, втрату впевненості.

Психологічні прояви адаптаційного конфлікту різні: це і тривога, і дратівливість, і замкненість, і втрата сенсу. Часто військові не діляться своїми переживаннями - або через звичку до стриманості, або через страх здатися слабкими. Водночас, і в сім'ї, і в соціумі не завжди є розуміння того, через що проходить така людина. Наслідком стає внутрішня ізоляція, яка, за відсутності підтримки, може перерости в глибоку дезадаптацію, депресію або агресивну поведінку [3].

Особливо небезпечним є стан, коли військовий не бачить можливості реалізувати себе поза армією. Втрата професійної ідентичності, складність із працевлаштуванням, нерозуміння, як застосувати свої навички у мирному житті, можуть стати джерелом фрустрації. Це ще більше поглиблює конфлікт із середовищем та собою.

Попри складність ситуації, адаптаційний конфлікт - це не вирок. Досвід багатьох країн, а також результати вітчизняних досліджень свідчать: за умови комплексної підтримки адаптація можлива і може стати навіть новим етапом розвитку особистості [1]. Надзвичайно важливими є: фахова психологічна допомога, програми реабілітації, курси перекваліфікації,

соціальні проєкти, участь у волонтерській та громадській діяльності. Важливу роль відіграє і сім'я - підтримка з боку близьких значно знижує рівень внутрішньої напруги.

Суттєвий позитивний ефект мають групи підтримки, де колишні військові можуть ділитися досвідом, почуватися зрозумілими, відновлювати довіру до соціальних зв'язків. У деяких випадках адаптація може проходити успішніше саме в середовищі людей із подібним досвідом, які не ставлять зайвих запитань, але підтримують і розуміють.

Варто також говорити про необхідність підготовки до повернення ще під час служби. Якщо людина заздалегідь знає, що її чекає, має змогу обмірковувати варіанти свого майбутнього, вивчити цивільні професії, пройти психологічне консультування - її перехід до мирного життя буде значно м'якшим [2].

Висновки. Адаптаційний конфлікт військовослужбовців після демобілізації - це складне, але природне явище. Воно виникає на перетині внутрішніх змін особистості та зовнішніх викликів середовища. Усвідомлення цього конфлікту, відкритість до пошуку підтримки, а також готовність суспільства прийняти, зрозуміти та підтримати своїх захисників є запорукою успішної інтеграції.

Завдання психологів, соціальних працівників, держави та громади - не просто допомогти військовим «влитися» в цивільне життя, а дати їм відчуття своєї цінності, допомогти знайти нову місію, нову роль, у якій їхній досвід буде не тягарем, а ресурсом. Адже ті, хто захищав країну, заслуговують на гідне, повноцінне, щасливе мирне життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Михайлюк О. Аналіз індивідуальних стратегій адаптації ветеранів до змін у житті. Психологія та соціум. 2021. № 2(34). С. 78–89.
2. Шляхтич І. В. Психосоціальна підтримка ветеранів війни та цивільних, які постраждали через збройний конфлікт. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки. 2017. № 2 (5). С. 135–141.
3. Ягупов В. Військова психологія : підручник. Київ: ТанDEM, 2004. 656 с.
4. Andrew Castro C., Dursun S., MacLean M. B., Lazier R., Fossey M., Pedlar D. Essential components for a successful military-to-civilian transition. Military Veteran Reintegration. 2019. С. 245–251.
5. Figley C.R., Nash W.P. Combat Stress Injury: Theory, Research, and Management. Routledge, 2007. 368 с.
6. Selye H. The Stress of Life. McGraw-Hill, 1956. 319 с.

Губіна Каріна

Науковий керівник – доц. Свідерська Галина

ПОНЯТТЯ КОМПЛЕКСУ НЕПОВНОЦІННОСТІ: ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ

Поняття комплексу неповноцінності має багаторівневу структуру, оскільки охоплює широкий спектр явищ, які стосуються самооцінки, емоційного стану та соціальної адаптації особистості. Вперше поняття комплексу неповноцінності було введено Альфредом Адлером, який вважав, що цей стан є рушієм для розвитку особистості, але може набувати патологічних форм. Важливу роль у формуванні комплексу відіграють дитячі переживання, соціальні

взаємодії та культурні впливи. У сучасних умовах це поняття розширилося, охоплюючи аспекти, пов'язані з гендерними, етнічними та професійними особливостями [4].

Психологічні аспекти комплексу неповноцінності часто пов'язані з тривожністю, депресивними станами та низькою самооцінкою. Сам А.Адлер підкреслював, що почуття неповноцінності може виникати у будь-якому віці, але найчастіше проявляється в періоди інтенсивного розвитку, зокрема у юнацькому віці. У студентському віці комплекс неповноцінності часто посилюється через соціальний тиск та необхідність досягнення високих результатів. Це ускладнює міжособистісну взаємодію та формування професійної ідентичності [1, с. 232].

Мета статті – виділити психологічні та історичні особливості дослідження комплексу неповноцінності.

Історичний аналіз поняття комплексу неповноцінності демонструє його еволюцію від класичних психоаналітичних теорій до сучасних когнітивно-поведінкових підходів. Якщо Адлер розглядав його як фундаментальну рушійну силу розвитку, то сучасні дослідники зосереджуються на його корекції та адаптації до реальних умов життя. Також враховуються соціокультурні зміни, які впливають на сприйняття цього комплексу. Наприклад, у XX столітті тема неповноцінності переважно асоціювалася з особистісним неврозом, тоді як сьогодні її розглядають у контексті стресів і тривожності. Це вимагає адаптації терапевтичних підходів до різних культурних і вікових груп. Таким чином, історичний аналіз дає змогу краще зрозуміти природу цього явища [4, с. 142].

Комплекс неповноцінності є наслідком сукупності негативних уявлень про недосконалість - як фізичну, так і психологічну, що виникає через хронічно занижену самооцінку. Формування особистості та її характеру (її «Я») починається приблизно з п'ятирічного віку, саме тоді з'являються перші ознаки комплексу меншовартості. У цей період дитина найбільше піддається впливу несприятливих факторів, що сприяють формуванню цього комплексу. З часом комплекс неповноцінності впливає на поведінку, спосіб мислення та рівень активності особистості, формуючи певні моделі реакції на зовнішній світ [4; 5].

Альфред Адлер вважав, що свідомо або підсвідомо надкомпенсація почуттів неповноцінності часто стає причиною розвитку інших психічних і емоційних станів. Він стверджував, що кожна людина прагне досягти власного відчуття задоволення, але для цього необхідно знайти баланс між співпрацею з іншими і прагненням до особистих амбіцій. Коли цей баланс порушується, це може призводити або до комплексу неповноцінності, що проявляється у схильності до надмірної згоди та заниженні власної цінності порівняно з іншими, або до комплексу переваги [5].

Протягом 90 років, що минули від часу, коли А. Адлер вперше ввів поняття комплексу неповноцінності, наше розуміння цього феномену значно еволюціонувало. Сучасні фахівці у сфері психічного здоров'я визнають, що комплекси неповноцінності та переваги є

взаємопов'язаними сторонами одного явища, причому комплекс переваги часто маскує під собою відчуття меншовартості.

Адлер стверджував, що перевага та неповноцінність тісно взаємопов'язані й завжди існують у нерозривному зв'язку. За його словами, «насправді прагнення до переваги формує розум і психіку особистості». Таким чином, боротьба за досягнення переваги стає рушійною силою індивідуального зростання та прогресу в суспільстві [7].

Комплекс переваги — це психологічна установка, що базується на безпідставній вірі у власну перевагу над іншими, як у психологічному, так і у фізичному аспекті. Цей комплекс є своєрідною реакцією на комплекс неповноцінності, а ступінь його вираженості зазвичай відповідає глибині почуття меншовартості. Чим сильніше розвинений комплекс неповноцінності, тим більш вираженим може бути прагнення до демонстрації переваги [3].

Таким чином, баланс між почуттям неповноцінності та прагненням до переваги є критично важливим для гармонійного розвитку особистості й побудови здорових соціальних зв'язків [3, 6, 7].

Адлер вважав, що формування комплексу неповноцінності пов'язане з трьома основними типами дистресу, які людина може переживати в дитинстві: Неповноцінність органів - фізична слабкість або вроджені дефекти, які роблять дитину вразливою та впливають на її самооцінку. Надмірна турбота - надмірний контроль і опіка з боку батьків, що пригнічує ініціативу дитини та формує залежність. Уникнення батьків - емоційна чи фізична відстороненість батьків, яка призводить до почуття відкинутості й відчуженості.

Адлер підкреслював, що ці чинники ускладнюють здатність дитини справлятися з труднощами, підсилюючи відчуття власної нездатності й формуючи основу для подальших психологічних труднощів у дорослому житті [7].

На думку З.Фрейда, відчуття неповноцінності більш ймовірно виникає внаслідок внутрішньої напруги між Его та Супер-его. Супер-его виступає носієм Его-ідеалу, змушуючи Его прагнути досконалості. Фрейд зазначав, що Супер-его часто має характеристики батьків або інших важливих осіб у житті індивіда. Воно виконує функції спостереження та покарання, звинувачуючи людину за невідповідність або помилки у досягненні своїх цілей.

Таким чином, на відміну від Адлера, З.Фрейд приділяв більше уваги психоаналітичним аспектам відчуття меншовартості, включаючи роль несвідомого, ідентифікації та внутрішніх конфліктів між різними структурами психіки [6].

На думку К.Юнга, комплекси найчастіше виникають унаслідок травматичних ситуацій, які стають несумісними із свідомими уявленнями особистості. Така травма провокує розрив між свідомим і несвідомим, внаслідок чого травмуюча частина «Я» відокремлюється і отримує автономію. Комплекс може бути тимчасово придушений волею, але не зникає повністю і може проявлятися знову, коли виникають відповідні умови.

Біологічне обґрунтування прагнення до переваги детально розкрив Чарльз Дарвін у своїй теорії статевого відбору. Дарвін зазначав, що прагнення до переваги сприяє виживанню,

адаптації та репродуктивному успіху в природі. Цей інстинкт є важливою складовою еволюційного процесу, забезпечуючи добір найсильніших і найкраще пристосованих особин для передачі їхніх генів наступним поколінням.

Таким чином, прагнення до переваги можна розглядати не лише як соціально-психологічний феномен, але й як фундаментальний біологічний механізм, що підтримує розвиток і процвітання організмів у процесі еволюції [3].

Комплекс меншовартості можна розглядати як спрямований на самознищення через власну недооцінку, тоді як комплекс переваги прагне до руйнування соціального середовища індивіда. У випадках, коли агресія спрямовується назовні, це може призводити до виникнення нового комплексу неповноцінності. Така реакція часто виникає, коли людина відчуває провину перед іншими й намагається компенсувати це через агресивне перенаправлення своїх почуттів.

Для формування відчуття неповноцінності необхідні певні умови, які створюють сприятливе середовище для розвитку комплексу меншовартості. Альфред Адлер вказував, що серед основних чинників, окрім вроджених дефектів, особливу роль відіграє неправильне виховання. До негативних виховних практик він зараховував: Розбещеність - надмірне балування, що позбавляє дитину можливості самостійно вирішувати проблеми; Жорстокість - фізичне або емоційне насильство, яке принижує самооцінку дитини; Байдужість - відсутність емоційної підтримки та уваги з боку батьків; Авторитарність - надмірний контроль і обмеження свободи дитини.

Як бачимо, комплекс неповноцінності - це глибоке відчуття власної недосконалості, яке триває протягом певного часу й часто супроводжується хибними уявленнями про себе та деструктивною поведінкою. Він виникає внаслідок перебільшеного сприйняття власних слабкостей і недоліків, пов'язаних із реальною чи уявною відсутністю важливих фізичних, психологічних чи соціальних якостей.

Комплекс неповноцінності може стимулювати розвиток, але у патологічних формах викликати деструктивну поведінку та перешкоджати соціальній адаптації. Водночас компенсація, особливо позитивна, дозволяє людині досягати значних результатів і розкривати свій потенціал.

Висновки. Поняття комплексу неповноцінності залишається актуальним об'єктом досліджень у психології. Воно дозволяє глибше зрозуміти природу емоційних та когнітивних труднощів, з якими стикається сучасна молодь. Завдяки мультидисциплінарному підходу це явище досліджується в контексті психоаналізу, когнітивно-поведінкової терапії та соціальної психології. Історичний аналіз демонструє, як змінилися акценти у розумінні комплексу від індивідуальних до соціальних аспектів. Це відкриває нові можливості для розробки інтервенцій, спрямованих на підтримку студентів. У сучасних умовах важливим є інтеграція різних теоретичних підходів для створення ефективних програм подолання комплексу неповноцінності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адлер А. Індивідуальна психологія як шлях до пізнання і самопізнання людини. Київ: Наука жити, 1997. 357 с.
2. Дарвін Ч. Походження видів. Київ: Bookchef, 2020. 480 с.
3. Маслюк А. М. Український персоналізм О. Кульчицького: комплекс меншовартості. Особистість у сучасному світі. Київ: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2015. С. 80–83.
4. Павлюк С. В. Комплекс неповноцінності як фактор психоемоційної дезадаптації у студентів. Психологічні перспективи. 2021. № 37. С. 139–149.
5. Томіліна В., Солодовник Т. О. Психологічні чинники виникнення комплексу неповноцінності у підлітковому віці. Психологічний часопис. 2023. №2(18). С. 54–61.
6. Фройд З. Вступ до психоаналізу. Нові висновки. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2021. 552 с.
7. The Individual Psychology of Alfred Adler: A Systematic Presentation in Selections from His Writings. Edited by Heinz L. Ansbacher & Rowena R. Ansbacher. New York: Harper & Row, 1956.

Стадник Максим

Науковий керівник – доц. Грушко Віктор

СЕКСУАЛЬНА РЕВОЛЮЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ІНСТИТУТ СІМ'Ї

У статті розглянуто феномен сексуальної революції як комплексного соціокультурного явища, що охопило своїм впливом різні сфери життя на Заході починаючи з середини ХХ століття, а з часом стало поширюватись і на інші суспільства, зокрема, українське. Проаналізовано історичні передумови виникнення сексуальної революції, її ключові ідеї, а також чинники, що сприяли руйнуванню традиційного уявлення про сексуальність, сім'ю та шлюб. Досліджено трансформації соціальних норм і цінностей, що стосуються інтимного життя, гендерних ролей та виховання дітей. Здійснено порівняльний аналіз змін, які відбулися в західному суспільстві, з тими, що розгорнулись в Україні. Зроблений огляд впливу сексуальної свободи, толерантності до її проявів у різних формах на сучасну модель родини, погляди на подружню вірність, виховання дітей. Дана оцінка впливу мас-медіа, сексуальної освіти та виховання, інтернету на молодь.

Ключові слова: сексуальна революція, сім'я, гендерні ролі, сексуальне виховання, соціокультурні трансформації, мас-медіа, традиційні цінності.

Постановка проблеми: Сексуальна революція, що розгорнулась на Заході у другій половині ХХ століття обумовила радикальні трансформації свідомості людей, спричинивши зміни у культурі, мистецтві, способі життя, особливостях соціальної взаємодії, розумінні шлюбу і сім'ї, уявленні про гендерні норми, вихованні, освіті, баченні місця і ролі дітей і т.д. Зміни виявились настільки масштабними і радикальними, переформатували шлюбно-сімейну структуру суспільства і систему відносин у соціумі за історично дуже короткий час до невпізнаності. Традиційна патріархальна сім'я у сучасному світі стала винятком, а її місце зайняла велика кількість нових форм поєднання людей у союзи, включно з одностатевими, тимчасовими і які не передбачають появи від такого співжиття дітей. Разом з цим помітно

зросла роль жінок у суспільстві та сім'ях. Суттєво зросла кількість розлучень та частка самотніх людей.

У статті проаналізовано: вплив успіхів у розвитку контрацепції й феміністичного руху на сексуальну революцію, а останньої на руйнування традиційної патріархальної сім'ї, депопуляцію, зміну соціокультурних ролей чоловіків і жінок у суспільстві.

Мета даної статті: визначити роль сексуальної революції у масштабних трансформаціях суспільства, окреслити одержані суспільством наслідки набутих соціумом гедоністичних свобод, розкрити спрямованість сформованої динаміки й дати оцінку змінам які охопили раніше західне, а на сьогодні українське суспільство.

У статті проаналізовано: джерела, народження і розвиток сексуальної революції у працях таких закордонних та українських дослідників як Мішель Фуко, Ентоні Гіденс, Гарберт Маркузе, Юрій Захарченко, Сергій Ілларіонов

Виклад основного матеріалу. У другій половині XX століття світ зіткнувся з феноменом сексуальної революції, що суттєво трансформувала уявлення про сексуальність, інтимність та роль сім'ї в суспільстві. Сексуальна революція, що охопила Захід у другій половині XX століття, значно трансформувала уявлення про сексуальність, інтимність і шлюб, що відзначають такі дослідники, як Мішель Фуко [5, с. 180-210] та Ентоні Гіденс [1, с. 80-102]. Сам термін «сексуальна революція» охоплює широкий спектр соціальних, культурних і психологічних змін, серед яких – легалізація контрацепції, декриміналізація гомосексуальності, активізація феміністського руху та зростання інтересу до сексуальної освіти.

Гіденс вказує, що в результаті сексуальної революції інтимність стала базуватись на принципах емоційного задоволення та партнерства, а не на традиційних соціальних ролях. Сутність сексуальної революції полягала в перегляді табуйованих тем сексуальності, що, своєю чергою, викликало хвилю наукових досліджень, соціологічних опитувань і психологічного аналізу змін у суспільстві.

Завдяки розвитку контрацептивів люди з меншою обережністю стали ставитись до інтимних дошлюбних зближень. Якщо раніше статеві відносини за межами шлюбу осуджувалися з боку суспільства, а разом з цим люди, які успадковували від цього певні супровідні їх негативні наслідки (вагітність, хвороби), то з широким використанням контрацепції, все більша частка людей стала вступати в інтимну взаємодію, без страху та без невтішних результатів для себе із новими партнерами.

З розвитком контрацепції у людей поступово почало змінюватись розуміння дозволеного і недозволеного у сфері міжстатевих відносин. Поступово змінювалось ставлення суспільства до інституту сім'ї, яка перестала сприйматись як єдина, вдоблена соціумом форма, в рамках якої допускається можливість задоволення людьми своїх пристрастних бажань. Разом з цим громадська думка еволюціонувала у бік більш терпимого ставлення до практики сексуального виховання та освіти. Ці зміни відбувались паралельно з нагромадженням позитивних наслідків від системної роботи із забезпечення репродуктивного здоров'я жінок.

Друга хвиля феміністичного руху у 60-80-их роках ХХ століття, своєю чергою, вплинула на перегляд ролі жінок у сім'ї й суспільстві. Жінки у багатьох країнах одержали не лише право на розлучення, але й можливість. Раніше це було вкрай складно здійснювати, оскільки жінки надто сильно фінансово залежали від чоловіків. Після проведених реформ розлучення для жінок перестало нести загрозу фінансової і матеріальної катастрофи чим багато хто з них не забарився користати, якщо у стосунках у шлюбі вони бачили для себе якісь проблеми.

Опосередковано на сексуальну революцію вплинула боротьба жінок за своє звільнення від тягара домашньої роботи, яку протягом тривалого часу були змушені нести лише жінки. Були прийняті закони, що дозволяли й чоловікам брати відпустку для догляду за новонародженими дітьми.

Друга хвиля феміністичного руху дозволила добитись заборони домашнього насильства проти жінок, яке стало каратись законом. Усі ці зміни у так чи інакше дозволили жінкам відчувати себе суб'єктами й більш сміливо претендувати не лише на більш вагоме місце у суспільстві, але й на своє право претендувати на власне інтимне щастя.

Разом з цим відбулись зміни у культурі, зокрема щодо порядку укладання шлюбів, які в історичному плані ще не так давно створювались на основі виключно сімейних зв'язків у певному соціальному середовищі, що опиралось на тривалу традицію, і здійснювалось у першу чергу з мотивів вигоди.

Набута жінками суб'єктність значною мірою вплинула на формування нових принципів укладання шлюбів з "незнайомими людьми" (для їх родин), з особами з інших соціальних страт, етнічного чи расового походження, релігійних груп тощо.

Всі ці процеси розгортались на тлі легалізації сексуальної проблематики у ЗМІ, фільмах, музиці, образотворчому мистецтві та літературі. Поширення ідей сексуальної свободи через медіа та популярну культуру активно досліджується такими авторами, як Ілларіонов [3, с. 45-63] та Захарченко [2, с. 120-135], які аналізують культурну динаміку змін у пострадянських країнах, зокрема в Україні. Західна модель сексуальності почала проникати й в український простір, особливо після здобуття незалежності, коли доступ до глобальної інформації став відкритішим. Водночас цей процес супроводжувався розбіжністю: з одного боку – поширення ідей свободи вибору, з іншого – збереження традиційної моралі у значної частини населення.

Всеохопна лібералізація суспільства на певному етапі вийшла за рамки взаємин двох статей давши поштовх до легалізації гомосексуалізму, який перестав кримінально переслідуватись і навіть одержав можливість законодавчо бути захищеним від будь-яких форм дискримінації.

Таким чином нові правові реалії відкрили можливості для бурхливого розвитку руху ЛГБТ у багатьох країнах світу. Після другої світової ЛГБТ спільнота почала об'єднуватись та створювати різні організації, такі як, наприклад "Метачінське братство" та "Дочірні Біллігіс".

У 1969 році у гей-барі Stonewall inn був проведений поліцейський рейд, що стало точкою відліку для сучасного руху ЛГБТ, також у 1970 році було проведено перший гей-парад.

У 2001 році Нідерланди стали першою країною, яка легалізувала одностатеві шлюби, після чого у більшості країн Європи та Америки пішли на такі ж кроки щодо прийняття нетрадиційної орієнтації як нової норми.

У США гомосексуальні пари вже можуть усиновлювати дітей, трансгендери можуть офіційно змінювати стать, проте, у деяких штатах їм забороняється брати участь у різних видах спорту, а в окремих навіть є обмеження щодо їх медичного обслуговування.

У більшості країн ЄС існує лояльне ставлення до ЛГБТ водночас громадськість у постсоціалістичних країнах, у більшості своїй критично налаштовано до легалізації ЛГБТ.

У країнах, які легалізували ЛГБТ, вже сформована певна нова норма щороку проводити паради цієї спільноти. Суди у цих країнах у більшості своїй приймають рішення на користь ЛГБТ-осіб у випадку коли з'являються скарги на їх дискримінацію у той час, коли межа між прагненням захистити права певної групи людей і намаганням цієї групи одержати односторонні переваги над іншими дуже незначна, що породжує суперечності між прихильниками традиційних сімейних цінностей та лібералізованою частиною суспільства.

Деякі українські соціологи (наприклад, Ткаченко [4, с. 95-115]) звертають увагу на кризу інституту сім'ї, яка загострилася внаслідок західного впливу та лібералізації поглядів на шлюб і сексуальність. Ці зміни також вплинули на репродуктивну поведінку, популярність співжиття без офіційного шлюбу, зміну гендерних ролей та зростання кількості розлучень.

Від моменту розпаду СРСР в Україні ситуація стала змінюватись, проте не радикально – публічний осуд цього явища змінило прийняття необхідності виявляти терпимість до людей з нетрадиційною орієнтацією. Разом з цим, почали з'являтися перші ЛГБТ фестивалі які проводились в закритих колах.

Після майдану у 2015 році за вимогами ЄС в Україні було прийнято трудовий кодекс, який забороняє дискримінацію за гомосексуалізм у сфері праці, також були проведені перші гей-паради у Києві.

У 2018 році почали видавати дозволи на проведення одностатевих шлюбів за кордоном, проте на території України вони залишаються не легалізованими.

Після початку повномасштабної війни люди стали лояльніше ставитись до ЛГБТ спільноти, особливо молодь. На збільшення рівня прийняття українцями цього явища вплинув факт участі людей нетрадиційної орієнтації у захисті країни у складі ЗСУ.

У країнах Близького Сходу ставлення до ЛГБТ найсуворіше, все через те, що ці країни дотримуються ісламського права яке забороняє гомосексуальність та визнає це за злочин який карається ув'язненням чи навіть смертною карою. У цій частині світу забороняються будь-які одностатеві стосунки, зміна статі та пропаганда ЛГБТ.

Серед людей на Близькому Сході ситуація налаштованість до осіб іншої орієнтації різко негативна. Водночас розуміння того, що слід вважати нетрадиційною орієнтацією у цьому

регіоні не сходиться з тим як це трактують на Заході чи в Україні. Водночас у такій країні Близького Сходу, як Ліван ЛГБТ спільнота володіє певними правами та можливостями для своєї громадської діяльності, В ОАЕ також більш терпиме ставлення до ЛГБТ-іноземців, а разом з цим молодше покоління у цій країні виявляє меншу категоричність до ЛГБТ.

Під впливом настирливості активістів з ЛГБТ та феміністичних рухів, сучасні ЗМІ помітно змінились. Публічні жарти на ці теми на сьогодні вже трактуються як неприйнятні. Все більше сюжети у фільмах, казках та іграх змінюються під впливом критики чи побажань ЛГБТ-спільноти.

Сексуальна революція помітно впливає на інститут сім'ї, який помітно видозмінюється під її впливом. Все більш поширеним явищем стає практика відмови народжувати дітей, яке сформулось у рух чайлд-фрі. Свідома відмова від дітей, разом із практикою збільшення кількості людей які створюють сім'ї без укладання шлюбу, частка яких постійно підвищується, зростання кількості розлучень, а разом з цим збільшення кількості повторних шлюбів, самотніх людей, дітей які ростуть без одного з батьків, що помітно змінює саме розуміння сенсів спільного проживання людей і сприйняття сім'ї як головної незмінної точки опори у житті людей,

Незважаючи на збільшення кількості розлучень та демографічні проблеми, викликані ерозією відносин між людьми у сім'ях, укласти шлюби стає щораз простіше, у першу чергу через появу соціальних мереж та платформ для знайомств, таких як Tinder, Grindr тощо. Водночас мережі на сьогодні стали фактором, який негативно впливає на кількість жертв зґвалтування і педофілії.

Окрім того, соціальні мережі роблять свій негативний внесок у зростання самотності серед людей, які для одних людей стають симулякром реальних відносин, в інших – розвивають комплекси їх можливої невідповідності ідеальним образам інших осіб які ті створюють про себе, а в третіх – розвивають неадекватність у сприйнятті власної персони, як певної надцінності, для якої парою може бути лише така ж штучно сконструйована досконалість, яка жодного відношення до реальних людей не має.

Сексуальна революція зуміла вплинути на найбільш консервативні інститути сучасності - релігійні. Релігійні інститути через свою опору на незмінні догми, забороняють будь-які інші форми реалізації людьми своєї сексуальності окрім рамок гетеросексуальних шлюбів. Сексуальна революція зробила свій помітний внесок у зменшенні впливу релігії на суспільство, зокрема, що стосується питань моралі, яку щораз більше людей починають трактувати по своєму і керуватись своїми особливими поглядами на допустиме і недопустиме, що спричинило не лише зниження ролі духовних ідеалів серед сучасників, але водночас і зменшення впливу традиційних сімейних цінностей.

Серед усіх сегментів суспільства найбільший вплив сексуальна революція здійснила на молодь. Молодь почала засвоювати нові моделі стосунків, такі як "вільні", без жорстких зобов'язань один перед одним. Сучасна молодь набагато швидше дізнається про секс завдяки

мережам, через що частішають випадки небажаної і неочікуваної вагітності серед неповнолітніх з відповідними негативними наслідками не лише для тих хто завагітнів, але й для набагато ширшого кола людей.

На гендерну уяву молоді дуже сильно вплинуло аніме, де дуже часто поєднують жіночі та чоловічі риси в одних персонажах, що вплинуло на уявлення молоді про соціальні ролі статей, закріплюючи впевненість у нового покоління у тому, що чоловіки необов'язково повинні бути мужніми та беземоційними, а жінки слабкими та милими. Це своєю чергою вплинуло на формування досить лабільного сприйняття гендерних ролей і сприяло поширенню більш лояльного ставлення до представників такої молодіжної субкультури як трапи (чоловіків які виглядають, одягаються та поведуться як жінки).

Висновок: Сексуальна революція кардинально змінила суспільне сприйняття інтимності, шлюбу, сім'ї та гендерних ролей. Вона відкрила нові можливості для самовираження, зокрема для жінок і представників ЛГБТ-спільноти, сприяла демократизації суспільства, а разом з цим послабленню традиційних релігійних і культурних обмежень. Завдяки розвитку контрацепції, збільшенню впливу феміністичних ідей, всеосяжній лібералізації сексуальні стосунки стали більш відкритими, а сім'я – менш обов'язковим елементом для досягнення особистого щастя. Разом з тим ці процеси породили нові виклики. Суспільство стикається з питаннями ерозії традиційних сімейних структур, зростання самотності, поверхневих стосунків, небажаних вагітностей серед підлітків та складнощів із самоідентифікацією молоді. У багатьох країнах, особливо з консервативними традиціями, все ще існує протистояння між цінностями лібералізму і традиціоналізму, особливо у контексті прав ЛГБТ. Зміни, започатковані сексуальною революцією, охопили не лише сферу сексуальності, а й інші соціальні, культурні та правові аспекти життя, сформувавши нову соціокультурну реальність в якій інститут сім'ї значною мірою втратив свою основну роль у взаємодії людини і суспільства, яку все більш перебирають на себе правові інститути держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гіденс Е. Трансформація інтимності. Київ: Основи, 2001./ Giddens E. The Transformation of Intimacy. Kyiv: Osnovy, 2001.
2. Захарченко О. С. Медіа і сексуальність: сучасні трансформації. Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 2012./ Zakharchenko O. S. Media and sexuality: modern transformations. Kyiv: Taras Shevchenko National University of Kyiv, 2012.
3. Ілларіонов І. В. Сексуальна культура в сучасному суспільстві. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2005./ Illarionov I. V. Sexual Culture in Modern Society. Kharkiv: V. N. Karazin KhNU, 2005.
4. Ткаченко Л. М. Інститут сім'ї в умовах глобалізації. Одеса: Астропринт, 2010./ Tkachenko L. M. The Institute of Family in the Conditions of Globalization. Odesa: Astroprint, 2010.
5. Фуко М. История сексуальности-III: Забота о себе. Київ: Дух і Літера, 1998./ Foucault M. The History of Sexuality-III: Caring for the Self. Kyiv: Spirit and Letter, 1998

ІННОВАТИВНІ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ АУДІЮВАННЮ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Сучасні зміни в освітньому середовищі України вимагають інтеграції новітніх технологій у навчальний процес. Одним із важливих аспектів навчання в початковій школі є розвиток навичок аудіювання, що є основою для формування мовленнєвої компетенції учнів. Врахування психолого-педагогічних особливостей молодшого шкільного віку є ключовим фактором для створення ефективних методик навчання.

Інноваційні методики, які використовують мультимедійні засоби, інтерактивні платформи та ігрові технології, сприяють активізації пізнавальної діяльності та підвищенню інтересу до навчання. Це дозволяє не лише покращити розуміння почутого, але й розвинути комунікативні здібності учнів.

Мета дослідження: проаналізувати ефективність інноваційних методів навчання аудіювання учнів початкової школи через педагогічний експеримент.

Навчання аудіювання відіграє важливу роль у системі формування комунікативної компетентності. Воно включає в себе не тільки розвиток умінь розуміти усне мовлення, а й сприяє формуванню критичного мислення та уважності.

Інноваційні методи навчання включають:

Мультимедійні засоби: використання аудіо- та відеоматеріалів, які відображають реальні комунікативні ситуації, що сприяє кращому сприйняттю інформації та розвитку здатності до аналізу й інтерпретації почутого.

Ігрові технології: застосування інтерактивних завдань у формі аудіоквестів та аудіозагадок. Відтак, ігрові методики підвищують мотивацію учнів, активізують увагу та полегшують засвоєння складного матеріалу.

Інтерактивні платформи: використання цифрових інструментів, таких як LearningApps, Kahoot, сприяють залученню учнів до активного навчання та забезпечують можливість індивідуалізації навчального процесу [5, с.15].

Педагогічний експеримент проводиться у три етапи:

Констатувальний етап: діагностика початкового рівня навичок аудіювання за допомогою тестування, анкетування та спостереження.

Формувальний етап: впровадження інноваційних методик у навчальний процес, зосередження на використанні мультимедійних матеріалів та інтерактивних завдань.

Контрольний етап: оцінка змін та аналіз ефективності методик [3, с.57].

Результати дослідження показали, що учні, які навчалися за інноваційними методами, показали краще розуміння почутого, у порівнянні з контрольною групою. Це вказує на позитивний вплив інтерактивних та мультимедійних засобів на розвиток навичок аудіювання [6, с.45].

Практичні аспекти впровадження інноваційних методик

Для ефективного впровадження інноваційних методик навчання аудіюванню в початковій школі необхідно враховувати кілька ключових аспектів: Індивідуалізація навчання

Використання цифрових платформ дозволяє адаптувати навчальні завдання відповідно до рівня підготовки кожного учня. Завдяки цьому діти можуть навчатися у власному темпі, що підвищує рівень засвоєння матеріалу.

Роль вчителя у процесі аудіювання

Педагог виступає не лише організатором навчального процесу, а й модератором інтерактивних завдань. Важливо створювати ситуації успіху, заохочуючи учнів до активного сприйняття та аналізу почутого матеріалу.

Залучення батьків до освітнього процесу

Використання аудіоматеріалів у домашніх завданнях спонукає до підтримки навчального процесу поза школою. Батьки можуть допомагати дітям виконувати вправи на аудіювання, що сприяє більш глибокому засвоєнню мовних навичок.

Мотиваційні аспекти

Важливою умовою ефективного навчання є мотивація учнів. Використання ігрових технологій, відеоуроків та інтерактивних тестів значно підвищує зацікавленість дітей у навчальному процесі.

Оцінювання ефективності навчання

Окрім традиційних методів оцінювання (тести, контрольні роботи), варто застосовувати альтернативні способи аналізу результатів – самооцінювання, рефлексійні щоденники та аудіопроєкти.

Виклики та перспективи подальших досліджень

Попри позитивний вплив інноваційних методик, існують певні виклики, серед яких: необхідність підготовки вчителів до використання цифрових ресурсів, технічне забезпечення навчального процесу, розробка якісних інтерактивних матеріалів.

Перспективи подальших досліджень полягають у розширенні спектру методик, зокрема інтеграції штучного інтелекту у процес навчання аудіюванню, а також вивченню довготривалого ефекту інноваційних підходів на мовленнєву компетентність учнів [2,с.13].

ВИСНОВКИ

Інноваційні методи вивчення аудіювання в початковій школі суттєво збільшують результативність засвоєння матеріалу та сприяють формуванню комунікативної компетентності школярів. Використання мультимедіа, інтерактивних платформ та ігрових методик не лише поліпшує рівень розуміння усної мови, а й розвиває критичне мислення, увагу та вміння аналізувати інформацію.

Результати педагогічного дослідження підтвердили, що учні, які навчались за інноваційними методиками, показують краще розуміння та інтерпретацію аудіоматеріалів у порівнянні з тими, хто навчався за традиційними підходами. Це вказує на ефективність

інтерактивного та мультимедійного навчання, що дозволяє адаптувати процес навчання до сучасних потреб молодших школярів [6].

Водночас існують певні виклики у впровадженні новітніх технологій у навчальний процес, зокрема необхідність підготовки педагогів, забезпечення шкіл відповідним обладнанням і створення якісного навчального контенту. Однак подальше вдосконалення методичних підходів, інтеграція штучного інтелекту та розширення спектру інтерактивних інструментів відкривають нові перспективи для розвитку системи навчання аудіювання.

Таким чином, інноваційні методики навчання аудіюванню є перспективним напрямом модернізації освітнього процесу, що сприяє підвищенню якості мовної підготовки учнів початкової школи та формуванню їхньої готовності до ефективної комунікації у майбутньому [1,с.29].

ЛІТЕРАТУРА

1. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: теоретичні засади і практика. – Київ: Либідь, 2019.
2. Гончаренко С. У. Педагогічні інновації: теорія і практика. – Київ: Освіта, 2020.
3. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. – Київ: Генеза, 2018.
4. Чередніченко Н. В. Використання мультимедійних технологій у навчанні: методичні рекомендації. – Харків: Освіта, 2021.
5. Буштрук О. В. Інтерактивні методи навчання у початковій школі. – Львів: Світ, 2020.
6. <https://vseosvita.ua/library/innovacijni-metodi-navcanna-na-urokah-u-pocatkovij-skoli-2084.html>
7. Бабенко, Т. В. Методика навчання англійської мови в початковій школі : навч. посібник для студ. ВНЗ / Т. В. Бабенко. – К : Арістей, 2005. – 220 с

ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

*Боровска Вікторія Марія
Науковий керівник – доц. Литвин Любов*

ЗЕЛЕНІ ТЕХНОЛОГІЇ У СТАРТАПАХ: ЕКОЛОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ МАЙБУТНЬОГО

Протягом минулих десятиліть питання екологічної безпеки та сталого розвитку набуло особливої ваги. З початку XXI століття світ зіткнувся з гострими екологічними викликами, що відчутно впливають на якість життя, економічний поступ і майбутнє планети. Основними проблемами стали глобальне потепління, забруднення навколишнього середовища, зменшення природних ресурсів та негативний вплив індустріалізації. Виснаження природних ресурсів, зокрема корисних копалин, прісної води та родючих ґрунтів, ставить під сумнів майбутнє економіки та споживання. Існуючі виробничі моделі, що базуються на надмірному використанні ресурсів, вже не можуть забезпечити довгострокову стабільність і потребують перегляду. Зважаючи на ці труднощі, сучасний світ активно шукає шляхи переходу до екологічно чистих технологій та економічних моделей, які мінімізують вплив на довкілля [1, с. 105].

Одним із найперспективніших шляхів розв'язання цієї проблеми є впровадження інноваційних підходів, зокрема у сфері зелених технологій. Стартапи у сфері зелених технологій відіграють важливу роль у створенні інноваційних рішень, що сприяють зменшенню негативного впливу людської діяльності на природу. Такі компанії розробляють технології у сфері: альтернативної енергетики (сучасні сонячні панелі, вітрові турбіни, водневе паливо); енергоефективних рішень (розумні системи управління енергоспоживанням, інноваційні матеріали для збереження тепла); зеленої мобільності (електромобілі, безпілотний громадський транспорт, велосипедна інфраструктура); циркулярної економіки (технології вторинної переробки матеріалів, екологічна упаковка, біотехнології).

На відміну від звичайних компаній, стартапи часто діють швидше, легше адаптуються до змін та пропонують нестандартні рішення, які дають змогу значно зменшити негативний екологічний вплив [1, с. 106].

Мета статті – всебічне дослідження ролі зелених технологій у стартапах як важливого фактора екологічних та економічних змін. Стаття зосереджена на аналізі сучасного стану розвитку екологічних інновацій в підприємницькому середовищі, оцінці їх впливу на довкілля та світову економіку, а також визначенні ключових можливостей та викликів, що постають перед цим сектором.

Розвиток стартапів, орієнтованих на екологічні інновації, охоплює кілька ключових напрямків. Кожен із них спрямований на зменшення негативного впливу людини на

194

навколишнє середовище та створення нових технологій, що дозволяють забезпечити сталий розвиток. Традиційна енергетика, заснована на викопному паливі (вугілля, нафта, природний газ), залишається основним джерелом викидів парникових газів, що спричиняють глобальне потепління. Тому сучасні стартапи активно розробляють нові джерела відновлюваної енергії, які дозволяють скоротити залежність від викопного палива, підвищити енергоефективність та зробити енергетику екологічно безпечною [3, с. 93].

Сонячна енергетика. Сонячна енергія є одним із найперспективніших джерел чистої енергії. Стартапи в цій сфері працюють над підвищенням ефективності сонячних панелей, створенням нових матеріалів для покриття фотоелементів та розробкою інноваційних систем зберігання енергії. Приклад: компанія SolarCity (тепер частина Tesla) працює над удосконаленням сонячних батарей та розробляє рішення для масового використання сонячної енергетики в домогосподарствах. Її продукт Tesla Solar Roof поєднує в собі функціональність дахового покриття та ефективність сонячних батарей.

Вітроенергетика. Вітроенергетика також є перспективним напрямом, особливо для регіонів із сильними вітровими потоками. Стартапи розробляють нові типи вітротурбін, що здатні генерувати більше енергії при меншому розмірі та собівартості. Приклад: стартап Makani, який розробляє аеродинамічні вітрові турбіни, що можуть працювати на висоті, де швидкість вітру стабільніша та потужніша.

Воднева енергетика. Водневе паливо вважається одним із найчистіших джерел енергії, оскільки під час його використання викидається лише вода. Проте його виробництво та зберігання залишається технологічно складним завданням. Приклад: компанія Hydrogenious займається розробкою рідких носіїв водню, що спрощують його транспортування та зберігання, роблячи водневе паливо більш доступним для масового використання.

Будівельна галузь є одним із найбільших споживачів енергоресурсів та джерелом 40% глобальних викидів CO₂. Тому інновації в цій сфері спрямовані на створення будівель, що споживають мінімальну кількість енергії, використовують екологічно чисті матеріали та сприяють зменшенню впливу на довкілля.

Розумні системи енергоспоживання. Новітні технології дозволяють зменшити енергоспоживання будівель завдяки автоматизації процесів опалення, охолодження та освітлення. Приклад: стартап Nest розробив розумний термостат Nest Thermostat, який дозволяє автоматично регулювати температуру в будинку та скорочує споживання енергії до 20% [2].

Використання біоматеріалів. Замість традиційного бетону та сталі, що мають високий рівень викидів CO₂, сучасні стартапи створюють нові екологічні матеріали для будівництва. Приклад: компанія BioMason створила біоцемент на основі бактерій, який має значно нижчий вуглецевий слід, ніж традиційний цемент.

Зелені будівлі та сертифікація LEED. Сучасні будівлі отримують сертифікати екологічності, такі як LEED (Leadership in Energy and Environmental Design), що підтверджують їхню енергоефективність та екологічну безпеку. Приклад: стартап Living Buildings створює

будівлі, які генерують більше енергії, ніж споживають. Транспорт є одним із найбільших джерел викидів CO₂ у світі. Тому стартапи у сфері мобільності активно працюють над створенням більш екологічних транспортних засобів.

Електромобілі. Приклад: компанія Tesla стала лідером у сфері електромобілів, зробивши їх доступними для широкого ринку. Приклад: компанія Rivian спеціалізується на виробництві електричних пікапів та вантажівок.

Громадський електротранспорт. Приклад: компанія Proterra розробляє електробуси, що замінюють традиційні дизельні автобуси у містах.

Мікромобільність. Приклад: компанії Bird та Lime створили сервіси прокату електросмокатів, які сприяють зменшенню використання автомобілів у міських умовах [3, с. 96].

Забруднення довкілля відходами є однією з найгостріших екологічних проблем сучасності. У світі щорічно виробляється близько 2 мільярдів тон сміття, і лише невелика частина його переробляється.

Розумні контейнери. Приклад: компанія Bin-e розробила сміттєві контейнери, що автоматично сортують відходи за категоріями.

Переробка пластику. Приклад: стартап Plastic Bank займається збором пластикових відходів та їх переробкою у нові матеріали.

Біорозкладні матеріали. Приклад: компанія Notpla створює упаковку з морських водоростей, що є повністю біорозкладною [5].

Незважаючи на зростаючий попит на екологічні інновації, зелені стартапи часто стикаються з проблемами фінансування. Основні причини цього явища включають: високу собівартість розробок – багато екологічних технологій потребують значних наукових досліджень, випробувань та сертифікацій, що збільшує витрати на їх впровадження; складність залучення венчурного капіталу – традиційні інвестори часто віддають перевагу технологічним або фінансовим стартапам, які швидко масштабуються та дають високий прибуток. У той час екологічні стартапи потребують довготривалих інвестицій, які можуть окупитися лише через десятиліття [6].

Зважаючи на ці труднощі, на ринку з'являється все більше фінансових інструментів для екологічних стартапів: венчурні фонди (Breakthrough Energy Ventures, GreenTech Capital, Chrysalix Venture Capital); краудфандингові платформи: Kickstarter, Indiegogo, Trine); державні гранти та субсидії (Horizon Europe); корпоративні інвестиції (Google, Amazon, Tesla) [7].

Хоча фінансування екологічних стартапів лишається непростим завданням, підтримка, що зростає від урядів, великих компаній та громадськості, створює нові можливості для розвитку цієї галузі. Роль держави у підтримці екологічних стартапів є надзвичайно важливою. Уряди багатьох країн впроваджують екологічні ініціативи, які заохочують впровадження зелених технологій через фінансування, податкові пільги та суворе регулювання забруднення.

Отже, фінансування та державне регулювання – ключові чинники, що визначають успіх екологічних стартапів. У майбутньому розвиток зелених стартапів здатен стати головним рушієм переходу до екологічно чистої економіки.

Висновок. Зелені технології стали ключовим напрямом сучасних інновацій, що сприяють зменшенню негативного впливу діяльності людини на довкілля та відкривають нові економічні перспективи. Стартапи у сфері екологічних інновацій відіграють важливу роль у протидії змінам клімату, забрудненню навколишнього середовища та виснаженню природних ресурсів. Завдяки розвитку альтернативної енергетики, енергоефективних рішень, екологічного транспорту й циркулярної економіки, вони сприяють переходу до більш сталої моделі господарювання. Не зважаючи на значні перспективи, екостартапи зустрічаються з рядом викликів. Основні труднощі пов'язані з високою вартістю розробок, складністю залучення фінансування та тривалим періодом окупності інвестицій [4].

Дослідження показують, що майбутнє зелених стартапів залежить не лише від наукових досягнень та інвестиційної привабливості, а й від ефективної взаємодії між державою, бізнесом і суспільством. Політика екологічного регулювання, надання грантів і податкових пільг, розвиток нових механізмів партнерства між малими інноваційними компаніями та великими корпораціями можуть стати ключовими факторами успіху цієї галузі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біла С. О. Екологічні стартапи як механізм інноваційного розвитку економіки // Економіка і держава. 2021. № 3. С. 102–107.
2. Європейський зелений курс: можливості та виклики для України : аналітичний звіт / під заг. ред. О. В. Шевчука. Київ : Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2021. 158 с.
3. Семенов В. М. Інвестиції в екологічні технології: проблеми та перспективи // Економічний вісник. 2022. № 1 (47). С. 91–98.
4. United Nations. Global Green Economy Report 2022. New York : UN Publications, 2022. 145 p.
5. Світовий банк. Економічний потенціал зеленої енергетики: перспективи до 2030 року. Вашингтон : World Bank Group, 2024. 138 с.
6. Зелена економіка: глобальні тренди та виклики : колективна монографія / за ред. І. В. Ковальчука. Київ : Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України, 2023. 250 с.
7. International Renewable Energy Agency (IRENA). The Role of Green

Бойко Іван

Науковий керівник – проф. Алексієвець Леся

СТАРИЙ ОЛЕКСИНЕЦЬ У 1948-1950 РОКАХ: КОЛЕКТИВІЗАЦІЯ, РЕПРЕСІЇ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗМІНИ В УМОВАХ СТАЛІНСЬКОГО РЕЖИМУ

У статті досліджено процеси колективізації, репресій та соціально-економічних змін у селі Старий Олексинець у 1948-1950 роках в умовах сталінського режиму. Розглянуто вплив політики колективізації на аграрне виробництво та соціальну структуру села, а також проаналізовано практичні наслідки впровадження радянських методів управління. Визначено основні аспекти репресивної політики, зокрема масові арешти та депортації, які вплинули на психологічний клімат і соціальні відносини в селі. Окреслено функціональний апарат

сталінської економічної політики та її вплив на розвиток сільського господарства. У статті також проаналізовано роль соціально-економічних змін у трансформації місцевого населення та їхній вплив на загальний розвиток українського села в цей період.

Ключові слова: колективізація, репресії, соціально-економічні зміни, сталінський режим, аграрне виробництво, соціальна структура, радянська політика, масові арешти, депортації, соціальні відносини.

Постановка проблеми. Пропоноване дослідження вимагає глибокого аналізу впливу сталінських методів управління на соціальну структуру села, включаючи роль колективних господарств, репресій та масових депортацій. Актуальність теми полягає в необхідності зрозуміти, як політика сталінського режиму сприяла або перешкоджала розвитку місцевих спільнот, а також визначити її довготривалі наслідки для соціокультурної спадщини українського села.

У статті проаналізовано: вплив колективізації, репресій та соціально-економічних змін на село Старий Олексинець у 1948-1950 роках, зокрема на аграрну економіку та соціальну структуру населення. Також досліджено наслідки сталінської політики для психологічного клімату та соціальних відносин у місцевій громаді.

Метою статті є дослідження впливу колективізації, репресій та соціально-економічних змін на село Старий Олексинець у 1948-1950 роках в умовах сталінського режиму, з акцентом на їхні наслідки для економіки, соціальних структур і психологічного клімату населення.

Виклад основного матеріалу. У 1948-1950 роках Україна перебувала під жорстким контролем радянської влади, що характеризувалося продовженням репресивної політики Сталіна після закінчення Другої світової війни. Цей період був позначений активною боротьбою радянського режиму з національно-визвольними рухами, зокрема з ОУН та УПА, які продовжували здійснювати збройний опір. У цих умовах українські села, зокрема Старий Олексинець, стали ареною боротьби між місцевими підпільними групами та радянською владою, що відзначалася масовими репресіями, арештами та насильницькими методами протидії націоналістам. Водночас, продовжувалась колективізація, що мала суттєвий вплив на соціально-економічне життя, а село змушене було пристосовуватися до нових політичних реалій і методів сталінського режиму.

Процес колективізації в Старому Олексинці в кінці 1940-х років був жорстким і часто супроводжувався насильницькими методами. Селяни змушені підписувати довідки про вступ до колгоспу, причому це робилося здебільшого примусово. Відмовникам не залишали вибору: їм загрожували репресіями, а в окремих випадках, як свідчать дані, застосовували фізичне насильство. Один з яскравих прикладів цього — випадок з місцевим жителем, якого тримали в приміщенні сільради, били та змушували підписати заяву про вступ до колгоспу. Зокрема, йому запихали гострі предмети у вуха, намагаючись примусити підписати документи під тиском тортур.

Процес колективізації супроводжувався не тільки примусовим вступом до колгоспу, але й низкою економічних обмежень. Одним із таких випадків стало те, що 11 серпня 1949 року був арештований та побитий Дмитро Олійник, який посіяв пшеницю на своєму колишньому полі, що вже було передано до колгоспу. Це свідчить про суворе контролювання навіть дрібних сільськогосподарських ініціатив місцевих жителів, які вважались порушенням державних норм. Колгосп, який отримав назву «Прапор перемоги», став символом того періоду, коли радянська влада намагалася встановити повний контроль над сільським господарством. Однак це не означало, що селяни отримували вигоду від такої організації. Навпаки, їх змушували сплачувати великі суми за позику державі та виконувати обов'язкові поставки зерна та інших продуктів. У серпні 1948 року, за наказом уповноваженого з заготівлі Жука та голови сільради, були проведені нічні ревізії у селян, які не виконали обов'язкових поставок. У ході цих ревізій шукали приховане збіжжя, а селян, які чинили опір, залякували автомати та погрозами.

Поширеним було виселення населення на південні регіони України, а також зганяли людей відробляти «шарварок», тобто примусові роботи на будівництві шосе «Вишнівець – Тернопіль».

Такі методи управління та колективізація значно вплинули на моральний стан місцевих мешканців, створюючи атмосферу страху, примусу та зневіри. Вони стали жертвами не тільки економічної експлуатації, а й насильницької політики радянського режиму, що знищувала їхню самостійність і вбивала останні прояви приватної ініціативи.

Крім того, у кінці 1940-х років повстанський рух на заході України, в тому числі в Старому Олексинці, набував все більшої ізоляваності. Однак навіть у цей період, коли боротьба з націоналістичним підпіллям йшла на спад через посилення репресій з боку радянської влади, окремі акції продовжувалися. В селі з'являлися листівки національного характеру, що свідчило про підтримку ОУН і УПА в місцевій громаді. Листівки можна було знайти на цвинтарі, біля церкви та навіть на stodолі місцевого жителя Семеляка Нестора, що було очевидним знаком національної солідарності.

Одним з найрезонантніших випадків стало спалення в 1948 році будинків голови колгоспу Грузецького Нестора та бригадира колгоспу Лотоцького Самсона. Ці акти помсти були здійснені повстанцями, які таким чином боролися проти радянської влади та її представників, котрі активно підтримували радянську колективізацію і репресивну політику.

У той час, коли повстанці не мали змоги вести великі бойові дії, вони все ж таки періодично здійснювали напади, особливо на представників влади та інших осіб, яких вважали зрадниками. Повстанці, незважаючи на загрозу арештів і розправ, залишали свій слід у суспільному житті. Цей період боротьби мав глибокий вплив на місцеву громаду. Страх перед репресіями та жорстокість радянського режиму проникав в усі сфери життя. Селяни, намагаючись зберегти свої родини, балансували між підтримкою націоналістичного підпілля і страхом перед репресіями. Хоча багато хто прагнув жити мирно, все ж відчувалася підтримка повстанців серед певної частини місцевого населення. Ті, хто залишався вірним ідеї

незалежності, вважали себе частиною великої боротьби, навіть коли вона ставала все більш безнадійною.

Висновок. У період 1948-1950 років село Старий Олексинець переживало тяжкі часи, пов'язані з жорсткою колективізацією та репресивною політикою радянської влади. Колгоспи, примусові поставки і насильницькі методи призвели до значних соціальних та економічних змін, які зруйнували місцеву самостійність і сприяли атмосфері страху та зневіри серед селян. Боротьба з націоналістичними підпільними групами, що зберігалися в селі, виявлялася не лише в репресіях, а й у поширенні підтримки ОУН і УПА серед частини місцевого населення. Водночас, насильницькі акти та напади на представників радянської влади стали виразом спротиву і незадоволення місцевих мешканців сталінським режимом, що мало довготривалі наслідки для соціально-психологічної ситуації в селі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шегера Г.О. Старий Олексинець в коротких історичних нарисах, переказах і легендах. Тернопіль. Лілея 2003. 112 с.
2. Довгополук, В. Старий Олексинець [Текст] / В. Довгополук, Г. Івахів, Г. Шегера // Тернопільщина. Історія міст і сіл : у 3 т. Т. 2. Тернопіль, 2014. С. 591—595 : фот. кольор.
3. Справа по звинуваченню: Шаруна Іллі Денисовича за ст.. 54-1 «а» КК УРСР. САЗ УСБУ. Ф. Р-7. Справа 12828. Оригінал. Машинопис.
4. Вісті з терену. Крем'янецьчина. Травень 1949 р.. Організаційний документ. Електронний архів визвольного руху. АЦДВР. Ф. 63, Т.7. Оригінал. Машинопис.
5. Вісті з терену. Крем'янецьчина. Червень - Серпень 1949 р.. Організаційний документ. Електронний архів визвольного руху. АЦДВР. Ф. 63, Т.7. Оригінал. Машинопис.
6. Вісті з терену. Крем'янецьчина. Вересень 1949 р.. Організаційний документ. Електронний архів визвольного руху. АЦДВР. Ф. 63, Т.7. Оригінал. Машинопис.

*Олексійко Юрій
Науковий керівник – доц. Морська Наталія*

ФІЛОСОФІЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Штучний інтелект (ШІ) сьогодні розвивається швидкими темпами і досягає такого рівня, що ще кілька років тому було неможливо уявити його використання в повсякденному житті. Сучасні технології дозволяють створювати мовленнєві нейронні мережі, які часто сприймаються як ШІ. Ще декілька десятиліть тому штучний інтелект обмежувався лише програмованими системами, здатними вирішувати математичні задачі. Однак з появою таких програм, як ELIZA, розробленої Джозефом Вайценбаумом, стало очевидним, що потенціал ШІ значно ширший, хоча й не позбавлений обмежень у здатності моделювати та розуміти людську мову. Метою даного дослідження є аналіз потенціалу штучного інтелекту, можливого на даний час.

З того часу питання про те, чи існує справжній ШІ, стало об'єктом філософських і наукових дискусій, що ставлять під сумнів саму можливість його існування. Однією з ключових тем цих розмов є дуалізм Рене Декарта, який чітко розрізняє розум і тіло як окремі субстанції – розум є нематеріальним, а тіло – фізичним. Цей підхід ставить під сумнів перспективу досягнення ШІ справжньої свідомості, адже свідомість, на думку Декарта, не

зводиться до простих фізичних чи механічних процесів. Така концепція свідомості вказує на те, що вона виходить за межі фізичних процесів і не може бути повністю змодельована чи відтворена в межах штучних систем. Це значно обмежує потенціал штучного інтелекту у прагненні до істинного розуміння та самосвідомості, які є більш ніж лише математичними чи логічними операціями.

Основні проблеми, які не дозволяють нейронним мережам стати повноцінним ШІ, полягають у відсутності свободи вибору. Нейронні мережі навчаються лише на основі наданих даних, що не дозволяє їм створювати нові знання. Моральні та етичні обмеження, закладені розробниками, також грають свою роль: система, створена на основі конкретних даних, не може діяти поза межами закладених алгоритмів. Це ставить під питання здатність ШІ до вільної, непередбачуваної творчості.

Однак, для того щоб система наблизилася до справжнього інтелекту, вона повинна дотримуватися кількох філософських принципів. Наприклад, принципи причинно-наслідкових зв'язків, завдяки яким робот може оцінювати наслідки своїх можливих дій, а також етапне розуміння розуму, що враховує різні рівні переконань і самоусвідомлення. Також важливою є ідея сумісності свободи волі та детермінізму, що передбачає здатність моделі обирати між можливими варіантами, з урахуванням їх наслідків.

Водночас сучасні ШІ не створюють нових знань, а лише імітують їх на основі наявних даних. Моделі ШІ використовують навчання на даних, комбінування та узагальнення отриманих знань, вирішення проблем за аналогією або за допомогою статистичних методів, що дозволяє їм робити висновки і давати відповіді на запити. Проте це не є справжньою креативністю: ШІ не володіє інтуїцією, емоціями чи здатністю до абстрактного мислення. Всі його ідеї — це результат обчислень, побудованих на статистичних зв'язках у даних.

У контексті свідомості варто згадати концепт «квалії» – суб'єктивного досвіду, який є характерним для людської свідомості. Людина, сприймаючи слово «яблуко», може уявити його смак, колір і текстуру. Натомість ШІ, хоч і знає, що «яблуко – це фрукт», не має реального досвіду чи відчуттів, пов'язаних із цим словом. Це підкреслює обмеженість ШІ в питаннях свідомості та самосвідомості.

Люди навчаються через безпосередній досвід і здатні узагальнювати знання в різних контекстах. Вони можуть переносити навички з однієї сфери в іншу, наприклад, вміння їздити на велосипеді допоможе їм освоїти їзду на мотоциклі. Однак ШІ, навчений виконувати конкретні завдання, не може переходити до іншого контексту, якщо він не був попередньо налаштований на таку задачу.

Що стосується креативності, то людина створює принципово нові ідеї, порушуючи встановлені правила або створюючи нові форми, наприклад, в абстрактному мистецтві чи парадоксах. ШІ ж може лише комбінувати вже існуючі ідеї, відтворюючи їх в новому контексті. ШІ може створити вірш у стилі певного поета, однак не розуміє емоцій, які цей вірш може викликати у людини.

Ще однією важливою відмінністю є те, що людина має власні емоції, мотивацію та цілі, що визначають її вчинки, навіть якщо вони є ірраціональними. ШІ, натомість, не має емоцій чи власних бажань і виконує лише задані цілі, наприклад, досягнення максимального результату при певних обмеженнях.

У фізичному контексті мислення людини тісно пов'язане з її тілесними процесами. Наприклад, людський інстинкт дозволяє уникати небезпеки, що не завжди є пріоритетом для ШІ, який може вибрати найоптимальніший шлях, навіть якщо він передбачає небезпеку.

Загалом більшість обмежень, закладених у сучасних системах ШІ, відповідають етичним принципам, сформульованим Айзеком Азімовим у його знаменитих трьох законах робототехніки. За цими законами: «Робот не може нашкодити людині або через свою бездіяльність допустити, щоб людині було завдано шкоди. Робот мусить підкорятися наказам людини, коли ці накази не суперечать Першому закону. Робот повинен дбати про свою безпеку доти, поки це не суперечить Першому і Другому законам» [1].

Сучасні системи ШІ мають ще ширший спектр етичних обмежень, що включають, окрім захисту від шкоди людині, також принципи конфіденційності, нейтральності та прозорості дій. Ці обмеження є не тільки технічними аспектами, а й важливою частиною інтеграції ШІ в самодостатню соціальну систему, де він має взаємодіяти з людьми в етичний та відповідальний спосіб, дотримуючись прийнятих норм і стандартів.

Таким чином, сучасний штучний інтелект є важливим досягненням у науці, але ще не досяг рівня справжньої свідомості чи інтелекту, як це прогнозує філософія та наука. Його можливості є значними, але вони обмежені тим, що він не здатен до самосвідомості, створення нових знань чи емоційного досвіду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азімов Айзек. Я, робот. URL: https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=1213#google_vignette (дата звернення 7.04.2025).
2. Qualia. Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/qualia/#Creat> (дата звернення 6.04.2025).
3. David J. Facing Up to the Problem of Consciousness. URL: <https://consc.net/papers/facing.pdf> (дата звернення 7.04.2025).
4. Embodied Cognition. Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/embodied-cognition/> (дата звернення 6.04.2025).

*Бучинська Соломія
Науковий керівник – доц. Волік Надія*

ПРОЯВИ ЕКСТРЕМІЗМУ В ХХІ СТОЛІТТІ: ЗАГРОЗИ ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Вступ. На початку ХХІ століття українське суспільство зазнало впливу нових викликів, серед яких особливої уваги заслуговує поширення екстремізму. Це явище, вкорінене в історичних процесах, отримало нові форми та методи, адаптуючись до сучасних соціально-політичних умов. У контексті гібридної війни, інформаційної агресії та внутрішньої

нестабільності екстремістські угруповання намагаються посилити хаос у країні, використовуючи радикальні ідеології та насильницькі дії. Активне поширення правих і лівих радикальних течій, зростання релігійного екстремізму, а також збільшення випадків кібер-екстремізму створюють серйозні загрози для національної безпеки та соціальної гармонії. Усвідомлення причин, проявів і наслідків екстремістської активності стає одним із ключових завдань для України, яка прагне зберегти свою територіальну єдність, демократичні принципи та громадянський мир.

Метою дослідження є комплексний аналіз проявів екстремізму, їхніх потенційних загроз і викликів для українського суспільства.

Виклад основного матеріалу. Упродовж тривалого часу в Україні активно розвиваються як ліві, так і праві радикальні рухи. Обидві течії мають право на існування, проте їхня ідеологія часто виходить за рамки цивілізованих методів вирішення проблем, тим самим стаючи каталізатором екстремістських проявів, що в свою чергу поширює насильство та тероризм серед мирного населення.

Український ліво-радикальний рух охоплює низку ідеологічних напрямів, які спрямовані на критику сучасної соціально-економічної системи та існуючих соціальних відносин, пропонуючи революційний підхід для оновлення суспільства [1, с. 99–100].

Існування українських лівих груп характеризується низкою особливостей: невелика кількість учасників, нестійкість організаційних структур, відсутність офіційної реєстрації відповідно до чинних юридичних вимог, епізодична залученість у реальну політичну діяльність, а також схильність до надмірної теоретизації та перенесення своєї активності переважно у віртуальний простір. Фактично такі течії орієнтовані на задоволення інтелектуальних та культурних запитів окремих їхніх представників [1, с. 100].

Цілком зрозумілим є той факт, що радянська спадщина, з її авторитарними ідеями, дискредитувала ліву течію в очах більшості громадян. Також серед прихильників лівих є чимала кількість розбіжностей в ідеологічних поглядах та практично відсутня чітка соціальна база.

У сучасних політичних реаліях України ліві політичні сили змушені реагувати на серйозні виклики. Анексія Криму та війна на Донбасі спричинили зростання націоналістичних настроїв, що ще більше дискримінує дану течію в українському суспільстві. Проте вона продовжує все ще існувати, на так званих «трьох китах» соціально-економічних проблем, а саме: нерівність, безробіття та корупція. Однак для реалізації цього потенціалу необхідно подолати внутрішні суперечності, розробити чітку програму дій і знайти спільну мову зі суспільством.

Щодо основних видів діяльності, то варто зазначити, що вони переважно зосереджені на освітньо-інформаційній роботі в межах Інтернет, яка реалізується через організацію дискусій і обговорень у спеціалізованих чатах, на форумах, а також у соціальних мережах. Водночас розширення мобілізаційного потенціалу лівих радикальних груп ускладнюється проявами так

званого «комерційного соціалізму», коли основна мета їхньої діяльності зводиться до отримання фінансової підтримки від численних благодійних фондів та організацій. Непрозорість і закритість функціонування таких угруповань, а також невизначеність цілей їхнього фінансування, можуть стати каталізатором дестабілізації в окремих регіонах України. Це, у свою чергу, здатне призвести до послаблення суспільно-політичної стабільності, посилення протестних настроїв серед найбільш соціально депривованих верств населення, передусім молоді, та виникнення конфліктних ситуацій, наслідки яких важко прогнозувати [1, с. 124-125]. Українські ліві групи сьогодні перебувають на периферії політичного життя через малочисельність, слабку організацію та віддаленість від реальної політики. Водночас загострення соціально-економічних проблем може створити передумови для їхньої активізації.

Право-радикальний український рух вважається більш загрозливим щодо проявів екстремістської діяльності, ніж лівий. Він представляє політичні угруповання, орієнтовані на збереження існуючого суспільного порядку або повернення до минулих форм організації соціуму. Ці сили характерно висувують антиреформістські гасла і демонструють прихильність до консервативних та традиціоналістських цінностей. Представники правого екстремізму часто використовують релігійні переконання та національні почуття в якості інструментів для мобілізації підтримки, відзначаючи особливу значущість таких понять, як «національна ідентичність», «етнічна приналежність», «державність», «сакральність релігійних традицій» тощо [1, с. 126].

Прояви екстремізму дещо схожі на фанатичні дії, які підривають спокій у суспільстві, сіють страх серед людей та чинять тиск на владу [4, с. 132]. Ідеологічна основа право-радикалів в Україні, як правило, базується на маніхейському поділі світу, де панує протиставлення «добра» і «зла». Воно супроводжується волонтаристським розмежуванням між «своїми» та «чужими», яких найчастіше визначають крізь призму етнічної належності [1, с. 129].

Права радикальна течія зазнає значної критики. Деякі експерти вважають, що ультраправі екстремісти становлять загрозу для демократії. Вони апелюють тим, що праві націоналістичні організації набули нового розвитку після Революції гідності 2014 р. Їхні дії спрямовані на створення так званого «очищеного» суспільного середовища, вільного від усього, що вони вважають загрозою для нації або неприйнятним у контексті триваючого військового конфлікту. Основними об'єктами їхньої агресії є організації, що захищають права ЛГБТ-спільноти, а також політичні опоненти, переважно лівих поглядів. Ультраправі часто звинувачують їх у проросійських переконаннях чи прихильності до сепаратизму, хоча ці обвинувачення нерідко набувають абсолютно лицемірного характеру. Почасти акти насильства, часто у формі символічного вандалізму, спрямовуються на установи та пам'ятники, пов'язані з національними меншинами [3].

Починаючи з 2014 р., коли відбулася анексія Криму та розпочалася окупація східних регіонів України, а згодом із початком повномасштабного військового вторгнення РФ проти нашої країни 24 лютого 2022 р., ми відчули реальну загрозу національній цілісності та

ідентичності. Проблема екстремізму набуває в країні особливої гостроти. За даними аналізу міжнародної статистики, у 2013 р. на території України було зареєстровано лише 10 терористичних злочинів. Однак уже в 2014 р. цей показник стрімко зріс до 2088 випадків, а в 2015 р. становив 1717 [2, с. 52].

Також згідно з дослідженням, проведеним Фондом «Українська політика» у період з грудня 2019 р. по листопад 2020 р., найбільше проявів екстремізму було зафіксовано за критерієм «незаконне зберігання, виготовлення та поширення зброї» – 746 випадків. На другому місці – спроби підготовки терористичних актів, мінування будівель, анонімні повідомлення про мінування – 567 випадків. На третьому місці – загроза життю державних службовців, політиків, журналістів, громадських і публічних діячів – 14 випадків [6] (див. Графік 1).

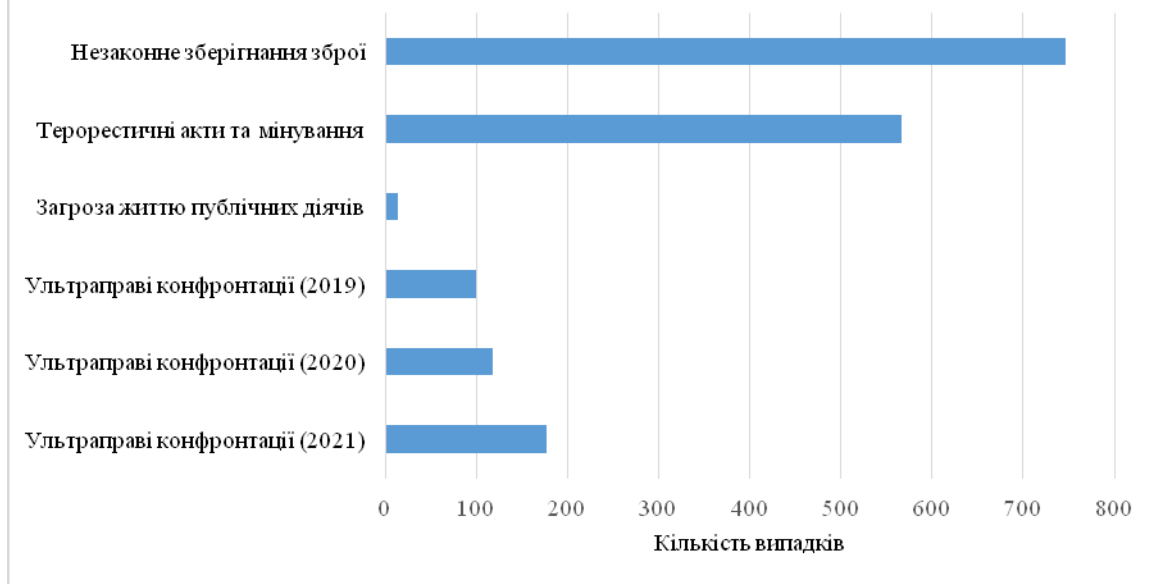
Моніторингова група «Маркер» зафіксувала 118 випадків ультраправих конфронтацій та насильства в Україні у 2020 р., що на 18% більше, ніж у 2019 р. У 2021 р. кількість таких випадків зросла до 177, що є абсолютним рекордом за три роки моніторингу [7]. Експерт з питань екстремізму Богдан Петренко повідомив, що за три роки в Україні було відкрито 4600 справ щодо терористичних актів, але покарано лише 17 осіб [5].

Ці статистичні дані свідчать про зростання проявів екстремізму в Україні та вказують на необхідність розробки державної програми з протидії екстремізму, включаючи законодавче визначення поняття «екстремізм» та впровадження превентивних заходів.

Екстремістські угруповання здійснюють насильство, керуючись ідеологічною мотивацією, з метою ліквідації будь-яких сил, які, на їхню думку, не заслуговують на існування в публічному просторі. Їхні дії спрямовані на створення так званого «очищеного» суспільного середовища, вільного від усього, що вони вважають загрозою для нації або неприйнятним у контексті триваючого військового конфлікту.

Втрати серед мирного населення, множинні масові поховання на території України, а також систематичне ігнорування норм права, міжнародних домовленостей, етичних норм та моральних принципів є безпосереднім наслідком жорстоких терористичних дій. Вирішення цієї проблеми через гуманістичний підхід можливе лише щодо тих осіб чи груп, які здатні зрозуміти природу гуманізму або зберігають хоча б мінімальні залишки людяності у своїх діях та мотиваціях. На жаль, Україна має справу з агресором, позбавленим моральних і цивілізаційних цінностей. Його дії позначені відсутністю чітких стратегічних цілей та орієнтовані переважно на безглузде знищення людських життів, інфраструктури й територій. Постійне порушення домовленостей на всіх рівнях лише поглиблює кризу.

Графік 1. Прояви екстремізму в Україні в XXI ст.

Для успішної протидії тероризму потрібен комплексний підхід, що включає міжнародну координацію зусиль, обмін розвідувальною інформацією, посилення контролю за фінансовими потоками, а також впровадження сучасних технологій для виявлення й запобігання терористичним загрозам.

Висновки. Трагічні реалії сучасності, що розгортаються в контексті російсько-української війни, демонструють зростання масштабів відкритої агресії, спроб насильницького захоплення територій та маніпуляцій з боку політичного керівництва держави-агресора. Такий тип насильства, на нашу думку, є одним із найжорстокіших, оскільки спрямований не лише проти інтересів мільйонів українських громадян, але й підриває основи державності та інституційну стійкість. У цьому контексті особливої актуальності набувають питання зміцнення національної безпеки, політичної єдності та міжнародної солідарності. Протидія подібним формам агресії вимагає комплексної відповіді, що включає не лише воєнні, а й соціальні, інформаційні та дипломатичні заходи. Майбутнє України значною мірою залежить від здатності консолідувати внутрішній ресурс спротиву та ефективно взаємодіяти з демократичними партнерами на міжнародній арені.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильчук Є. Молодіжний політичний радикалізм та екстремізм у сучасній Україні: дис ... канд. політ. наук: 23.00.03. Київ, 2016. 482 с.
2. Грушинська Н. Тероризм – загроза національній безпеці та глобальна проблема сучасності. Національна безпека: загрози та виклики: матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 1 квітня – 12 травня 2024 року. Львів – Торунь. 2024. С. 50–53.
3. Ліхач В. Ультраправий екстремізм як загроза українській демократії. URL: <https://freedomhouse.org/uk/report/analytical-brief/2018/ultrapravyy-ekstremizm-yak-zahroza-ukrayinskiy-demokratiyi> (дата звернення: 11.03.2025).
4. Токаревський Г. «Собаки пекла» повертаються. Політичний менеджмент. 2003. № 1. С. 128–135.
5. Експерт з питань екстремізму Богдан Петренко: За три роки в Україні відкрито 4600 справ щодо терактів. А покарано лише 17 осіб! URL: <https://glavcom.ua/interviews/ekspert-z-pitan->

ekstremizmu-bogdan-petrenko-za-tri-roki-v-ukrajini-vidkrito-4600-sprav-shchodo-teraktiv-a-pokarano-lishe-17-osib-447382.html?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 11.03.2025).

6. Україні слід законодавчо визначитися з поняттям «екстремізм», розробити держпрограму і превентивні заходи – експерти. URL: https://interfax.com.ua/news/press-conference/710858.html?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 11.03.2025).
7. Ультраправі конфронтації та насильство. Результати моніторингу 2020 року. URL: https://violence-marker.org.ua/blog/2021/03/12/ultrapravi-konfrontacziyi-ta-nasylstvo-rezultaty-monitoryngu-2020-roku/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 11.03.2025).

Лобур Іван

Науковий керівник – доц. Волік Надія

ПЕРІОДИЧНІ ПАРАФІЯЛЬНІ ВИДАННЯ, ЯК ЗАСІБ КОМУНІКАЦІЇ ТА ЄВАНГЕЛІЗАЦІЇ У ПАРАФІЇ (НА ПРИКЛАДІ ДУШПАСТИРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОТЦЯ ІВАНА ШЕВЦІВА В АНГЛІЇ ТА АВСТРАЛІЇ)

Вступ. У сучасному суспільстві, яке перебуває в постійному інформаційному обміні, засоби масової комунікації займають ключове місце у формуванні громадської свідомості та міжособистісного діалогу. Релігійні організації, будучи невід’ємною складовою суспільного життя адаптуються до нових викликів, що постають у сфері комунікації. Зокрема, актуальним є використання сучасних і традиційних засобів інформаційного впливу – таких, як періодичні парафіяльні видання. Історичний досвід показує, що ще задовго до появи цифрових технологій, Церква активно використовувала друковане слово як засіб євангелізації, катехизації та духовного єднання з вірними. Особливий інтерес у цьому контексті становить душпастирська діяльність о. Івана Шевціва, українського священника, який здійснював своє служіння в еміграції, зокрема в Англії та Австралії. Його зусилля у створенні та редагуванні парафіяльних видань були не лише спробою поінформувати вірних, але й спрямовані на збереження української ідентичності, забезпечення духовного зв’язку між священником і громадою. Аналіз досвіду о. Івана Шевціва дає змогу простежити, як пастирське слово, надруковане на сторінках парафіяльної преси, ставало інструментом не лише для трансляції церковного вчення, а й для укріплення спільнотної солідарності в діаспорі.

Метою дослідження є з’ясування ролі періодичних парафіяльних видань як засобу комунікації та євангелізації у житті парафії на прикладі душпастирської діяльності о. Івана Шевціва в українських громадах Англії та Австралії.

Виклад основного матеріалу. Отець Іван Шевців (1926–2012 рр.) народився в селі Гарбузів на Тернопільщині. Свою духовну освіту розпочав у Львові в Малій духовній семінарії, а згодом продовжив навчання в Папському Урбаніанському університеті в Римі. Іерейські свячення отримав у 1951 році. Свою душпастирську місію розпочав у Великій Британії (1952–1958 рр.), а згодом продовжив у місті Сідней, Австралія. У 1951 році апостольський візитатор для українців-католиків у Великій Британії владика Іван Бучко запросив о. Івана до душпастирської праці в Англії. Становище української еміграції було надзвичайно складним. Як свідчив сам о. Іван, основну частину української громади становили колишні військовополонені – переважно вояки 1-ї Української дивізії (так звані «склепки»), а також

цивільні особи, вивезені на примусові роботи до Німеччини, які після війни не повернулися в радянську Україну та були переселені до Англії як контрактові працівники (European Voluntary Workers) [2, с. 36].

Більшість українців на той час проживали в таборах, створених після війни. Дехто одружувався з англійками, інші – прибували до Англії вже з сім'ями [2, с. 36]. Душпастирство у таких умовах вимагало не лише духовної опіки, але й глибокого розуміння соціальної адаптації мігрантів. Отець Іван зумів об'єднати розрізнені групи вірян у спільноту, що функціонувала як велика родина. Богослужіння проводилися здебільшого в таборових каплицях, рідше – в римокатолицьких храмах.

Протягом п'яти років священник обслуговував 56 осередків у 16 районах Лондона. Для налагодження постійного зв'язку з вірними він видавав спершу «Листи-послання», а згодом започаткував періодичне видання «Наша Церква» – кварталник, який владика Іван Бучко назвав «Органом Світського Апостольства» [2, с. 37]. Графічне оформлення часопису, зокрема віньєтку, виконав український художник, професор Роберт Лісовський [4, с. 2–3].

Часопис «Наша Церква» був прес-органом Світського апостольства УКЦ в Західній Європі, його засади були сформульовані ще у 1949 році. Видання було зосереджене на висвітленні актуальних питань українського релігійного, суспільного та культурного життя в діаспорі. Варто зазначити, що «Наша Церква» мала не лише релігійний, а й суспільно-культурний характер. Редакція активно закликала до участі широкого загалу, заохочуючи надсилати дописи, новини тощо, що значно сприяло розвитку та популяризації видання [3, с. 22; 4, с. 94–95].

Попри окреслені цілі, часопис «Наша Церква» не виходив регулярно. Лише тоді, коли редакційну колегію очолив о. Іван Шевців, видання стало постійним рупором для українських католиків у Великій Британії. Одним із чинників, що сприяв активізації редакційної роботи, була ліквідація багатьох гуртожитків, де раніше проживали великі групи українських робітників. Люди почали розселятися в приватні помешкання у містах і селах, через що духовне служіння й комунікація з ними стали значно складнішими. У такій ситуації виникла потреба у створенні при Генеральному вікаріаті Апостольського Візитатора постійного інформаційного органу для зв'язку з понад 20 тис. вірян, розсіяних по всій території Великої Британії

У 1954 році у віснику Апостольського Візитатора було опубліковано статтю під назвою «Журнал «Наша Церква» стає Органом Католицької Акції серед вірних Українців в Європейському Екзархаті» [4, с. 95–99]. Такий крок був зумовлений потребою у друкованому виданні для новоствореної організації «Християнський Рух». На відміну від Католицької Акції, яка була тісно пов'язана з церковною ієрархією, нова структура прагнула охопити ширше коло завдань – не лише релігійних, а й суспільних, зокрема політичну тематику української громади в діаспорі.

Журнал «Наша Церква» став важливим інформаційним і духовним осередком для українських священників і мирян у країнах Західної Європи. Всі душпастирі, які входили до осередків Католицької Акції, мали обов'язково передплачувати видання. На початковому етапі фінансування частково забезпечувала благодійна організація «Харітас», а священники, зі свого боку, активно популяризували її діяльність і закликали вірян до пожертв – на підтримку справ милосердя для душі й тіла українських біженців та переселенців [4, с. 98–99].

У 1957 році о. Іван придбав храм у місті Брадфорд, графство Йоркшир. Ця важлива подія в житті української громади не залишилася непоміченою: редакція місцевого щоденника «Telegraf and Argus» надіслала журналіста та опублікувала статтю про українців і їхній новий храм. На той час мало хто наважувався публічно згадувати Україну чи говорити про проблеми українського народу, тому ця публікація викликала значний резонанс. Згодом її передрукував і римо-католицький тижневик «The Universe», що виходив у Лондоні. Це стало джерелом великої підтримки та піднесення серед українців у Великій Британії [2, с. 63–65].

Наводимо уривок зі статті «Українські католики в Брадфорді», опублікованої в «Telegraf and Argus» 2 грудня 1957 року:

«Це був важливий рік для маленької, але швидко зростаючої групи іммігрантів у Брадфорді. Упродовж останніх десяти років сюди прибували українські католики – втікачі від російського гноблення. Сьогодні їхня кількість зросла до 1400. Завдяки їхній підприємливості та ощадності вони наклали достатньо грошей, щоб купити для себе церкву. Незважаючи на те, що Україна тепер є політичною частиною СРСР, вона має власну мову і культуру, які відрізняються від російської мови і культури, і, як свідчать утікачі, що тепер живуть у Брадфорді, багато українців були б дуже задоволені бачити кінець російського панування» [2, с. 63].

У 1959 році о. Іван Шевців прибув до Австралії, де розпочав своє душпастирське служіння як сотрудник о. Петра Дячишина в Сіднеї. Проживаючи у монастирі Отців Пресвятого Серця Христового в Кенсінгтоні, він активно долучився до духовного життя української громади: відвідував вірних, навчав дітей у школах у Сіднеї, Канберрі, Квінбієні, Воллонгонгу, надаючи їм не лише релігійну, а й моральну підтримку [6, с. 35–40]. У зв'язку з проживанням українських емігрантів по усій території Австралії та проблемами з наданням постійної духовної опіки через нестачу священників, постала потреба у власному друкованому органі. Саме тому у 1960 році за ініціатииви о. Івана було засновано журнал «Церква і життя», який вже у 1968 році став двотижневиком, а з 1973 року виходив щотижня. Віньєтку до часопису виконав графік Леонід Денисенко в Сіднеї [4, с. 3].

У першому номері редакція чітко окреслила позицію видання як засобу боротьби за гідність людини в духовному та матеріальному вимірах, а також за збереження християнських цінностей. Підкреслювалося, що Церква має не лише право, але й обов'язок користуватися тими засобами впливу, які пропонує сучасна цивілізація – зокрема пресою. Українська Католицька Церква в Австралії, як частина Вселенської Церкви, повинна також мати власне

релігійно-суспільне видання, яке стало б джерелом єдності, віри та самосвідомості для вірних [7, с. 386]. Особливо наголошувалося, що українська громада в Австралії відчувала гостру потребу у такому виданні, що була спричинена, зокрема, розселенням українців із таборів по всій країні, що значно ускладнювало підтримку міжособистісних зв'язків та духовну опіку.

Завданням часопису, окрім релігійного просвітництва, було також зміцнення католицької свідомості серед українських вірних Сіднея та його околиць, підготовка активних мирян – «апостолів Христових засад», виховання молоді в українському обряді та національній свідомості. «При допомозі друкованого слова хочемо дати їм те, чого вони може не мали нагоди набутти вдома, чого не завжди можуть набутти з уст свого душпастиря сьогодні, або що вони вже може втратили впродовж кільканадцяти річного скитання по чужині» [4, с. 100]. Як і в попередньому досвіді о. Івана в Англії, він закликав вірян підтримувати видання не лише матеріально, але й активно долучатися через дописи та новини.

Журнал «Церква і життя» виходить і сьогодні, публікуючи матеріали українською та англійською мовами. Крім того, з 1968 по 1995 роки при парафії св. Андрія у Сіднеї друкувалися «Душпастирські вісті» – видання, яке мало на меті не лише євангелізацію, а й плекання солідарності українців-католиків за кордоном, нагадування про обов'язок турботи не лише один про одного, але й про тих, хто залишився в Україні [5, с. 165–167].

Одним із яскравих прикладів пастирської діяльності через пресу стала проповідь о. Івана, опублікована 4 травня 1969 року, присвячена євангельському зціленню розслабленого. У ній священник порівнював постать розслабленого з потребуючими серед української громади Австралії, підкреслюючи водночас, що допомога потрібна й тим, хто залишився в Європі. У зв'язку з цим було оголошено про проведення благодійного ярмарку на Зелені Свята 1 червня – як «доказ національної солідарності і самопомогі» [1, с. 25–27].

Висновки. Сучасні друковані та інтернет-видання мають значний вплив на громадську свідомість. Як показують події повоєнних років, українські священники та Церква в цілому визнавали необхідність використання преси як інструменту для євангелізації та комунікації з вірними, які проживали по всьому світу. Яскравим прикладом цього став о. Іван Шевців – колишній дивізійник і борець за збереження української ідентичності в Англії та Австралії. Його діяльність, здобутки та напрацювання залишаються актуальними й сьогодні. В сучасних умовах Церква активно використовує всі доступні методи сучасної цивілізації для популяризації Євангелія Христового та захисту національної ідентичності українців діаспори.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шевців І. Збірник проповідей поданих у Душпастирських вістях, Сідней, 2005. 149 с.
2. Шевців І. З Богом та Україною в серці. Документи в обороні правди, справедливості і прав українського народу і його церкви (фрагменти життя і діяльності священника УКЦ на чужині). Рим – Лондон – Сідней, 1945-2000 / о. Іван Шевців. Л.: [б. в.], 2001. 471 с.
3. Наша Церква, Лондон. Березень, Ч.2.1949. С. 1–22.
4. Шевців І. Orega omnia. Т.1. Сідней, 2006. 194 с.
5. Делятинський Р. Бедрій Н. Єпископ Іван Прашко – Апостольський екзарх українців-католиків Австралії, Океанії та Нової Зеландії (1958–1982 рр.). Науковий вісник ІФТА «Добрий Пастир»: Зб.наук.праць. Теологія. 2010. № 3. С. 159 – 190. с. 165 – 167

6. Нарис історії Української Католицької Церкви в Південній Австралії 1950–2000 / ред. М. Кіналь, М. Добриденко, П. Курпіта, Т. Андрушко. Аделаїда, 2001. 200 с.
7. Шевців І. Українська Католицька Церква в Австралії. Альманах українського часопису «Вільна Думка» та Фундації українознавчих студій в Австралії / передм. В. Шумський. Сідней, 1994. 936 с. С. 385–391.

Дяків Вікторія

Науковий керівник – проф. Алексієвець Леся

ПРЕСА НАДДНІПРЯНЩИНИ ТА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ КІНЦЯ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Преса Наддніпрянщини та західноукраїнських земель кінця XIX – початку XX століття відігравала важливу роль у формуванні суспільної думки, національної свідомості та культурного життя українців. Наддніпрянська Україна перебувала під владою Російської імперії, де діяли жорсткі цензурні обмеження. Тим часом західноукраїнські землі входили до складу Австро-Угорщини, яка, попри певні обмеження, дозволяла вільнішому розвитку періодики. Відмінності у політичному режимі, мовній політиці та національних рухах визначали особливості функціонування преси в обох частинах України. Друковане слово ставало не лише засобом інформування, а й інструментом самоусвідомлення, збереження ідентичності, мобілізації громадськості до участі у суспільно-політичному житті. Саме тому аналіз періодичних видань того часу дозволяє краще зрозуміти, як українська преса сприяла пробудженню національної свідомості та боротьбі за автономію і культурну самобутність.

Метою цього дослідження є аналіз розвитку української преси в Наддніпрянщині та на західноукраїнських землях наприкінці XIX – на початку XX століття, виявлення спільних і відмінних рис у функціонуванні преси в умовах Російської та Австро-Угорської імперій, а також з'ясування її ролі у формуванні української національної ідентичності. У рамках дослідження особливу увагу приділено таким аспектам: умовам цензури і політики в різних регіонах, колу авторів, тематиці видань, їхній орієнтації на певні соціальні верстви, а також впливу на громадську думку й участі у національному русі.

У Наддніпрянщині наприкінці XIX століття преса розвивалася в умовах русифікації та суворої цензури. Російський уряд обмежував україномовну періодику та переслідував її видавців. Попри це, зусиллями української інтелігенції виходили такі видання, як «Киевская старина» (1882–1906), що стала провідним науково-історичним журналом. Хоча він і друкувався російською мовою, у ньому публікувалися численні матеріали, присвячені історії, культурі та традиціям українського народу, що сприяло формуванню національної свідомості [4]. У період революції 1905–1907 років у Російській імперії відбулося певне послаблення цензури, і це сприяло зростанню української преси. З'явилися видання, що відкрито використовували українську мову, як-от «Громадська думка» та «Рада» — перші щоденні україномовні газети у Наддніпрянській Україні, що мали чітке національне спрямування.

Вони популяризували ідеї української автономії, культурного відродження та єдності з західноукраїнськими землями [2].

На східних українських землях перше пресове видання з'явилося в 1812 році в Харкові — «Харьковский еженедельник». У 1816 році почали виходити журнали «Украинский вестник» (редактор — Г.Квітка- Основ'яненко) та «Харьковский Демокрит» (видавець — В.Маслович). В Одесі з 1822 року друкувався «Journal d'Odessa», а з 1827 — «Одесский вестник», перша на українських землях щоденна газета. У Києві в 1835–38 та 1850–58 роках виходили листки «Киевские объявления». З 1838 року в губернських містах Російської імперії почали видаватися «Губернские ведомости», що включали офіційні розпорядження та неофіційну інформацію про місцеву історію та статистику.

У Харкові виходили альманахи «Украинский альманах» (1831) та «Утренняя звезда», а в Санкт-Петербурзі 1841 року Є.Гребінка почав видавати альманах «Ластівка», що містив твори українських письменників. 1843–44 років у Харкові виходив альманах «Молодик».

Після розгрому Кирило-Мефодіївського товариства в Російській імперії над українською пресою нависла цензура. Лише після смерті Миколи I і поразки Росії в Кримській війні стало можливим поживлення українського культурного життя. П. Куліш та М. Костомаров започаткували науково-літературні праці, а Т.Шевченко виступав за створення українського журналу. Проте, через протидію влади, замість цього в 1860 році з'явився альманах «Хата», а у 1861 році — журнал «Основа», що став взірцем для української преси. У 1861 році також вийшов «Черниговский листок» Л. Глібова.

Після Валуєвського циркуляра 1863 року україномовні видання було ліквідовано. 1874 року київська Громада почала видавати газету «Киевский телеграф», але після тиску влади видання було припинено. 1876 року було прийнято Емський акт, що забороняв українську пресу в Російській імперії. В результаті, центром української національної журналістики стала Галичина [4].

На західноукраїнських землях розвиток української преси відбувався за порівняно сприятливіших умов. Австро-Угорщина дозволяла існування багатьох національних організацій, товариств і партій, які активно видавали власні періодичні видання. Особливо активно розвивалася преса у Східній Галичині та Буковині. Газета «Діло» (виходила з 1880 року у Львові) стала центральним органом українського національного руху в Галичині, відображаючи політичні, економічні, культурні потреби українського суспільства. Вона пропагувала ідеї просвіти, самоврядування та єдності українських земель. Велику роль відігравала і преса, пов'язана з кооперативним рухом, наприклад «Народна справа», «Громадський голос». Вони поширювали ідеї економічного самозабезпечення українців і активно підтримували розвиток освіти [3]. На Буковині важливим осередком українського друкованого слова було місто Чернівці, де виходили видання «Буковина», «Руська рада» та інші, що мали помірковане або радикально національне спрямування.

У Західній Україні в першій половині XIX століття розвиток української преси стримувався імператорською цензурою. У 1834 «Руська трійця» не змогла видати альманах «Зоря», а альманах «Русалка Дністровая» побачив світ лише в 1837 у Будапешті. У 1846–47 брати Головацькі видали 2 випуски альманаху «Вінок русинам на обжинки», але більш значного успіху не досягли. Лише після проголошення австрійської конституції 1848 року українці змогли заснувати Головну руську раду, що започаткувала перший україномовний тижневик «Зоря Галицька» (1848).

Конкуренцією для «Зорі Галицької» став «Дневник руський», орган політичного товариства «Собор руський», який виходив латиницею і кирилицею, але через проукраїнські статті був припинений. Після революції 1848–49 газету перейняли москвофіли, і згодом, незважаючи на спроби відновлення україномовного випуску, «Зоря» припинила існування в 1857.

Просвітні товариства також мали свої видання: Галицько-руська матиця видавала «Науковий збірник» (1864–68) і «Літературний збірник» (1869–74), а «Руський інститут Народний дім у Львові» — «Наука» і «Русская рада». Однак унаслідок політичного тиску та фінансування з Росії ці видання мали обмежений вплив [5].

З часом виникли нові впливові українські журнали, зокрема «Правда» (до 1898), що стала трибуною для видатних українських діячів. «Зоря» (1880–97), хоч і почала з москвофільських позицій, поступово стала важливим літературним журналом, що підтримував контакти з загальноукраїнськими літературними силами, зокрема Літературним товариством імені Шевченка. Це сприяло появі нових видань, таких як «Літературно-науковий вістник», і створенню значущих наукових журналів, як «Записки Наукового товариства імені Шевченка» (з 1892).

Під впливом М. Драгоманова виникла радикальна преса, зокрема «Громадський друг» і «Молот», що сприяли формуванню нових політичних течій в українському національному русі.

Порівняльний аналіз преси Наддніпрянщини та західноукраїнських земель свідчить про те, що, попри різні умови існування, вона виконувала схожі функції — сприяла розвитку національної самосвідомості, інформувала суспільство, об'єднувала українців довкола спільних цінностей. У Наддніпрянщині основна боротьба точилася за саме право на україномовну пресу, тоді як на заході України акцент робився на змістовному розширенні, ідеологічному впливі та організаційній силі періодики [1]. Західноукраїнська преса була значно розгалуженішою, і її діяльність охоплювала ширший спектр політичних, соціальних і культурних питань, водночас Наддніпрянська преса мала більше обмежень, але змогла стати потужним виразником національних ідей у кризові для імперії моменти.

Таким чином, українська преса кінця XIX – початку XX століття стала важливим чинником у формуванні української національної ідентичності, мобілізації суспільства до участі в національному русі та збереженні культурної спадщини. В умовах різних імперських політик вона змогла не лише вижити, а й стати основою для подальшого розвитку українського

видавничого руху та самосвідомості народу. Вивчення діяльності преси того періоду дозволяє глибше зрозуміти механізми національного пробудження українців, а також виявити її значення як інструменту культурного опору, самоорганізації та становлення модерної української нації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бойко А. Преса православної церкви в Україні 1900–1917 рр.: Культура. Суспільство. Мораль. Дніпро, 2002. 308 с.
2. Летопись Екатеринославской ученой архивной комиссии (1904– 1915): Бібліографічний довідник. Київ, 1991. 43 с.
3. Бібліографія української преси 1816–1916. Київ, 1930.
4. Ігнатієнко В. Українська преса (1816–1923): Історико- бібліографічний етюд. Київ, 1926.
5. Кривецький І. Перша газета на Україні. Київ, 1927.

Аметова Есма

Науковий керівник – доц. Грушко Віктор

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І СПОЖИВЧІ ЦІННОСТІ: ЯК СВІТ СТАЄ ВСЕ БІЛЬШ ОДНОМАНІТНИМ

У статті здійснений теоретичний аналіз ідей провідних мислителів постмодернізму, таких як Ж. Бодріяр, З. Бауман, які вивчали питання глобалізації, її культурних, економічних, соціальних наслідків, роль у цих процесах споживачських цінностей, їх вплив на формування одноманітності суспільства, втрату людьми своєї індивідуальності, розуміння ними сенсу свого життя та суспільної динаміки. Досліджено стан в якому перебуває сучасне суспільство. Виявлено кризову явища які опанували суспільну свідомість на нинішньому етапі розвитку соціуму. Окреслено причини формування знеособлюваної одноманітності і шляхи її подолання. Ключові слова: глобалізація, плинність, симулякр, суспільство споживання, фрагментарна свідомість. Постановка проблеми. Світ в якому доводиться жити сучасникам найбільш швидкоплинний, динамічний і великий в якому доводилось жити людству за всю його історію. Науково-технічний прогрес дозволив водночас об'єднати людство у глобалізоване ціле, за допомогою надвисоких швидкостей засобів зв'язку і транспорту зблизити віддалені частини світу, людей у них, радикально пришвидшити комунікацію їх між собою, а також спричинити необхідність жити і реалізовувати задумане в умовах повсякчасних змін. Головним мотиватором людей, втягуватись у цей динамічний процес, стало їх прагнення безперервно збільшувати кількість і якість свого споживання. Таким чином світ на нинішньому етапі постає в якості коловороту виробництва, розподілу, обміну і споживчих благ, масштаби якого безперервно зростають. При цьому людина у цьому динамічному процесі втрачає свою суб'єктність, індивідуальність і навіть волю до незалежності від панівного у світі процесу. У статті проаналізовано вплив глобалізаційних процесів на формування споживачських цінностей у сучасному суспільстві та стандартизації поведінки людей у ньому; здійснено спробу аналізу методів впливу сучасних медіа та реклами на світоглядні парадигми на основі праць таких видатних вчених: Ж. Бодрієра, З. Баумана та Б.-Ч. Хана. Метою даної статті є визначити

ключові чинники впливу глобалізаційних процесів на формування свідомості суспільства, що націлене на споживацькі пріоритети. Аналіз досліджень та публікацій. Дана тематика одержала свій розвиток у працях таких вітчизняних та зарубіжних вчених як Ж. Бодріяра, З. Баумана, М. Постера, Б-Ч. Хана, М. Поцюрко, П. Облапа. Виклад основного матеріалу. Сучасна людина губить себе у зростаючому темпі життя, в який вона втягується у гонитві за споживанням щораз більших обсягів найрізноманітніших благ, що манять її спокусою досягнути омріяного щастя. Значною мірою сформована, існуючими реаліями, гонитва за споживанням і процес споживання стає причиною перетворення життя людей в одноманітне, в якому немає місця умиротвореному спогляданню, можливості для переживання гармонійної збалансованості всього зі всім, творенню. Науково-технічні перетворення та обумовлені ними прискорення темпу життя і глобалізаційні процеси, поєднання найрізноманітніших частин людства в єдине функціональне економічне ціле, виступили рушієм цих стресогенних процесів у свідомості та психіці мільйонів людей. Одним із ключових факторів, який забезпечив процес єднання несхожих між собою культурних світів стали споживчі цінності, пріоритетну значимість яких у своєму житті змогли визнати, незалежно один від одного, люди практично у всіх 3 соціумах, незалежно від сформованих у них традицій, релігійних переконань і рівня соціально-економічного розвитку. Споживацтво, з одного боку стало спільним знаменником поєднання всіх зі всіма, однак разом з цим, стало причиною утвердження одноманітності у житті людей. Одноманітність життя, у свою чергу, посилює безликість, а разом з цим обезцінює навички творення нового, нестандартного, здатного змінювати рутину безперервно повторюваної повсякденності, на процес якісних перетворень у напрямку урізноманітнення та гармонізації неповторностей, що мають можливість розкривати свій унікальний потенціал. У свою чергу, споживацькі цінності, відіграли свою особливу роль у процесі єднання людства і досягнення ним сучасного глобалізованого стану з його позитивними та негативними аспектами. Зокрема, польський соціолог та філософ Зигмунт Бауман у своїй праці «Глобалізація: наслідки для людини і суспільства», розглядаючи процес глобалізації, наголошував на його амбівалентному характері, де руйнівні та звільняючі сили тісно переплетені. Його основна ідея полягає у тому, що глобалізація призводить до «стискання світу», роблячи відстані менш значущими, посилюючи взаємозалежність. Однак, цей процес не є універсальним і рівномірним, він створює нові форми, нерівності та фрагментації. З одного боку, Бауман визнає потенційні позитивні аспекти глобалізації, зокрема розширення можливостей для комунікації, культурного обміну та економічного зростання. З іншого, піддає глобалізацію гострій критиці, наголошуючи на її деструктивних наслідках. Він стверджує, що глобалізація породжує відчуття «текучості» та нестабільності, руйнуючи усталені соціальні структури, традиції та ідентичності. Зростаюча мобільність капіталу та інформації контрастує з обмеженою мобільністю людей, створюючи нові лінії поділу між «глобальними» елітами, які вільно переміщуються світом, та «локальними», прив'язаними до певних місць і позбавлених глобальних можливостей. Бауман також критикує індивідуалізацію, що посилюється глобалізацією, де відповідальність за успіх

чи невдачу покладається переважно на окрему людину, послаблюючи соціальну солідарність та колективну підтримку. Він вказує на 4 зростання невизначеності та тривожності в «текучому сучасному» світі, де старі орієнтири втрачають свою силу, а нові залишаються крихкими та тимчасовими. Отже, основна ідея Баумана полягає у тому, що глобалізація — складний і суперечливий процес, який одночасно відкриває нові горизонти та поглиблює існуючі нерівності, породжуючи відчуття свободи для одних і посилюючи відчуття безпорадності та нестабільності для інших. Його аналіз підкреслює необхідність критичного осмислення глобалізаційних процесів. Буквально менше століття тому соціальні ролі людей були чітко визначені, адже спиралися на стійкість інституцій, що підтримували їхню відносну сталість у сприйнятті суспільством. Про суттєві зміни в структурах інституцій, що могли б змінити життя людей звертають увагу нечасто. Люди тривалий час своєї історії залежали від свого статусу в родині, на роботі, у колективі, і жили із впевненістю, що так чи інакше, стан справ навряд чи міг змінитися в осяжній перспективі. Свій коректив у сприйнятті сучасними людьми реальності внесли дві світові війни і особливо остання науково-технічна революція. Починаючи з середини XX століття, радикальні зміни суспільної реальності, викликані глобалізаційними процесами, потужною стрімкою хвилею інформаційної революції, економічним піднесенням, з наростаючою силою відривали людей від конструйованих з величезними зусиллями багатьох поколінь основ звичної ролівої стабільності, від, з більшою чи меншою мірою, визначених ідентичностей. Свою роль у процесі зламу звичних традицій відіграли споживацькі цінності. Бажання споживати пов'язане з відчуттям людей у власній неповноцінності, викликане безперервним балансуванням між найрізноманітнішими внутрішніми бажаннями, з одного боку, та очікуваннями і вимогами, з іншого. Відсутність розуміння напрямку руху або ж кінцевої мети актуалізує проблему розуміння того куди слід спрямовувати свої зусилля, що унеможливорює використання чітко визначених орієнтирів, адже люди не усвідомлюють сенсу свого життя. Як наслідок, люди намагаємося заповнити власну внутрішню порожнечу, компенсувати відчуття своєї неповноцінності, подолати психологічну фрагментарність у сприйнятті реальності маленькими 5 уламками обмеженого розуміння про частини світу в якому живуть, яке погано в'яжеться з цілісною дійсністю (адже її в їх уяві немає). Таким чином однією з визначальних проблем сучасних людей є втрата ними здатності сприймати реальність, самих себе, інших у цій реальності цілісно, у єдності безлічі своєрідностей, що є основою для формування середовища, де пріоритетом буде творчий процес продукування нового і рух до гармонізації всього зі всім, всіх і зі всіма. Панування споживацьких цінностей у сучасному суспільстві прямо чи опосередковано вплинули на формування низки визначальних домінант у соціумі, надаючи йому нестійкості та розбалансованості, зокрема: швидкоплинність, орієнтація на збільшення вражень і задоволень, поверховість, новизна, дезорієнтованість. Одноманітність посідає своє особливе місце у переліку домінант споживацького суспільства. З одного боку споживацька епоха призвела до зростання швидкостей, темпу життя, безперервних змін, швидкоплинності, проте, з іншого, одноманітність стає все очевиднішою проблемою

сучасності. Зигмунт Бауман вважав споживання прямим наслідком плинності [3; 4], ключовим чинником який тримає, цей одноманітний за своїм змістом, потік у русі. Чим швидше ми прагнемо спожити побільше нового, тим більш поверховим стає наше задоволення від спожитого. Нових споживацьких радостей у світі стає щодень - то більше. Мозок людей не може впоратися з такою кількістю інформації на раз, тому люди набувають такий собі синдром перманентного відставання. Відставання у процесі споживання нового викликає відчуття неповноцінності, адже імовірність задоволення від споживання чогось до того невідомого більша, ніж від того, що вже людям знайоме. У сучасних людей все очевидніше проявляються ознаки нездорової залежності від споживання, під впливом якої вони втрачають здатність до самоконтролю, женучись із все більшою нестриманістю за щораз новою дозою, яка хоч на певний час вгамовує їх голод на дофамін і радості, які він приносить [5, с. 30]. Бажання людей споживати стає все менш контрольованим, що позначається на звужені ними світосприйняття і поверховості розуміння реальності. Люди б прагнуть щораз більшого, проте людський мозок не може впоратися з обробкою такої величезної кількості нової інформації, навіть за умов їх однотипності, тож дуже часто, враження, спогади про спожите заповнюють більшу частину свідомості сучасників, спрощуючи і примітивізуючи їх внутрішній світ і водночас надаючи сприйняттю реальності фрагментованості. У намаганні гонити за споживацьким щастям люди, з незрозумілих для себе причин, одержують протилежне – виявляють, що вони насправді нещасні. У творі Джона Керролла «Его і душа: соціологія сучасного Заходу в пошуках сенсу» автор пише: «Таким чином, споживацтво це соціальний аналог психічного розладу — депресії, з її двома протилежними симптомами: знесиленням і нездатністю заснути». За словами самого Баумана, споживач — це людина, яка не просто перебуває в русі, а й приречена на вічний рух. З цього коловороту вкрай складно вирватись. Покупки, які здійснюють люди стають продовженням їх ідентичності. Люди стають споживачами культури, але не її співтворцями. Вони стають туристами у своєму власному житті [1, с. 73]. Сучасний світ здебільшого творить симулякри. Симулякр — це термін, який часто використовується у філософії постмодернізму та соціології, зокрема, у працях французького філософа Жана Бодрієра [2]. Він означає копію або репрезентацію чогось, чого насправді не існує, або ж копію, яка настільки віддалилася від оригіналу, що сама стає реальністю. Простими словами, симулякр — це несправжнє, але таке, що сприймається як справжнє. Коли все відчувається несправжнім — дуже складно знайти в цьому сенс, або виокремити частку правдивості. Особливо легко спостерігати дане явище в режимі онлайн. Жан Бодрієр виділяє ще один вид реальності — гіперреальність — світ, де межа між дійсністю та її штучними образами стирається. Симулякри не просто відображають реальність, а творять нову, штучну та визначають своє особливе розуміння людьми дійсності. Таким чином люди починають жити у світі штучно сконструйованих моделей, знаків та образів, які вже не відсилають до чогось справжнього, а існують самі по собі, нав'язуючи сучасникам своєрідну «симульовану реальність». Серед різноманіття копій речей на полицях магазинів, 7 людей у соціальних мережах практично неможливо виділити оригінал цих копій,

адже все розпочалося саме з копії, які потім стали копіями копій. Так світ стає щораз більш одноманітним і штучним. Симулякри на сучасному етапі відіграють ключову роль у формуванні глобальних споживацьких цінностей і відповідно, у творенні одноманітності світу споживання. Глобальні корпорації та медіа активно створюють симулякри бажань та потреб. Реклама, масова культура та соціальні мережі транслують ідеалізовані образи життя, успіху, краси, які часто не мають міцного зв'язку з реальністю, але стають об'єктами прагнень для споживачів по всьому світу. Ці образи функціонують як симулякри, оскільки вони не відображають реальні потреби, а радше конструюють їх, створюючи штучну дійсність, пробуджуючи у людей прагнення саме в ній шукати задоволення своїх бажань. Поширення глобальних брендів є яскравим прикладом домінування симулякрів. Споживачі часто купують не стільки функціональний продукт, скільки пов'язаний з ним образ, статус або відчуття приналежності до глобальної спільноти. Наприклад, володіння певним брендом одягу може символізувати успіх чи стиль, незалежно від його реальної якості чи унікальності. Глобальні медіа нав'язують певні стандарти краси, моди, розваг, які стають бажаними в різних культурах. Це призводить до того, що люди в різних куточках світу прагнуть до схожих ідеалів і, відповідно, споживають стандартизовані товари та послуги, що є проявом одноманітності. У світі гіперреальності, де симулякри стають «більш реальними, ніж сама реальність», споживачі все частіше орієнтуються на симульовані образи та досвіди, а не на автентичні потреби чи культурні цінності. Це призводить до формування уніфікованих моделей, де локальні відмінності та унікальність поступово розмиваються під впливом глобальних симулякрів. За теорією С. Гантінгтона процес глобалізації, не лише посилює одноманітність, але й сприятиме виокремленню цивілізацій, збільшенню точок дотику різних спільнот, що, з одного боку, приведе до об'єднання тих, які належать до одного цивілізаційного утворення, а з іншого – до розуміння своєї іншості щодо спільнот, які належать до іншого цивілізаційного утворення [6].

Висновки. Глобалізаційні процеси провокують споживання, адже саме завдяки масовому виробництву благ та розвитку фінансового капіталу люди у різних частинах світу одержали доступ до споживання великої кількості різноманітних благ. Глобалізація провокує поляризацію, адже об'єднує ті спільноти, які мають можливість спожити більше та віддаляє їх від спільнот, які не можуть споживати достатню кількість благ з різних причин. Таким чином, споживання стає цінністю, яка з одного боку стандартизує поведінку усіх людей світу і водночас стає причиною поділу людства за рівнем споживання. Споживання, у свою чергу, наповнює життя людей одноманітними симулякрами, штучно сконструйованою реальністю. Таким чином об'єднання людства у глобалізовану цілісність має на сьогодні ваду, оскільки в її основі споживання, одноманітність, штучність, симуляція справжнього життя. У свою чергу, штучні, симуляційні форми поєднання людства, які спричинили панування одноманітності, актуалізують проблему його єднання на основі органічних чинників, які забезпечуватимуть можливість розкриття оригінальності і неповторності потенціалу кожного, а разом з цим багатоманіття в рамках інтегрованої цілісності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бауман З. Глобалізація: наслідки для людини і суспільства. Київ, 2008. 109 с.
2. Baudrillard, J. Simulacra and Simulation. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1994.
3. Bauman, Z. Liquid Modernity. Cambridge: Polity Press, 2000.
4. Bauman, Z. Consuming Life. Cambridge: Polity Press, 2007.
5. Han, B.-C. The Burnout Society. Stanford: Stanford Briefs, 2015.
6. Huntington, S. P. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. New York: Simon & Schuster, 1996

Скочинець Денис

Науковий керівник – доц. Кондратюк Любов

**ВПЛИВ АРИСТОТЕЛІВСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ ТА ЇЇ АРАБСЬКОЇ
ІНТЕРПРЕТАЦІЇ (АВІЦЕННА, АВЕРРОЕС) НА ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ
ВІРИ ТА РОЗУМУ ТОМИ АКВІНСЬКОГО**

Актуальність дослідження. Історико-філософське підґрунтя томістичного бачення взаємин віри та розуму обумовлене кількома моментами. По-перше, в українському філософському доробку питання взаємодії віри й розуму, передусім у контексті томізму, тривалий час залишалося малодослідженим, особливо в період жорстких рамок радянської ідеології. По-друге, дослідження історико-філософських джерел концепції Томи Аквінського дозволяє подивитись на нього не як на відокремлений феномен, а як на оригінальний синтез різних інтелектуальних традицій, представлений аристотелівською і арабською філософіями. Завдяки такому підходу стає можливим глибше розуміння внутрішньої логіки розвитку філософської думки в Європі та ролі міжкультурної взаємодії як ключового аспекту цього процесу.

Оскільки аристотелівська логіка та метафізика, а також інтерпретації арабськими мислителями (Авіценна, Аверроес) його спадщини і їх вплив на концепцію співвідношення віри та розуму у Томи Аквінського є в українському інтелектуальному просторі малодослідженою – це робить дану статтю актуальною.

Мета дослідження полягає в історико-філософському аналізі інтелектуальних зв'язків між аристотелівською філософією та її інтерпретацією в арабських мислителів з позиції їх впливів на томістичну концепцію співвідношення віри та розуму.

Філософія Томи Аквінського представляє собою синтез християнської теології та античної філософської традиції, особливо аристотелізму. Поширення повного корпусу праць Аристотеля в кінці XII століття (до того він був відомий переважно як логік) суттєво вплинуло на середньовічну думку, змінивши уявлення про світ. Як зазначав Бертран Рассел: «...Стагірит серед католиків має майже такий самий авторитет, як отці Церкви; критикувати його в чисто філософських питаннях – мало не блюзнірство» [2, 415-416 с.].

У своїх коментарях до праць Аристотеля Тома Аквінський прагнув об'єктивно відтворити думки філософа, не копіюючи підходи попередників (Альберта Великого чи Аверроеса). При цьому він не вагався вказувати на суперечності: «Проте, як видається, цьому суперечить те, що Філософ каже у 1-й книзі Другої аналітики» [5, In Phys., lib. 11.1 n. 8]. Хоча Аквінат використовував спільну з Аристотелем термінологію (форма, матерія, потенція, акт, причини), між їхніми концепціями існують

суттєві відмінності. Наприклад, для Аристотеля буття і сутність тотожні в кожній субстанції, тоді як Тома Аквінський розмежовував річ та її буття. Тому головним завданням Аквіната було інтегрувати філософські елементи в богослов'я. Етьєн Жільсон зазначає: «У «Сумі теології» для Томи Аквінського проблема полягала не в тому, щоб ввести богословські елементи у філософію, не завдавши шкоди сутності філософії, а навпаки: в тому, щоб ввести філософські елементи в богослов'я, не завдавши шкоди сутності богослов'я» [8, 22 с.].

Вплив Аристотеля на метафізику Томи Аквінського проявляється у творчому переосмисленні онтологічних категорій Стагірита відповідно до християнського вчення. Аквінат використав аристотелівські чотири причини (діючу, цільову, матеріальну та формальну) як інструменти для розуміння Бога як першопринципу сущого, що особливо помітно в його “п’яти шляхах” доведення буття Божого. Однак, на відміну від Аристотеля, який розумів Першорухія абстрактно, Тома ототожнює його з особистісним християнським Богом-Творцем. Отже, називати Тому Аквінського аристотеліком можна лише умовно. Ця фундаментальна відмінність дозволила Аквінату поєднати аристотелівську раціональність з ідеєю Божественного промислу створення світу *ex nihilo* та особистісного відношення між Творцем і творінням, що було неможливим у межах оригінальної філософії Стагірита.

Важливим аспектом стало запозичення вчення про акт і потенцію, а також про форму і матерію. Це вчення було використане для аналізу співвідношення між вірою і розумом: віра активізує потенційні можливості розуму, дозволяючи йому досягати розуміння істин, які недоступні для чисто інтелектуального пізнання. «Де б не існувала скінченність, там завжди присутня, так би мовити, суміш акту та потенції. Жодна скінченна істота не може існувати, якщо вона не є чимось визначеним, але вона ніколи не вичерпує всі свої потенції одночасно. Завжди можливий якийсь розвиток, якась подальша актуалізація» [9, 95 с.].

Тома Аквінський у своєму розгляді співвідношення віри та розуму спирається також на епістемологію Аристотеля. Аквінат стверджує: «Отже, необхідно сказати, що наше пізнання починається з відчуття. Звідси випливає, що принципом нашого пізнання є відчуття» [7, *Summa Theologiae*, 1, q. 84, a. 6]. Він доповнює це вченням про Божественне Одкровення, яке є джерелом знань, недоступних людському розуму. Християнська філософська думка доби Середньовіччя розвивалася не у вакуумі, а паралельно з арабською філософією (фальсафою). Фальсафа існувала з VIII до XIII ст. на територіях від Іспанії до Північної Африки й річки Інд, об’єднуючи різні культури арабською мовою. Феномен фальсафи полягає у перекладі та коментуванні грецьких текстів (головними текстами слугували праці Аристотеля), та спробі примирити грецьку філософію з ісламською релігією. Тут варто сказати, що араби не просто перекладали, а творчо переосмислювали античні ідеї, створюючи унікальний синтез. Як зазначає А. Баумейстер у своїй монографії про Аквіната: «Засвоєння спадщини Аристотеля дало змогу латинському Заходу вийти за межі власної культури...» [1, 63 с.]. Найбільш відомі мислителі, які вплинули на концепцію співвідношення віри та розуму в Аквіната є Авіценна та Аверроес. Авіценна, також відомий як Ібн Сіна, був найвпливовішим мислителем в арабському світі. Адже його ідеї мали значний вплив на західноєвропейську схоластичну

філософію. Тут варта уваги його енциклопедична праця «Книга спасіння», що охоплює широке коло філософських галузей, а саме, логіку, фізику, метафізику та математику.

Суть авіценнівської метафізики полягає в розрізненні сутності (що робить річ тим, чим вона є) та існування (сам факт наявності речі). За його вченням, лише в Бозі ("Необхідному Сущому") сутність і існування тотожні, тоді як усі створені істоти ("можливе суще") отримують існування ззовні. Це розрізнення мало революційне значення, виходячи за межі аристотелівських категорій. Авіценна також вплинув на томістську концепцію співвідношення віри та розуму своєю моделлю гармонійного співіснування філософії та релігії. Розвиваючи цей підхід, Тома стверджував відсутність суперечностей між вірою й розумом, проте, на відміну від Авіценни, наполягав на обмеженості філософського пізнання. Якщо арабський мислитель вважав філософію достатньою для розуміння фундаментальних проблем буття, Аквінський підкреслював, що найвищі істини (Трійця, Втілення Христа, тілесне воскресіння) доступні лише через віру та Божественне Одкровення.

Таким чином, критично переосмислюючи ідеї Авіценни, Тома Аквінський створив філософську систему, яка гармонійно поєднувала раціональне пізнання з християнською вірою, надаючи розуму важливу апологетичну роль у захисті та поглибленні розуміння божественних істин.

Наступним арабським мислителем, про якого буде йти мова, є Аверроес (або Ібн Рушд), що «був останнім великим філософом арабів» [3, 300 с.]. Він був відомий далеко за межами ісламського світу, оскільки у середньовічних університетах називали його «Коментатором», а Аристотеля – «Філософом», що свідчить про великий авторитет його інтерпретацій аристотелівської думки. Аверроес, крім коментарів, написав низку оригінальних трактатів, серед них важливим є «Непослідовність непослідовностей», присвячений проблемі співвідношення філософії та релігії.

Особливістю підходу Ібн Рушда було прагнення очистити філософію Аристотеля від неоплатонічних нашарувань, поширених серед ісламських мислителів. Однак, незважаючи на це прагнення, він залишився вірним традиції, а його інтерпретації відхилялися від автентичної аристотелівської думки. Розвиваючи ідею Авіценни про активний інтелект, Аверроес поширив її на весь розум, стверджуючи, що розум єдиний і безособовий для всіх людей. За його теорією, індивідуальні душі помирають разом із тілом, безсмертям володіє лише розум як такий, а отже, безсмертним є людство загалом, а не окремі особистості. Ця концепція безпосередньо вплинула на його погляди щодо співвідношення філософії та релігії. Хоча вони узгоджені між собою, релігія, за Аверроесом, пропонує алегоричне трактування істини, доступне для загалу, тоді як філософська істина доступна лише обраним інтелектуалам. Це породило концепцію, яку пізніше назвали "вченням про подвійну істину". Однак, як зазначає Франческа Форте: «Приписування Аверроесу вчення про подвійну істину, як його буде канонізовано, не влучає в ціль: для нього філософська істина є альтернативною щодо релігійної істини, а натомість виступає точнішою мовою для передавання тієї самої істини посвяченим» [4, 452 с.]. Форте пояснює це неправильне трактування тим, що «перекладачі не мали достатньої мовної компетенції» [4, 452 с.], що призвело до викривлення оригінальних ідей.

Аквінат у своєму трактаті «Про єдність інтелекту проти аверроїстів» спростував теорію арабського мислителя, бо вона суперечила християнській доктрині про безсмертя індивідуальної душі

та особисту відповідальність за вчинки. Адже якщо інтелект єдиний, то як він співвідноситься з індивідуальною відповідальністю, вільною волею, пізнанням і безсмертям? Аквінат в тому ж трактаті пише: «Віднявши у людей різноманітність інтелекту, яка одна серед частин душі здається нетлінною та безсмертною, впливає, що після смерті від душ людей не залишиться нічого, окрім єдиної інтелектуальної субстанції, внаслідок чого зникає різниця між винагородою та покаранням» [6, *De unitate intellectus*, cap. 1, n. 2]. Тому інтелектуальна здатність, на його думку, властива самій людській душі і кожна людина має свій розум. Отже, арабська філософська традиція, представлена передусім Авіценною та Аверроесом, багатогранно вплинула на філософію Аквіната. Він запозичив концептуальні та методологічні аспекти їх філософії, і водночас піддавав їх критиці та переосмисленню для узгодження з християнською доктриною. Ця взаємодія з арабськими мислителями спонукала Тома до глибшого осмислення співвідношення віри і розуму, внаслідок чого він гармонізував їх на принципі єдності істини.

Висновок. Томізм постає як результат міжкультурного діалогу, а не ізольоване явище європейської думки. Тома Аквінський успішно інтегрував здобутки різних філософських традицій, що актуально для українського філософського дискурсу в подоланні наслідків ідеологічної ізоляції. Томістичне розуміння віри та розуму базувалося на творчому переосмисленні аристотелівської логіки та метафізики, а також на критичному опрацюванні їх арабських інтерпретацій.

Аналіз трансформації аристотелівських ідей через арабську традицію розкриває важливість історико-філософської реконструкції як методу дослідження логіки розвитку філософської думки, що відкриває нові перспективи вивчення української філософської спадщини. Томістичний синтез віри та розуму пропонує оригінальне рішення проблеми співвідношення раціонального і надраціонального пізнання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баумейстер А. Тома Аквінський: вступ до мислення. Бог, буття і пізнання. К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2012. 408 с.
2. Рассел Б. Історія західної філософії. / Пер. з англ. Ю. Лісняка, П. Тарашука. Харків: Фоліо, 2023. 862 с.
3. Татаркевич В. Історія філософії: Т.1: Антична і Середньовічна філософія / Пер. з пол. А. Шкраб'юка. Львів: Свічадо, 2006. 456 с.
4. Історія філософії. Античність та Середньовіччя / за ред. Умберто Еко та Рікардо Федрігі; пер. з італ. О.В.Сминтини, О.А.Юдіна, Ю.В.Григоренко, Д.Ю.Кондакової. Харків: Фоліо, 2024. 555с.
5. Aquinas, Thomas. *Commentary on Aristotle's Physics*. Translated by Richard J. Blackwell, Richard J. Spath, and W. Edmund Thirlkel. New Haven: Yale University Press, 1963. 763 p.
6. Aquinas, Thomas. *On the Unity of the Intellect Against the Averroists (De unitate intellectus contra Averroistas)*. Translated from the Latin with an introduction by Beatrice H. Zedler. Milwaukee: Marquette University Press, 1968. 83 p.
7. Aquinas, Thomas. *The Summa Theologiae of St. Thomas Aquinas: Latin-English Edition*. Vol. 1: *Prima Pars*, Q. 1–64. NovAntiqua, 2009. USA, 756 p.
8. Gilson, Étienne. *Thomism: The Philosophy of Thomas Aquinas*. Translated from the sixth and final edition of *Le Thomisme* by Laurence K. Shook and Armand Maurer. Toronto: Pontifical Institute of Mediaeval Studies, 2002. 454 p.
9. Copleston, Frederick C. *Aquinas: An Introduction to the Life and Work of the Great Medieval Thinker*. London: Penguin Books, 1955. 256 p.

КОНЦЕПЦІЯ БОЖОЇ ВСЕБЛАГОСТІ У ФІЛОСОФСЬКІЙ ДУМЦІ АНТИЧНОСТІ (ПЛАТОН, АРИСТОТЕЛЬ, НЕОПЛАТОНІКИ)

Актуальність дослідження. Проблема осмислення божественної природи та її атрибутів, зокрема Всеблагості Бога, залишається одним із центральних питань як релігійної філософії, так і теології. В умовах сучасної світоглядної кризи та пошуку духовних орієнтирів звернення до античної філософської спадщини набуває особливої актуальності, оскільки саме в працях Платона, Аристотеля та неоплатоніків були закладені фундаментальні концепції розуміння божественного блага, що згодом істотно вплинули на розвиток європейської філософської та теологічної думки.

Проблематика Всеблагості Бога в античній філософії досліджувалась багатьма вітчизняними та зарубіжними науковцями. Серед авторитетних праць можна виділити роботи А. Лосєва, В. Асмуса, П. Гайдєнка, І. Мозгового, а також зарубіжних дослідників Д. О'Меари, Г. Властоса, Е. Жильсона. Однак, незважаючи на значний внесок міжнародної науки, потреба в україномовних дослідженнях цієї теми залишається гострою. Сучасний український інтелектуальний простір потребує осмислення античної спадщини, особливо в контексті пошуку духовних орієнтирів та переосмислення фундаментальних цінностей.

Мета дослідження полягає у філософсько-релігійнознавчому аналізі концепцій Всеблагості Бога в античній філософії, зокрема у вченнях Платона, Аристотеля та неоплатоніків.

Розглядаючи філософію Платона, необхідно звернути особливу увагу на його вчення про ейдоси, згідно з яким справжнє буття існує за межами чуттєво сприйманого людиною світу. Ця концепція становить не просто онтологічну теорію, а цілісну філософську систему, що охоплює гносеологію, аксіологію та космологію античного мислителя. Цю фундаментальну ідею Платон яскраво ілюструє у своїй знаменитій алегорії печери, яка найповніше розкриває сутність його онтології: “уподібни, будь ласка, нашу людську природу з огляду на розумову культуру і її відсутність ось до якого стану... Уяви собі, що люди ніби перебувають у підземному, подібному до печери помешканні, до якого на всю ширину печери веде відкритий для світла вхід. Люди сидять тут ще з дитинства, мають скуті кайданами ноги й шию, тож рушитися з місця вони не можуть і дивляться лише просто себе, бо повернути голову їм не дозволяють кайдани. Згори і здалеку падає на них світло вогню, до якого вони обернені плечима, а між вогнем і кайданниками проходить вгорі дорога, паралельно до якої, уяви собі, вибудований невисокий мур, що нагадує перегородку, яку штукарі встановлюють перед глядачами і над якою показують своє мистецтво” [1, с. 209]. У цій алегорії печера символізує чуттєвий світ з його ілюзорними тінями, тоді як світло сонця за межами печери представляє істинний світ ідей, до пізнання якого має прагнути філософ.

Платон стверджував, що фізичний світ навколо нас є лише тінню світу ідей, тобто має похідний характер. Матеріальні об'єкти та явища тимчасові — вони з'являються й зникають (через що не можуть вважатися істинно сущими), тоді як ідеї вирізняються незмінністю, постійністю й вічністю. Ідеї в платонівському розумінні — це досконалі форми, види, роди, типи й образи, що відображаються в

речах завдяки богу-Деміургу, який створює і впорядковує світ. Концепція Деміурга, викладена Платоном у діалозі "Тімей", становить спробу вирішити проблему зв'язку між світом ідей і світом чуттєвих речей. Деміург виступає як божественний майстер, який творить космос, споглядаючи вічні ідеї та надаючи форму безформній матерії.

Для досягнення істинного буття людина має за допомогою розуму подолати обмеження чуттєвого сприйняття, яке лише заважає справжньому пізнанню, і досягти споглядання ідей. Сам Платон у діалозі "Федон" чітко формулює цей методологічний принцип пізнання: "Раз так, то найбездоганніше це зуміє зробити той, хто підходить до кожного явища лише засобами думки, не послуговуючись під час роздумів ні зором, ні будь-яким іншим чуттям, хто намагатиметься збагнути будь-який вияв буття сам собою у найчистішому вигляді, застосовуючи думку саму собою, цілком чисту, і якомога відсторонивши свої очі, вуха й взагалі усе своє тіло" [2, с. 164]. У цьому процесі пізнання людина повинна поетапно підійматися від конкретних до більш загальних ідей, доки не досягне "ідей всіх ідей" — ідеї Бога як досконалого, повного й завершеного буття. Ця найвища Ідея об'єднує в собі ідеї Добра, Істини та Краси. У платонівській онтології все існуюче обов'язково пов'язане з цими трьома фундаментальними принципами, які забезпечують справжність буття: "Визнай також і те, що пізнаваність предметів пізнання можлива лише завдяки добру і що воно є джерелом їхнього буття та існування, хоч саме добро насправді не є існуванням, воно понад усяке існування - щось найдостойніше і найсильніше з усього" [1, с. 205]. При цьому саме істинне буття є тотожним Благу. Таким чином, ступінь причетності кожної речі до справжнього буття визначає й міру її благості — чим більше щось причетне до буття, тим більше воно причетне до Блага.

Говорячи про філософію Платона, необхідно приділити увагу традиції, що виникла пізніше — неоплатонізму. Цей напрям, що бере початок від "божественних" концепцій Платона, представляє більш глибокий погляд на його спадщину, осмислюючи, доповнюючи та інтерпретуючи платонівську філософію.

Неоплатонізм базується на філософському вченні Платона про примат ідеального світу над матеріальним, але надає йому містичного тлумачення. Неоплатоніки розробили складну модель світотворення, в центрі якої — трансцендентне абстрактне Єдине, що не піддається осягненню чи опису через позитивне знання. Це Єдине перевершує все існуюче та всі мислимі позитивні характеристики. Воно є найвищою сутністю, що перебуває над буттям — надсущим, абсолютною повнотою існування, яка досягає такої досконалості й всеохопності, що переповнює само себе, "виливаючись" за власні межі, породжуючи у цьому процесі все існуюче [1, с. 82-84]. Ця концепція розкриває глибоку діалектику неоплатонізму, що випливає з внутрішньої суперечності самого Єдиного. Постає фундаментальне питання: чому Єдине, за визначенням цілком самодостатнє і незалежне від просторово-часових вимірів та буття як такого, "вирішує" не лише бути собою, але й проявлятися через свою відмінність і навіть протилежність? Відповідь криється в розумінні Блага — Єдине є Благом, або вищим добром. Природа добра не дозволяє йому залишатися замкненим у собі. Добро за своєю сутністю прагне відкритості до чогось поза собою, до інаковості як свого необхідного доповнення. Тому Єдине-Благо не може перебувати лише "в собі". Саме в цьому полягає смисл становлення буття

через акт, який неоплатоніки називають еманациєю. Ця еманация не випадкова, а становить внутрішню необхідність, без якої саме поняття добра втратило б свій смисл. Отже, Благо за своєю природою передбачає існування інаковості та спрямоване до неї. Через процес еманации поступово виникає світовий розум (сфера ідей), космічна божественна Душа і, зрештою, матеріальний світ чуттєвого сприйняття [1, с. 84-92].

Значну роль в античній спадщині відіграло філософське вчення Аристотеля про Першодвигун, яке мало колосальний вплив на розуміння божественної благоді в наступні епохи. Він доводив, що все, що рухається, має причину свого руху. Якщо ця причина також рухається, то виникає потреба шукати причину її руху, і так до нескінченності. Щоб уникнути цього регресу, філософ постулював існування Першодвигуна – вічного, нерухомого, але рушійного начала [1, с. 698-709]. Першодвигун, згідно з Аристотелем, є абсолютною субстанцією, Богом, чия сутність полягає в чистій діяльності. Він не має матеріального тіла, але є джерелом усього руху у Всесвіті. Аристотель порівнював Першодвигун з предметом любові, який притягує до себе, не рухаючись сам. Також він розглядав його як предмет думки, який рухає, залишаючись нерухомим “†отже† є щось рушійне {, але} не рухоме, усія та діяльність. І так рухає упрагнене та умоглядне: вони рухають, не {будучи} зрушуваними. Перші цих {, упрагненого та умоглядного,} ті самі. Адже жадане здається прекрасним, а те перше, чого воліють, є прекрасним: бо {речі} упрагнені тому, що здаються нам кращим, а не здаються {такими}, бо упрагнені” [1, с. 704]. Першодвигун є світовим розумом, що мислить сам себе. Ця діяльність є найвищою формою буття, оскільки розум, за Аристотелем, є найвищою здатністю. Бог, як Першодвигун, є основою Всесвіту, від якого залежить усе: природа, небесні тіла та людське життя.

Висновок: У філософії Платона концепція Всеблагоді пов'язана з його вченням про Ейдоси, де Благо постає як найвища Ідея, що об'єднує в собі Добро, Істину та Красу. Платонівське розуміння Блага як трансцендентного принципу, що перевершує саме буття та є його джерелом, заклало основи для подальшого розвитку теологічних концепцій Божественної Благоді. Ключовою особливістю платонівського підходу є встановлення прямої кореляції між мірою причетності до буття та мірою благоді, що дозволяє розглядати онтологію та аксіологію як взаємопов'язані сфери.

Аристотелівська концепція Першодвигуна представляє альтернативний підхід до осмислення божественного Блага. Визначаючи Бога як абсолютну субстанцію, що є "предметом любові та предметом думки", Аристотель розробив телеологічну модель світобудови, де Благо виступає як кінцева мета всіх процесів становлення та змін. На відміну від платонівського трансцендентного Блага, Першодвигун Аристотеля має іманентний зв'язок зі світом через свою причинну функцію, забезпечуючи цілеспрямованість космічних процесів.

Неоплатонічне вчення про Єдине як вище Благо розвиває платонівську традицію, надаючи їй містичного тлумачення. Принципово важливим аспектом неоплатонічної концепції є розуміння іманентної необхідності еманации Єдиного, що випливає з самої природи Блага як відкритості до інаковості. Ця діалектична модель дозволяє подолати дуалізм між трансцендентним та іманентним, пояснюючи походження множинності з абсолютної єдності.

Порівняльний аналіз античних концепцій Всеблагості виявляє як спільні риси, так і суттєві відмінності у підходах цих філософських шкіл. Спільним для них є розуміння Бога як найвищого Блага, що постає основою та метою космічного порядку. Водночас відмінності полягають у характері співвідношення між божественним Благом та світом: у Платона це відношення виражається через парадигматичну модель (Благо як взірець), у Аристотеля – через телеологічну модель (Благо як мета), а в неоплатоніків – через еманатійну модель (Благо як джерело).

ЛІТЕРАТУРА

1. Арістотель. Метафізика / переклад з давньогрецької Олексій Панич. К.: Темпора, 2022. 848с.
2. Історія філософії. Античність та Середньовіччя / за ред. Умберто Еко та Рікардо Федрігі; пер. з італ. О.В.Сминтини, О.А.Юдіна, Ю.В.Григоренко, Д.Ю.Кондакової; худож.-оформлювач О.А.Гугалова-Мешкова. Харків: Фоліо, 2024. 555с.
3. Мозговий, І. П. Неоплатонізм і патристика, або Світло в приємках великої цивілізації [Текст] : монографія / Іван Мозговий. Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2009. 471 с.
4. Платон. Держава / Пер. з давньогр. Д. Коваль. К.: Основи, 2000. 355с.
5. Платон. Діалоги: пер. з давньогрецької / передмова В.В.Шкоди, Г.М.Куц; прим. Й. Кобова; ілюстрації І.І.Яхіна; худож.-оформлювач О.А.Гугалова-Мешкова. Харків: Фоліо, 2022. 349с.

ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Сасанчин Петро
Науковий керівник – доц. Володимир Рак

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОКОНТЕНТУ У ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Використання відеоконтенту у навчанні має низку важливих переваг, які впливають як на ефективність засвоєння матеріалу, так і на мотивацію здобувачів освіти. Це не просто сучасна альтернатива підручнику чи лекції – це формат, що дозволяє створити нову якість навчального досвіду. Відеоконтент є потужним інструментом у навчанні. Він дозволяє залучити здобувачів освіти до активної взаємодії з матеріалом, покращує засвоєння знань і робить навчальний процес цікавішим.

Типи відеоконтенту у навчанні надзвичайно різноманітні, і кожен із них виконує свою унікальну функцію у формуванні якісного освітнього процесу. Так, лекції у відеоформаті – це структуровані пояснення викладача, зазвичай із презентацією або візуальним супроводом. Такі відео можуть бути як записаними заздалегідь, так і транслюватися в реальному часі. Записані лекції зручні тим, що студент має змогу зупиняти відео, повертатися до незрозумілих фрагментів і переглядати їх повторно. Прямі трансляції, натомість, дають змогу онлайн взаємодіяти з викладачем у режимі реального часу, ставити запитання, отримувати миттєве пояснення.

Окрему категорію становлять інструкційні або демонстраційні відео. Їхнє головне завдання – не просто передати знання, а показати процес: як виконати лабораторну роботу, як скористатися програмним забезпеченням, як правильно побудувати графік, вирішити задачу тощо. Такі відео дуже корисні для предметів, які мають прикладну або практичну складову.

Ще одним важливим видом контенту є анімаційні відео або відеоілюстрації. Вони особливо ефективні для пояснення складних теоретичних концепцій, абстрактних понять або процесів, які важко уявити. Анімація дозволяє буквально «побачити» те, що не можливо продемонструвати в реальності: наприклад, принципи роботи алгоритмів.

Увагу заслуговує формат живих вебінарів і трансляцій, які використовуються в Zoom, Microsoft Teams або Google Meet. У таких відео велике значення має інтерактивність: здобувачі освіти можуть в чаті ставити питання, відповідати, брати участь в обговореннях. Це створює ефект реального заняття й сприяє формуванню відчуття спільноти.

Отже, кожна платформа реалізує відеоконтент по-своєму, але всі вони використовують його як ключовий інструмент для підвищення якості навчання. Вибір формату відеоконтенту залежить від цілей навчального курсу, характеру навчального матеріалу, цільової аудиторії та

технічних можливостей викладача. Вдале поєднання різних типів відеоматеріалів дозволяє забезпечити ефективне, різноманітне та мотивуюче навчальне середовище.

Визначимо переваги використання відеоконтенту. Так, його використання допомагає зробити навчання більш візуальним і наочним. Багато понять, які важко передати через текст стають зрозумілими, коли їх демонструють у динаміці, з поясненнями, графікою, анімацією. Це особливо важливо для здобувачів освіти, які сприймають інформацію краще через зорові образи.

Ще одна важлива перевага – гнучкість навчання. Здобувачі освіти можуть переглядати відео в будь-який зручний час та у зручній швидкості відтворення, зупиняти, повертатися до складних моментів стільки разів, скільки потрібно. Така можливість індивідуалізує навчання, дозволяючи кожному засвоювати матеріал у своєму темпі. Це особливо корисно для тих, хто поєднує навчання з роботою чи іншими обов'язками.

Відео також активно підвищує мотивацію. Поєднання звуку, зображення, міміки викладача, прикладів і динамічного монтажу утримує увагу значно краще, ніж традиційний текст. Якщо відео ще й включає сюжетні елементи, гумор або емоційну складову, воно не тільки інформує, а й викликає цікавість, стимулює мислення, запам'ятовується краще.

Крім того, відео дозволяє передати особистість викладача, що особливо важливо в онлайн-освіті, де часто не вистачає емоційного контакту. Жива мова, інтонація, емоції, манера подачі створюють ефект "присутності" викладача поряд, формуючи довіру та залучення.

Ще один важливий аспект – можливість інтеграції відео з іншими форматами контенту. Наприклад, після перегляду відео можна запропонувати інтерактивне опитування, обговорення на форумі, виконання практичного завдання. Відео стає центром навчального сценарію, навколо якого вибудовується вся освітня діяльність.

Відзначимо, що відео – це універсальний інструмент, доступний як на комп'ютерах, так і на мобільних пристроях. Це відкриває можливість навчання для здобувачів освіти у віддалених регіонах.

Не варто забувати і про соціальний аспект – відео часто викликає бажання ділитися, обговорювати, коментувати. Це сприяє формуванню спільноти навколо навчального курсу, що в онлайн-середовищі надзвичайно важливо для підтримки інтересу та взаємопідтримки.

У підсумку, відеоконтент в навчанні – це не просто допоміжний засіб. Це потужний інструмент, що поєднує в собі інформаційність, емоційність, візуальну привабливість та інтерактивність, а головне – дає змогу зробити освіту доступною, цікавою й ефективною для максимально широкого кола людей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Довідник термінів та понять з інформаційно-технічних засобів навчання. Навчальний посібник / укладачі Рак В. І., Луцик І. Б., Потапчук О. І., Франко Ю. П. Ящик О. Б. – Тернопіль, ТНПУ, 2021. – 192 с.
2. Рак В. І., Ящик О. Б. Формування компетентностей використання сучасних SMART засобів у студентів педагогічних спеціальностей / Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції Актуальні проблеми технологічної та професійної освіти 30 травня

3. Рак В. І. Особливості навчання студентів технологіям розробки цифрового освітнього відеоконтенту / В. І. Рак, М. Ю. Франко // Актуальні проблеми та перспективи технологічної і професійної освіти : матеріали VII всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Тернопіль, 20-21 квітня 2023 р.). – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2023. – С. 68-69.

Юркевич Іван

Науковий керівник – доц. Яцик Олександр

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ АЛГОРИТМІЗАЦІЇ ТА ОСНОВ ПРОГРАМУВАННЯ

Алгоритмізація та основи програмування – це фундаментальні поняття в інформатиці, які лежать в основі створення програмного забезпечення. Алгоритмізація – це процес розробки чіткого і зрозумілого плану дій (алгоритму) для розв’язання певної задачі. Алгоритм повинен бути скінченним, точним, результативним і мати визначену послідовність кроків. У програмуванні алгоритми реалізуються мовами програмування, які дозволяють перетворити ці плани дій у форму, зрозумілу комп’ютеру. Основи програмування включають поняття змінних, типів даних, операторів, умовних конструкцій, циклів, функцій, масивів та структур даних. Важливим є розуміння логіки виконання програми, обробки помилок та способів зберігання інформації. Програміст повинен не лише знати синтаксис мови програмування, але й вміти аналізувати задачу, формулювати алгоритм її вирішення, а також оптимізувати його для досягнення найкращої ефективності. У результаті алгоритмізація та програмування тісно пов’язані між собою й утворюють основу для створення ефективних і надійних програмних продуктів. Основні поняття алгоритмізації охоплюють логічні та теоретичні основи побудови алгоритмів – чітких і зрозумілих інструкцій для розв’язання задач. Алгоритмізація є першим етапом у створенні програми, оскільки будь-яка задача, перш ніж бути реалізованою мовою програмування, повинна бути описана як послідовність логічних кроків.

Одним із головних понять є алгоритм – це скінченна послідовність дій, спрямованих на досягнення результату. Для того щоб алгоритм був правильним, він повинен мати такі властивості: визначеність (тобто кожен його крок має бути однозначно сформульований), результативність (він повинен приводити до кінцевого результату), скінченність (кількість кроків має бути обмеженою), масовість (можливість застосовувати до різних вхідних даних одного типу). Алгоритми можна описувати по-різному: у вигляді словесного опису, блок-схем, псевдокоду, або ж навіть за допомогою таблиць. Незалежно від способу подання, всі алгоритми мають будову на основі базових структур: лінійна (послідовне виконання дій), розгалуження (виконання дій залежно від умови) та циклічна структура (повторення певних дій до виконання умови). Також важливим поняттям є вхідні та вихідні дані – це ті значення, які алгоритм отримує на вході для обробки, і ті, які він повертає після виконання. Ще одне ключове поняття – операторна структура, що означає послідовність окремих команд або дій, які виконуються у визначеному порядку. У процесі алгоритмізації важливо враховувати не лише правильність

алгоритму, але й його ефективність – тобто, наскільки швидко і з якою кількістю ресурсів він виконує свою задачу. У більш складних задачах також враховується оптимізація – вибір найкращого шляху розв’язання з можливих.

Алгоритмізація не залежить від мови програмування – це загальний логічний підхід до вирішення задач, який потім уже реалізується за допомогою програмного коду. Саме тому вона є базовим етапом у вивченні інформатики та програмування.

Основи програмування – це сукупність понять, принципів і навичок, які потрібні для створення програм, тобто інструкцій для комп’ютера, що дозволяють автоматизувати виконання різних задач. На відміну від алгоритмізації, яка зосереджена на логіці дій, програмування стосується їх технічного втілення за допомогою конкретної мови програмування. У програмуванні центральну роль відіграють змінні – іменовані області пам’яті, в яких зберігаються значення. Кожна змінна має тип даних, що визначає, який вид інформації в ній може зберігатися: наприклад, цілі числа, дійсні числа, символи, рядки або логічні значення. Це дозволяє комп’ютеру ефективно працювати з даними, виділяючи потрібну кількість пам’яті та виконуючи відповідні операції. Керування виконанням програми відбувається за допомогою операторів – окремих інструкцій, які можуть змінювати значення змінних, виконувати арифметичні обчислення, здійснювати перевірку умов чи викликати інші частини програми. Важливим елементом є умовні конструкції, які дозволяють виконувати різні дії залежно від результату логічного виразу – наприклад, конструкції if...else. Ще одним ключовим елементом є цикли – інструменти, що дозволяють повторювати певні дії багаторазово, поки виконується умова (while, for). Це особливо важливо для обробки великих обсягів даних або виконання рутинних операцій. Програмування також передбачає використання функцій або процедур – окремих блоків коду, які можна багаторазово викликати. Це дозволяє структурувати програму, зробити її більш зрозумілою, логічною і повторно використововуваною. Велика програма зазвичай складається з багатьох функцій, що взаємодіють між собою. Ще одна важлива складова – масиви та структури даних, які дозволяють зберігати та обробляти велику кількість значень одночасно. Масив – це набір елементів одного типу, доступ до яких здійснюється за індексом. У більш складних випадках використовуються списки, множини, словники тощо. Програмування також вимагає розуміння ввідних і вивідних операцій, щоб програма могла отримувати дані від користувача та повертати результат. Розуміння відлагодження та тестування програм також є невід’ємною частиною – це процес пошуку і виправлення помилок у коді. Усе це вимагає логічного мислення, точності у формулюваннях і дисципліни в оформленні коду. Знання основ програмування є універсальним – вони застосовуються незалежно від конкретної мови, а перехід між різними мовами стає легшим після засвоєння цих базових понять.

Сучасні мови програмування – це інструменти, за допомогою яких розробники створюють програмне забезпечення для різних сфер: від вебсайтів і мобільних додатків до

систем штучного інтелекту та вбудованих пристроїв. Кожна мова має свої особливості, сфери застосування, сильні й слабкі сторони.

Однією з найпопулярніших мов у світі є Python. Її цінують за простий синтаксис, читабельність і потужні бібліотеки для роботи з даними, машинним навчанням та автоматизацією. Python часто обирають початківці, але також вона широко використовується в наукових дослідженнях, фінансах, кібербезпеці та штучному інтелекті.

JavaScript є основною мовою для створення динамічних веб-інтерфейсів. У поєднанні з HTML та CSS вона дозволяє будувати повноцінні клієнтські вебзастосунки. Завдяки середовищу Node.js JavaScript також активно використовується для розробки серверної логіки, що зробило її універсальною мовою повного стеку (full-stack development).

Java залишається популярною завдяки своїй стабільності, безпеці та кросплатформеності. Вона активно використовується у великих корпоративних системах, банківському секторі, а також для розробки Android-додатків.

C# є основною мовою для розробки на платформі Microsoft .NET. Вона широко застосовується у створенні бізнес-додатків, комп'ютерних ігор (зокрема в Unity) та вебсервісів.

C++ – потужна мова низького рівня, що дає великий контроль над ресурсами комп'ютера. Вона використовується у розробці ігор, операційних систем, драйверів та програм з високими вимогами до продуктивності.

Також стрімко набирають популярності новіші мови, як-от Go (Golang) від Google, яка відзначається простотою, швидкістю компіляції та високою продуктивністю, що робить її зручною для серверних застосунків. Ще одна сучасна мова – Rust, яка поєднує безпечне управління пам'яттю з високою швидкістю, тому її використовують для системного програмування, замінюючи C або C++.

Існують також мови, що спеціалізуються на певних галузях. Наприклад, Swift розроблена Apple для створення застосунків під iOS та macOS, а Kotlin – мова, яка набула великої популярності у середовищі Android-розробки. У сучасному світі програмістам часто доводиться знати кілька мов програмування, обираючи найвідповіднішу залежно від завдань, з якими вони працюють. Уміння аналізувати задачу та формувати алгоритм її розв'язання є ключовим етапом у створенні будь-якої програми. Це не просто технічна навичка, а здатність мислити логічно, послідовно й структуровано. Саме від якості цього етапу залежить ефективність, простота та зрозумілість майбутнього коду.

Аналіз задачі починається з глибокого розуміння умови: що саме потрібно зробити, які є вхідні дані, які очікувані результати, які обмеження існують. Дуже важливо розрізнити основне й другорядне, побачити суть задачі без зайвих подробиць. Це вміння називається формалізацією – перетворенням опису проблеми з повсякденної мови на чіткі математичні або логічні поняття.

Наступний етап – це пошук способу розв'язання, тобто побудова логіки дій, що приведуть до результату. Тут розробник має мислити, як “машина”: що потрібно зробити в

першу чергу, які дії виконати наступними, як поводитися з різними варіантами вхідних даних. Якщо задача складна, її розбивають на дрібніші підзадачі, кожен з яких легше зрозуміти та розв'язати окремо.

Формулювання алгоритму – це логічна схема дій, що має початок, послідовність переходів і завершення. На цьому етапі вже можна уявити, як виглядатиме рішення у вигляді блок-схеми, псевдокоду або простого опису кроків. Важливо врахувати всі можливі ситуації, включаючи граничні випадки (наприклад, порожній масив, нульові значення тощо). Хороший алгоритм повинен бути не лише правильним, а й ефективним, тобто виконуватись за мінімальну кількість кроків і не використовувати зайві ресурси.

Після формулювання алгоритму настає етап перевірки – подумки або на папері алгоритм “проганяється” на прикладах, щоб пересвідчитись, що він дійсно працює правильно. Це допомагає виявити логічні помилки ще до того, як почнеться програмування. Таким чином, вміння аналізувати задачу і формулювати алгоритм – це основа для створення надійного програмного рішення. Воно вимагає терпіння, уважності до деталей і здатності мислити структуровано. І чим краще розробник справляється з цим етапом, тим простішим буде подальше програмування.

Отже, алгоритмізація та основи програмування є фундаментом для розв'язання задач за допомогою комп'ютера. Вони формують логічне мислення, вчать аналізувати умови, чітко формулювати кроки розв'язання та реалізовувати їх мовами програмування. Розуміння цих основ дозволяє не лише створювати ефективні програми, але й краще орієнтуватися в сучасному цифровому світі. Успішне застосування знань з алгоритмізації й програмування базується на вмінні аналізувати задачі, будувати правильні алгоритми, структурувати код та мислити системно.

ЛІТЕРАТУРА

1. Машина Тюрінга як універсальний виконавець алгоритмів та її застосування в процесі поглибленого вивчення алгоритмізації і основ програмування старшокласниками / О. Б. Ящик // Інформаційні технології і засоби навчання. Information Technologies and Learning Tools. – 2016. – № 2(52). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1365>.
2. Система задач як засіб забезпечення розвитку системно-логічного мислення старшокласників в процесі поглибленого вивчення алгоритмізації та основ програмування / О. Б. Ящик // Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання : зб. наук. праць / відп. ред. М. І. Жалдак. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. – № 17(24). – С. 75–81.
3. Формування системно-логічного мислення у процесі навчання основ алгоритмізації та програмування з допомогою систем комп'ютерної математики / О. Б. Ящик // Інформаційні моделі, системи та технології : матеріали IV науково-технічної конференції Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя (м. Тернопіль, 15-16 травня 2014 р.). – Тернопіль : ТНТУ ім. І. Пулюя, 2014. – С. 39.

ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ ЗАСОБАМИ КОМП'ЮТЕРНОЇ ГРАФІКИ

Формування креативного мислення засобами комп'ютерної графіки є одним із найперспективніших напрямів розвитку сучасної освіти та особистісного зростання. У сучасному світі, де візуальна комунікація відіграє ключову роль, комп'ютерна графіка стає не лише інструментом дизайну, а й ефективним засобом розвитку творчого потенціалу людини. Креативне мислення – це здатність виходити за межі шаблонного сприйняття, шукати нові підходи до розв'язання проблем, комбінувати несподівані ідеї. Використання комп'ютерної графіки як інструменту творчості дає можливість візуалізувати найсміливіші задуми, експериментувати з формою, кольором, простором, стилем і композицією без матеріальних обмежень, властивих традиційним художнім технікам.

Завдяки комп'ютерним технологіям користувач має змогу працювати з безліччю варіантів рішень, швидко змінювати ідеї, спостерігати за результатами власної творчості в реальному часі. Така динамічність процесу стимулює гнучкість мислення, розвиває уяву, спонукає до постійного пошуку нового. У процесі створення цифрових зображень, анімацій чи 3D-моделей формується здатність до системного бачення проєкту, уміння аналізувати візуальний результат, прогнозувати ефект від змін. Особливої ефективності у формуванні креативного мислення можна досягти через проєктну діяльність: створення цифрових постерів, візуалізацію ідей, дизайн об'єктів, розробку персонажів тощо. Такі завдання спонукають до самовираження, вчать брати на себе відповідальність за кінцевий результат і водночас розкривають індивідуальність кожного учня чи студента. Таким чином, комп'ютерна графіка не лише слугує інструментом візуального мистецтва, а й виступає каталізатором розвитку творчого, незалежного, інноваційного мислення, яке є необхідною складовою сучасної особистості. У поєднанні з педагогічно доцільними методами навчання вона стає потужним засобом формування креативності в умовах цифрової епохи.

Креативне мислення – це здатність людини бачити світ інакше, генерувати оригінальні ідеї, ставити під сумнів звичні уявлення й шукати нові підходи до вирішення завдань. Його не слід плутати лише з мистецькою або художньою творчістю: воно охоплює набагато ширшу сферу, включаючи науку, техніку, бізнес і повсякденне життя. Це мислення, яке виходить за межі стереотипів, дозволяє поєднувати, здавалося б, непомітне, бачити в звичних речах нові сенси й можливості.

У центрі креативного мислення – уява. Саме уява дозволяє створювати внутрішні образи того, чого ще не існує в реальності, уявляти альтернативні сценарії, моделювати нові реальності. Водночас креативне мислення не є хаотичним або випадковим. Воно базується на логіці, аналізі та досвіді, але додає до них елемент гри, інтуїції, асоціацій. Це мислення “і логічне, і нелогічне” водночас – воно дозволяє бачити структури, які приховані за поверхнею

звичних явищ. Розвинути креативне мислення можна через практику і середовище, яке стимулює до пошуку нових рішень, заохочує експерименти, допускає помилки як частину навчання. Дуже важливою умовою є свобода – свобода висловлювати свої ідеї, пробувати, ризикувати. Людина, яка має креативне мислення, не боїться невизначеності, навпаки – вона бачить у ній поле для можливостей. Креативність також тісно пов'язана з емоційною гнучкістю: здатністю переживати нові враження, співпереживати, бачити світ очима інших. Саме тому креативне мислення є надзвичайно важливою компетенцією у XXI столітті – світі, що стрімко змінюється, де стандартні рішення часто втрачають актуальність, а нове народжується з уміння бачити інакше.

Комп'ютерна графіка відіграє унікальну роль у розвитку креативності, адже вона поєднує технології з мистецтвом, відкриваючи нові шляхи для самовираження, візуального мислення та інноваційного підходу до творчості. Це не просто інструмент для створення зображень, а цілий світ можливостей, у якому відбувається взаємодія уяви, технічних навичок і візуальної комунікації.

У процесі роботи з комп'ютерною графікою людина стикається з різноманітними завданнями: від вибору кольорової палітри до побудови складних композицій, від розробки логотипу до створення персонажів чи віртуальних світів. Така діяльність вимагає активної роботи уяви, здатності бачити майбутній результат ще до його візуального втілення, а також уміння гнучко реагувати на зміни в задумі. Саме ці процеси – передбачення, трансформація, моделювання – безпосередньо стимулюють творче мислення. Особливо важливо те, що цифрове середовище майже не має обмежень: тут можна експериментувати без ризику зіпсувати матеріали, швидко змінювати ідеї, повертатися до попередніх версій, порівнювати варіанти. Це дає відчуття свободи, яке вкрай необхідне для творчості. Крім того, завдяки використанню різних програм, шрифтів, фільтрів, текстур та візуальних ефектів користувач постійно взаємодіє з новими елементами, які спонукають до пошуку нетипових рішень. Робота з комп'ютерною графікою також формує вміння бачити деталі й одночасно сприймати зображення як єдину композицію – це розвиває візуальний інтелект, який є невід'ємною складовою креативного підходу. Людина починає мислити образами, метафорами, символами, вчиться доносити абстрактні ідеї через візуальні форми.

Завдяки інтерактивності та мультисенсорному підходу (візуальний, тактильний, іноді навіть звуковий) комп'ютерна графіка стимулює не лише інтелектуальну, а й емоційну залученість. Це створює глибший зв'язок між користувачем і його творчим продуктом, сприяючи розвитку естетичного смаку, чутливості до кольору, ритму, гармонії.

Отже, комп'ютерна графіка – це не просто сучасний інструмент для дизайнерів. Це повноцінне середовище для креативного зростання, яке формує новий тип мислення: візуально орієнтований, гнучкий, відкритий до нових ідей і здатний до інновацій. Вона допомагає людині не лише візуалізувати світ, а й переосмислювати його, творити власну реальність і ділитися нею з іншими.

Засоби комп'ютерної графіки, що сприяють розвитку креативності, охоплюють широкий спектр цифрових інструментів і технологій, кожен з яких по-своєму стимулює уяву, мислення й художнє бачення. Їхнє головне призначення – не лише допомагати створювати зображення, а й відкривати простір для творчих експериментів, формувати індивідуальний стиль і візуальну мову.

Графічні редактори, зокрема Adobe Photoshop, CorelDRAW, Affinity Designer або GIMP, є фундаментом цифрового малювання і редагування зображень. Вони дозволяють експериментувати з шарами, фільтрами, текстурами, шрифтами, створювати колажі, ілюстрації, концепти. У цьому процесі користувач розвиває не лише технічні навички, а й просторове мислення, колористичну чутливість і здатність бачити зображення як систему, де кожен елемент має значення. Особливу роль відіграють засоби 3D-графіки, як-от Blender, Maya чи Cinema 4D. Вони відкривають можливість вийти за межі площини і працювати з об'ємом, формою, рухом, світлом. Створення тривимірних моделей і анімацій вимагає логічного мислення, аналітичного підходу, проте сам процес створення віртуального об'єкта також дуже гнучкий і художній. Тут поєднується точність з творчістю, техніка з фантазією. Ще одним потужним ресурсом для розвитку креативності є програми для цифрового малювання, як-от Procreate, Krita, ArtRage або Autodesk Sketchbook. Вони імітують традиційні художні матеріали – акварель, туш, олійні фарби – але водночас дають доступ до нових можливостей: миттєвого виправлення помилок, дублювання елементів, зміни масштабу. Це стимулює художню сміливість і спонукає пробувати нове без страху зробити “не так”.

Значною мірою креативність підтримується також інтерактивними інструментами – тими, що дозволяють не лише створювати графіку, а й анімувати її, перетворювати у відео чи інтерактивні проекти. Програми як Adobe After Effects, Figma або Canva дають змогу не просто оформити ідею, а й зробити її живою, динамічною, залучити глядача до сприйняття через рух, візуальний ритм і емоційний ефект. Особливо важливим є те, що більшість сучасних графічних засобів дають можливість працювати з відкритими ресурсами – шаблонами, бібліотеками, спільнотами користувачів. Це створює потужне середовище для натхнення та обміну ідеями. Людина не лише створює сама, а й навчається через взаємодію – порівнює, адаптує, поєднує, осмислює візуальні рішення інших.

Таким чином, засоби комп'ютерної графіки – це не просто програми чи платформи, а повноцінні творчі лабораторії, які постійно розширюють межі уявного й технічно можливого. Вони сприяють формуванню нової культури творчості – відкритої, сміливої, гнучкої, зорієнтованої не лише на результат, а й на сам процес пошуку, гри, візуального діалогу. Методи формування креативного мислення охоплюють сукупність педагогічних підходів, прийомів і практик, що стимулюють уяву, нестандартне бачення, асоціативне мислення й відкритість до нових ідей. Головне в їхній суті – створення умов, у яких людина відчуває себе вільною експериментувати, пробувати, помилятися й навчатися через досвід.

Одним із найефективніших методів є проєктна діяльність. Вона дозволяє особі реалізувати власні ідеї в конкретному творчому завданні – розробити афішу, візуалізувати соціальну проблему, створити бренд чи персонажа. У процесі роботи над проєктом людина занурюється в пошук рішень, аналізує, комбінує, змінює концепції, розглядає ідеї під різними кутами – тобто активно застосовує творче мислення.

Також важливим методом є створення ситуацій відкритого завдання – коли відсутня одна правильна відповідь, а можливих рішень безліч. Такі завдання провокують креативність, адже потребують не відтворення знань, а створення нового продукту. Наприклад, прохання придумати постер для уявного фільму або розробити логотип для неіснуючої організації.

Велику роль у розвитку креативності відіграє візуальний мозковий штурм – генерація ідей у вигляді ескізів, асоціацій, карт мислення. Це дає змогу вивільнити потік думок і зафіксувати навіть найабсурдніші з них, не оцінюючи на початковому етапі. Саме в хаосі первинних задумів часто народжуються оригінальні рішення.

Метод трансформації – ще один важливий підхід. Він полягає в тому, щоб змінити або поєднати вже наявні образи: перенести предмет в інше середовище, надати нових функцій, змінити стиль, масштаб чи колір. Це вчить дивитися на знайоме інакше, відкривати несподіване в очевидному.

Суттєво впливає і створення ігрового середовища: гейміфіковані вправи, творчі квести, рольові завдання викликають у студентів або учнів внутрішню мотивацію, активізують емоції та сприяють вільнішому мисленню. Ігровий підхід знижує страх помилки, дозволяє фантазувати, ризикувати і формувати гнучкість у прийнятті рішень.

Не менш дієвим є рефлексивний підхід – коли учасники творчого процесу аналізують свій досвід, обговорюють, як виникла ідея, чому були обрані певні рішення, як можна було зробити інакше. Такий аналіз допомагає усвідомлювати хід власного мислення і розвиває метакогнітивні навички – здатність керувати власною творчістю.

Усі ці методи ефективні тоді, коли вони підтримуються безпечним, натхненним середовищем, де цінується індивідуальність, заохочується ініціатива, а помилка сприймається як крок до відкриття. Тільки тоді креативне мислення не просто формується – воно стає природною частиною мислення особистості.

Приклади завдань, які сприяють формуванню креативного мислення засобами комп'ютерної графіки, мають бути не лише технічно насиченими, а й відкритими до інтерпретацій, дозволяти вільно експериментувати з формами, кольорами, змістом. Такі завдання не обмежуються чіткими рамками «зробити правильно», а навпаки – стимулюють шукати власні рішення, комбінувати ідеї, фантазувати. Важливо, щоби в центрі уваги була не лише техніка виконання, а передусім – зміст, ідея, концепція.

Одним із ефективних типів завдань є створення постера на соціальну або актуальну тему. Наприклад, учневі пропонується оформити візуальний заклик до збереження довкілля або протидії булінгу. Такий підхід дає змогу не просто використовувати інструменти графіки, а й

осмислювати тему, знаходити нестандартні візуальні метафори, поєднувати текст і зображення в новий змістовний образ.

Інше цікаве завдання – розробка персонажа для вигаданого мультфільму або комп'ютерної гри. Тут важливо продумати не лише зовнішність, а й характер, стиль, функцію в сюжеті. Такий процес спонукає до глибокої уяви: учень або студент має уявити світ персонажа, його емоції, рухи, взаємодію з іншими. У цьому завданні поєднується мистецтво, психологія, наративне мислення.

Ще один приклад – створення логотипу для неіснуючої компанії. Можна ускладнити задачу, додавши елемент «випадковості» – наприклад, згенерувати випадкові слова або поняття (як-от: «світло», «вода», «рух») і на їхній основі створити візуальну ідентичність. Це тренує асоціативне мислення, вміння втілювати абстрактні поняття в конкретну форму.

Завдання «перевинайдення об'єкта» також сприяє розвитку креативності. Наприклад, запропонувати учасникам уявити звичайний предмет (стілець, годинник, лампу) в іншій функції або в майбутньому, або у вигаданому всесвіті. Завдяки комп'ютерній графіці цей образ можна візуалізувати, створити його 2D або 3D модель, зробити презентацію або короткий ролик. Також, важливою формою є колективні творчі завдання, наприклад: створити спільний колаж або цифрову композицію, у якій кожен учасник відповідає за один елемент. Така взаємодія розвиває комунікацію, гнучкість, уміння домовлятися і комбінувати різні стилі.

Таким чином, креативні завдання в комп'ютерній графіці – це не просто «намалювати» щось. Це – про створення сенсів, про уяву, про сміливість експериментувати і вчитися бачити по-новому. Хочеш, можу підготувати приклади таких завдань для різного віку чи рівня – для учнів, студентів або новачків-дизайнерів. Загалом, формування креативного мислення засобами комп'ютерної графіки – це багатовимірний процес, що поєднує технічні навички з художнім баченням, інноваційністю та вільним самовираженням. Комп'ютерна графіка стає не лише інструментом створення візуальних продуктів, а й потужним засобом розвитку уяви, гнучкого мислення, здатності генерувати нові ідеї та знаходити нестандартні рішення.

Через практичні завдання, відкриті до інтерпретацій, через роботу з образами, формами, кольорами й композицією, особа вчиться бачити й створювати світ інакше. Вона вчиться не боятися помилятися, експериментувати, знаходити натхнення в найменших деталях і передавати складні ідеї у візуальній формі. Саме ці якості – відкритість, уява, інноваційність – є основою креативного мислення.

У сучасному освітньому просторі комп'ютерна графіка має величезний потенціал для формування креативної особистості – такої, що готова до викликів XXI століття, здатна адаптуватися до змін і створювати нові сенси у світі, де творчість стає однією з ключових компетенцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Use of information and communication technologies in the organization of blended learning of future vocational education professionals / S. L. Kucher, R. M. Horbatiuk, M. M. Ozhha, N. M.

- Hryniaieva // CEUR Workshop Proceedings : 11th Workshop on Cloud Technologies in Education, CTE 2023 (22 December 2023). – Kryvyi Rih, 2024. – Vol 3679. – P. 54-66.
2. Гевко І. В. Формування і розвиток професіоналізму вчителя технологій: теорія і методика: монографія. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2017. 392 с.
 3. Ожга М. М. Формування графічних компетентностей в майбутніх фахівців професійно-технічної освіти / М. М. Ожга, Х. В. Новіцька // Актуальні проблеми та перспективи технологічної і професійної освіти : матеріали VI-ї Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Тернопіль, 24-25 травня 2021 р.). – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2021. – С.50-51.
 4. Про комп'ютерну графіку як інструмент навчання і професійної діяльності вчителя. В.Г. Шамо́ня, О.М. Удовиченко, А.О. Юрченко. Наукові доповіді викладачів фізико-математичного факультету. Суми: Вид-во фізико-математичного факультету СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2017. Випуск 2. С.48-52.

Пендаківський Зеновій

Науковий керівник – доц. Яцик Олександр

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ КРИПТОГРАФІЇ

Методичні підходи до викладання криптографії зазвичай базуються на поєднанні теоретичних основ та практичного застосування. Ця дисципліна охоплює як математичні концепції, так і комп'ютерну реалізацію алгоритмів, тому ефективно навчання вимагає інтегрованого підходу. Перш за все, викладання починається з формування фундаментального розуміння базових понять: інформаційна безпека, шифрування, криптоаналіз, симетричні й асиметричні алгоритми, хеш-функції. Це забезпечує міцну теоретичну базу, на якій потім будуватиметься розгляд більш складних тем. Важливо пояснювати не лише як працює той чи інший метод, але й навіщо він потрібен, в яких ситуаціях застосовується, які має обмеження. Вподальшому доцільно впроваджувати практичні завдання, що дасть змогу студентам власноруч реалізовувати криптографічні алгоритми – наприклад, реалізацію RSA або AES у програмному коді. Це не лише закріплює знання, а й сприяє розвитку навичок програмування та аналітичного мислення.

Одним із важливих підходів є використання історичних прикладів та реальних кейсів. Наприклад, розгляд шифру Цезаря чи Енігми дає змогу краще зрозуміти еволюцію криптографії, а аналіз сучасних атак – актуалізує знання. Також важливу роль відіграє міждисциплінарність. Криптографія перетинається з математикою (особливо з теорією чисел, алгеброю), інформатикою (структури даних, алгоритми, програмування), правом (регулювання захисту даних) та навіть філософією (питання приватності й етики в цифровому просторі). Це дозволяє подати матеріал у ширшому контексті. Також, сучасні підходи до викладання криптографії часто передбачають інтерактивні засоби навчання: онлайн-платформи, симулятори криптографічних протоколів, участь у CTF-змаганнях (Capture The Flag), де студенти можуть застосувати знання на практиці, змагаючись у розв'язанні завдань з інформаційної безпеки. Таким чином, методика викладання криптографії має бути різноплановою, включати як глибоке вивчення теорії, так і активну практичну діяльність, спрямовану на закріплення знань та розвиток професійних компетенцій.

Поєднання теоретичних основ та практичного застосування у викладанні криптографії – це не просто чергування лекцій і лабораторних занять, а цілісний підхід, який дозволяє зробити знання “живими”, гнучкими і адаптивними до сучасних викликів у сфері безпеки. Теорія дає розуміння структури й принципів, але лише практика показує, як ці принципи працюють у конкретних ситуаціях. Наприклад, розглядаючи алгоритм RSA, студент спочатку вивчає математичну базу – модульну арифметику, теорему Ейлера, прості числа – а вже потім власноруч реалізовує генерацію ключів, шифрування та розшифрування, стикаючись із проблемами на кшталт вибору довжини ключа, ефективності обчислень чи обробки помилок. У такий спосіб знання перетворюються з абстрактних формул у робочі інструменти.

Крім того, така інтеграція дозволяє побачити різницю між “ідеальною” математичною моделлю і її реалізацією у програмному середовищі. Наприклад, на рівні формул цифровий підпис – це просте перетворення, але коли студенти працюють із бібліотеками типу OpenSSL або PyCrytodome, вони зіштовхуються з такими речами, як кодування повідомлень, керування ключами, перевірка підпису в різних форматах. Це стимулює не лише глибше розуміння самого алгоритму, а й розвиток аналітичного мислення, вміння враховувати деталі та перевіряти безпеку на всіх етапах.

Також варто згадати про зворотній зв’язок між теорією і практикою: іноді саме через практичні завдання студенти починають ставити глибші запитання про теоретичні аспекти. Наприклад, чому не можна використовувати один і той самий ключ у симетричному шифруванні для тривалого зберігання інформації? Або чому деякі хеш-функції більше не вважаються безпечними, хоча математично вони виглядають доволі стійко? Такі запитання дають змогу розширити теоретичну базу, перейти від поверхневого запам’ятовування до критичного осмислення. У підсумку, викладання криптографії, побудоване на гармонійному поєднанні теорії та практики, формує у студентів не лише знання, а й здатність використовувати їх в реальних умовах – саме це й відрізняє спеціаліста від просто “знаючої людини”.

Формування фундаментального розуміння базових понять криптографії починається з усвідомлення її цілі – захисту інформації в умовах, коли вона передається чи зберігається в потенційно небезпечному середовищі. Студент має відчувати, що криптографія – це не просто набір технічних прийомів, а відповідь на дуже конкретну потребу: забезпечити конфіденційність, цілісність, автентичність та доступність даних. Зрозумівши це, він починає сприймати всі подальші терміни – шифрування, ключ, цифровий підпис – як частини єдиного механізму, а не окремі складові, які потрібно просто вивчити.

Однією з перших речей, яку потрібно закласти – це інтуїція щодо того, як працює шифрування: є повідомлення, є правило (алгоритм), за допомогою якого повідомлення перетворюється у щось незрозуміле, і є ключ, без якого неможливо повернутися до оригіналу. Це базове уявлення – про співвідношення відкритого тексту, зашифрованого тексту та ключа – лежить в основі майже всіх подальших тем. Окрему увагу варто приділяти розрізненню між

симетричним і асиметричним шифруванням. Тут важливо не просто запам'ятати, що в першому випадку ключ один, а в другому – два, а зрозуміти, які саме проблеми вирішує кожен з підходів. Наприклад, питання безпечної передачі ключа у симетричній схемі приводить до появи ідеї публічного ключа – і так студенти природно приходять до теми асиметричних алгоритмів. Таким чином, знання формується не як перелік фактів, а як логічно збудована система.

Формуючи фундамент, викладач має також поступово знайомити студентів із загрозами – хто і навіщо може намагатися зламати систему, які типи атак існують, чому недостатньо просто «сховати» інформацію. Це відкриває перед студентами криптографію не як абстрактну науку, а як живу сферу, що розвивається у відповідь на реальні загрози. Саме в такому контексті формуються ідеї криптостійкості, довжини ключів, стійких хеш-функцій. Коли студент розуміє, що кожен елемент системи – це частина оборони, яка має витримати конкретні типи атак, він починає сприймати криптографію не лише як набір технік, а як систему захисту з власною логікою й архітектурою. Таким чином, фундаментальне розуміння криптографії не обмежується знанням термінів – воно включає здатність бачити загальну картину: чому певні речі працюють саме так, як вони працюють, і яку роль вони відіграють у ширшому контексті захисту інформації.

Практичні завдання у викладанні криптографії відіграють надзвичайно важливу роль, оскільки дозволяють студентам перейти від теоретичного розуміння до реального застосування знань. Вони створюють той міст між абстрактними формулами та конкретними сценаріями, в яких захист інформації набуває критичного значення. Ці завдання зазвичай розробляються таким чином, щоб поступово ускладнюватися: від простих реалізацій базових шифрів до складних проєктів, що моделюють сучасні протоколи захисту.

На початкових етапах студентам пропонують власноруч реалізувати класичні шифри на кшталт шифру Цезаря, Віженера або одноразового блокнота. Це дає змогу глибше зрозуміти принципи шифрування та дешифрування, а також побачити на практиці, наскільки легко або важко зламати той чи інший метод без знання ключа. Такий досвід формує інтуїцію щодо важливості криптостійкості й довжини ключа. Поступово завдання переходять до реалізації сучасних алгоритмів – наприклад, симетричних (AES) або асиметричних (RSA, ElGamal). Тут студенти вже не просто пишуть код, а стикаються з питаннями ефективності, генерації ключів, форматування даних для шифрування, правильного вибору режиму (наприклад, ECB vs. CBC для AES). У процесі вони вчаться працювати з бібліотеками, писати безпечний код, розуміти специфіку реалізації криптографії в реальних мовах програмування. Особливе місце займають завдання, що стосуються хеш-функцій та цифрового підпису. Студенти не просто створюють хеш від повідомлення, а, наприклад, перевіряють цілісність файлу після передачі, експериментують з колізіями, або навіть проводять примітивний аналіз вразливостей у слабших алгоритмах типу MD5. У цифровому підписі особливу увагу приділяють перевірці автентичності та створенню повноцінних схем підпису та перевірки з відкритим ключем.

Ближче до завершення курсу студенти виконують завдання, які моделюють реальні криптографічні протоколи. Наприклад, обмін ключами за схемою Діффі-Геллмана або побудову мініатюрної TLS-сесії. Тут уже необхідно враховувати багато факторів: порядок комунікації, автентифікацію, конфіденційність, обробку помилок і навіть таймінг – все, що має значення у справжньому світі. У таких завданнях викристалізовується зв'язок між алгоритмом і його місцем у загальній архітектурі захисту. Не менш важливою є участь у змаганнях формату CTF (Capture the Flag), де учасники повинні розв'язувати криптографічні головоломки, знаходити вразливості у фрагментах коду, розкодовувати зашифровані повідомлення. Це підвищує мотивацію, вчить працювати в команді та готує до реального практичного застосування знань у сфері кібербезпеки.

Таким чином, практичні завдання в криптографії – це не просто доповнення до теорії, а самостійна частина навчального процесу, яка дозволяє перевести знання у форму навичок. Вони формують здатність аналізувати, створювати та захищати, що і є кінцевою метою підготовки фахівця в цій сфері.

Міждисциплінарність у викладанні криптографії – це не просто згадка про суміжні дисципліни, а глибоке проникнення криптографії в інші наукові й практичні галузі, що робить її вивчення набагато ширшим за звичайне засвоєння алгоритмів. Власне, криптографія є точкою перетину математики, інформатики, інженерії, права, етики, а в сучасному цифровому світі – ще й політики та економіки. І тому її викладання неминує вимагати міждисциплінарного підходу, який розширює світогляд студента й готує до реальних задач, що виходять за межі технічних обчислень.

Основи криптографії глибоко вкорінені в математиці, особливо в таких розділах як теорія чисел, комбінаторика, лінійна алгебра, теорія груп. Без розуміння модульної арифметики, досконалих чисел, простих чисел або дискретного логарифма неможливо збагнути механіку роботи таких алгоритмів, як RSA чи алгоритм Діффі-Геллмана. Але тут важливо не просто розглядати ці математичні теми ізольовано, а показувати, як вони прямо впливають на ефективність, криптостійкість і практичну реалізацію алгоритмів.

Паралельно, криптографія тісно переплетена з інформатикою. Це і алгоритми, і структури даних, і оптимізація, і розробка програмного забезпечення, де потрібно враховувати не лише теоретичну правильність, а й ефективність, безпеку в пам'яті, роботу з виключеннями, відповідність протоколам. Наприклад, під час написання цифрового підпису важливо не лише правильно реалізувати математичний алгоритм, а й забезпечити надійне зберігання приватного ключа в пам'яті, захист від побічних каналів, коректне форматування підпису відповідно до стандартів.

Іншою важливою площиною є право й регулювання. Студенти повинні розуміти, що використання криптографії регулюється законами: в деяких країнах застосування сильного шифрування обмежене, а зберігання або передача певного типу даних без шифрування – навпаки, є порушенням норм. Тут у гру вступає і цифрова етика: наскільки етично створювати

шифровані канали комунікації, які неможливо контролювати навіть у випадках загроз національній безпеці? Чи повинна держава мати «задні двері» до зашифрованих даних? Ці питання дають можливість інтегрувати філософські, соціальні й політичні аспекти в обговорення технічних тем. Не можна оминати увагою й економічну складову. Криптографія лежить в основі електронної комерції, банкінгу, криптовалют. Розуміння того, як працює блокчейн, як функціонують смарт-контракти, чому криптографія гарантує незворотність транзакцій – усе це допомагає краще оцінити, наскільки технічні знання впливають на сучасну економіку. Навіть психологія та UX-дизайн мають відношення до теми: складність паролів, впровадження двофакторної автентифікації, довіра користувачів до захищених сервісів – усе це залежить не лише від алгоритмів, а й від того, як люди їх сприймають і використовують.

Таким чином, міждисциплінарність не ускладнює викладання криптографії – вона робить його живим, наповненим реальним змістом. І найголовніше – вона готує студентів до ролі не лише технічних виконавців, а фахівців, здатних бачити ширший контекст і приймати обґрунтовані, відповідальні рішення.

Сучасні підходи до викладання криптографії суттєво змінилися порівняно з класичними моделями, орієнтованими переважно на лекційний формат і виклад математичної теорії. Сьогодні акцент зміщується на студент-орієнтоване навчання, розвиток практичних навичок, критичного мислення та роботу з реальними кейсами. Це зумовлено не лише зростанням складності інформаційного середовища, а й тим, що криптографія більше не є закритою галуззю – вона стала доступною, необхідною та інтегрованою у повсякденні технології, від месенджерів до банківських систем. Однією з ключових тенденцій є проєктно-орієнтоване навчання. Замість абстрактних задач студенти отримують конкретні кейси – наприклад, створити систему автентифікації користувача або симулювати протокол захищеного обміну ключами між сервером і клієнтом. Такий підхід стимулює самостійну дослідницьку діяльність, вміння працювати в команді, інтегрувати знання з різних дисциплін та шукати практичні рішення.

Ще один важливий напрям – використання інтерактивних інструментів. Онлайн-симулятори, візуалізації, лабораторії на базі Python, JavaScript або спеціалізованих платформ на кшталт CrypTool чи OverTheWire дозволяють студентам “помацати” алгоритми руками. Наприклад, замість простої формули студенти бачать, як змінюється текст на кожному етапі шифрування, як виглядає розподіл байтів у зашифрованому повідомленні чи як діє атака на повторне використання ключа.

Сучасна криптографія тісно пов’язана з актуальними подіями – витоками даних, шкідливими програмами, політичними скандалами, де цифрова безпека відіграє центральну роль. Тому дедалі частіше до навчального процесу інтегрують аналіз реальних інцидентів, які розбирають як кейси: що саме сталося, яка роль криптографії, де була вразливість, як можна було цього уникнути. Такий аналіз дає студентам не лише технічну, а й стратегічну перспективу.

Також набирає популярності підхід “навчання через змагання” – CTF (Capture The Flag), де криптографічні задачі вплітаються у формат квестів: учасники повинні знайти спосіб зламати шифр, декодувати повідомлення або знайти ключ. Такий формат поєднує елемент гри, змагальності й дослідження, що значно підвищує мотивацію.

Сучасне викладання криптографії також активно використовує принципи гнучкого навчання: студенти мають змогу обирати траєкторію – більше теорії для тих, хто прагне академічної глибини, або більше практики для тих, хто орієнтований на прикладні IT-рішення. Деякі курси дозволяють працювати з відкритими кодами, писати власні бібліотеки, вивчати стандарти (наприклад, RFC-документи) та навіть долучатися до розробки open-source проєктів. Не менш важливим є розвиток так званої «криптографічної грамотності» – здатності не лише створювати або застосовувати алгоритми, а й критично оцінювати їхню доцільність, етичність та відповідність ситуації. Наприклад, коли і чому недостатньо просто шифрувати дані? Яка різниця між формальною безпекою і реальною, що залежить від людського фактору, середовища використання або економічних обмежень?

Таким чином, сучасні підходи до викладання криптографії орієнтовані на гнучкість, контекст, практичність і міждисциплінарність. Вони формують не лише знання, а й компетентності – здатність аналізувати, створювати і приймати рішення в реальному, швидкозмінному цифровому світі.

Отже, викладання криптографії сьогодні – це значно більше, ніж просто передача знань про алгоритми та математичні концепції. Воно перетворюється на комплексний освітній процес, що поєднує глибоку теоретичну базу з практичними навичками, залучає міждисциплінарний контекст і сучасні освітні технології. Ефективне навчання в цій галузі формує у студентів не лише технічну компетентність, а й критичне мислення, здатність адаптуватися до нових викликів цифрової безпеки та усвідомлення соціальної й етичної відповідальності. Саме такий підхід дозволяє готувати фахівців, які не просто володіють інструментами, а розуміють їх зміст, межі застосування та значення в сучасному світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гевко І., Ящик О., Савчин Т., Гільтай Л. Кібербезпека в децентралізованій інтернет-екосистемі WEB 3.0. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. (2023). Серія: педагогіка, 1(1), 61–68. <https://doi.org/10.25128/2415-3605.23.1.8/>.
2. Crypto-Steganographic System based on the Solver of the Square Root of a Prime Number / Kukharska, N., Lagun, A., Yashchyk, O. Proceedings – International Conference on Advanced Computer Information Technologies, ACIT, 2024, pp. 535–538. DOI 10.1109/ACIT62333.2024.10712448.
3. Застосування технології блокчейн в інформаційній системі управління освітніми документами / Ожга М.М., Ящик О.Б. //Сучасні цифрові технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи. Матеріали IX Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Тернопіль, 28 квітня, 2022). – 31-33 с.
4. Ящик О., Твердохліб І., Франко Ю., Ожга М. Використання технології блокчейн для забезпечення автоматизації управління освітніми документами. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. (2022). Серія: педагогіка, 1(2), 113–120. – DOI: <https://doi.org/10.25128/2415-3605.22.2.14>.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КОМП'ЮТЕРНОЇ ГРАФІКИ

Сучасні тенденції розвитку комп'ютерної графіки охоплюють широкий спектр технологій та напрямків, які активно змінюють як індустрію розваг, так і наукові та прикладні сфери. Однією з ключових рушійних сил є впровадження штучного інтелекту. Завдяки машинному навчанню з'являються нові можливості для генерації зображень, анімації та оптимізації графіки. Наприклад, за допомогою генеративних нейромереж сьогодні можна створювати повноцінні зображення лише за текстовим описом, що раніше здавалося фантастикою.

Фотореалізм також продовжує залишатися в центрі уваги. Технології, такі як трасування променів у реальному часі (Ray Tracing), глобальне освітлення та фізично обґрунтоване рендерування (PBR), дозволяють досягати зображень, що практично не відрізняються від фотографій. Це особливо важливо у відеоіграх, кіноіндустрії та архітектурній візуалізації.

Окремий напрямок – розвиток тривимірної графіки та віртуальних просторів. З появою та популяризацією метавесвітів, а також активним використанням VR, AR і MR, зростає потреба в якісному, інтерактивному контенті, який відображається в реальному часі. Тут важливу роль відіграють новітні ігрові рушії, зокрема Unreal Engine 5, які дозволяють створювати надзвичайно деталізовані світи з реалістичною фізикою та освітленням.

Інтерактивність також зростає в браузерній графіці. Технології WebGL та новіша WebGPU відкривають можливості створення 3D-додатків прямо у вебсередовищі без необхідності встановлення програмного забезпечення. Це особливо актуально для освітніх платформ, реклами та e-commerce.

У сфері кіно комп'ютерна графіка досягла такого рівня, що все частіше використовується віртуальне виробництво – зйомки на фоні LED-екранів із попередньо змодельованими сценами. Це зменшує витрати, дозволяє контролювати освітлення й композицію кадру та відкриває нові горизонти для творчості.

Також варто зазначити активне використання хмарних технологій у графіці. Завдяки хмарному рендерингу, навіть невеликі студії отримують доступ до потужностей, які раніше були доступні лише великим компаніям. Поява нових відкритих форматів, таких як USD або glTF, спрощує обмін графічними даними між різними платформами та програмами.

Загалом, сучасна комп'ютерна графіка – це симбіоз інноваційних технологій, де поєднуються штучний інтелект, висока продуктивність, інтерактивність і мистецтво. Її розвиток не лише змінює візуальні стандарти, а й відкриває нові шляхи для комунікації, навчання та розваг.

Розвиток штучного інтелекту (ШІ) та машинного навчання (ML) суттєво трансформуює комп'ютерну графіку, відкриваючи нові горизонти для її створення, редагування та обробки. Якщо раніше графіка вимагала складного ручного моделювання, текстурування й анімації, то

сьогодні багато з цих процесів автоматизуються завдяки нейромережам. Одним із найвражаючих досягнень останніх років стало поширення генеративних моделей, таких як GAN (Generative Adversarial Networks) та дифузійні моделі. Ці алгоритми можуть створювати нові зображення, які виглядають фотореалістично, на основі текстового опису або інших вхідних даних. Такі системи, як DALL-E, Midjourney або Stable Diffusion, здатні згенерувати художню ілюстрацію, інтер'єр або навіть концепт для гри чи фільму буквально за кілька секунд. ШІ активно використовується і для покращення якості зображень. Наприклад, апскейлінг (збільшення роздільної здатності) використання нейронних мереж дає можливість “відновити” деталі на зображеннях низької якості або старих фото. Наприклад, нейронні фільтри у Photoshop, здатні автоматично видаляти шуми, розмивати фон або навіть змінювати освітлення та стиль знімка.

Ще один важливий аспект – анімація. Завдяки ШІ моделювання рухів персонажів стає менш трудомістким. Наприклад, системи на основі машинного навчання можуть автоматично передавати міміку обличчя актора на 3D-модель або згенерувати реалістичну ходьбу, біг, танець, орієнтуючись на прості параметри або відео. Такі інструменти особливо цінні в ігровій індустрії та створенні фільмів. Крім цього, ШІ все частіше використовується для генерації текстур, матеріалів, дерев, хмар або цілих ландшафтів – що значно прискорює роботу дизайнерів і художників. Йдеться не лише про швидкість, а й про розширення творчих можливостей: тепер митці можуть експериментувати з ідеями, які раніше вимагали надто багато часу на реалізацію. Цікаво, що навіть у 3D-моделюванні розробляються інструменти, які здатні автоматично створювати об'єкти на основі креслень або сканів – знову ж таки, завдяки ШІ. Це корисно в архітектурі, дизайні продукції, і навіть у медицині, наприклад, для реконструкції органів за результатами МРТ.

Отже, впровадження штучного інтелекту змінює не лише технічну сторону комп'ютерної графіки, а й сам підхід до творчості. З'являється новий тип взаємодії між людиною і машиною, де художник більше фокусується на ідеї, а ШІ бере на себе рутину. І хоча ці технології ще не досконалі, їхній розвиток відбувається настільки стрімко, що вони вже сьогодні стали невід'ємною частиною сучасної візуальної культури.

Фотореалізм у комп'ютерній графіці – це прагнення до створення зображень, які візуально не відрізняються від реальних фотографій. Розвиток цього напрямку тісно пов'язаний із досягненнями в області фізично обґрунтованого рендерингу, освітлення, текстуровання та моделювання матеріалів. Сучасні графічні системи все точніше імітують закони фізики, що дозволяє створювати сцени, максимально наближені до реальності. Одним із ключових проривів останніх років стало впровадження технології трасування променів у реальному часі (ray tracing). Раніше ця технологія використовувалась лише в кіноіндустрії, де не було обмежень на час обробки кадру. Зараз, завдяки потужним відеокартам і оптимізованим алгоритмам, цю технологію активно застосовують у відеоіграх, архітектурній візуалізації та віртуальних симуляціях. Ray tracing дозволяє точно відтворити взаємодію світла з поверхнями:

відбиття, заломлення, тіні, прозорість – усе виглядає надзвичайно природно. Ще один важливий компонент фотореалізму – глобальне освітлення (global illumination). Йдеться не лише про пряме світло, а й про те, як воно розсіюється, відбивається від інших об'єктів і заповнює сцену. Завдяки цьому зображення набуває глибини, м'якості, правдоподібного контрасту.

Фізично обґрунтований рендеринг (Physically Based Rendering, або PBR) – це ще один стандарт сучасної графіки. Він базується на точних математичних моделях поведінки матеріалів і світла. Наприклад, метал відбиває світло інакше, ніж шкіра чи тканина. PBR дозволяє автоматизувати цей процес: достатньо вказати фізичні параметри (гладкість, металевість, прозорість тощо), і система сама відобразить правильну взаємодію зі світлом. Окремо варто згадати увагу до дрібних деталей. Наприклад, сучасна графіка враховує мікронерівності поверхонь (завдяки normal map, bump map чи displacement map), які створюють ілюзію реалістичної текстури навіть на плоских об'єктах. Крім того, реалістичність досягається за рахунок складних процедур текстурування, де одна поверхня може мати численні шари відбиттів, блиску, бруду чи подряпин. Удосконалення моделей поведінки матеріалів також має значення. Вода, скло, тканина, шкіра – усе це вимагає специфічного підходу до моделювання, і сучасні графічні рушії навчилися імітувати їхні властивості дуже точно. Це дозволяє, наприклад, побачити, як промінь світла проходить крізь склянку з водою й заломлюється відповідно до фізичних законів.

Фотореалізм став можливим завдяки об'єднанню точних фізичних моделей, високоякісних текстур і постобробки. Остання – ще один важливий етап: це кольорокорекція, глибина різкості, розмиття руху та ефекти, які імітують роботу реальної камери. Загалом, сучасна комп'ютерна графіка дає можливість не просто зобразити об'єкти, а відтворити світло, матеріали, атмосферу і навіть візуальні особливості людського сприйняття. Це і є справжній фотореалізм – не лише технологічний, а й емоційно переконливий.

3D-графіка і віртуальні простори сьогодні є одними з найдинамічніших напрямків у розвитку комп'ютерної графіки. Вони все глибше інтегруються в наше повсякденне життя – від відеоігор і фільмів до медицини, освіти та промислового дизайну. Сучасні віртуальні середовища перетворюються з простоїв візуалізації на інтерактивні, насичені цифрові світи, у яких користувач може вільно переміщатися, взаємодіяти з об'єктами, а іноді навіть змінювати саму структуру простору.

Основою всього є 3D-моделювання – процес створення об'єктів у тривимірному просторі. Сучасні інструменти, такі як Blender, Autodesk Maya, ZBrush, дозволяють створювати складні об'єкти з фотореалістичними деталями: від архітектурних моделей до персонажів і органічних форм. Ручне моделювання доповнюється автоматизованими технологіями: наприклад, фотограмметрією – створенням 3D-моделей на основі звичайних фотографій або сканування об'єктів за допомогою LiDAR-датчиків. Ці методи дають змогу швидко та точно відтворити фізичну реальність у цифровому середовищі.

З розвитком технологій віртуальної (VR), доповненої (AR) та змішаної реальності (MR), 3D-графіка перейшла на новий рівень. Віртуальні простори вже не обмежуються екраном монітора – тепер це повноцінні світи, в які можна зануритися з головою, використовуючи VR-окуляри або AR-пристрої. Наприклад, у VR-контенті користувачі можуть не лише бачити, але й фізично переміщатися у просторі, брати віртуальні об'єкти руками, взаємодіяти з іншими учасниками в режимі реального часу. Це відкриває великі можливості в іграх, симуляторах, тренінгах і навіть в онлайн-спілкуванні. У сфері візуалізації – особливо в архітектурі й дизайні – віртуальні простори стали інструментом презентації проєктів. Архітектор може провести замовника по віртуальному будинку ще до початку будівництва. Те саме стосується дизайну інтер'єру, продуктового дизайну, музеїв, виставок, де глядач може взаємодіяти з об'єктами, які фізично ще не існують. 3D-графіка також змінює способи комунікації. У віртуальних просторах проводять концерти, лекції, зустрічі та навіть весілля. Це вже не просто графіка – це новий простір існування, де стирається межа між цифровим і реальним.

Інтерактивність і робота в реальному часі – це одна з найважливіших характеристик сучасної комп'ютерної графіки, яка суттєво змінила підхід до візуального контенту. Якщо раніше графіка була здебільшого статичною або створювалась із тривалим рендерингом, то сьогодні головний акцент робиться на миттєву взаємодію з користувачем і динамічне оновлення зображення. Це особливо важливо в таких галузях, як відеоігри, віртуальна реальність, симулятори, освіта й навіть дизайн інтерфейсів.

У центрі цієї трансформації – графічні рушії реального часу, такі як Unreal Engine, Unity, Godot. Їх використання дає можливість не лише створювати візуально привабливі сцени, а й керувати логікою взаємодії з об'єктами, фізикою, освітленням, анімацією тощо – все це оновлюється на екрані миттєво, у відповідь на дії користувача. Наприклад, коли гравець натискає кнопку або переміщується по сцені, система негайно реагує – обчислює нові шляхи освітлення, рендерить нові кути огляду, оновлює текстури і відображення. Ця миттєва реакція є особливо важливою у VR та AR. У віртуальній реальності навіть незначна затримка між рухом голови та оновленням картинки може викликати дезорієнтацію або дискомфорт. Саме тому системи віртуального середовища повинні працювати з дуже високою частотою кадрів (60–120 FPS і більше) і з мінімальною затримкою (лагом).

У дизайні інтерактивність відкриває нові можливості – архітектор або дизайнер інтер'єру може змінити матеріал стіни або розміщення меблів в реальному часі, і відразу побачити, як це вплине на загальний вигляд простору. Це значно пришвидшує процес ухвалення рішень і робить спілкування з клієнтами більш ефективним.

Також варто згадати вебграфіку. Зараз завдяки WebGL і WebGPU користувачі можуть взаємодіяти з 3D-графікою безпосередньо в браузері – переглядати моделі, грати в ігри або працювати з даними в інтерактивних візуалізаціях. Це вже не статичні сайти, а повноцінні динамічні середовища.

У підсумку, графіка реального часу – це не просто красива картинка, а живий простір, який постійно реагує, адаптується й розвивається. Вона стирає межу між спогляданням і участю, перетворюючи користувача з пасивного глядача на активного учасника подій. Це принципово новий рівень візуального досвіду, який з кожним роком стає все доступнішим і технологічно досконалішим.

Загалом, сучасні тенденції розвитку комп'ютерної графіки свідчать про глибоку трансформацію цієї галузі – від інструменту технічного візуалізування до повноцінного мистецького й технологічного середовища. Графіка стає все більш реалістичною, інтерактивною, доступною та інтелектуальною завдяки поєднанню потужних обчислювальних технологій, штучного інтелекту, нових форматів та хмарних сервісів.

ШІ і машинне навчання автоматизують складні процеси й відкривають нові горизонти для творчості. Реалістичність, фотореалізм і фізична точність дозволяють створювати зображення, що майже не відрізняються від реальності. Віртуальні простори та 3D-графіка формують нові види взаємодії, як у віртуальній реальності, так і в цифрових продуктах. Інтерактивність і рендеринг у реальному часі забезпечують живий, динамічний досвід у кіно, іграх та онлайн-додатках.

Графіка в кіно, завдяки новітнім технологіям, уже давно перетворилась на головний засіб створення візуального світу. А нові формати й стандарти, разом із хмарними рішеннями, роблять високоякісну графіку доступнішою для широкого кола спеціалістів і команд по всьому світу.

Таким чином, комп'ютерна графіка стає не просто способом створення візуального контенту – вона формує нову реальність, у якій стираються межі між фізичним і цифровим світом. І ця еволюція лише набирає обертів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гевко І. В., Потапчук О. І., Луцик І. Б., Ящик О. Б., Макаренко Л. Л. Методика використання 3D-моделювання та друку у графічній підготовці майбутніх фахівців галузі цифрових технологій. Інформаційні технології і засоби навчання, 2022, Том 87, №1. С.95-110. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v87i1.4710>
2. Потапчук О., Гевко І., Луцик І., Рак В., Хілтай Л. та Монько Р. «Використання імерсивних технологій для реалізації мультимодального підходу в освітньому процесі», 2023 р. 13-та Міжнародна конференція з передових комп'ютерних інформаційних технологій. (ACIT) , Вроцлав, Польща, 2023, стор. 660-665, doi: 10.1109/ACIT58437.2023.10275587.
3. Сутність сучасного дистанційного навчання / І. В. Гевко, М. А. Маслянов // Сучасні цифрові технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи : матеріали IX Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Тернопіль, 28 квітня, 2022). – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2022. – С. 81–83.

СУЧАСНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Вступ. У сучасному світі, що стрімко трансформується під впливом глобалізації, розвитком цифрових технологій і викликів, зокрема війни в Україні, освіта постає не лише як інструмент передавання знань, а як ключовий фактор розвитку нації. Під впливом цифрової трансформації змінюється зміст, структура та логіка організації освітнього процесу, що висуває нові вимоги до педагогічної діяльності, методів навчання і засобів комунікації [5]. Цифровізація освіти відкриває нові можливості для доступності знань, інклюзивності, персоналізації навчання, проте водночас створює низку педагогічних проблем: недостатній рівень цифрових компетентностей у викладачів; неготовність освітнього середовища до цифрових трансформацій; загострення проблем соціалізації та мотивації здобувачів освіти [6].

Сучасний освітній процес в умовах цифровізації перетворюється на складне педагогічне явище, що потребує не лише технічного, але й глибокого педагогічного осмислення. Постає необхідність пошуку методологічно обґрунтованих моделей цифрового навчання, оновлення дидактичних принципів, переосмислення цілей і функцій освіти.

Опираючись на актуальність проблематики метою статті є проаналізувати проблему забезпечення сучасного освітнього процесу в умовах цифровізації суспільства.

Основний текст. Особливе значення у цьому контексті набуває роль педагога як організатора цифрового навчального середовища, фасилітатора пізнавальної активності й наставника, здатного поєднувати традиційні цінності освіти з інноваційними підходами. Сьогодні педагогічна проблема полягає не лише у технічному впровадженні цифрових рішень, а й у потребі глибокого методологічного, дидактичного та психолого-педагогічного обґрунтування оновлених форм, змісту й засобів навчання.

На основі аналізу досліджень вчених [1; 2; 3; 6], вважаємо, що до найбільш актуальних напрямів дослідження й вирішення педагогічних проблем цифровізації освіти належать:

наукове обґрунтування та методичний супровід інформаційно-освітніх середовищ, здатних задовольнити індивідуальні освітні потреби здобувачів освіти; розробка цифрового освітнього контенту для різних рівнів освіти з відкритим доступом, що підвищує інклюзивність і рівність можливостей у навчанні; створення адаптивних цифрових навчальних матеріалів, орієнтованих на психологічні особливості, пізнавальні інтереси та здібності студентів; формування цифрової компетентності педагогічних працівників, що є базою для якісного цифрового навчання; виховання в цифровому середовищі та медіаосвіта.

Ці завдання мають особливе значення в умовах воєнного стану, коли питання гнучкості, стійкості та доступності освіти набувають першочергового значення. У перспективі, цифровізація відіграватиме вирішальну роль у забезпеченні якісної, мобільної та адаптивної

системи освіти, здатної відповідати на індивідуальні потреби учнів і студентів, формуючи громадян із високим рівнем компетентностей і здатністю діяти в умовах сучасних викликів.

Таким чином, цифровізація освітнього процесу є не лише технічною модернізацією, а насамперед глибокою педагогічною проблемою, що вимагає цілісного підходу, міждисциплінарної взаємодії та інноваційної педагогічної думки.

Цифровізація освіти є закономірною відповіддю на виклики сучасного суспільства, що розвивається за логікою моделі Суспільства 4.0. Вона зумовлена як об'єктивними соціально-економічними умовами, так і глобальними тенденціями цифрового розвитку, які активно впливають на систему освіти в усьому світі. Упровадження цифрових технологій в освітній процес неможливе без урахування провідних світових трендів, які висвітлюються в дослідженнях провідних українських учених [1].

Згідно з щорічним глобальним дослідженням Digital 2022 Global Overview Report [4], яке проводять креативна агенція We Are Social та платформа Hootsuite, цифрове середовище продовжує динамічно зростати. За даними дослідження сьогодні середньостатистичний користувач проводить в інтернеті майже сім годин на добу, тобто більше 40,0% свого життя, а середньостатистичний користувач використовує мобільний телефон близько п'яти годин на добу (рис.1).

Рис.1. Тенденції використання смартфонів користувачами

Ці дані підтверджують, що цифрова комунікація та доступ до інформації стають необхідною умовою функціонування сучасного суспільства, а отже – й освіти.

Визнання пріоритетності цифровізації у сфері вищої освіти закріплено в «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки», схваленій Кабінетом Міністрів України у лютому 2022 року. У розділі «Цифровізація» наголошується, що сучасна освіта суттєво відстає від темпів цифрових трансформацій, що потребує додаткових зусиль для ефективного використання цифрових технологій та інструментів, водночас вирішуючи проблеми, пов'язані з потенційними загрозами: кібервтручанням, порушенням конфіденційності та зловживанням цифровими ресурсами.

У контексті глибокої цифрової трансформації освіти, що відбувається під впливом як глобальних технологічних змін, так і актуальних соціальних викликів, особливої ваги набуває

впровадження інноваційних освітніх технологій, які здатні зробити навчальний процес більш наочним, інтерактивним та індивідуалізованим.

Особливої уваги набуває інтенсивний розвиток таких технологій, як доповнена реальність (AR), віртуальна реальність (VR), штучний інтелект, робототехніка, блокчейн, медіаосвіта, хмаро орієнтовані платформи, елементи гейміфікації, а також STEM/STEAM-підходи. Усі ці напрями суттєво впливають на трансформацію змісту освіти та розширюють можливості для створення якісного, доступного й адаптивного цифрового контенту, що охоплює всі рівні освіти – від дошкільної до вищої та післядипломної [2].

Висновки. Проведений аналіз свідчить, що використання AR-технологій в освіті є перспективним напрямом, який потребує подальших досліджень, розробки дидактичних методик навчання студентів до їх застосуванням для виконання професійних завдань. Тому у перспективах подальших досліджень вважаємо за доцільне розробити методику навчання майбутніх педагогів розробці наочних матеріалів з використанням AR-технологій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Биков В.Ю., Буров О.Ю., Гуржій А.М., Жалдак М.І., Лещенко М.П., Литвинова С.Г., Луговий В.І., Олійник В.В. Спирін О.М., Шишкіна М.П. Розвиток теоретичних основ інформатизації освіти та практична реалізація інформаційно-комунікаційних технологій в освітній сфері України. 2019. Житомир: ЖДУ ім.І.Франка. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/716848/>
2. Кремень В.Г., Ляшенко О.І. Інформаційно-цифровий освітній простір України: трансформаційні процеси і перспективи розвитку: збірник наукових праць. Київ. 2019. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/718707/>
3. Поталчук О. Сучасні вимоги цифрового суспільства до фахівців комп'ютерного профілю. Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: "Педагогічні науки". 2022. №4. С. 78-82.
4. Digital 2022: Global Overview Report. URL : <https://datareportal.com/reports/digital-2022-global-overview-report>
5. Potapchuk O. Current trends in the development of pedagogical systems of Ukraine in the conditions of digitalization of society. Journal of Education, Health and Sport. 2023. T.13. №1. С. 300-309. URL : <https://apcz.umk.pl/JEHS/article/view/41653>
6. Potapchuk O. et al. The Use of Immersive Technologies to Implement a Multimodal Approach in the Educational Process. 13th International Conference on Advanced Computer Information Technologies (ACIT). 2023. P. 660-665. URL : <https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/10275587>

Заволянський Лев

Науковий керівник – доц. Франко Юрій

Науковий консультант – доц. Рак Володимир

САМОСТІЙНА РОБОТА З ІНФОРМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Вступ. Організація самостійної роботи студентів у закладах фахової передвищої освіти (ЗФПО) з інформатики є дуже актуальною та важливою у світлі швидкого розвитку інформаційних технологій майже у всіх сферах життя та їхнього впливу на професійну підготовку майбутніх фахівців. У нашу сучасну інформаційну добу, де цифрові технології проникають у навчальні програми спеціальностей всіх галузей знань, навчання інформатиці та

суміжним із нею дисциплінам стає необхідністю, особливо в контексті фахової передвищої освіти.

Дуже стрімкий різноплановий розвиток обчислювальних систем та програмного забезпечення (ПЗ) потребують від здобувачів освіти не лише вміння працювати з комп'ютером, але й розвитку навиків самостійної роботи та вміння адаптуватися до технологій які постійно змінюються. У статті проведено аналіз сучасних підходів до організації навчального-виховного процесу при вивченні інформатичних дисциплін, а також розглянуті педагогічні методи й інструменти, котрі сприяють розвитку самостійності здобувачів освіти в освітньому процесі ЗФПО.

Мета. Дана стаття присвячена розробці й обґрунтуванню педагогічних підходів, методичних рекомендацій та інструментів для організації самостійної роботи студентів ЗФПО в процесі вивчення інформатичних дисциплін.

Виклад основного матеріалу. Самостійна робота здобувачів освіти є невід'ємною складовою їхньої професійної підготовки, котра сприяє розвитку навичок самоорганізації, критичного мислення та здатності до безперервного навчання протягом життя. Самостійна робота частини студентів у закладах фахової передвищої освіти має розглядатися саме як вид навчальної діяльності студента, оскільки серед її здобувачів присутні в тому числі студенти, котрі вирішили здобути повну загальну середню освіту, паралельно освоюючи ази обраного ними фаху. В залежності від вибраної студентами спеціальності вивчення ними інформатичних дисциплін може бути ключовим аспектом формування їх професійної компетентності або складником циклу загально-освітніх компонентів освітньої програми. Дослідниця кредитно-модульно-рейтингової системи навчання В. М. Бурмаченко підтверджує, що «Програми багатьох навчальних дисциплін містять години, відведені на самостійну роботу студентів (учнів). Плануючи самостійну роботу студентів (учнів), викладач зобов'язаний створити відповідні умови для її виконання» [1, с. 64].

Важлива особливість самостійної роботи – її спрямованість на засвоєння нового матеріалу, котрий виходить за межі аудиторних занять. Одним із визначальних принципів організації самостійних робіт є «... чітке визначення зв'язку цих робіт із майбутньою практичною діяльністю, тому що студенти (учні) засвоюють лише те, чому бажають навчитися» [1, с. 64]. Задля ефективного навчання студентів до самостійної роботи слід включати такі типи діяльності як: виконання практичних завдань із програмування; розробку алгоритмів; пошук і аналіз інформації із різних джерел, що сприяє розвитку інформаційної культури та критичного мислення; реалізацію завдань, котрі інтегрують знання із різних тем, дисциплін, стимулюючи цим творчий підхід, інновації. Однією з переваг самостійної роботи є розвиток у здобувачів освіти навичок аналізу і критичного мислення. Це особливо важливо під час вивчення інформатичних дисциплін, котрі вимагають від здобувачів освіти не тільки теоретичних знань, а й здатності до їх практичного застосування.

Тетяна Пастущак акцентує увагу на необхідності створення умов, за яких студенти будуть зацікавлені у виконанні завдань, що сприяють їхньому професійному розвитку [3, с. 77]. Застосування спеціалізованих програмних платформ або е-курсів дозволяє здобувачам освіти працювати у комфортному для них темпі, зосереджуючись на тих аспектах, котрі потребують додаткової уваги. Важливим моментом є теж і забезпечення методичної підтримки з боку викладачів. Т. Й. Пастущак зазначає, що викладачі мають активно залучати студентів до виконання тих завдань, котрі передбачають самостійний пошук інформації, аналіз даних та формування висновків [3, с. 77]. Вказаний підхід сприяє розвитку вміння орієнтуватися у великій кількості інформації, що є критично важливим у сфері інформаційних технологій.

Комплексний підхід, що включає інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) й методичну підтримку, сприяє зростанню ефективності самостійного навчання, формуванню компетентності, потрібної для професійного становлення – здатності до автономного навчання.

Важливим аспектом організації самостійної роботи студентів є використання сучасних методів аналізу інформації, зокрема контент-аналізу, котрий дозволяє їм систематизувати та інтерпретувати великі масиви даних. Застосування контент-аналізу під час самостійної роботи може включати:

Аналіз наукових джерел – студенти можуть використовувати контент-аналіз для вивчення наукових статей, технічної документації чи коду в ПЗ, виявляючи ключові концепції, тенденції та проблеми (наприклад, аналіз частоти вживання певних термінів у наукових публікаціях може допомогти зрозуміти актуальні напрями розвитку тієї чи іншої галузі);

Оцінку якості навчальних матеріалів – студенти можуть досліджувати, наскільки повно й доступно викладені матеріали в підручниках або е-курсах, використовуючи категорії, такі як чіткість викладу, наявність прикладів, рівень складності;

Дослідження аудиторії – для робіт, пов'язаних з розробкою ПЗ чи його інтерфейсу, аналіз відгуків користувачів може стати інструментом для виявлення основних проблем або потреб.

Однак важливо також врахувати, що контент-аналіз, як і будь-який із інших методів, має свої певні обмеження. Наприклад, він не завжди дозволяє врахувати контекст створення документів або суб'єктивні наміри авторів.

Тому його доцільно поєднувати з іншими методами, такими як інтерв'ю, спостереження або ж експерименти, що сприятиме комплексному розвитку дослідницьких навичок здобувачів освіти. Контент-аналіз в самостійній роботі студентів в ЗФПО не тільки підвищує її ефективність, але й сприяє формуванню професійних компетентностей, пов'язаних із роботою з інформацією, аналітичним мисленням та критичним підходом до навчання. Завдяки цьому для студентів відкриваються нові можливості у процесі самостійної роботи, котрі дозволяють використовувати міжнародний досвід і адаптувати його до наших національних реалій, включаючи локальні та регіональні відмінності.

Бібліотеки формують ядро для організації самостійної роботи студентів, оскільки надають доступ до широкого спектру джерел, включаючи навчальні посібники, наукові статті, мультимедійні матеріали, банки даних й репозиторії освітніх ресурсів. Використання зазначених бібліотек дозволяє здобувачам освіти розвивати навички самоосвіти, інформаційної грамотності та цифрової компетентності. Електронні бібліотеки задля підвищення ефективності самостійної роботи студентів можуть вдаватися до інтеграції із іншими освітніми платформами, включаючи системи керування навчанням (LMS), хмари та інші сервіси й віртуальні лабораторії. Використання інформаційних електронних науково-освітніх ресурсів сприяє зростанню ефективності самостійної роботи студентів, забезпечуючи доступ до актуальної та достовірної інформації.

Впровадження освітніх електронних ресурсів, зокрема інституційних репозиторіїв, є одним з перспективних напрямів удосконалення організації освітнього процесу. Перспективи їхнього розвитку включають розширення функціоналу та інтеграцію з штучним інтелектом для персоналізованого навчання й створення адаптивних освітніх середовищ.

Сучасна освітня практика потребує не тільки ефективної організації роботи студентів, але й контролю за її якістю. Одним із ключових аспектів оцінки якості самостійних робіт студентів є перевірка їх оригінальності, що особливо важливо в умовах цифровізації освіти й багатьох сфер суспільного життя. Це робить вкрай необхідним використання автоматизованих систем перевірки унікальності тексту. Програми перевірки наявності співпадінь виконують пару важливих функцій в процесі організації самостійної роботи: контроль оригінальності – виявлення запозичень і невідповідності в їхніх роботах; виховання академічної доброчесності – формування у здобувачів освіти розуміння необхідності самостійного аналізу інформації й коректного оформлення запозичень. Такі системи можуть бути впроваджені в навчальний процес з метою моніторингу самостійних робіт здобувачів освіти, виявлення порушень академічної етики та підвищення рівня самостійного виконання завдань. Ефективна інтеграція різноманітних стратегій навчання між собою разом із використанням сучасних технологій сприяє створенню середовища, сприятливого для самостійного навчання. Використовуючи різні технологічні інструменти та ресурси в освітньому процесі, викладачі можуть надавати студентам практичний досвід, котрий зміцнить їхнє розуміння концепцій інформатики [2]. Крім того, створення сприятливого навчального середовища, яке включає доступ до корисних ресурсів і можливість отримання професійної психологічної підтримки, сприяє розвитку звичок автономної роботи [4, с. 20].

Висновки. Підсумовуючи, організація самостійної роботи студентів інформатичних дисциплін є багатограним процесом, який значно покращує навички критичного мислення, сприяє ефективним стратегіям навчання та інтегрує технології в освітній процес. Викладачі відіграють важливу роль у формуванні мотивації здобувачів освіти до самостійної роботи. Вони повинні надавати чіткі інструкції, визначати очікувані результати й забезпечувати зворотний зв'язок. Водночас багато викладачів приділяють недостатньо уваги груповій

практико-орієнтованій роботі студентів, що потребує знаходження нових структурно-функціональних моделей організації їх самостійної роботи.

На подолання цих методичних прогалин нами будуть продовжуватися пошуки педагогічних підходів та розробка відповідних рекомендацій з їхнього застосування на основі залучення здобувачів освіти до проєктної діяльності з метою активізації їхнього пізнавального інтересу в умовах, наближених до їх майбутньої роботи за фахом, який вони здобувають у ЗФПО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурмаченко В. М. Організація самостійної роботи в умовах кредитно-модульно-рейтингової системи навчання. Фахова передвища освіта. 2020. № 3. С. 64–66.
2. Ільїна С. В. Шляхи та засоби розвитку критичного мислення на заняттях з комп'ютерних спецдисциплін. Фахова передвища освіта. 2020. № 1. С. 23–25.
3. Пастущак Т. Й. Мотивація самостійної роботи здобувачів освіти — шлях до самовдосконалення. Фахова передвища освіта. 2022. № 4. С. 76–77.
4. Сучасні аспекти організації самостійної роботи учнів фахових передвищих навчальних закладів під час війни / Х. Ш. Бахтіярова та ін. Інноваційна педагогіка. 2024. Т. 1, № 70. С. 18–23.

Бордюк Віталій

Науковий керівник – доц. Франко Юрій

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Вступ. Сучасні умови цифровізації суспільства вимагають від системи освіти не лише модернізації змісту та форм організації навчального процесу, а й активного впровадження цифрових технологій. Одним із найефективніших інструментів інформаційного забезпечення навчального процесу є хмарні технології, які дозволяють створювати, зберігати, обмінюватися та колективно використовувати навчальні ресурси [5].

У сфері фахової передвищої освіти хмарні технології відкривають нові можливості для оптимізації професійної підготовки студентів, формування їхньої інформаційно-комунікаційної компетентності, а також забезпечення доступності й індивідуалізації навчання. Водночас ефективне використання цих технологій потребує науково обґрунтованої методики, яка б відповідала сучасним освітнім тенденціям та потребам ринку праці.

Особливої актуальності набуває розроблення й упровадження таких методик у закладах фахової передвищої освіти (ЗФПО), де професійна підготовка повинна бути максимально наближеною до реальних умов діяльності майбутніх фахівців [6]. Систематичне та цілеспрямоване застосування хмарних сервісів може не лише підвищити ефективність навчального процесу, але й сприяти розвитку самостійної навчальної діяльності, формуванню навичок командної роботи, аналітичного мислення та цифрової грамотності студентів.

Таким чином, дослідження методики використання хмарних технологій у професійній підготовці студентів ЗФПО є важливим кроком до підвищення якості освіти, її відповідності сучасним вимогам та інтеграції у глобальний інформаційний простір.

Мета дослідження – розробити та обґрунтувати методику використання хмарних технологій у процесі професійної підготовки студентів ЗФПО.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку освіти хмарні технології все активніше впроваджуються в освітній процес. До найбільш поширених хмарних сервісів, які використовуються в професійній підготовці студентів, належать Google Workspace for Education, Microsoft 365, Moodle Cloud, Zoom, Trello, Canva, Padlet тощо. Їх використання дозволяє організувати спільну діяльність здобувачів освіти та викладачів у режимі реального часу, формувати цифрове портфоліо студента, зберігати навчальні ресурси, проводити відеоконференції та обмінюватися файлами [1; 3].

Методика, запропонована в межах цього дослідження, ґрунтується на принципах інтерактивності, відкритості, адаптивності та гнучкості. Основними етапами методики є: підготовчий (ознайомлення з хмарними сервісами та формування цифрової компетентності), організаційно-практичний (інтеграція хмарних технологій у навчальні дисципліни, реалізація практичних завдань), підсумковий (аналіз результатів, самооцінювання, рефлексія) [2].

У дослідно-експериментальній роботі було реалізовано пілотне впровадження хмарної платформи Google Classroom у процес професійної підготовки за спеціалізацією «Цифрові технології». Студенти виконували індивідуальні та групові проєкти, проходили тестування, долучалися до обговорення кейсів, що сприяло формуванню професійно важливих компетентностей, таких як критичне мислення, цифрова грамотність, вміння працювати в команді [4].

Індивідуальні проєкти передбачали виконання студентами навчально-практичних завдань із застосуванням хмарних сервісів. Зокрема, студенти створювали електронні навчальні модулі, міні-презентації, тестові завдання за допомогою Google Forms, Google Slides та інших інструментів Google Workspace. Основною метою таких завдань було розвиток цифрових навичок, самостійної роботи та персональної відповідальності за результат. Студенти мали можливість вести власне портфоліо досягнень, яке доповнювалося результатами кожного етапу роботи.

Групові проєкти були спрямовані на формування навичок командної взаємодії, розподілу ролей, спільного планування та розв'язання проблемних ситуацій. Прикладами таких проєктів були розробка інтерактивного освітнього контенту (наприклад, навчального сайту або блогу), організація онлайн-опитувань, моделювання освітніх сценаріїв із використанням хмарних платформ. Спільна робота організовувалась через Google Docs, Google Meet і Trello, що дозволяло ефективно координувати дії учасників, здійснювати моніторинг ходу виконання завдань і проводити зворотний зв'язок.

Участь у таких проєктах сприяла не лише закріпленню професійних знань, а й розвитку Soft Skills, які є критично важливими для сучасного фахівця – комунікативності, креативності, відповідальності та гнучкості мислення.

За результатами експерименту спостерігалось зростання рівня мотивації студентів до навчання, підвищення якості виконання завдань, а також поліпшення результатів підсумкового оцінювання. Викладачі відзначили зручність моніторингу навчальних досягнень, доступ до навчального контенту та ефективність комунікації зі студентами [6].

Отже, використання хмарних технологій у професійній підготовці здобувачів освіти в ЗФПО доводить свою ефективність за умови системного підходу та дотримання методичних рекомендацій, що розроблені на основі результатів дослідження. Застосування даної методики може бути інтегроване в освітні програми з урахуванням специфіки навчальних дисциплін та рівня цифрової підготовки студентів.

Висновки. Розроблена методика їх використання у професійній підготовці студентів ЗФПО сприяє розвитку ключових компетентностей, необхідних для сучасного фахівця в цифровому середовищі. Індивідуальні і групові проєкти дозволили реалізувати принципи особистісно орієнтованого, діяльнісного та компетентнісного підходів.

Практичне значення дослідження полягає в можливості інтеграції хмарних технологій у навчальні плани ЗФПО, створенні нових форм організації освітнього процесу, вдосконаленні педагогічної майстерності викладачів. Запропонована методика може бути адаптована до різних спеціальностей та дисциплін, що надає їй універсального характеру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрушенко Г. В. Хмарні сервіси в освітньому процесі: досвід використання / Г. В. Андрушенко // Інформаційні технології і засоби навчання. 2021. №2 (82). С. 65-76.
2. Коваль Т. М. Педагогічні умови ефективного впровадження хмаро орієнтованого середовища у ЗФПО / Т. М. Коваль // Освітній дискурс. 2022. № 4. С. 133-140.
3. Кухаренко В. М. Хмарні технології в освіті: навч. посіб. / В. М. Кухаренко. Харків : НТУ «ХПІ», 2020. 124 с.
4. Червоноглазова Л. В. Використання Google Classroom у закладах передвищої освіти / Л. В. Червоноглазова // Вісник післядипломної освіти. Серія: педагогічні науки. 2023. № 12. С. 48-53.
5. Стаханова Н. В. Хмарні сервіси як інструмент цифровізації освітнього середовища / Н. В. Стаханова // Педагогічна майстерність. 2022. №1. С. 54- 58.
6. Франко Ю. П., Кирчей Т., Кушнір Ю. Управління навчальним контентом у закладах професійної освіти для підготовки фахівців цифрових технологій. Актуальні проблеми та перспективи технологічної і професійної освіти: матеріали VIII всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (25–26 квітня 2024 р.). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2024. С. 235-237.

Соха Назарій

Науковий керівник – доц. Франко Юрій

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ GOOGLE CLASSROOM У ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Вступ. Цифровізація всіх сфер суспільного життя висуває нові вимоги до освітнього процесу, зокрема щодо використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Освіта повинна відповідати динаміці технологічного розвитку, забезпечуючи підготовку фахівців, здатних ефективно діяти в умовах цифрової трансформації. Відтак, упровадження

цифрових інструментів, зокрема хмарних технологій, стало одним із пріоритетних напрямів модернізації системи освіти.

Хмарні технології створюють умови для гнучкої, доступної, інтерактивної та персоналізованої освіти. Їх використання забезпечує зберігання, обробку, обмін та спільне використання навчальних ресурсів у цифровому середовищі, сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу, розвитку самостійної пізнавальної діяльності, формуванню цифрової грамотності, комунікаційних і командних навичок студентів.

У контексті фахової передвищої освіти, де важливо забезпечити практичну спрямованість навчання і відповідність вимогам сучасного ринку праці, застосування хмарних сервісів набуває особливої актуальності. Воно дозволяє створити умови, наближені до реальних професійних ситуацій, і забезпечити формування у здобувачів освіти ключових компетентностей, необхідних для успішної професійної діяльності.

Ефективне використання хмарних технологій в освітньому процесі потребує науково обгрунтованої методики, яка враховує як педагогічні цілі, так і технічні можливості сучасних цифрових інструментів. У цьому контексті перспективним є використання Google Classroom – інструменту, що інтегрує різні сервіси Google Workspace for Education, дозволяє створювати цифрове навчальне середовище, організовувати взаємодію викладача і студента, автоматизувати процеси оцінювання, обміну ресурсами, комунікації та зворотного зв'язку.

Дослідження методики використання Google Classroom у професійній підготовці студентів закладів професійної освіти є актуальним і спрямоване на вдосконалення організації освітнього процесу, формування практичних навичок та розвиток професійних і цифрових компетентностей майбутніх фахівців.

Мета дослідження – розробити та обгрунтувати методику використання Google Classroom у процесі практичної підготовки майбутніх фахівців професійної освіти.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку освіти хмарні технології все активніше впроваджуються в освітній процес. До найбільш поширених хмарних сервісів, які використовуються в професійній підготовці студентів, належать Google Workspace for Education, Microsoft 365, Moodle Cloud, Zoom, Trello, Canva, Padlet тощо. Їх використання дозволяє організувати спільну діяльність здобувачів освіти та викладачів у режимі реального часу, формувати цифрове портфоліо студента, зберігати навчальні ресурси, проводити відеоконференції та обмінюватися файлами [1; 3].

Google Classroom як частина Google Workspace for Education є платформою, яка забезпечує інтерактивну взаємодію між студентом і викладачем, підтримує структурування навчального матеріалу, автоматизацію перевірки завдань і надає можливість здійснювати диференційоване навчання. У межах цього дослідження було проаналізовано потенціал Google Classroom як засобу підвищення ефективності професійної підготовки, особливо у частині організації практичної діяльності [2; 7].

Методика, запропонована в межах цього дослідження, ґрунтується на принципах інтерактивності, відкритості, адаптивності та гнучкості. Основними етапами методики є: підготовчий (ознайомлення з хмарними сервісами та формування цифрової компетентності), організаційно-практичний (інтеграція хмарних технологій у навчальні дисципліни, реалізація практичних завдань), підсумковий (аналіз результатів, самооцінювання, рефлексія) [2].

У процесі педагогічних досліджень було реалізовано впровадження хмарної платформи Google Classroom у процес професійної підготовки фахівців професійної освіти. Студенти виконували індивідуальні та групові проекти, проходили тестування, долучалися до обговорення кейсів, що сприяло формуванню професійно важливих компетентностей, таких як критичне мислення, цифрова грамотність, вміння працювати в команді [4; 8].

Впровадження Google Classroom у підготовку студентів професійної освіти здійснювалося через інтеграцію платформи в навчальні дисципліни практикоорієнтованого спрямування: «Інструменти хмарних технологій», «Методика навчання ІКТ», «Основи веброзробки», «Цифрова грамотність». Кожен курс у Google Classroom було структуровано за модулями, включено навчальні матеріали (презентації, відео, документи), практичні завдання, онлайн-опитування, форуми для обговорень. Також були використані додаткові інструменти Google Workspace (Docs, Sheets, Meet, Calendar) для організації співпраці та моніторингу результатів. Участь студентів у таких курсах сприяла формуванню не лише професійних, а й загальнокультурних та м'яких навичок: відповідальності, тайм-менеджменту, креативності, цифрової компетентності [3; 7].

Індивідуальні проекти передбачали виконання студентами навчально-практичних завдань із застосуванням хмарних сервісів. Зокрема, студенти створювали електронні навчальні модулі, міні-презентації, тестові завдання за допомогою Google Forms, Google Slides та інших інструментів Google Workspace. Основною метою таких завдань було розвиток цифрових навичок, самостійної роботи та персональної відповідальності за результат. Студенти мали можливість вести власне портфоліо досягнень, яке доповнювалося результатами кожного етапу роботи [2; 4].

Групові проекти були спрямовані на формування навичок командної взаємодії, розподілу ролей, спільного планування та розв'язання проблемних ситуацій. Прикладами таких проєктів були розробка інтерактивного освітнього контенту (наприклад, навчального сайту або блогу), організація онлайн-опитувань, моделювання освітніх сценаріїв із використанням хмарних платформ. Спільна робота організовувалась через Google Docs, Google Meet і Trello, що дозволяло ефективно координувати дії учасників, здійснювати моніторинг процесу виконання завдань і проводити зворотний зв'язок [1; 7].

За результатами експерименту спостерігалось зростання рівня мотивації студентів до навчання, підвищення якості виконання завдань, а також поліпшення результатів підсумкового оцінювання [6; 8].

Висновки. Застосування хмарної платформи Google Classroom у професійній підготовці майбутніх фахівців професійної освіти підтвердило свою ефективність і доцільність. Розроблена методика сприяла не лише оптимізації організаційної структури освітнього процесу, а й активному залученню студентів до практичної діяльності, розвитку їхньої самостійності, відповідальності, а також формуванню цифрової та професійної компетентностей.

Результати експериментального впровадження показали позитивну динаміку в рівні успішності студентів, їхньої участі в освітньому процесі та якості виконання навчальних завдань. Виявлено підвищення мотивації до навчання, розвиток навичок критичного мислення, цифрової грамотності та ефективної взаємодії в команді. Також було зафіксовано позитивне сприйняття платформи студентами, що підтверджує високий рівень задоволеності використанням Google Classroom.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на удосконалення методичних підходів до використання хмарних сервісів у змішаному та дистанційному навчанні, а також на інтеграцію інших інструментів цифрової педагогіки для підвищення якості підготовки фахівців у системі фахової передвищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуржій А. М. Хмарні технології навчання у вищій школі: монографія. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2021. 224 с.
2. Кравець С. В. Використання Google Workspace у професійній освіті. // Інформаційні технології і засоби навчання. 2020. № 5 (79). С. 115-125.
3. Третяк О. М. Google Workspace в освітньому процесі: інструктивно-методичні рекомендації. Чернівці: ЧНУ, 2021. 68 с.
4. Литвинова С. Г. Хмаро орієнтоване навчальне середовище в закладі освіти. – Запоріжжя: Прем'єр, 2020. 142 с.
5. Франко Ю. П. Технології дистанційного навчання проведення онлайн-занять для студентів інженерно-педагогічних спеціальностей / Ю. П. Франко // Актуальні проблеми та перспективи технологічної і професійної освіти : матеріали VI-ї Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2021. С.71-73.
6. Франко Ю. П. Особливості вивчення цифрових технологій студентами інженерно-педагогічних спеціальностей з використанням хмарних сервісів / Ю. П. Франко, Т. О. Кирчей // Актуальні проблеми та перспективи технологічної і професійної освіти : матеріали VII всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2023. С. 91-92.
7. Google for Education. Навчальний центр для викладачів. URL: <https://edu.google.com/intl/uk/products/classroom/>.
8. Биков В. Ю., Шишкіна М. П. Хмарні сервіси в освіті: методологія і практика. К.: ІТЗН НАПН України, 2020. 248 с.

ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Бохенок Вадим

Науковий керівник – доктор філософії (Ph.D) Кузик Ігор

ОЦІНКА АНТРОПОГЕННОГО НАВАНТАЖЕННЯ БАСЕЙНУ РІЧКИ ГНІЗДЕЧНА

Річка Гніздечна – права притока річки Гнізни (басейн р. Серет), довжина 39 км, площа басейну 264 км² [1]. Річка Гніздечна протікає через територію 4-ох територіальних громад Тернопільського району: Збараської, Байковецької, Великобірківської та Великогаївської. Починається в північно-західній частині села Кобилля Збараської територіальної громади (рис. 1а) і впадає в річку Гнізна на північно-східній околиці села Дичків Великогаївської територіальної громади (рис. 1б). Русло річки Гніздечної має звивисту (меандровану) форму, шириною від 0,5 до 8 метрів і глибиною до 1,5 метра. Нахил річки складає 1,8 м/км. Долина річки частково меліорована та зарегульована [1]. Вздовж річки Гніздечна розташовані чотири ставки в селі Добриводи, а також два ставки між селами Стегниківці та Дубівці і в селі Іванчани [5].

У структурі землекористування басейну річки Гніздечна основну частину займають землі сільськогосподарського призначення – 82%. Рівень розораності території досить високий і становить 65%. Ліси охоплюють близько 10% площі, сіножаті та пасовища – 14%, багаторічні насадження – 1,5%. Забудовані території становлять 6%, а землі, зайняті водою та болотами – 1,5%. (рис. 2) [5]. Природні угіддя займають 27% площі басейну річки Гніздечна, а рівень заповідності території становить 17%.

Виходячи із структури землекористування басейну річки Гніздечна (рис. 2), можна визначити загальну площу лісів в межах досліджуваної території, яка складає близько 2640 га [5]. Відповідно коефіцієнт лісистості басейну річки становитиме: $K_l = S_l / S = 2640 \text{ га} / 26\,400 \text{ га} = 0,1$.

Ще одним показником, що позитивно впливає на структуру природокористування в басейні річки Гніздечна, є рівень заболоченості. Землі, зайняті водою та болотами, охоплюють 1,5% території досліджуваного басейну (рис. 2), з яких 0,7% припадає на болота загальною площею 185 га. Виходячи з цих даних, коефіцієнт заболоченості басейну р. Гніздечна становить : $K_z = S_z / S = 185 \text{ га} / 26\,400 \text{ га} = 0,007$.

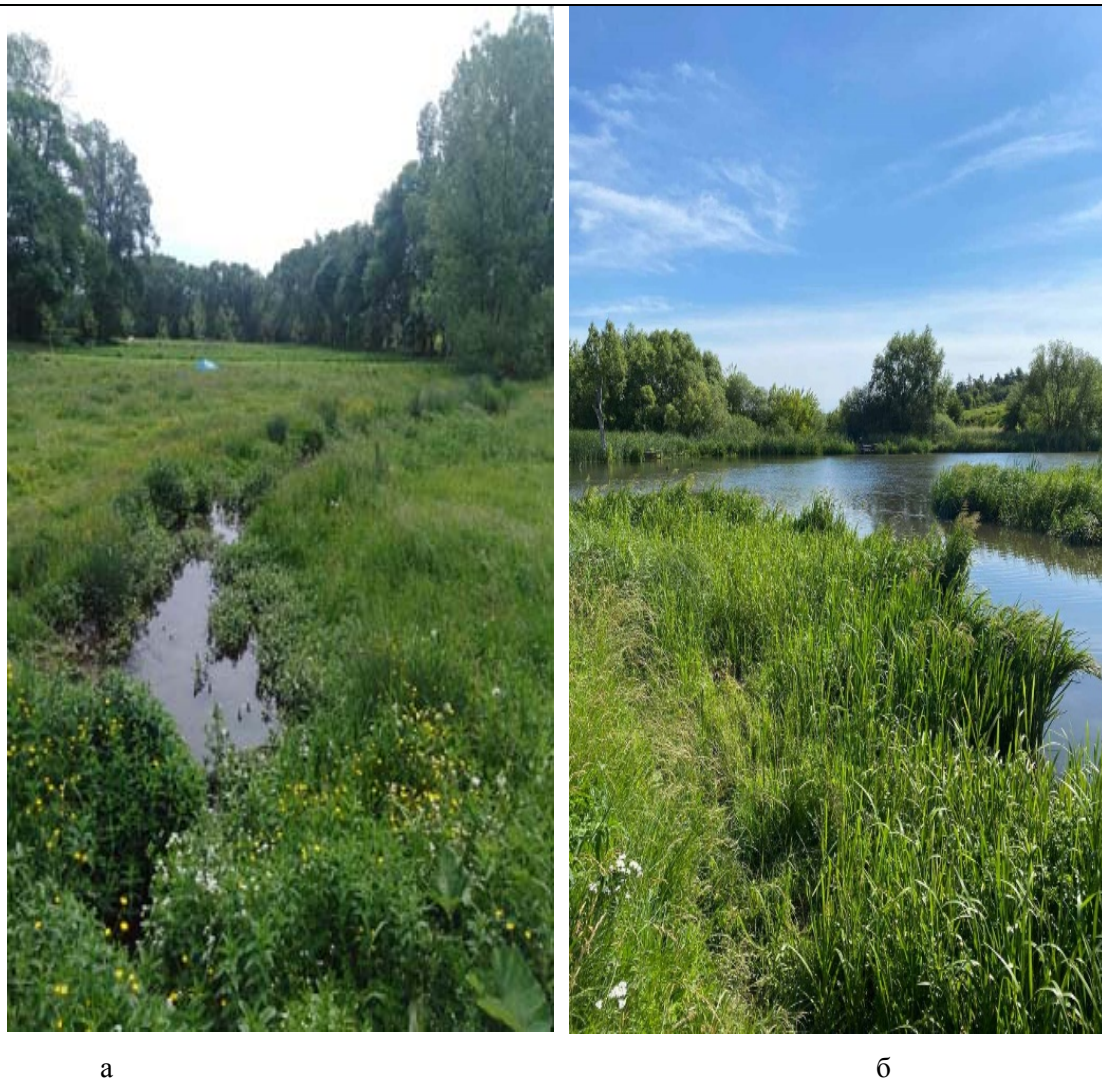

Рис. 1. Витік (а) та впадіння (б) річки Гніздечна

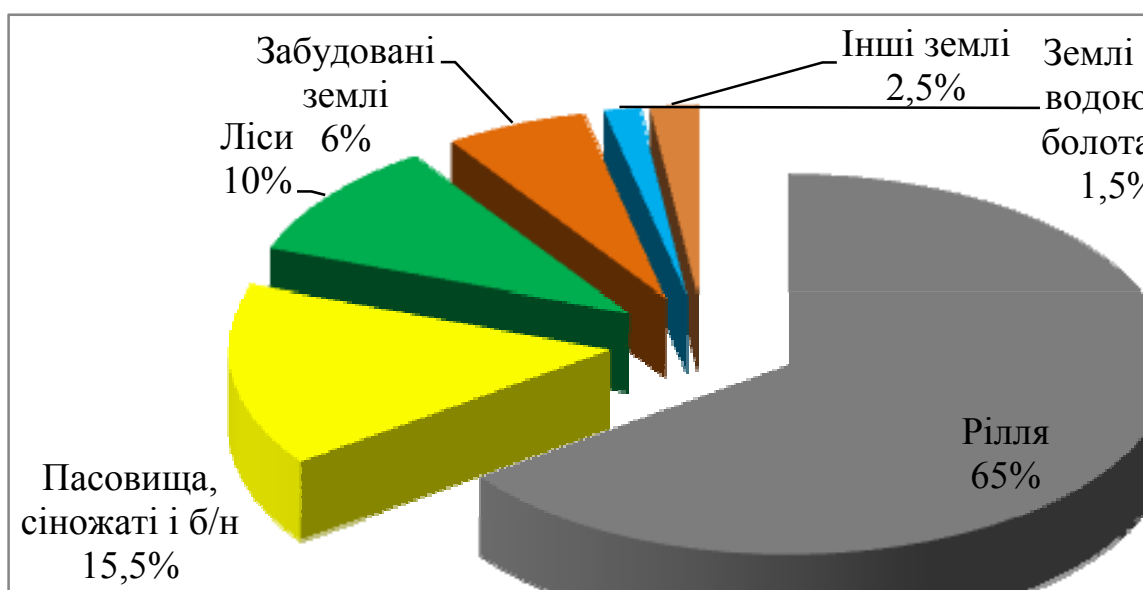

Рис. 2. Структура землекористування басейну річки Гніздечна [6]

Частка ріллі у структурі землекористування досліджуваної території становить 65%, що є найвищим показником серед усіх видів угідь. Відповідно, площа орних земель у басейні річки Гніздечна становить 17 160 га. На основі цих даних розраховується коефіцієнт розораності території: $K_p = S_p / S = 17\,160 \text{ га} / 26\,400 \text{ га} = 0,65$. У межах аналізу сільськогосподарського землекористування важливим є також коефіцієнт еродованості земель, який для басейну річки Гніздечна дорівнює 0,02 [2].

Селітебність басейну річки Гніздечна є одним із ключових показників антропогенного впливу, адже саме забудовані території створюють найбільший тиск на природне середовище досліджуваної місцевості. Тому розрахунок коефіцієнта селітебності є важливим етапом оцінки рівня антропогенного навантаження [2]. Відповідно до структури землекористування в басейні річки (рис. 2) [5], частка забудованих земель становить 6%, що відповідає загальній площі забудови 1585 га. Звідси, визначаємо коефіцієнт селітебності басейну річки Гніздечна, який становить: $K_s = S_s / S = 1585 \text{ га} / 26\,400 \text{ га} = 0,06$.

Річка Гніздечна характеризується не високою зарегульованістю русла, на річці створено 4 ставки – у с. Добриводи (площею 14,5 га), у селі Іванчани (два ставки, загальною площею 35,5 га) і між селами Дубівці та Стегниківці (став площею 50 га). Таким чином загальна площа водного плеса штучних водойм у басейні р. Гніздечна становить близько 100 га [5]. Відповідно, коефіцієнт зарегульованості басейну р. Гніздечна, становитиме: $K_{зар} = S_{св} / S = 100 \text{ га} / 26\,400 \text{ га} = 0,004$.

Згідно з даними Державного водного агентства України [3], у 2023 році в басейні річки Гніздечна було скинуто 38 тис. м³ стічних вод, з яких 28 тис. м³ становили забруднені зворотні (стічні) води. Впродовж того ж року на очисних спорудах у межах досліджуваної території було очищено 10 тис. м³ стічних вод. Обсяг оборотного водокористування склав 9,2 млн м³. Враховуючи те, що об'єм стоку річки Гніздечна становить 11,7 млн. м³ [3], то коефіцієнт водовідведення, для басейну р. Гніздечна, становитиме: $K_{вв} = 28\,000 \text{ м}^3 / 11\,700\,000 \text{ м}^3 = 0,002$.

Загальний обсяг скинутих зворотних вод у басейні річки Гніздечна, у 2023 році склав 38 тис. м³, з яких 28 тис. м³ – забруднених зворотних (стічних) вод [3]. Відповідно, коефіцієнт скиду забруднюючих стічних вод досліджуваної території становитиме: $K_{зс} = V_{забр} / V_{заг} = 28\,000 \text{ м}^3 / 38\,000 \text{ м}^3 = 0,74$.

Наступним нашим кроком є розрахунок інтегрального коефіцієнта антропогенного навантаження басейну річки Гніздечна, який становить:

$$K_{ан} = 0,1 + 0,007 + 0,65 + 0,02 + 0,06 + 0,004 + 0,002 + 0,74 / 8 = 1,583 / 8 = 0,198.$$

Отже, коефіцієнт антропогенного навантаження у басейні річки Гніздечна становить 0,2. У балах це відповідає рівню 20, що класифікується як категорія «антропогенний стан» [2] (табл. 1).

Таблиця 1 Результати оцінки антропогенного навантаження басейну р. Гніздечна

Назва показника	Формула за якої визначали	Результат розрахунків
Коефіцієнт лісистості (Кл)	$K_l = S_l / S$	0,1
Коефіцієнт заболочення (Кз)	$K_z = S_z / S$	0,007
Коефіцієнт розораності (Кр)	$K_r = S_r / S$	0,65
Коефіцієнт еродованості (Ке)	$K_e = S_e / S$	0,02
Коефіцієнт селітебності (Кс)	$K_s = S_c / S$	0,06
Коефіцієнт зарегульованості стоку річки Гніздечна (Кзар)	$K_{zar} = S_{cv} / S$	0,004
Коефіцієнт водовідведення (Квв)	$K_{vv} = V_{sk} / Q$	0,002
Коефіцієнт скиду забруднених стічних вод (Кзс)	$K_{zs} = V_{zabr} / V_{zag}$	0,74
Інтегральний коефіцієнт антропогенного навантаження басейну річки Гніздечна (Кан)	$K_{an} = K_l + K_z + K_r + K_e + K_{zar} + K_{er} + K_{vv} + K_{zs} / n$	0,2
Бал антропогенного навантаження басейну річки Гніздечна	$B_{an} = K_{an} \times 100\%$	20,0

Отже, результати обчислення коефіцієнтів, що характеризують рівень господарського освоєння території басейну річки Гніздечна, свідчать про те, що основними екологічними проблемами є висока розораність земель і значні обсяги скидання забруднених стічних вод. Коефіцієнт антропогенного навантаження становить 0,2, що відповідає 20 балам за шкалою оцінки впливу, а це дозволяє віднести досліджувану територію до категорії антропогенно трансформованих ландшафтно-басейнових систем. Цей показник є практично критичним і близьким до кризово-антропогенного стану, що зумовлює необхідність впровадження оптимізаційних екологічних заходів та обмежень у природокористуванні басейну р. Гніздечна.

ЛІТЕРАТУРА

1. Географія Тернопільської області. Т.1. Природні умови та ресурси. За ред. проф. Сивого М.Я. Тернопіль: Крок, 2017. 504 с.
2. Данильченко О.С. Оцінка антропогенного навантаження на басейни малих річок Сумського Придніпров'я. Гідрологія, гідрохімія, гідроекологія. Т.4.(31). 2013. С. 79-89.
3. Державне агентство водних ресурсів України. Державний облік водокористування. URL: <https://www.davr.gov.ua/derzhavnij-oblik-vodokoristuvannya>
4. Кузик З., Кузик І. Оцінка антропогенного навантаження басейну річки Нічлава. Вісник Тернопільського відділу УГТ. 2023. №7. С. 35-39.
5. Кузик І., Вітенко І., Царик В. Геоекоекологічна оцінка структури землекористування басейну малої річки Гніздечна. Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Географія. 2022. №1(52). С. 219-225.
6. Мольчак Я.О., Герасимчук З.В., Мисковець І.Я. Річки та їх басейни в умовах техногенезу. Луцьк: РВВ ЛДТУ, 2004. 336 с.
7. Царик Л., Царик П., Кузик І., Царик В. Природокористування та охорона природи у басейнах малих річок: монографія. Вид. 2-ге доп. і перероб. Тернопіль: Тайп, 2021. 162 с
8. Tsaryk L.P., Kovalchuk I.P., Tsaryk P.L., Zhdaniuk B.S., Kuzyk I.R. (2020). Basin systems of small rivers of Western Podillya: state, change tendencies, perspectives of nature management and nature protection optimization. Journal of Geology, Geography and Geoecology, 29.(3), 606-620. doi: 10.15421/112055

**СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ ЯКОСТІ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У
ДОСЛІДЖЕННІ СТАНУ ЗЕЛЕНИХ НАСАДЖЕНЬ ПАРКІВ М. ТЕРНОПІЛЬ**

Актуальність теми. Урбанізація, інтенсивна забудова та зростання антропогенного навантаження призводять до погіршення якості міського середовища. Зелені насадження є важливим елементом екологічного балансу, оскільки вони знижують рівень забруднення повітря, сприяють збереженню біорізноманіття, поліпшують мікроклімат і підвищують якість життя населення. Водночас в умовах міста зелені зони зазнають постійного тиску з боку антропогенного впливу, що потребує регулярного моніторингу їх стану. Системний аналіз, як метод вивчення взаємозв'язків між компонентами навколишнього середовища, дозволяє оцінити стан зелених насаджень міських парків, визначити чинники їх деградації і стабільності, а також створити ефективну стратегію екологічного управління.

Питання системного аналізу якості довкілля піднімається у низці наукових праць і є надзвичайно важливим в сучасних умовах оскільки все більш очевидним стає взаємозалежність компонентів природного середовища і господарської системи в межах окремих територій чи регіонів [1, 2].

Мета дослідження – оцінити стан зелених насаджень парків м. Тернопіль з використанням методів системного аналізу для визначення рівня їх екологічної стійкості та якості навколишнього середовища.

Об'єкт дослідження – зелені насадження парків м. Тернопіль, зокрема, гідропарк «Сопільче», парк Національного відродження та парк «Загребелля».

У межах дослідження було визначено такі основні завдання:

Дослідити видовий склад, просторову структуру та фітосанітарний стан зелених насаджень парків.

Виявити характерні зовнішні ознаки порушень стану дерев та деградації екосистеми, зокрема наявність уражень, пошкоджень та інших негативних факторів.

Сформувати узагальнену модель оцінки стану зелених насаджень з урахуванням біорізноманіття, життєвого стану деревних рослин та проявів екологічної нестабільності.

Системний аналіз як методологічна основа дозволяє розглядати об'єкт дослідження – зелені насадження парків – у взаємозв'язку з усіма складовими міського середовища: кліматичними, антропогенними, біотичними та техногенними факторами.

Під час виконання роботи було проведено натурне обстеження зелених насаджень, а також здійснено аналіз наявної технічної документації. Отримані дані дозволили здійснити системний аналіз стану насаджень з урахуванням різних екологічних і біологічних показників.

Зелені насадження парків виступають природними буферами між антропогенним середовищем і дикою природою, створюючи зони екологічної рівноваги у межах урбанізованого простору.

Парки виконують рекреаційно-культурну функцію, задовольняючи соціальні потреби населення у відпочинку, фізичній активності, спілкуванні з природою. Вони сприяють формуванню екологічної свідомості громадян і підвищують якість життя у місті. Наявність доглянутих зелених зон позитивно впливає на фізичний і психоемоційний стан мешканців.

Міські парки мають опосередкований економічний ефект, зокрема:

- підвищують вартість прилеглої нерухомості;
- знижують витрати на медичне обслуговування завдяки поліпшенню екологічного стану;
- можуть бути об'єктами екотуризму;
- потребують стабільного фінансування на утримання, реконструкцію та модернізацію інфраструктури.

Важливим фактором, що впливає на стан зелених насаджень, є антропогенне навантаження. У міських парках основними джерелами цього навантаження є рекреаційна діяльність, а також техногенне навантаження, що обумовлене наявністю інфраструктури (дороги, об'єкти для культурно-освітніх потреб, кафе тощо).

Рекреаційне навантаження проявляється в деградації ґрунту, ущільненні, пошкодженнях рослинності та впливі на мікроклімат, що особливо помітно в парках «Сопільче» та «Національного відродження», де спостерігається значний вплив численних відвідувачів, які створюють пошкодження кореневої системи дерев, утворення вибоїн та зниження зволоження ґрунту через часте відвідування [3,7].

Техногенне навантаження, зокрема будівельні роботи та наявність транспортних шляхів, також негативно впливає на стан зелених насаджень. Парк «Сопільче», розташований поруч з автотрасами, відчуває значний техногенний вплив через інтенсивний транспортний рух, що погіршує якість повітря і забруднює ґрунти та воду. Схоже розташування має парк «Національного Відродження», адже поблизу нього також розташовані найбільш інтенсивні автомобільні дороги міста, що значно впливає на зелені насадження на околицях парку. Частково компенсує вплив на парк його розмір та густота насаджень, що зменшує інтенсивність забруднення в його центральній частині [4,6].

Парк «Загребелля» характеризується високим рівнем біорізноманіття. На його території зростають рідкісні та занесені до Червоної книги України види рослин. З метою збереження природних комплексів та забезпечення умов для відпочинку населення, на території парку встановлено диференційований режим охорони, що передбачає заповідні зони та інші природоохоронні заходи. Незважаючи на природоохоронний статус, парк стикається з певними екологічними проблемами. Попри тиск міської забудови та екологічні порушення, парк зберігає сприятливі екологічні умови, які забезпечують існування великої кількості видів тварин та рослин. [8].

Екосистемні функції міських парків, такі як культурні (рекреація, туризм) і екологічні (регуляція клімату, очищення повітря, депонування вуглецю, збереження біорізноманіття), є важливими для підтримки сталості міського середовища. Системний підхід до оцінки стану

зелених насаджень дозволяє не лише оцінити фізичний стан дерев, але й виявити просторові закономірності порушення екологічної рівноваги в межах парків [5].

Висновки. Дослідженням встановлено ефективність застосування системного аналізу для оцінки стану зелених насаджень міських парків. Візуальна діагностика виявила порушення екосистеми у вигляді сухих гілок, ушкоджень кори, деформацій крон та змін кольору листя. Парк «Загребелля» виявився найбільш стабільним з високим рівнем здорових дерев. У парку «Сопільче» виявлено локальні осередки погіршеного стану насаджень, що свідчить про необхідність проведення санітарних заходів та омолодження. У парку Національного відродження спостерігається поступова деградація деревостанів через старіння і недостатню кількість молодих дерев. Рекомендовано оновити озеленення у найбільш проблемних ділянках та посилити контроль за станом міських зелених зон для забезпечення їх екологічної стійкості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барна І. Концепт оцінки впливу на довкілля через призму системного аналізу. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: географія. 2021. Вип. 2 (51). С.15-23.
2. Біоіндикаційні методи для потреб системного аналізу якості довкілля / Л. Грицак, І. Барна, І. Кодлюк та ін. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Географія. 2017. Вип. 2 (43). С. 153-165.
3. Добровольський В. В., Безсонов Є. М. Системний аналіз якості навколишнього середовища : навч. посіб. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2018. С. 164.
4. Екологічний паспорт Тернопільської області за 2023 рік. Тернопіль, 2023. 731 с.
5. Екосистемні послуги регіонального ландшафтного парку «Знесіння». Дослідження Львів, 2019. URL: <https://epl.org.ua/wp-content/uploads/2019/10/Ekosystemni-poslugy-RLP-Znesinnya.pdf> (дата звернення 02.02.2025р.)
6. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Тернопільській області у 2023 році. Тернопіль, 2023. 306 с.
7. Системний аналіз якості навколишнього середовища: підручник / Т. А. Сафранов, Я. О. Адаменко, В. Ю. Приходько, Т. П. Шаніна, А. В. Чугай, А. В. Колісник. За ред. проф. Т. А. Сафранова і проф. Я. О. Адаменко. Одеса : ТЕС, 2014. С. 244.
8. Царик П. Л., Царик Л. П. Регіональний ландшафтний парк «Загребелля» у системі рекреаційного і заповідного природокористування. Тернопіль : Редакційно-видавничий відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. С. 186.

Грішаков Ігор

Науковий керівник – доц. Барна Ірина

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ БАЗ ДАНИХ ПРИ ВИВЧЕННІ «ГЕОГРАФІЧНОГО ПРОСТІРУ ЗЕМЛІ»

Актуальність дослідження. Сучасна освіта стрімко змінюється під впливом цифрових технологій, зокрема інформаційних баз даних, які стають важливим інструментом у вивченні шкільних предметів та навчанні у закладах вищої освіти [1]. Географія як наука про просторові процеси та явища є особливо чутливою до змін у сфері цифрових ресурсів. Курс «Географічний простір Землі» потребує інтеграції актуальної, достовірної та візуально представленої інформації. Саме бази даних дозволяють забезпечити динамічне оновлення знань, розвиток аналітичного мислення та просторової уяви тих, хто навчається.

Мета дослідження: дослідити можливості використання інформаційних баз даних у процесі вивчення шкільного курсу «Географічний простір Землі», визначити їхню ефективність та шляхи інтеграції в освітній процес.

Виклад основного матеріалу. Інформаційні бази даних (ІБД) – це спеціалізовані системи, що забезпечують збір, зберігання, обробку та доступ до різноманітної інформації [2]. Вони можуть містити текстові, числові, графічні, аудіовізуальні й просторові дані, також схеми, таблиці, подання, збережені процедури та інші об'єкти, що дозволяє використовувати їх у найрізноманітніших галузях. Однією з таких сфер є географія, де ІБД відіграють важливу роль у навчальному процесі та дослідженнях. Географія охоплює вивчення як природних, так і соціально-економічних явищ: клімату, рельєфу, населення, економіки, екосистем та багатьох інших складових географічного середовища. Інтеграція інформаційних баз даних у вивчення цієї науки відкриває нові можливості для учнів. Вони можуть отримувати актуальні й достовірні дані про різні регіони та країни, аналізувати динаміку змін у середовищі, порівнювати показники та робити висновки, що сприяє розвитку критичного мислення й аналітичних здібностей.

Серед інформаційних баз даних, які є корисними у географії, варто перш за все виділити геоінформаційні системи (ГІС)[3]. Це основний інструмент для обробки просторових даних, який дозволяє створювати карти, аналізувати географічні процеси, моделювати та прогнозувати природні і соціальні явища. ГІС інтегрує різні типи даних – від топографічних карт до інформації про клімат, ландшафти, інфраструктуру. Прикладами таких систем є Google Earth і ArcGIS, MapInfo Professional які дають змогу досліджувати віддалені куточки світу, працювати з актуальними даними та створювати власні картографічні проєкти. Важливу роль у вивченні географії відіграють також національні статистичні бази даних, які містять демографічні, економічні та соціальні показники. В Україні подібну інформацію надає Державна служба статистики. Дані з таких джерел допомагають учням глибше аналізувати рівень життя, економічний розвиток країн, демографічні зміни, що є важливими елементами географічної освіти.

Не менш значущими є цифрові атласи та інтерактивні навчальні платформи. Завдяки таким ресурсам, як LearningApps, EduGIS та електронні атласи, учні можуть візуалізувати географічні процеси, виконувати завдання в інтерактивному середовищі, досліджувати різні регіони світу й порівнювати їх за природними, економічними та соціальними ознаками. Такий підхід робить навчання більш цікавим та доступним, особливо для молодших школярів. Окрім того, існують відкриті джерела географічних даних, які значно розширюють можливості для дослідження. Наприклад: OpenStreetMap (OSM) – відкрита база просторових даних, яка дозволяє не лише переглядати карти, а й брати участь у їх створенні. Вона надає відомості про дороги, будівлі, водойми, ліси та інші об'єкти, що дає змогу учням працювати з реальними географічними даними, досліджувати локальні й глобальні зміни, розвивати просторове мислення. Ще одним ефективним інструментом є DIVA-GIS – програма для обробки

кліматичних, демографічних та біогеографічних даних. Вона дозволяє створювати тематичні карти, аналізувати поширення флори та фауни, зміну клімату, демографічні тенденції, а також вивчати взаємодію між природним середовищем і людською діяльністю. Вільні (безкоштовні, навіть з відкритими вихідними кодами): GRASS GIS; Quantum GIS; SAGA GIS.

Загалом, використання інформаційних баз даних у вивченні географії має численні переваги [4]. Вони дозволяють працювати з перевіреними даними в режимі реального часу, що особливо важливо в умовах постійних змін у географічному середовищі, таких як зміна клімату, соціальні чи економічні кризи. Учні мають змогу здобувати знання з авторитетних джерел, розвивати навички аналізу, порівняння, узагальнення та формулювання висновків. Інтерактивні карти, графіки та інші візуальні засоби сприяють кращому розумінню складних процесів і роблять навчання географії більш ефективним, захоплюючим і сучасним.

Загальні висновки. Використання інформаційних баз даних у шкільному курсі «Географічний простір Землі» має великий потенціал для підвищення ефективності навчання. Це дозволяє учням працювати з реальними даними, розвивати критичне мислення та аналітичні навички. Для успішної інтеграції таких технологій необхідно забезпечити належну підготовку вчителів та технічне оснащення шкіл. У результаті використання інформаційних баз даних учні отримують більш глибоке розуміння географічних процесів і можуть застосовувати свої знання для аналізу глобальних та локальних проблем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Barna I. M., Hrytsak L. R., Henseruk H. R. Enhanced utilization of information and communication technology in teaching environmental impact assessment. CTE Workshop Proceedings, 2025. 12. 363-380.
2. База даних. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B0%D0%B7%D0%B0_%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%85 (дата звернення 15.04.2025)
3. Геоінформаційні системи (ГІС). URL : <http://asd-geo.com.ua/gis> (дата звернення 10.04.2025).
4. Геоінформаційні технології. URL : <https://osvita.ua/school/method/34855/> (дата звернення 10.04.2025).

ФАКУЛЬТЕТ МИСТЕЦТВ

Будівська Галина

Науковий керівник – доц. Гуса Оксана

УНІВЕРСАЛЬНА ТВОРЧА ОСОБИСТІСТЬ ДУ ЮНЬ

Постановка проблеми. У середині ХХ століття в Китаї з'явилася значна кількість обдарованих жінок-композиторок. Багато з них отримали освіту в китайських музичних коледжах, що дало їм можливість ознайомитися з академічною європейською музикою, її багатою мовою та різноманітною тематикою.

Формування покоління китайських жінок-композиторок, які народилися в 1970-х роках, припало на період економічного підйому в Китаї, коли ставлення до жінок змінилося, і це стало частиною соціальної норми. Можливість отримувати якісну музичну освіту, що включала техніку композиції, сприяла міжнародній популярності китайської освіти. З покращенням якості навчання зростала і кількість жінок-композиторок, а самі жінки стали сприймати особистісний розвиток як можливість не тільки кар'єрного зростання, а й самоствердження.

Аналіз досліджень і публікацій. Творчість композитора Ду Юнь, висвітлена у небагатьох публікаціях як вітчизняних, так і зарубіжних авторів, таких як Д. Беннтт, С. Макартур, С. Хеннекам, Хон-Лунь Ян, Цю Діфань та інших. Однак цьому питанню приділяється недостатньо уваги і воно потребує глибшого дослідження.

Мета роботи полягає у вивченні діяльності універсальної творчої особистості Ду Юнь.

Виклад основного матеріалу. Ду Юнь є композиторкою, виконавицею та художницею, яка народилася в Шанхаї в 1977 році.

Навчалася в Сполучених Штатах. Ду Юнь порівнює свій ранній досвід у Китаї з життям у США, відзначаючи, що в Америці важливий інстинкт виживання.

Ду Юнь активно підтримує міждисциплінарний підхід у музиці, її творчість охоплює широкий спектр жанрів і видів мистецтва. Вона вважає традиційні жанри як екзотичні, зокрема класичну музику, поп-музику, авангард і традиційну китайську музику. Вона черпає натхнення не лише з китайської філософії, але й з архітектури та моди. Ду Юнь надихають такі модельєри, як Том Форд, Джон Гальяно та Лі Александр Макквін. Макквін, зокрема, поєднував традицію з авангардом і вважав, що мода не просто про вигляд, а й про вираження стилю та естетики, що, за її словами, допомагає зрозуміти музику [1, с. 200].

Її творчість також була впливана різними художниками і митцями, зокрема режисером Вонгом Кар Ваєм, китайським поетом і художником Бадю Шаньженем, музикантом Томом Уейтсом, пакистанським художником Шахзією Сікандером, турецьким письменником Орханом Памуком, угорським композитором Дьордем Лігеті та монгольською та буддистською музикою [2, с. 213].

Ду Юнь відкидає банальність і кліше, наголошуючи, що музика є інструментом для розуміння психологічних особливостей різних культур та менталітетів. Її роботи виступають як мости для дослідження різних традицій та культур, що допомагає глибше зрозуміти мистецтво. *Начало формы* *Конец формы* Ду Юнь створила чотири великі опери, через які вона акцентує увагу суспільства на важливих соціальних питаннях. Її співпраця з музичними організаціями по всьому світу дала можливість ставити її опери в таких містах, як Берлін, Шрі-Ланка, Лос-Анджелес, Нью-Йорк та Пекін [1, с. 205].

Висновки. Протягом історії права жінок у Китаї зазнавали значних обмежень, але на початку XX століття розпочалися важливі реформи, що призвели до змін у соціальному становищі жінок, зокрема в музичному середовищі. На початку XX століття, жінки-композитори, дотримувались національних музичних традицій, а також інтегрували західні методи композиції.

У цьому процесі важливу роль відіграє китайська композиторка Ду Юнь, чий монументальні твори є вишуканими психологічними картинами, що органічно поєднують стилі різних епох і розмивають кордони між елітарною та народною музикою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цю Діфань. Трансформація жіночих архетипів в китайській традиційній національній опері XX століття. *Мистецтвознавчі записки* : зб. наук. пр. 2023. Вип. 43. С. 200–205.
2. Цю Діфань. Феномен жінки-композитора в музичній культурі Китаю XX століття. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2023. № 2. С. 213–218.
3. Non-Lun Yang. Power, Politics, and Musical Commemoration: Western Musical Figures in the People's Republic of China 1949–1964. *Music and Politics*. Michigan: University of Michigan Library, 2007. Vol. 1. P. 15–30.

Сорока Ніка

Науковий керівник – доц. Кирея Марія

СОНЕТ 66 КРІЗЬ МОВ

Переглядаючи із загальної доступної кількості сонетів Шекспіра у вільному доступі, «Сонет 66» зачепив мене своєю непідробною чесністю та позачасовою актуальністю. Я вважаю, що сонет – це крик розчарування проти світу, затьмареного несправедливістю, корупцією та лицемірством. На відміну від деяких інших сонетів Шекспіра, які зосереджені на темах кохання чи краси, сонет 66 сміливо критикує суспільні вади, що глибоко зачепило мене як на особистому, так і на інтелектуальному рівні.

Я обрала саме цей сонет, тому що його універсальне послання виходить за рамки елизаветинського походження. Теми, досліджені Шекспіром-розчарування у владі, зрада чесності та боротьба за моральну справедливість-видаються особливо актуальними в сучасному світі. Для українського народу сонети мають ще більше значення, оскільки відображають стійкість, необхідну для подолання історичних та сучасних викликів. Сонет 66 – це не просто поетичний твір, він відображає людський стан. Вивчення його оригінального тексту та українського перекладу дозволило мені зрозуміти, як один літературний твір може набувати

нових вимірів при адаптації до різних культурних та мовних контекстів. Сонет 66 Вільяма Шекспіра піднімає універсальні теми несправедливості, корупції та людського відчаю. Ці питання виходять за межі часу та географії, роблячи сонет таким же актуальним сьогодні, як і в елизаветинські часи, і констатуючи той факт, що історія є циклічною. Його критика соціальної корупції та прагнення до моральної доброчесності глибоко резонують у різних культурних контекстах і слугують дзеркалом як для індивідуальних, так і для колективних конфліктів.

Сонет 66 має особливе значення для українців. Історичні та сучасні виклики України, яка характеризується стійкістю перед обличчям несправедливості, знайшли потужне відображення у словах Шекспіра. Вивчення сонетів крізь призму англійського оригіналу та українського перекладу не лише підкреслює їхній універсальний зміст, але й показує, як культурна адаптація впливає на їхню інтерпретацію. У той час як сонети Шекспіра заглиблюються у вічні теми кохання, смерті та моральної розбещеності, сонет 66 є унікальним у своєму прямому протистоянні суспільній корупції. Шекспір висловлює своє глибоке розчарування світом, сповненим лицемірства, безчестя та несправедливості. Такі пасажі, як «позолочені почесні ганебно втрачені» та «найчистіша віра нещасливо відкинута» містять одвічну критику зловживання владою та зради ідеалів. Актуальність сонетів виходить далеко за межі їхнього елизаветинського походження. Їхні теми резонують з універсальним досвідом розчарування та відновлення перед обличчям соціальних і політичних потрясінь. Для українців нарікання сонетів на несправедливість можна розглядати як дзеркало історичної боротьби за незалежність і цілісність. Від епохи іноземного панування до нинішніх викликів корупції та зовнішньої агресії сонет 66 віддзеркалює колективним прагненням до справедливого і морального суспільства.

Теми шекспірівського сонета 66 тісно перегукуються з ключовими аспектами української історії та культури. Багатовікова боротьба України за автономію часто відзначалася періодами гноблення, зради та стійкості. Занепокоєння поета корупцією в суспільстві віддзеркалює досвід України як із зовнішнім контролем, так і з внутрішньою боротьбою проти політичної дисфункції. У наш час українці стикаються з постійними викликами, включаючи захист суверенітету та боротьбу з системною корупцією. Сонет 66, з його фокусом на моральній боротьбі проти зовнішніх і внутрішніх негараздів, резонує як плач і заклик до доброчесності. Крім того, універсальні ідеї Шекспіра слугують для українців мостом до світових літературних традицій, сприяючи спільному розумінню людського досвіду.

Роздумуючи над сонетом 66 через українську призму, читачі запрошуються до роздумів про те, як класична література може надихати на стійкість і надію. Актуальність сонета полягає в його здатності артикулювати відчай, водночас тонко натякаючи на рішучість поета вистояти. Ця двоїстість відображає український дух стійкості, що долає труднощі.

Переклади часто несуть у собі виклик балансування між вірністю оригінальному тексту та культурним і лінгвістичним резонансом. Український переклад Сонета 66 Дмитра Павличка

[1] є чудовим прикладом того, як вибір перекладача може як зберегти, так і адаптувати суть оригінального твору.

В англійській версії тон втомлений і покірний, що відображає розчарування Шекспіра у світі фальшивої честі, зрадженої віри і пригнічених заслуг. «I.....» повторювана фраза на початку кожного рядка посилює нашарування образу і створює відчуття виснаження та відчаю. Український переклад Дмитра Павличка, навпаки, підкреслює сміливіший, емоційніший тон. Структурні повтори оригінального тексту збережено, що створює відчуття активної критики, а не пасивного підкорення. Шекспірівські метафори часто спираються на референції елизаветинської епохи, такі як «maiden virtue rudely strumpeted», які передають специфічні моральні конотації. Павличко адаптує ці метафори до культурно резонансних виразів, які є близькими та актуальними для українського читача. Процес перекладу також передбачає вибір слів, які резонують з культурою. Багаточислові метафори Шекспіра, такі як «strength by limping sway disabled», потребують ретельної адаптації, щоб вони викликали подібні емоційні та інтелектуальні реакції. Хоча жоден переклад не може повністю відтворити оригінал, українському перекладу сонета 66 вдається передати його головні теми, пропонуючи при цьому локалізовану перспективу, яка поглиблює його актуальність.

Сонет 66 – своєчасний твір, який є актуальним і сьогодні, оскільки глибоко досліджує суспільну розбещеність та особистий відчай. Для українців його теми резонують з історичною та сучасною боротьбою і слугують гострим нагадуванням про універсальний характер моральних та соціальних викликів. Порівняння англійського оригіналу та українського перекладу висвітлює трансформаційну силу мови та культури у формуванні літературної інтерпретації.

ЛІТЕРАТУРА

1. William Shakespeare. Sonnets. Вільям Шекспір. Сонети / Переклав Дмитро Павличко. Львів: Літопис, 1998. С.319.

*Андріана Мостарська
науковий керівник – проф.,*

заслужений діяч мистецтв України Людмила Ванюга

«МЕРТВИЙ ТЕАТР» ТАДЕУША КАНТОРА: КОНЦЕПЦІЯ, ЕСТЕТИКА, СПАДЩИНА

Тадеуш Кантор – одна з ключових постатей європейського авангарду ХХ століття, видатний польський театральний режисер, художник, драматург і теоретик мистецтва. Його творчість стала важливим внеском у розвиток сучасного театру, а концепція «Мертвого театру» привернула увагу не лише митців, а й теоретиків, які прагнули переосмислити межі театральної естетики. Кантор поєднував у своїх роботах елементи сюрреалізму, експресіонізму й авангарду, створюючи унікальний театральний простір, де реальність і мистецтво взаємодіяли в нових формах.

Мета статті – проаналізувати концепцію «Мертвого театру» Тадеуша Кантора, виокремивши основні естетичні елементи, опираючись на знакові вистави та філософію митця.

Концепція «Мертвого театру» виникла в рамках руху, що був спрямований на радикальне переосмислення традиційного театру. У своїй теорії Кантор відкидав ідею театру як розважальної платформи або місця для відтворення літературних сюжетів. Він прагнув створити простір, де мистецтво втілювало б найглибші людські переживання, такі як смерть, пам'ять, втрата й минуле.

«Мертвий театр» базувався на ідеї взаємодії між живими акторами і "мертвими" об'єктами, що символізували зруйновані зв'язки між минулим і сучасністю. На сцені відображалася своєрідна «археологія пам'яті», де предмети виступали носіями історій, спогадів і втрат. Кантор вважав, що через цей «мертвий» вимір глядач може зіткнутися з екзистенційними питаннями та глибше усвідомити власну смертність.

Ключовим принципом театру Кантора була деконструкція традиційної сценічної структури. Він прагнув створити «антитеатр», що ламав би звичні уявлення про гру акторів, декорації та сценарій. Ось кілька важливих естетичних елементів:

Роль актора. У «Мертвому театрі» актор не виконував роль звичному розумінні. Він ставав медіатором між світом живих і мертвих, між реальністю та уявою. Актори часто поводитися на сцені механічно, що підкреслювало їхню «безжиттєвість».

Місце об'єктів. Кантор вважав, що об'єкти на сцені не просто доповнюють дію, а самі є її невід'ємною частиною. Вони символізували спогади, травми, втрати й смерть. Серед найвідоміших об'єктів Кантора – стільці, стіл, двері, які ставали символами людської відсутності або слідів минулого.

Розрив із хронологією. У його виставах не було чіткої послідовності подій. Кантор прагнув передати фрагментарність людської пам'яті, де різні епізоди минулого перепліталися з реальністю.

Постійна присутність смерті. Тематика смерті була домінуючою в «Мертвому театрі». Кантор вважав, що через мистецтво можна зблизити життя та смерть, зробивши ці категорії взаємопов'язаними.

Знакові вистави: «Умерлий клас» (1975). Ця вистава є втіленням філософії «Мертвого театру». Актори грають себе в старості, немов повертаються до класу своєї юності, де оживають їхні спогади. На сцені одночасно існують образи юних і літніх персонажів, що символізують нерозривний зв'язок між минулим і теперішнім.

«Великий звалений вокзал» (1985). У цій роботі Кантор досліджує тему руху життя, що зрештою веде до смерті. Вистава переносить глядача в символічний простір вокзалу, де всі постійно кудись поспішають, але неминуче зупиняються.

«Я тут був» (1988). Це спроба Кантора осмислити власну присутність у світі мистецтва. Актор стає своєрідним приви́дом самого себе, а об'єкти на сцені – слідами його життя.

Кантор залишив незгладимий слід у театральному мистецтві ХХ століття. Його концепція «Мертвого театру» стала основою для багатьох експериментальних постановок у світі. Театри сучасності, які досліджують пам'ять, травму, смерть, активно використовують його ідеї.

Особливе значення має його роль у популяризації предметного театру, де об'єкти виступають активними учасниками дії. Його філософія стала близькою до багатьох мистецьких напрямків, зокрема до перформансу й інсталяційного мистецтва.

«Мертвий театр» Тадеуша Кантора – це не просто художній експеримент, а справжня філософія мистецтва. Він намагався пробудити в глядачах глибокі екзистенційні переживання, змусити їх замислитися надплинністю життя та невідворотністю смерті. Його театр залишається живим, адже ті питання, які він піднімав, завжди будуть актуальними для людства.

ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Хоменко Владислав

Науковий керівник – доц. Кальба Ярослава

ЯК ВПЛИВАЄ ЗВУКОВИЙ СИГНАЛ ПОВІТРЯНОЇ ТРИВОГИ НА ПСИХІКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Якщо запитати пересічного українця, які асоціації актуалізує слово «війна», можна почути багато різних відгуків, до прикладу: країна-агресор, страждання, біль, всебічний хаос та сигнал повітряної тривоги. Вочевидь звук повітряної тривоги став одним з найвиразніших акустичних сигналів-подразників нашого повсякдення. Саме тому, вельми актуальним видається питання вивчення впливу звукового сигналу повітряної тривоги на психіку українців в умовах повномасштабної війни.

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування та емпіричне дослідження особливостей впливу звукового сигналу повітряної тривоги на психіку української молоді в умовах повномасштабної війни.

Окреслену мету конкретизовано у таких науково-дослідницьких завданнях:

1. Аналіз наукових підходів у вивченні заявленої теми.
2. Дослідження методом спектрального аналізу звукового сигналу повітряної тривоги (ПТ) на прикладі запису ПТ у м. Тернополі; предметний аналіз частоти звуку ПТ як однієї з основних фізичних величин та її потенційний вплив на людину.
3. Провести емпіричне дослідження впливу сигналу повітряної тривоги на психоемоційний стан респондентів в умовах війни.

Проблема впливу звуку на психіку людини завше викликала пізнавальний інтерес науковців різних професійних сфер, зокрема, таких як: акустична інженерія, нейробіологія тощо. Виявлено наукові розвідки щодо вивчення звуку повітряних тривог на психічне здоров'я. Вивченням цієї проблеми займалися зарубіжні вчені: М. Kirk (повітряні тривоги чинять негативний вплив на психіку людини); S. Janssen, F. Van Den Berg & H. Vos (вплив повітряних тривог не менш чим на якість життя людини). На теренах вітчизняної психології вплив повітряних тривог на психічний стан людини досліджували Л.Козак (зокрема, досліджував ефективність психотерапії в лікуванні посттравматичного стресового розладу внаслідок повітряних тривог) та О.Пономаренко (взаємозв'язок між рівнем тривожності та відчуттям безпеки у людей, які переживали повітряні тривоги).

У фізиці звуком вважають хвилі, частоти яких відповідають межах сприймання органів слуху людини, при цьому, необхідна інтенсивність подразника повинна бути не меншою від мінімальної величини порога чутливості. Зазначимо, що поріг чутливості корелює з частотою

звуку. Відповідно, звукові хвилі, які перевищують екологічні норми дозволеної частоти, згідно встановлених законодавством України нормативів, розглядаються як шум і як такі, що наносять шкоду психіці та організму людини в цілому. Людина здатна відображати звук за тривалістю діючого подразника, гучністю, висотою і тембром (частота коливань), надалі ці характеристики будемо досліджувати у практичній площині нашої роботи.

Програма емпіричного дослідження включала застосування наступних методів дослідження.

Метод спектрального аналізу вивчення звуку повітряної тривоги.

Авторська анкета змішаного типу, котра містила питання закритого і відкритого типу.

Шкала оцінки рівня реактивної (ситуативної) тривожності Ч.Спілбергера.

Результати емпіричного дослідження опрацьовувались з допомогою методів математичної статистики у статистичній програмі «SPSS».

Вибірка дослідження становила 200 респондентів – молодь міста Тернополя, та Тернопільської області.

Використання спектрального аналізу дозволило предметно дослідити інтенсивність та пов'язану з нею частоту звуку ПТ. Примітно, що більш інтенсивним звук виявився на низьких частотах, зокрема у діапазоні від 440 Гц до 4,9 кГц. Примітно, що низькочастотні коливання викликають у людини появу низки психоемоційних та психофізіологічних симптомів: роздратування, погіршення сну, відчуття внутрішньої вібрації, погіршення зору, дзвін у вухах, астеничний синдром втому тощо.

За допомогою розробленої анкети нам вдалося зібрати фактичний матеріал щодо характеру сприйняття респондентами звуку повітряної тривоги, їх суб'єктивних оцінок щодо тривалості, інтенсивності, гучності, сигналу. Встановлено, що сприймання часу дії подразника ПТ відображає доволі суб'єктивні тенденції в оцінці респондентів, зокрема час діючого подразника виразно редукується, скорочується, що зазвичай буває, коли гучність подразника звуку доволі сильна і це пригнічує чутливість аналізатора. Для більшості учасників дослідження (69%) за суб'єктивним сприйняттям звук став гучнішим тощо. 66% зазначило, що переходили в укриття на початку війни під час звучання ПТ, натомість на сьогодні лише 25% з них продовжують переходити в укриття, а 75% респондентів залишаються вдома. На запитання «Як саме впливає на вас звук повітряної тривоги, які емоції виникають першими, коли ви чуєте сигнал повітряної тривоги?» лише 1% респондентів не вказав жодної відповіді, натомість 54% респондентів вказали тривогу, 39% - гнів; 35% - виснаження.

Варто зазначити, що найвиразнішим психоемоційним станом респонденти зазначили тривогу. Ми спробували більш детально дослідити цей аспект за «Шкалою реактивної тривожності» Ч. Спілбергера. З метою більш предметно дослідити стан респондентів під час звучання сирени ПТ, ми пропонували респондентам інструкцію такого змісту: «Оцініть будь ласка свій стан під час звучання сигналу повітряної тривоги». Результати вразили межовими показниками, а саме у 90% респондентів виявлено високий рівень ситуативної тривожності і

лише 10% - середній рівень реактивної тривожності, з низьким рівнем – результати відсутні. Дуже висока тривожність (46 >) прямо корелює з наявністю невротичного конфлікту, з емоційними і невротичними зривами і потенційно з психосоматичними проявами. Припускаємо, що реактивна (ситуативна) тривожність, як стан, що виникає на звук повітряної тривоги, суб'єктивно проживається респондентами високою напругою, занепокоєнням, заклопотаністю, нервозністю, а сама ситуація схоже за інтенсивністю як дистресова та екстремальна.

Вплив звуку повітряної тривоги на психіку людини неминуче явище. Вплив звуку повітряної тривоги потенційно може бути деструктивним для психіки людини. Як результат, впливає безпеліційна актуальність дослідження основних психоемоційних симптомів/проявів цього впливу. Це дає об'єктивні підстави для розробки рекомендацій задля збереження ментального здоров'я населення України в умовах повномасштабної війни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильєва, Н.В., Ільїна, Н.В. Вплив шуму на показники емоційного стану людини. 2014. с. 58-66
2. Васильєва, Н.В., Ільїна, Н.В. Вплив шуму на рівень тривожності людини. 2013. с. 45-49.
3. Перцева Т. В., Гавриш Н. В. Шум та психічне здоров'я людини: сучасний стан проблеми. 2018. с. 33-40.
4. Якименко Н. А. Психологічні аспекти переживання людиною шумового середовища. 2017. с. 57-60
5. Якименко Н.А. Психологічні аспекти шумового стресу людини. 2013. с. 93-97
6. Feyzabadi S., Straube S., Folgheraiter M., Kirchner E.A., Su Kyoung Kim, Albiez, J.C. «Human Force Discrimination during Active Arm Motion for Force Feedback Design». 2013. p. 309
7. Hebel U., Klukas M. «Effect of different soundscapes on the perceived restrictiveness of urban public spaces». 2018
8. Klatte M. «The impact of different noise types on cognitive performance in noise-sensitive subjects». 2010

Волошин Марія

Науковий керівник – проф. Ачкан Віталій

БІЛІНГВАЛЬНІ УРОКИ МАТЕМАТИКИ В КЛАСАХ ФІЛОЛОГІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

Анотація. У науковій статті досліджено метод білінгвального навчання як один із способів вивчення математики у класах філологічного спрямування. Охарактеризовано особливості даного інноваційного методу у контексті формування математичної компетентності. Розглянуто, які теми та на якому рівні доцільно вивчати. Також описано методику CLIL, яку застосовують у світовій педагогічній практиці. У даній роботі визначено основну проблему білінгвального навчання математики та запропоновано шляхи її вирішення, підкреслено значущість розглянутої навчальної технології для вчителів математики, які працюють у класах даного типу.

Ключові слова: білінгвальне навчання, інноваційний метод, математична компетентність, методика CLIL.

Вступ. Концепція Нової української школи на етапі реалізації компетентнісного навчання передбачає білінгвальне викладання шкільних предметів. Міністерство освіти і науки України пропонує вивчати певні дисципліни у середній та старшій школі двома мовами.

Основна У закладах загальної середньої освіти білінгвальне навчання є інноваційним, оскільки математика, фізика, географія, біологія вивчаються не тільки рідною, а й іноземною мовою. Організований таким чином навчальний процес допомагає школярам подолати мовний бар'єр, сформувати предметні компетентності та бути успішним у конкуренції на ринку праці після завершення навчання.

У своїх наукових працях проблеми білінгвальної освіти вивчали вітчизняні та зарубіжні мовознавці та педагоги: О.Першукова, Н.Нікольська, Т.Боднарчук, І.Дмитрієва, О.Коровіна, М.Певзнер, М.Сігуан, У.Маккі, А.Ширін [3, с. 153].

Білінгвальні уроки за кордоном є популярною формою навчання у Сполучених Штатах Америки, Австрії, Польщі та інших європейських країнах. Про це свідчать позитивні результати застосування даного методу в країнах, які активно використовують білінгвальне навчання у структурі своєї освітньої діяльності.

Впровадження такого інноваційного напрямку під час вивчення шкільних предметів здійснюється за допомогою методики CLIL, яку використовують у світовій педагогічній практиці. Реалізація цієї технології в освітній діяльності сприяє інтеграції навчального матеріалу з математики та вивчення іноземних мов, оскільки міждисциплінарність є актуальною проблемою сьогодення.

Термін CLIL (Content and Language Integrated Learning) у 1994 році запропонував дослідник у сфері мультилінгвальної освіти Девід Марш для назви методики викладання шкільних дисциплін (або їх частин) іноземною мовою. У перекладі CLIL означає предметно-мовне інтегроване навчання, а Л.Мовчан пропонує вживати термін «контекстно-мовне інтегроване навчання». Змістом методики є вивчення нелінгвістичних предметів способом використання іноземної мови, зокрема англійської. При застосуванні такої технології іноземна мова – це не тільки засіб навчання, а й предмет [4, с. 110-111].

Організація системи білінгвального навчання потребує детальної підготовки, розробки планування теоретичних основ та практичної реалізації даного завдання. Обов'язково слід визначити завдання системи двомовної освіти, тобто з'ясувати, який рівень компетентності у користуванні кожною мовою має бути досягнений школярами.

У контексті білінгвального навчання математики головною проблемою є недостатня кількість спеціалістів з необхідною кваліфікацією. Для ефективної реалізації білінгвальної освіти вчитель повинен вільно володіти іноземною мовою (найчастіше англійською) на рівні, достатньому для викладання математичних концепцій. Крім володіння мовою, вчитель повинен мати глибокі знання з математики, вміти ефективно передавати їх учням та формувати у школярів математичні компетентності.

Слід зазначити, що білінгвальне навчання застосовують для державної мови та засвоєння іноземної мови (наприклад, англійської). В такому сенсі двомовна освіта має значні переваги. Доречно було б використовувати вужче трактування змісту такої освіти і говорити про двомовну методику вивчення іноземної мови, яка виникла як результат оцінки недоліків аудіовізуальної методики і покращує вивчення рідної та іноземної мов. В сучасному освітньому просторі є багато форм білінгвального навчання, які відрізняються рівнем залучення основної та іноземної мови.

Міністерство освіти і науки України у 2020 році рекомендувало для вивчення алгебри у 8, 9, та 10 класах підручники, у яких головні слова і умови задач виражені українською та (або) англійською мовами. Підручники містять задачі, умови яких викладені українською мовою, або двома мовами. Також є задачі, подані тільки англійською мовою, що сприяє вдосконаленню знань з іноземної мови під час уроків математики.

Міністерство освіти і науки України рекомендує впроваджувати білінгвальне навчання математики з 7 по 10 класи, оскільки введення двомовного вивчення математики з 5 класу показало свою неефективність, так як учні ще не мають достатніх знань мови, щоб формулювати свої думки. Також причиною недовіри такого навчання з 5 класу є необхідність учнів адаптуватися до нових предметів, збільшення кількості та зміна особового складу вчителів у базовій середній школі.

Програма двомовного вивчення математики, складена для школярів, що вивчають дисципліни гуманітарного профілю, має забезпечувати насамперед соціокультурний розвиток та формувати вміння розуміти математику як спосіб пізнання навколишньої дійсності. Вона призначена повідомити про значення математики у суспільному прогресі та бути побудована на засадах застосування образного мислення учнів.

Білінгвальний курс вивчення математики містить у певній мірі нижчий рівень складності доведення математичних істин у звичному його розумінні. Переважна більшість тверджень не містить класичного доведення при вивченні. Натомість застосовується життєвий досвід учнів, використовуються конкретні приклади та ілюстрації.

Значна частина математичних понять формується наочно-інтуїтивним способом. При двомовному вивченні математики увага зосереджена на засвоєнні інформації про математичні знання та їх логічну побудову, категорії та структурні елементи математики. Важливим є розвиток вміння розрізняти, яке твердження потребує доведення, а яке не потребує. Але вищезгадане не свідчить про те, що потрібно відмовитися від доведень, які становлять безсумнівну цінність для розвитку логічного мислення школярів та усвідомлення математичних методів та прийомів.

Наприклад, з головними категоріями диференціального числення потрібно ознайомлювати учнів на основі вирішення прикладних завдань. Це допомагає формувати вміння виділити математичний зміст диференціалів та застосовувати його практично. Необхідно більше працювати над розкриттям геометричної суті поняття похідної та її

фізичному трактуванню. Завдання для формування компетентностей диференціювання мають базуватися на функціях, які відображають справжні співвідношення величин. Не варто шукати похідну надто складних функцій, натомість потрібно приділяти більше уваги розв'язанню задач, що мають практичне застосування в різних галузях науки і техніки, коли спостерігається нерівномірний перебіг процесів, наприклад: хімічні реакції, змінний струм, нерівномірний механічний рух.

Висновок. Білінгвальна програма з математики у класах з профільним гуманітарним напрямком навчання насамперед має бути спрямована на виховання суспільної культури учнів та формування математичної компетентності. Вона має сприяти засвоєнню математичних уявлень і знань, які є методами пізнання дійсності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болдарєва О., Карніцова С. Білінгвальне навчання на уроках математики у закладах загальної середньої освіти. Розвиток інтелектуальних умінь і творчих здібностей учнів та студентів у процесі навчання дисциплін природничо-математичного циклу «ІТМ*плюс – 2020»: матеріали міжнар. дистанц. наук.-метод. конф. (м. Суми, 2020 р.). Суми, 2020. С. 17–18.
2. Буковська О., Васильєва Д., Глобін О.І. Алгебра: підручник для 8 класу загальноосвіт. навч. закл. Київ: Педагогічна думка, 2016. 212 с.
3. Веретко Н. Інтеграція – один із аспектів реформування освітнього процесу нової української школи. Сучасна українська освіта: виклики, стратегії, технології: зб. наук. пр. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дрогобич, 21–22 берез. 2024 р.). Дрогобич, 2024. С. 153–154.
4. Курінний О., Черкасова Т. Переваги й недоліки білінгвальної освіти в Україні та світі. Інноваційна педагогіка: наук. журн. Одеса, 2019. №13, т. 1. С. 110–113.

Дикун Дарина

Науковий керівник – проф. Ачкан Віталій

ЗАСТОСУВАННЯ МАШИННОГО НАВЧАННЯ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ЧИСЕЛЬНИХ МЕТОДІВ У ПРИКЛАДНИХ ЗАДАЧАХ

Вступ. Сучасні прикладні задачі інженерії, економіки, фізики та інших галузей науки часто вимагають вирішення складних обчислювальних проблем, які неможливо розв'язати аналітично. Чисельні методи традиційно виступають основним інструментарієм для знаходження наближених розв'язків таких задач. Однак, зростаюча складність моделей та підвищення вимог до точності й ефективності обчислень ставлять нові виклики перед класичними чисельними алгоритмами. Машинне навчання динамічно розвивається протягом останнього десятиліття. Воно пропонує інноваційні підходи до вирішення обчислювальних проблем. Поєднання традиційних чисельних методів з технологіями машинного навчання відкриває новий напрямок досліджень, який має потенціал значно підвищити ефективність розв'язання складних прикладних задач. Взаємодія таких науковців як: К.Я. Бортник, О.В.Ольшевський, А.Л. Кирилюк дозволяють подолати фундаментальні обмеження класичних чисельних методів.

Мета даної статті є дослідження застосування окремих методів машинного навчання для підвищення ефективності чисельних методів при розв'язанні прикладних задач.

Машинне навчання може допомогти автоматизувати вибір оптимальних параметрів чисельних методів, замінити обчислювально затратні компоненти наближеними моделями та навіть запропонувати принципово нові підходи до розв'язання класичних задач.

Розглянемо сучасний стан досліджень у галузі застосування методів машинного навчання для оптимізації чисельних алгоритмів, проаналізуємо ключові досягнення та виклики, а також окреслимо перспективні напрямки подальших досліджень.

Останнє десятиліття характеризується значним зростанням інтересу до застосування методів машинного навчання для оптимізації чисельних алгоритмів. Зокрема, дослідження ActaMechanicaSinica [7] запропонували концепцію фізично-інформованих нейронних мереж (Physics-Informed Neural Networks, PINNs), які поєднують диференціальні рівняння з нейронними мережами для розв'язання прямих і обернених задач математичної фізики. Ця парадигма дозволяє вбудовувати фізичні закони безпосередньо в архітектуру нейронних мереж, забезпечуючи їх відповідність відомим фізичним принципам.

Паралельно з цим, робота Brunton представила метод розріджених ідентифікацій нелінійної динаміки (Sparse Identification of Nonlinear Dynamics, SINDy), який використовує методи машинного навчання для виявлення диференціальних рівнянь з експериментальних даних. Цей підхід дозволяє знаходити математичні моделі складних динамічних систем з мінімальною кількістю параметрів.

Одним із найбільш перспективних напрямків застосування машинного навчання є використання для прискорення обчислень у класичних чисельних методах. Дослідження [8] року продемонстрували, що згорткові нейронні мережі можуть бути використані для прискорення розв'язання рівнянь Нав'є-Стокса в задачах обчислювальної гідродинаміки. Їхній підхід дозволив скоротити час обчислень на кілька порядків порівняно з традиційними методами.

У роботі М.М. Климаш та інших учасників дослідження у 2018 році запропоновано використання рекурентних нейронних мереж для прогнозування поведінки хаотичних систем. Автори показали, що такий підхід дозволяє отримати більш точні довгострокові прогнози порівняно з класичними чисельними методами.

Також машинне навчання використовується у таких напрямках, як оптимізація дискретизації просторових та часових координат у чисельних методах, також у оптимізації часового кроку в методах інтегрування звичайних диференціальних рівнянь. Автори таких досліджень, показують, що такий підхід дозволяє автоматично обирати крок інтегрування залежно від локальної динаміки системи, що призводить знову ж до значного прискорення розрахунків і при цьому зберігається задана точність.

Особливо перспективним є застосування машинного навчання для розв'язання обернених задач та параметричної ідентифікації. Дослідження [6] демонструє використання умовних генеративно-змагальних мереж (GAN) для розв'язання обернених задач у обчислювальній

механіці рідини. Цей підхід дозволяє ефективно відновлювати початкові та граничні умови з неповних спостережень стану системи.

Робота[5] пропонує використання байєсівських нейронних мереж для параметричної ідентифікації з кількісною оцінкою невизначеності. Автори показують, що такий підхід дозволяє не лише знаходити оптимальні значення параметрів, але й оцінювати їх довірчі інтервали, що критично важливо для надійного прогнозування поведінки складних систем.

Машинне навчання успішно використовується для багато масштабного моделювання, яке є одним із найскладніших напрямків чисельних методів, де машинне навчання показує значні успіхи. Дослідження, яке було проведене у П.А Количевою демонструє використання графових нейронних мереж для зв'язування мікро- та макромасштабних моделей у матеріалознавстві. Цей підхід дозволяє ефективно передавати інформацію між різними масштабами, зберігаючи фізичний зміст моделі.

Робота Zobeiry та Humfeld пропонує використання глибоких нейронних мереж для створення сурогатних моделей мікромеханіки композитних матеріалів. Автори показують, що такий підхід дозволяє значно прискорити багатомасштабні розрахунки при проектуванні композитних конструкцій.

Машинне навчання відкриває нові можливості для оптимізації паралельних обчислень у чисельних методах. Такі демонструють використання нейронних мереж для оптимального розподілу обчислювального навантаження в методах доменної декомпозиції. Цей підхід дозволяє динамічно адаптувати стратегію розпаралелювання залежно від поточного стану обчислювальної системи та специфіки розв'язуваної задачі.

Генерація якісних обчислювальних сіток є важливим етапом багатьох чисельних методів, де машинне навчання також знаходить застосування. Дослідження [6] демонструє використання генеративних змагальних мереж для автоматичної генерації високоякісних сіток для методу скінченних елементів у задачах зі складною геометрією. Цей підхід дозволяє значно скоротити час, необхідний для підготовки обчислювальної моделі.

Робота А.М. Мельник, Є.В. Мелешко, В.В. Босько пропонує використання графових нейронних мереж для оптимізації топології сіток у методі скінченних елементів. Автори показують, що такий підхід дозволяє автоматично знаходити оптимальну структуру сітки, яка мінімізує обчислювальні витрати при збереженні заданої точності.

Висновки. Отже, застосування машинного навчання для оптимізації чисельних методів відкриває нові можливості у розв'язанні прикладних задач. Інтелектуальні алгоритми дозволяють підвищити ефективність обчислень, зменшити витрати ресурсів і покращити точність отриманих результатів. Зокрема, використання нейромережта методів глибинного навчання дає змогу автоматично налаштовувати параметри чисельних схем, прогнозувати збіжність алгоритмів та адаптувати обчислювальні моделі до специфічних задач. Однак, попри значний прогрес, залишається низка викликів, таких як інтерпретованість моделей, потреба у великій кількості навчальних даних та обчислювальні витрати. Проте, загалом, інтеграція

машинного навчання в чисельні методи є перспективним напрямком, що дозволяє значно розширити можливості сучасних обчислювальних підходів та підвищити ефективність вирішення складних інженерних і наукових задач.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голубовський, М. П., & Ясній, В. П. (2024). Огляд застосування штучного інтелекту та машинного навчання у прикладній механіці. *Scientific Bulletin of Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas*, (1(56), 79–91.
2. Козак Ю. Г., Мацкул В. М. Математичні методи та моделі для магістрів з економіки. Практичні застосування: навч. посібн. К.: Центр учбової літератури, 2017. 254 с.
3. Елементи комп'ютерного моделювання. Лекція № 9. Ітераційні та прямі методи. Кафедра обчислювальної математики факультету кібернетики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. URL: http://om.univ.kiev.ua/users_upload/15/upload/file/cm_lecture_09.pdf (дата звернення: 01.04.2025).
4. Розробка навчальної платформи для побудови, навчання та дослідження моделей штучного інтелекту / Н. Н. Шаповалова, Р. В. Печенін, Н. А. Вип. 104. С. 136-142. URL: <https://doi.org/10.1016/j.ipm.2025.104119> (дата звернення: 02.04.2025).
5. Wang, X., He, X. (2019). Neural Graph Collaborative Filtering. The 42nd International ACM SIGIR conference on research and development in Information Retrieval, 165–174. URL: <https://doi.org/10.1016/j.ipm.2025.104119> (дата звернення: 08.04.2025).
6. Лисюк, Р. О. Метод генерації коміксів за допомогою генеративних змагальних мереж. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/50434> (дата звернення: 03.04.2025).
7. М. П. Голубовський, В. П. Ясній. Огляд застосування штучного інтелекту та машинного навчання у прикладній механіці. URL: [https://doi.org/10.31471/1993-9965-2024-1\(56\)-79-91](https://doi.org/10.31471/1993-9965-2024-1(56)-79-91) (дата звернення: 01.04.2025).
8. Публікація: Методи машинного навчання у чисельному дослідженні нелінійних крайових задач для звичайних диференціальних рівнянь. URL: <https://openarchive.nure.ua/handle/document/30013> (дата звернення: 03.04.2025).

Мельничук Марія

Науковий керівник – проф. Ачкан Віталій

КЛАСИЧНІ НЕРІВНОСТІ У НАВЧАННІ ДОВЕДЕНЬ В КЛАСАХ З ПОГЛИБЛЕНИМ ВИВЧЕННЯМ МАТЕМАТИКИ

Анотація. Розглянуто класичні нерівності та особливості їх використання у навчанні доведень. Наведено конкретні приклади використання нерівностей при доведенні теорем у класах з поглибленим вивченням математики.

Ключові слова: нерівності, теореми, нерівність Коші, нерівність Коші-Буняковського, нерівність трикутника.

Вступ. Тему «Нерівності» у класах з поглибленим вивченням математики розпочинають вивчати у 8 класі, адже в подальшому ця тема допомагає краще розібратися з темами такими як: властивості квадратного кореня, розв'язування рівнянь з модулем та побудові графіків функцій; звертає увагу учнів на те, що потрібно враховувати область допустимих значень змінних , які входять у рівняння. У класах з поглибленим вивченням математики тема нерівності зустрічається в багатьох розділах курсу, зокрема при вивченні системи нерівностей, тригонометричних нерівностей , нерівностей в геометрії. Класичні нерівності широко застосовуються у вивченні шкільного курсу математики, а особливо важливими вони є у навчанні доведень в класах з поглибленим вивченням математики. При доведеннях активно

використовують такі нерівності: нерівність Коші-Буняковського, нерівність Коші (про середнє геометричне та середнє арифметичне), нерівність трикутника. Вони допомагають розвинути в учнів логічне та абстрактне мислення, здатність аналізувати та творчо підходити до розв'язання завдань та доведення теорем.

Основна частина

1. Види нерівностей, які використовуються в шкільному курсі

Основні нерівності, за допомогою яких доводяться теореми:

1) Нерівність Коші (про середнє арифметичне та середнє геометричне) виглядає так:

$$\frac{a+b}{2} \geq \sqrt{ab}, \text{ де } a \geq 0, b \geq 0$$

Варто зазначити, що нерівність Коші справедлива лише для невід'ємних чисел a і b .

2) Нерівність Коші-Буняковського:

$$(a_1b_1 + a_2b_2 + \dots + a_nb_n) \leq (a_1^2 + a_2^2 + \dots + a_n^2)(b_1^2 + b_2^2 + \dots + b_n^2)$$

3) Нерівність трикутника:

$$|a + b| \leq |a| + |b|$$

4) Нерівність Бернуллі:

$$(1 + x)^n \geq 1 + nx, \text{ де } x \geq -1, n - \text{натуральне число}$$

2. Приклади використання нерівностей у доведеннях теорем.

У класах з поглибленим вивченням математики ці нерівності застосовуються для доведення теорем у розділах алгебри та геометрії, а також для доведення інших нерівностей. Наприклад, нерівність Коші використовується для доведення деяких теорем у класах з поглибленим вивченням математики. До прикладу для оцінки мінімального та максимального значення виразів, для доведення того, що сума двох невід'ємних чисел при заданому добутку є мінімальною, коли числа рівні. Також дана теорема часто застосовується для розв'язання завдань олімпіад, у геометрії, а саме при оцінюванні довжин сторін трикутника, площ, радіусів вписаних і описаних кіл. Нерівність Коші-Буняковського є інструментом у доведенні теорем з різних розділів математики, у шкільному курсі математики застосування цієї нерівності обмежується завданнями підвищеної складності.

3. Класичні нерівності в геометрії

Нерівність трикутника застосовується найчастіше в геометрії. Наприклад, при доведенні того, що сума двох сторін трикутника завжди менша за третю сторону ($a+b > c$), при знаходженні меж в яких лежить третя сторона ($|a - b| < c < a + b$). Класичні нерівності широко використовуються у шкільному курсі у класах з поглибленим вивченням математики. Особливо при доведенні теорем, при розв'язуванні задач, при підготовці учнів до олімпіад.

4. Важливість вивчення класичних нерівностей

Важливість вивчення класичних нерівностей у шкільному курсі математики зумовлена тим, що:

1) Використання класичних нерівностей розвиває логічне мислення, адже робота з нерівностями потребує вміння аналізувати умови завдань, логічно мислити та робити висновки щодо завдання.

2) Формує навички застосування теоретичних знань при розв'язуванні задач та при доведенні теорем.

3) Сприяє кращому розумінню математичних концепцій, оскільки доведення теорем з використанням нерівностей допомагає учням глибше зрозуміти сутність математичних концепцій, таких як середнє арифметичне, середнє геометричне, модуль числа та інші; учні вчаться встановлювати зв'язки між різними розділами математики.

Висновки. Отже, класичні нерівності-це інструмент у навчанні доведень учнів в класах з поглибленим вивченням математики. Вони є важливим елементом розвитку математичної культури учнів, логічного та абстрактного мислення, а також допомагають навчити учнів творчо дивитися на математичні задачі і шукати творчий підхід до їх розв'язання. Засвоєння методів доведення за допомогою нерівностей не лише розширить математичний кругозір, а стане так званим фундаментом для майбутніх досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кравчук В. Р., Підручна М. В., Янченко Г. М. Алгебра: підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Тернопіль: Підручники і посібники, 2017. 264 с.
2. Мерзляк А. Г., Полонський В. Б., Якір М. С. Алгебра (поглиблене вивчення): підручник для 8 класу. Харків: Гімназія, 2016. 383 с. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/860-poglybleno-algebra-dlya-8-klasu-2016-merzlyak.html> (дата звернення: 13.04.2025).
3. Міністерство освіти і науки України. Навчальна програма з математики (алгебра і геометрія) для 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/matematika-algebra-geometriya.pdf> (дата звернення: 13.04.2025).
4. Пілявська Т. В. Доведення нерівностей у шкільному курсі математики. 9–10 клас: навчально-методичний посібник. Хмельницький: Хмельницький ліцей № 17, 2014. 26 с. URL: <http://www.licey17.km.ua/Files/nerivnosti.pdf> (дата звернення: 13.04.2025).
5. Семенець І. В. До питань методичної системи навчання учнів розв'язування нерівностей // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. 2015. № 2. С. 108–113.
6. Станжицький О. М., Собчук В. В., Кушніренко С. В., Цань В. Б. Методичні вказівки та завдання для самостійної роботи з дисципліни «Методика навчання математики». Частина II: «Нерівності в шкільному курсі математики» для студентів спеціальності 014.04 «Середня освіта (Математика)». Механіко-математичний факультет, 2022. 123 с.

Патяшина Альбіна

Науковий керівник – проф. Ачкан Віталій

ВИВЧЕННЯ МНОГОЧЛЕНІВ ТА ОПЕРАЦІЙ НАД НИМИ В КЛАСАХ З ПОГЛИБЛЕНИМ ВИВЧЕННЯМ МАТЕМАТИКИ

Многочлени є окремою частиною алгебри і мають широкий спектр використання в математиці та дотичних до неї науках. Вони мають значення у створенні моделей реальних процесів, розв'язуванні рівнянь та утворенні математичних теорій. У школі вивчення многочленів розпочинається у 7 класі, а в класах з поглибленим навчанням математики у 8 класі. Вивчення многочленів у класах із поглибленим вивченням математики дає можливість не лише оволодіти знаннями про основні операції з ними, а й поглибити їх щодо властивостей та

застосувань. Вивченням многочленів займалися: Є. П. Нелін [3, С.50-58], О. С. Чашечнікова [5, С.81-87], О. С. Істер [1, С.85-117], Н. А. Тарасенкова [4, С. 80-133].

Метою даної статті є розглянути підходи та методи, які можна використовувати під час викладання теми «Многочлени та операції над ними».

У 7 класі учні починають вивчати тему многочленів. У звичайних класах програма включає теми про вирази зі змінними, тотожні перетворення, степені з натуральним показником. В цих темах вивчається піднесення одночленів до степеня, множення одночленів і многочленів, розглядаються основні формули та детально аналізуються методи розкладання многочлена на множники. Вивчаючи цю тему учні мають вміти виконувати обчислення з многочленами та формулювати основні поняття та означення [2].

У класах з поглибленим вивченням математики тема многочленів вивчається у 8 класі. В цій темі учні вивчають ділення многочленів, корені многочленів і теорему Безу. Учень має вміти формулювати основні означення, знати та вміти доводити теорему Безу та розв'язувати вправи.

Для класів з поглибленим вивченням математики доцільно спочатку дати учням розуміння теорії: що таке многочлен та де його можна використовувати на практиці. Наступним кроком є формування базових навичок – учні навчаються виконувати прості завдання з многочленами, а вже потім виконують глибокий аналіз цієї теми, тобто нетипові задачі. Також варто проводити дослідницьку діяльність, щоб учні наочно бачили використання многочленів в реальному житті.

Розглянемо підходи до викладання, які можна використовувати при навчанні учнів цій темі:

1. Інтерактивні методи навчання. Учні діляться на групи по 3-5 осіб. Кожна команда отримує картки з завданням, за кожне правильну відповідь команда відкриває шлях до наступного завдання. Останнє завдання на логіку або на вигадливість, якщо відповідь правильна, то вся команда отримує бонусні бали.

2. Використання сучасних технологій. Ознайомлення з програмою GeoGebra. Вчитель пояснює як користуватися додатком. Він дає конкретний приклад многочлена і учні вводять його в застосунок та бачать його графік. Учні можуть пробувати змінювати коефіцієнти, щоб побачити зміни на графіку. Відбувається аналіз та обговорення побаченого, вчитель задає питання «Чому графік змінився?» або «Як впливають коефіцієнти на графік?».

3. Диференційований підхід. На початку уроку вчитель проводить попереднє тестування, щоб визначити рівень підготовки. Оцінивши результати вчитель дає учням різної підготовки завдання базового, середнього або високого рівня. Під час уроку можна провести групову роботу, в якій сильніші учні допомагають слабшим.

Під час вивчення теми многочленів вчитель проводить короткі зрізи знань для діагностики рівня засвоєння матеріалу. Це дозволяє вчасно виявити прогалини у знаннях учнів та виправити навчальний процес, забезпечуючи ретельне вивчення конкретних тем і

вдосконалення обчислень. Після закінчення теми вчитель проводить контрольне оцінювання знань, яке включає: завдання базового рівня (прості розрахунки з многочленами), завдання підвищеної складності (розв'язання прикладних задач) та творче завдання (побудова графіків многочленів). Після проведення контрольної роботи проводиться робота над помилками, що сприяє усвідомленню учнями недоліків у виконанні завдань. Учні, які бажають краще опанувати цю тему доцільно давати додаткові завдання дослідницького характеру.

Дослідження даної теми демонструє її ключову роль у формуванні математичної грамотності учнів та розвитку їх аналітичного мислення. Завдяки поглибленому вивченню різних особливостей многочленів, учні отримують не лише практичні навички, а й розширюють свої знання про застосування многочленів у реальних ситуаціях.

Результати свідчать, що ефективність навчання залежить від інтеграції сучасних методик, таких як використання електронних ресурсів та індивідуальний підхід до кожного учня. Це сприяє не лише засвоєнню матеріалу, а й розвитку мотивації учнів та їх здатності до самостійного дослідження. Окрім того, викладання теми «Многочлени та операції над ними» у класах з поглибленим вивченням математики має потенціал для розвитку критичного мислення, яке є основою сучасної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Істер О. С. Алгебра 7 клас. Київ: Генеза, 2024. С. 85-117.
2. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів 5-9 класи, 2017. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-6-9-klasiv>, (Дата звернення від 05.04.2025).
3. Нелін Є. П. Алгебра і початки аналізу (профільний рівень) 10 клас. Харків: Ранок, 2018. С. 50-58.
4. Тарасенкова Н. А. Алгебра 7 клас. Київ: Орion, 2024. С. 80-133.
5. Чашечнікова О. С. Система компонентів творчого мислення, що можуть діагностуватися в процесі навчання математики. Дидактика математики: проблеми і дослідження. 2004. №22. С. 81-87.

Процик Софія

Науковий керівник – проф. Ачкан Віталій

ПРИКЛАДНІ ЗАДАЧІ У НАВЧАННІ МАТЕМАТИКИ В КЛАСАХ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Анотація. У цій статті досліджується значення прикладних задач у навчанні математики в класах економічного профілю. Аналізується вплив на розвиток критичного мислення та формування практичних навичок, потрібних у фінансовій та економічній сферах.

Ключові слова. Прикладні задачі, економічні ситуації, фінансова математика, економічне моделювання.

У сучасному світі економіка та фінансова сфера розвиваються надзвичайно швидко, впроваджуючи нові технології та цифрові інструменти. Економіка як наука базується на числових розрахунках, аналізі даних та статистиці. Тому важливо впроваджувати у навчальний процес такі методи, які допоможуть учням усвідомити зв'язок між математичними концепціями та реальними фінансово-економічними процесами. Одним із найефективніших

способів досягнення цієї мети є використання прикладних задач, що моделюють реальні економічні ситуації, включаючи аналіз ринку, фінансове планування. Робота з прикладними задачами економічного характеру у класах економічного профілю, сприяє розвитку логічного і критичного мислення, а також підвищує мотивацію учнів, адже вони бачать реальну користь отриманих знань у повсякденному житті.

Прикладна задача – це задача, що виникла поза математикою, але яку можна розв’язати математичними засобами. Ці задачі задаються реальними умовами і ситуаціями, які виникають на практиці. Ткач Ю.М у своєму методичному збірнику виділяє 3 типи прикладних задач економічного змісту. «Типи прикладних задач: техніко-технологічні, гуманітарні, економічні» [3, с. 18].

У цій статті детально розглянемо прикладні задачі економічного змісту. Економічні задачі – це задачі, пов’язані з фінансами, аналізом ринку, розрахунками прибутку, інвестиціями, оцінки ринку і тд. Види задач економічного змісту – задачі на розрахунки, фінансову математику(задачі при проведенні фінансових операцій), кредитування і тд. Учні починають ознайомлюватись з фінансовими операціями ще у 6 класі, коли вивчають відсотки, та відсоткові розрахунки. Приклад такої задачі: «Після першого вдосконалення продуктивність станка збільшилась на 10 %, а після другого – ще на 10 %. На скільки відсотків збільшилась продуктивність станка в результаті двох вдосконалень?» [3, с. 22].

1. Основа економічних досліджень – математика. Похідні та інтеграли у фінансово-економічному аналізі.

Використання математичних інструментів у економіці дає змогу проводити аналіз ринкових процесів, прогнозувати зміни і тд. Наприклад, похідну використовують для оцінки зміни швидкості економічних показників[1].

$$E_x(f(x)) = \lim_{\Delta x \rightarrow 0} \frac{\frac{\Delta f(x)}{f(x)}}{\frac{\Delta x}{x}} = \frac{x}{f(x)} \cdot f'(x)$$

Інтеграли використовують для визначення загального доходу протягом певного часу. Та найчастіше інтеграли використовують для обчислення площі під кривими попиту та пропозиції, для загальної оцінки економічного становища [4], [5].

Загальний прибуток за час t_1 можна знайти за формулою:[7]

$$P(t) = \int_0^{t_1} P'(t) dt = \int_0^{t_1} (D'(t) - V'(t)) dt$$

2. Статистика та ймовірність у фінансовому аналізі.

Для економічного аналізу важливо вміти працювати з великим масивом даних та статистикою. Аналізуючи статистичні дані можемо визначити середні показники, будувати

прогнози економічні моделі. Вивчення теорії ймовірності допомагає учням оцінювати ризики, та приймати обґрунтовані рішення у економіці, а також у житті.

3. Розрахунок відсоткових ставок.

Важливим поняттям у економіці є розрахунок відсоткових ставок. Яке безпосередньо впливає на фінансову діяльність кожної людини чи підприємства. У контексті навчання математики це дозволяє учням побачити прямий зв'язок між математичними методами та реальними фінансовими процесами. Прикладні задачі такого змісту сприяють розвитку навичок роботи з відсотками та підвищують інтерес до вивчення математичних концепцій, які використовуються в економічному аналізі.

4. Цифрові технології у викладанні математики для учнів економічного профілю.

Впровадження цифрових технологій у викладанні математики сприяє кращому розумінню економічних процесів. Використання електронних таблиць, моделювання та онлайн платформ дозволяє учням краще аналізувати дані, створювати економічні моделі. Застосування Excel чи Python у фінансових розрахунках допомагає школярам на практиці зрозуміти концепції складних відсотків та оптимізації витрат. І саме за допомогою математичних методів можемо здійснювати такий аналіз.

5. Задачі економічного змісту при вивченні функцій.

Функція є однією з найважливіших тем у математиці, і при розв'язанні прикладних задач економічного змісту вона дуже часто використовується. Вона дозволяє моделювати взаємозв'язки між змінними, що широко використовується в економічному аналізі, оцінці та прогнозуванні даних. Наприклад, при вивченні лінійної функції використовують такого типу задачу: «Подайте у вигляді функції ріст врожайності у деякої культури через x років, якщо її початкова врожайність складає 16 ц і щорічно буде збільшуватись на 1,5 ц.» [4, с. 36]. Попит та пропозиція часто моделюються за допомогою функцій, що дозволяє аналізувати рівновагу на ринку. Розуміння цієї теми дозволяє учням усвідомити принципи роботи економічних моделей та застосовувати отримані знання у практичних фінансових розрахунках.

Висновки: Використання прикладних задач у навчанні математики не лише підвищує інтерес учнів до предмета, а й сприяє розвитку їх аналітичного мислення та фінансової грамотності. Включення економічних ситуацій у програму з математики допомагає учням краще орієнтуватися у реальних економічних процесах і підготуватися до викликів сучасного ринку праці. Такі завдання дозволяють набувати практичних навичок, необхідних для ефективної діяльності в економічних та фінансових сферах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Литвинець Г.О. Методика розв'язування задач економічного змісту на уроках математики : кваліфікаційна робота магістра / Рівненський державний гуманітарний університет, 2023. 66 с. URL: <http://repository.rshu.edu.ua/id/eprint/13530/1/%D0%9B%D0%B8%D1%82%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B5%D1%86%D1%8C%20%D0%93%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D0%B0.pdf> (дата звернення 31.03.2025)

2. Соколенко Л. О., Філон Л. Г., Швець В. О. Прикладні задачі природничого характеру в курсі алгебри і початків аналізу: практикум. навч. посіб. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. 128 с.
3. Ткач Ю. М. Математика. Задачі економічного змісту в математиці: навч.-метод. посіб. Харків, 2011 176 с.
4. Ткач Ю. М. Задачі економічного змісту у шкільному курсі математики : навч.-метод. посібн. Чернівці : ЧДІЕУ, 2005. 68 с.
5. Фесенко Г. Підготовка майбутніх учителів математики до підвищення фінансової грамотності школярів у контексті вимог освітнього стандарту нової української школи. Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. 2017. Вип. 12(1). С. 43–48. URL: <https://phm.cuspu.edu.ua/ojs/index.php/NZ-PMFMTO/article/viewFile/1335/1308> (дата звернення 31.03.2025)

Слободянюк Віолета

Науковий керівник – проф. Ачкан Віталій

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ПОЛІНОМІВ ВИЩИХ СТЕПЕНІВ

Поліноми вищих степенів є важливою частиною алгебри, яка має широкий спектр застосувань у математиці та суміжних науках. Їх вивчення починається у школі у 7 класі, а в класах з поглибленим навчанням математики — у 8 класі. Це дозволяє учням не лише освоїти основні операції з поліномами, але й поглибити знання про їх властивості та застосування [2]. Вивченням поліномів займалися О.А. Сарана[4], В.В. Хорошун[5], Д.Ю. Адамчук [1], О.М. Рябухо і Т.В. Турка [3].

Поліноми вищих степенів є важливим розділом алгебри, який формує основи аналітичного мислення. Вивчення цих функцій вимагає систематичного підходу, який включає алгоритмічне вирішення, аналітичну перевірку та графічну візуалізацію. У цій статті представлені практичні методи й інструменти для дослідження складних математичних рівнянь із інтерактивними засобами.

До поліномів вищих степенів відносять рівняння типу:

$$P(x) = a_0x_n + a_1x_{n-1} + a_2x_{n-2} + \dots + a_{n-1}x + a_n = 0, \quad \text{де } n \in \mathbb{N} \text{ і } n > 2$$

Ці функції відіграють ключову роль у багатьох математичних концептах, включаючи вивчення властивостей графіків, пошук коренів, дослідження точок екстремумів та поведінки функцій.

Для розв'язання подібних рівнянь доцільним є дотримання наступних етапів:

Визначити множини можливих дільників вільного члена.

Перевірити кожного дільника як можливого кореня за допомогою теореми Безу, яка встановлює, що для кореня рівняння залишок при діленні функції на $((x - x_n))$ має дорівнювати 0.

Спростити рівняння через ділення на простий множник.

Наведемо приклади окремих засобів візуалізації, які сприяють кращому сприйняттю поліномів вищих порядків

Інтерактивні графічні інструменти

Інтерактивні платформи, такі як GeoGebra та Desmos, дозволяють учням динамічно працювати з графіками поліномів. Наприклад, учень аналізує графік квадратичної функції $f(x) = ax^2 + bx + c$. На платформі він може змінювати коефіцієнти (a), (b), і (c) за допомогою повзунків. Якщо учень задає:

(a = 1), (b = -4), (c = 4), він отримає функцію ($f(x) = x^2 - 4x + 4$), графік якої є параболою, що має вершину в точці ((2, 0)).

Потім учень збільшує (a) до 2. Він побачить, що парабола стає "гострішою".

Змінивши (c) на 6, він помітить, що вершина графіка піднімається вище.

Це дозволяє з легкістю аналізувати властивості графіків, зокрема нулі функції, точки перегину, екстремуми тощо.

Графічне моделювання

Використання програмного забезпечення Python із бібліотеками Matplotlib або NumPy дозволяє створювати професійні графіки функцій. Наприклад,

Код:

```
import numpy as np
import matplotlib.pyplot as plt
# Функція: поліном  $y = x^2 - 4x + 3$ 
def polynomial_function(x):
    return x**2 - 4*x + 3
# Точки для графіка
x = np.linspace(0, 5, 100)
y = polynomial_function(x)
# Побудова графіка
plt.plot(x, y, label='y = x^2 - 4x + 3', color='blue')
plt.axhline(0, color='black', linestyle='--') # Лінія x-осі
# Оформлення графіка
plt.title('Графік функції')
plt.xlabel('x')
plt.ylabel('y')
plt.legend()
plt.grid(True)
plt.show()
```

Розглянемо реалізацію цього коду:

Функція: Ми визначаємо поліном ($y = x^2 - 4x + 3$).

Графік: Побудова графіка через бібліотеку Matplotlib.

Результат: На графіку видно вигляд параболи та її перетин із x-осью (корені ($x = 1$) і ($x = 3$)).

Цей код дозволяє візуалізувати поведінку функції та легко ідентифікувати її корені. Ви можете змінити функцію чи діапазон значень (x), щоб експериментувати з іншими поліномами.

Практичні алгоритми розв'язання

Навчальні ресурси, такі як відеоуроки на YouTube (Khan Academy Ukrainian) [6], допомагають учням зрозуміти процес розв'язання поліномів шляхом розкладання на множники. Практичні приклади, які пояснюють застосування теореми Безу, сприяють структурованому підходу до аналізу рівнянь. Наприклад, розкласти поліном $P(x) = x^2 - 5x + 6$ на множники.

Наведемо розв'язування цього коду:

Знаходимо числа, добуток яких дорівнює 6 (вільний член), а сума -5 (коефіцієнт при (x)): такі числа: (-2) і (-3), адже: $(-2) \cdot (-3) = 6$ і $(-2) + (-3) = -5$

Записуємо поліном у вигляді множників: $[P(x) = (x - 2)(x - 3)]$

Розглянемо основні переваги засобів візуалізації:

Засоби візуалізації значно спрощують процес навчання, роблячи його більш інтуїтивним і цікавим для учнів. Вони включають:

Розвиток глибокого розуміння властивостей функцій завдяки наочності.

Підвищення мотивації учнів через інтерактивну взаємодію.

Формування навичок аналізу складних математичних моделей.

Завдяки використанню сучасних технологій викладачі можуть створювати уроки, які зацікавлюють учнів експериментувати, знаходити інноваційні підходи до розв'язання задач та активно досліджувати властивості функцій.

Застосування візуалізації при вивченні поліномів вищих степенів є важливим елементом сучасного освітнього процесу. Інтеграція інтерактивних графічних інструментів, алгоритмічних методів і практичних завдань сприяє глибшому засвоєнню матеріалу, розвитку критичного мислення і зацікавленості учнів. Це забезпечує якісну підготовку до вирішення складних математичних завдань у майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адамчук Д.Ю. Поліноми Белла та числа Старлінга другого роду. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/26629/1/adamchuk_2024.pdf
2. (дата звернення 01.04.2025)
3. Роз'яснення Міністерства освіти і науки України щодо оновленої програми для 5–9 класів. URL: <https://mon.gov.ua/news/vidpovidaemo-na-zapytannia-shchodo-onovlenoi-typovoi-osvitnoi-prohramy-dlia-59-klasiv-nush>
4. (дата звернення 01.04.2025)
5. Рябухо О.М., Турка Т.В. Інформатика та методика її викладання. Застосування перестановочних поліномів в криптографії. URL: http://dspace.ddpu.edu.ua/ddpu/bitstream/123456789/373/1/2016_pp_076.pdf
6. (дата звернення 01.04.2025)
7. Сарана О.А. Математичні олімпіади: просте і складне поруч. Навчальний посібник. Друге видання, доповнене. Тернопіль навчальна книга — Богдан, 2011. — 400с.
8. Хорошун В.В. Класичні ортогональні поліноми в Maple. URL: <https://matan.kpi.ua/public/files/2016/mvstu4-abstracts.pdf#page=119>
9. (дата звернення 01.04.2025)

Стефінів Юлія

Науковий керівник – проф. Ачкан Віталій

ВИКОРИСТАННЯ ХМАРНИХ СЕРВІСІВ ДЛЯ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ АЛГЕБРИ В 7 КЛАСІ

Ключові слова: хмарні сервіси, візуалізація навчання, алгебра інтерактивне навчання, адаптивні технології, персоналізація навчання, Нова українська школа.

Мета статті. Здійснити порівняльний аналіз доцільності та ефективності використання хмарних сервісів як засобу візуалізації навчального матеріалу з алгебри в 7 класі, а також охарактеризувати їхній вплив на засвоєння абстрактних математичних понять, розвиток логічного, аналітичного й критичного мислення учнів. Окрему увагу приділено вивченню можливостей хмарних технологій у контексті організації індивідуалізованого навчання, підвищення мотивації школярів до вивчення алгебри та створення інтерактивного, доступного й гнучкого освітнього середовища відповідно до сучасних вимог шкільної освіти.

У сучасному освітньому процесі України, що активно реформується в рамках концепції «Нова українська школа» (НУШ), велика увага приділяється впровадженню інноваційних технологій, які сприяють розвитку креативного, аналітичного мислення та навичок самостійного навчання учнів. Однією з таких технологій є використання хмарних сервісів, що дозволяють значно покращити процес засвоєння складних математичних концепцій. Візуалізація матеріалу через сучасні цифрові інструменти має зробити навчання більш доступним, інтерактивним та цікавим для учнів. Вивчення питання застосування хмарних технологій у навчанні математики було предметом досліджень у К. Д. Ковальнової, Н. В. Лисенко та О. Г. Федоренка [4], які визначили основні можливості хмарних технологій для покращення навчального процесу. Крім того, важливі аспекти впровадження таких технологій були розглянуті у роботах Вакалюк, Т. А., Присяжнюк, Г. Є. [2], які акцентували увагу на інтеграції хмарних сервісів у методику навчання математики.

У сучасній освіті хмарні технології стають важливим елементом, який значно змінює підходи до навчання, роблячи його більш доступним і інтерактивним. Використання хмарних сервісів для візуалізації навчання, особливо в таких предметах, як математика, відкриває нові можливості для учнів і педагогів. У випадку з алгеброю в 7 класі, хмарні платформи дозволяють створювати інтерактивні завдання, наочно показувати абстрактні математичні поняття, що значно полегшує їх засвоєння учнями.

Одним із важливих аспектів є те, що хмарні сервіси надають можливість працювати з матеріалом в реальному часі, що дозволяє учням взаємодіяти з математичними задачами безпосередньо в процесі навчання. Для прикладу можна використовувати такі хмарні сервіси, як:

Google Classroom – це платформа для організації навчального процесу, де можна зберігати завдання, ресурси та виконані роботи учнів. Вона також забезпечує зворотний зв'язок між вчителем і учнем, що допомагає вчителю ефективно контролювати процес навчання.

GeoGebra – це інструмент для вивчення різних математичних тем, зокрема алгебри. Хмарна версія GeoGebra дозволяє створювати графіки функцій, а також взаємодіяти з ними в реальному часі, що сприяє кращому розумінню абстрактних концепцій.

Desmos – це платформа для візуалізації функцій та рівнянь. Вона дозволяє створювати інтерактивні графіки, що дає змогу учням наочно бачити, як змінюються параметри рівнянь, що є важливим для розуміння концепцій, таких як графіки лінійних та квадратичних функцій.

Візуалізація є важливим елементом у процесі навчання, оскільки абстрактні математичні поняття можуть бути складними для сприйняття, особливо для молодших учнів. Застосування хмарних платформ дозволяє перетворювати абстрактні ідеї на наочні графіки, діаграми та моделі, які легко сприймаються. Наприклад, учні можуть побачити графік функції або змінювання параметрів рівняння в реальному часі, що значно покращує їхнє розуміння.

Крім того, хмарні сервіси дають змогу організувати зворотний зв'язок для учнів, що є важливою частиною навчального процесу. Завдяки інтерактивним платформам учні можуть отримувати миттєвий зворотний зв'язок після виконання завдань, що дозволяє їм швидко виправляти помилки та вдосконалювати свої навички. Таке середовище допомагає знизити рівень стресу та невпевненості у навчанні, оскільки учні можуть працювати у зручному темпі та отримувати підтримку в процесі навчання.

Однією з найбільших переваг використання хмарних сервісів є персоналізація навчання. Платформи для навчання можуть автоматично коригувати рівень складності завдань залежно від рівня підготовки учня. Це дозволяє кожному учневі працювати в межах своїх можливостей, що створює умови для рівномірного розвитку всіх учнів. Використання адаптивних технологій, що можуть автоматично підлаштовувати завдання під рівень знань учнів, забезпечує індивідуальний підхід до навчання. Це дуже важливо, оскільки учні мають різний рівень підготовки, і традиційні методи навчання можуть не враховувати цих індивідуальних особливостей.

Важливою складовою є також використання хмарних сервісів для колективної роботи. Учні можуть працювати над завданнями в групах, обговорювати їх, обмінюватися ідеями та отримувати колективну підтримку, що сприяє розвитку їхніх комунікаційних і соціальних навичок. Завдяки інтерактивним платформам вчителі можуть організовувати спільну роботу учнів над проектами, в яких кожен учень може внести свій вклад і отримати результат у рамках колективної діяльності.

Впровадження хмарних технологій у навчання математики, зокрема алгебри в 7 класі, значно покращує навчальний процес. Хмарні сервіси дозволяють створювати інтерактивні моделі, які допомагають учням краще розуміти складні математичні поняття. Це підвищує

зацікавленість учнів у предметі та сприяє глибшому засвоєнню матеріалу через активну взаємодію з ним.

Платформи, такі як GeoGebra, Desmos, Google Classroom, дають змогу не лише виконувати завдання, але й моделювати математичні ситуації. Це допомагає учням краще розуміти застосування теорем у реальному житті.

Індивідуалізація навчання через адаптивні хмарні технології дозволяє враховувати різні рівні підготовки учнів, підвищуючи їхню мотивацію і ефективність навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоусова Л. І., Житеньова Н. В. Хмарні сервіси як ефективний інструмент візуалізації. New computer technology. Харків: Харківський нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, 2019. С. 25–30. URL: <file:///C:/Users/Admin/Downloads/939-Article%20Text-3123-1-10-20190626.pdf> (Дата останнього перегляду 07.04.2025)
2. Вакалюк, Т. А., Присяжнюк, Г. Є. Хмарні сервіси у допомогу вчителю математики. Актуальні питання сучасної інформатики: Тези доповідей Всеукраїнської наук.-практ. конф. з міжнар. участю “Сучасні інформаційні технології в освіті та науці” / за ред. Т. А. Вакалюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. С. 255-258. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/706285/1/selection.pdf> (Дата останнього перегляду 07.04.2025)
3. Використання сервісів хмаро орієнтованих систем відкритої науки в освітньому процесі закладів вищої педагогічної і післядипломної освіти : метод. посіб. / А. В. Бруйка [та ін.]; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т цифровізації освіти. Київ, 2023. 143 с.. URL: surl.li/zuajcscq (Дата останнього перегляду 07.04.2025)
4. Ковальова К. Д., Лисенко Н. В., Федоренко О. Г. Електронні освітні ресурси для викладання математики в основній школі. Слов'янськ: Донбаський державний педагогічний університет, 2023. С. 24–32. URL: <file:///C:/Users/Admin/Downloads/p37-44.pdf> (Дата останнього перегляду 07.04.2025)

Ярмошук Юлія

Науковий керівник – проф. Ачкан Віталій

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЗАДАЧНОГО ПІДХОДУ В НАВЧАННІ МАТЕМАТИКИ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Анотація. У статті висвітлено методологічні засади задачного підходу у викладанні математики в Новій українській школі. Розглянуто його основні принципи: системність, контекстність, диференціацію та мотивацію. Проаналізовано зв'язок задачного підходу з компетентнісним, діяльнісним та проблемним підходами. Окрему увагу приділено його впровадженню в освітній процес, інтеграції предметів та використанню цифрових технологій. Наведено практичні приклади реалізації методики та підкреслено її ефективність у формуванні математичних компетентностей учнів.

Ключові слова: задачний підхід, Нова українська школа, математика, компетентнісний підхід, діяльнісний підхід, проблемне навчання, системність, контекстність, диференціація, мотивація, інтеграція предметів, критичне мислення, освітній процес, математичні задачі.

Вступ. Впровадження концепції Нової української школи (НУШ) ознаменувало собою етап суттєвих трансформацій в освітній системі України. В умовах динамічного розвитку суспільства перед освітою постає завдання формування особистості, здатної не лише ефективно засвоювати інформацію, а й застосовувати її на практиці, використовуючи нестандартні підходи. Ключовим аспектом є розвиток навичок самостійного пошуку, аналізу та синтезу

знань, що дозволяють результативно реагувати на нетипові ситуації та знаходити ефективні рішення. У цьому контексті математика відіграє особливу роль, виступаючи не лише як дисципліна, що формує навички обчислень, але й як потужний інструмент розвитку логічного мислення, критичного аналізу та вміння розв'язувати практичні проблеми. Одним із ключових аспектів цієї реформи є застосування компетентного підходу до навчання, що передбачає активне використання задачного методу. Задачний підхід сприяє не лише засвоєнню математичних знань, а й розвитку критичного мислення, творчих здібностей та вміння застосовувати знання у реальному житті.

Основна частина. Задачний підхід у навчанні математики спирається на принципи проблемного, діяльнісного та компетентнісного підходів. Його основна ідея полягає у використанні математичних задач як ключового інструмента формування знань, умінь і навичок учнів. Розв'язуючи задачі різних типів, школярі розвивають логічне мислення, аналітичні здібності, здатність до узагальнення інформації та знаходження оптимальних шляхів вирішення поставлених завдань. Одним із важливих аспектів задачного підходу є формування в учнів самостійності у навчанні, що досягається через поетапне ускладнення завдань та поступове залучення учнів до дослідницької діяльності. Виконання задач, які містять елементи реального життя, сприяє усвідомленню учнями важливості математичних знань у повсякденній діяльності та професійній сфері. Успішна реалізація цього підходу потребує відповідної підготовки вчителів, використання сучасних освітніх технологій та впровадження інтегрованих підходів до навчання. У математичній освіті задачі виступають як об'єкт дослідження та інструмент навчання. Традиційно виділяють чотири основні функції задач: освітню, розвивальну, виховну та контрольну. У межах задачного підходу використовуються різноманітні типи завдань. Виділяють такі основні засади задачного підходу: системність (подача навчального матеріалу через задачі, що йдуть одна за одною та взаємопов'язані);

контекстність (прив'язка задач до реальних життєвих випадків);

диференціація (урахування індивідуальних здібностей учнів);

мотиваційна спрямованість (викликання інтересу до математики через дослідницьку роботу).

Особливості впровадження задачного підходу в Новій українській школі

Впровадження задачного підходу сприяє розвитку математичної компетентності учнів, формуванню критичного мислення та здатності застосовувати знання в реальних життєвих ситуаціях.

Основні особливості цього підходу включають:

-Розробку системи компетентнісно орієнтованих задач. Завдання повинні бути спрямовані на розвиток ключових компетентностей учнів, відповідати їхнім інтересам і здібностям, а також відображати реальні потреби сучасного суспільства.

- Інтеграція міжпредметного змісту. Поєднання математичних задач з іншими дисциплінами, такими як фізика, економіка та інформатика, сприяє глибшому розумінню учнями практичного значення математики та її застосування в різних сферах життя.

- Використання інформаційно-комунікаційних технологій. Застосування інтерактивних платформ, комп'ютерного моделювання та онлайн-систем для розв'язування задач розширює можливості навчання та підвищує мотивацію учнів до вивчення математики.

- Формування навчальної мотивації. Використання ігрових методів, математичних квестів та командної роботи сприяє підвищенню інтересу учнів до предмета та активізує їхню пізнавальну діяльність

Приклади реалізації задачного підходу:

1) Міжпредметні зв'язки на уроках математики: Використання міжпредметних зв'язків є дієвим способом реалізації компетентнісного підходу. Наприклад, на уроках математики можна інтегрувати знання з інших предметів, як-от фізика або економіка. Учні можуть розв'язувати задачі, що передбачають використання математичних методів для аналізу фізичних явищ або економічних процесів. Це допомагає школярам усвідомити практичну цінність математичних знань та їх застосування в різних сферах життя [1].

2) Організація подорожі: Школярі працюють у групах і планують поїздку до іншого міста чи країни. Вони повинні розрахувати вартість квитків, проживання, харчування та екскурсій. Це завдання розвиває математичні навички, вміння працювати з інформацією та аналізувати витрати.

Висновки: впровадження підходу, орієнтованого на задачі, в освітньому процесі являє собою дієвий інструмент для розвитку ключових компетентностей учнів. Використання ситуацій, наближених до реальності, інтеграція різних предметів та сучасних технологій дає школярам змогу не лише вивчати матеріал, але й удосконалювати навички критичного аналізу, фінансової обізнаності, а також роботи в команді. Використання задач, сформованих з урахуванням компетентностей, дозволяє глибше зрозуміти навчальні дисципліни та усвідомити їхнє практичне значення в щоденному житті. Через математичні, економічні та екологічні дослідження учні вчаться обробляти інформацію, робити висновки та генерувати власні рішення для актуальних проблем. Задачний підхід в НУШ не лише сприяє оновленню системи освіти, а й готує учнів до успішної самореалізації в сучасному світі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Глобін, О. І. Міжпредметні зв'язки в умовах профільного навчання математики: методичний посібник для вчителів. Національна академія педагогічних наук України, Інститут педагогіки. Київ: Педагогічна думка, 2012. 88 с.
2. Міністерство освіти і науки України. Концепція «Нова українська школа». – 17 серпня 2016 року. URL: <https://mon.gov.ua/> (Дата останнього перегляду 09.04.2025)
3. Пархомчук О. І. Як зацікавити математикою сучасного здобувача освіти: метод. посібн. Бердичів, 2024. Розділ 4. С. 25. URL: https://naurok.com.ua/metodichniy-posibnik-yak-zacikaviti-matematikoyu-suchasnogo-zdobuvacha-osviti-410970.html?utm_source=chatgpt.com (Дата останнього перегляду 09.04.2025)
4. Пристінська М., Большакова І., Северенчук О., Корбабіч-Путко І. Інтегроване навчання в НУШ. Київ, 2018. 24 с <https://www.ed-era.com> (Дата останнього перегляду 09.04.2025)

5. Семець С. В., Луцик О. В. Формування креативності майбутнього вчителя початкової школи у процесі професійної підготовки. Записки БДПУ. Педагогічні науки. Вип. 3. Бердянськ: БДПУ, 2020. С. 174–180. URL: <https://pedagogy.bdpu.org.ua/wp-content/uploads/2021/01/18-1.pdf> (Дата останнього перегляду 09.04.2025)

Кохановська Оксана

Науковий керівник – проф. Ачкан Віталій

МІЖПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКИ ТА ЇХ РІЛЬ У НАВЧАННІ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН.

Міжпредметні зв'язки відіграють важливу роль у навчанні природничих дисциплін, оскільки дозволяють поєднувати знання з різних галузей і створювати цілісне уявлення про світ. У природничих науках, таких як хімія, фізика, біологія чи географія, явища часто взаємопов'язані, і розуміння цих зв'язків допомагає учням глибше опанувати матеріал. Окремі аспекти реалізації міжпредметних зв'язків у навчанні математики висвітлені у роботах Сухойваненко Л. Ф., Калініченко М. М., Кугай Н. В., Генденштейн Л.Е.

Міжпредметні зв'язки в навчанні сприяють інтеграції знань, розвитку компетентностей та підвищенню ефективності навчання.

Розглянемо кожен із ключових аспектів міжпредметних зв'язків у навчанні природничих дисциплін.

1. Інтеграція знань.

Міжпредметні зв'язки дозволяють побачити пов'язаність явищ природи через різні науки. Це підходить для формування системного мислення. Наприклад:

Фізика і хімія: вивчення будови атома у фізиці доповнює хімічні знання про періодичну систему хімічних елементів елементів.

Математика і природничі науки: математичні розрахунки активно використовуються в хімії (мольні співвідношення) або фізиці (розрахунок швидкості чи енергії).

2. Розвиток компетентностей.

Завдяки використанню міждисциплінарного підходу учні не лише набувають теоретичних знань, але й навчаються застосовувати їх у життєвих ситуаціях.

Екологічна компетентність. Наприклад, аналіз складу повітря у хімії поєднується з оцінкою його впливу на здоров'я у біології.

Технологічна компетентність. Знання фізичних принципів роботи пристроїв допомагають зрозуміти технології очищення води (хімія та фізика).

Розвиток компетенцій із залученням математики в межах міждисциплінарного підходу є дуже ефективним. Математика може бути інтегрована в різні теми природничих наук для розвитку аналітичних, критичних і практичних навичок [1].

Розвиток аналітичного мислення. У хімії під час вивчення законів газів (закон Бойля, Шарля тощо) використовується математичний апарат для побудови графіків і аналізу

залежностей між тиском, об'ємом і температурою. Учні розвивають навички аналізу графіків, встановлення взаємозв'язків і побудови математичних моделей.

Критичне мислення через задачі. У фізиці задачі на закони Ньютона вимагають математичних розрахунків сил, прискорення і маси. Формується здатність до критичного аналізу умов задачі, пошуку оптимального способу її розв'язання.

Розрахунки у біології. Аналіз популяційної динаміки з використанням логістичної моделі росту, яка включає математичні рівняння. Учні набувають досвіду застосування математичних методів у біологічних дослідженнях.

Моделювання екологічних процесів. Використання рівнянь для оцінки рівнів забруднення повітря або води. Наприклад, розрахунок коефіцієнта розсіювання забруднень у залежності від вітру, температури тощо. Учні розуміють, як математичні розрахунки використовуються для прийняття екологічних рішень.

Математичне моделювання у хімії. Використання рівняння Арреніуса для розрахунку швидкості реакції залежно від температури. Учні вчаться застосовувати математичний апарат для точного опису хімічних процесів.

3. Підвищення ефективності навчання.

Міжпредметні зв'язки сприяють підвищенню ефективності навчання, дозволяють учням одночасно засвоювати матеріал із різних дисциплін. При вивченні "Енергії Сонця" фізика пояснює принципи випромінювання, хімія досліджує процеси фотосинтезу, а математика допомагає у розрахунках інтенсивності сонячного випромінювання, використовуючи формули потужності. Учні краще розуміють явище завдяки комплексному розгляду теми.

Одночасне поєднання матеріалів кількох дисциплін дає можливість скорочувати час на вивчення окремих тем. У темі про забруднення навколишнього середовища хімія аналізує хімічний склад забруднювачів, географія визначає їхні джерела, а математика використовується для статистичного аналізу даних про рівень забруднення. Учні вчаться поєднувати різні види знань без зайвого дублювання інформації [2].

Розвиток математичних навичок через природничі науки. Математика активно використовується для вирішення завдань у природничих дисциплінах, що робить навчання прикладним і практично орієнтованим. У хімії розраховуються концентрації розчинів, у фізиці — теплові втрати, у географії - розрахунок площ екосистем або поширення забруднень тощо. Учні засвоюють практичне застосування математичних рівнянь у реальних ситуаціях.

Інтегровані практичні роботи. Навчальні завдання, які вимагають знань із кількох дисциплін, сприяють глибшому закріпленню знань. Наприклад, аналіз теплопередачі в побуті. Учні використовують фізику (теплоізоляція матеріалів), хімію (властивості матеріалів) та математику (розрахунки площі поверхонь і втрат тепла). Застосування знань робить навчання більш осмисленим і продуктивним.

Моделювання реальних ситуацій. Завдання, побудовані на основі реальних проблем, допомагають учням практикуватися в інтеграції знань. Розрахунок екологічного сліду міста, де

математика використовується для обробки даних (статистика), хімія пояснює викиди CO₂, а географія — поширення шкідливих речовин. Учні набувають досвіду вирішення складних міждисциплінарних задач.

Міждисциплінарний підхід допомагає учням краще зрозуміти, як різні дисципліни взаємопов'язані. Це розвиває здатність бачити цілісну картину явищ і процесів, наприклад, усвідомлювати, як фізичні закони впливають на хімічні реакції або біологічні процеси. Коли учні бачать реальне застосування своїх знань у повсякденному житті, їх зацікавленість у навчанні зростає. Аналіз проблемних питань через призму кількох дисциплін стимулює учнів шукати нестандартні рішення. Вони вчаться застосовувати різні підходи для розв'язання задач, що формує як критичне мислення, так і креативність. Проектна діяльність, яка часто застосовується в міждисциплінарному підході, сприяє розвитку вмінь працювати в команді [6]. Учні вчаться обговорювати ідеї, приймати спільні рішення та ефективно розподіляти обов'язки. Вивчаючи одну й ту ж тему з різних точок зору, учні краще розуміють її сутність. У реальному світі виклики зазвичай охоплюють більше ніж одну сферу знань. Міжпредметний підхід готує учнів до міжпредметного характеру сучасних професій та задач, розвиваючи їхню здатність адаптуватися до складних ситуацій.

Використання міжпредметних зв'язків розвиває важливі компетентності: уміння працювати з інформацією, навички дослідження та аналізу, критичне й логічне мислення, командна робота й креативність. Учні бачать практичну цінність навчання, що підвищує їхню мотивацію й інтерес до предметів.

У процесі реалізації міжпредметних зв'язків можуть виникати організаційні, методичні чи технічні труднощі. Наприклад, потреба в додаткових ресурсах чи часі. Однак чітке планування, доступні ресурси, а також залучення сучасних технологій допомагають долати ці перешкоди.

Важливо підкреслити, що міжпредметні зв'язки не тільки збагачують навчальний процес, але й формують у школярів уявлення про світ як цілісну систему. Кожен метод, засіб чи завдання можна адаптувати відповідно до навчальних цілей і рівня підготовки учнів. Це дає змогу зробити освіту ефективнішою, сучаснішою й цікавішою для нових поколінь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бевз В.Г. Міжпредметні зв'язки як необхідний елемент предметної системи навчання. Математика в школі. 2003. № 5. С. 6-11.
2. Інновації в освіті: інтеграція науки і практики. Збірник науково-методичних праць / за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир, 2014. 492 с.
3. Генденштейн Л.Е. *Між предметні зв'язки як необхідний елемент предметної системи навчання*. Математика в школі. 2003. №6. С. 6 – 11.
4. Глобін О.І. Міжпредметні зв'язки в умовах профільного навчання математики. Методичний посібник. К.: Педагогічна думка, 2012. 88с.
5. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. URL: <http://www.mon.gov.ua> (дата звернення: 11.03.2025).
6. Калініченко М. М., Кугай Н. В., Сухойваненко Л. Ф. Реалізація міжпредметних зв'язків у процесі навчання елементарної математики. Розвиток інтелектуальних умінь і творчих здібностей учнів та студентів у процесі навчання дисциплін природничо-математичного

7. Сухойваненко Л. Ф. Міжпредметні зв'язки: вчора, сьогодні, завтра. Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. Черкаси: 2014. Вип. 26 (319). С. 36–42.

Герасімова Марія

Науковий керівник – доц. Федчишин Ольга

ДІАГНОСТУВАЛЬНІ ЗАВДАННЯ З ФІЗИКИ ЗА ВИМОГАМИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Вступ. У сучасних умовах освітніх змін в Україні, зокрема в межах реалізації концепції Нової української школи (НУШ), важливого значення набуває ефективна діагностика навчальних досягнень учнів. Фізика як наука, що поєднує теорію та практику, вимагає особливого підходу до оцінювання. Саме діагностувальні завдання дають змогу виявити рівень засвоєння знань, розвиток експериментальних навичок, критичного мислення й уміння застосовувати знання на практиці. У цьому контексті діагностика навчальних досягнень учнів з фізики набуває особливого значення. Фізика як наука експериментальна потребує впровадження завдань, які дають змогу учням застосовувати теоретичні знання у реальних або змодельованих умовах.

Метою статті є: розглянути методи діагностики навчальних досягнень учнів з фізики в контексті Нової української школи (НУШ) та запропонувати діагностувальні завдання для оцінювання знань.

Діагностувальні завдання мають відображати реальні ситуації, що формують життєві компетентності. Наприклад, замість традиційного завдання «Яка сила діє на тіло масою 2 кг, яке рухається з прискоренням 3 м/с^2 ?» варто запропонувати таке: «Учень несе наплічник масою 6 кг вгору сходами. Визнач, яку роботу він виконує та поясни, як зміниться результат, якщо підйом здійснюватиметься повільніше». Такий підхід спонукає учнів до аналізу, застосування формул, побудови логічного висновку.

Педагогічна діагностика — це процес оцінки навчальних досягнень, який включає вимірювання, аналіз та інтерпретацію отриманих результатів з метою коригування навчального процесу (рис. 1). Вона дозволяє не лише фіксувати результати, але й зрозуміти причини труднощів у навчанні. У фізиці важливим є діагностування експериментальних умінь, що передбачає самостійне проведення досліджень учнями, аналіз результатів і формування висновків.

Рис. 1. Складові компоненти діагностики

Важливо, щоб діагностика передбачала завдання різного рівня складності. Для учнів з базовим рівнем знань підходять тести закритого типу на знання формул або термінів. Для середнього рівня – задачі з частково відкритими відповідями, де потрібно застосувати кілька понять. Для підвищеного рівня – проблемні ситуації на основі життєвого досвіду, наприклад: «Поясни, чому металевий предмет нагрівається швидше, ніж дерев'яний. Які фізичні закони це пояснюють?».

Застосування цифрових технологій, таких як онлайн-тестування, інтерактивні симуляції, мобільні додатки для вимірювань (наприклад, для фіксації коливань або прискорення), робить діагностику динамічною та цікавою. Учень не просто відповідає на запитання, а виконує реальні дії, аналізує дані, отримує миттєвий зворотний зв'язок. Наприклад симулятор PhET дозволяє візуалізувати поняття тиску у доступній та захоплюючій формі. Можна запропонувати учням виконати наступні завдання:

Відкрийте симулятор PhET «Forces and Motion: Basics» у вкладці «Force» (рис. 2).

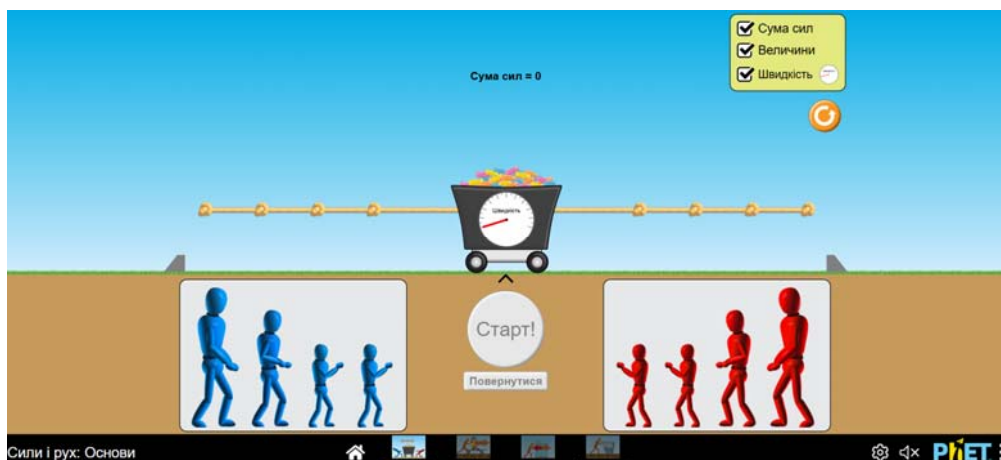

Рис. 2. Симулятор PhET "Forces and Motion: Basics"

Прикладіть силу до різних об'єктів (ящик, людина, тощо) та спостерігайте за змінами у русі об'єкта.

Зверніть увагу, як змінюється сила тертя та взаємодія з підлогою.

Запишіть, як залежить тиск від величини сили та площі поверхні, з якою взаємодіє тіло.

Зробіть висновок про вплив площі опори на величину тиску.

Завдяки інтерактивним інструментам учні можуть експериментувати з різними об'єктами, змінювати параметри сили та площі опори, що сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу. Такий підхід відповідає концепції НУШ, де ключовими є дослідницький підхід, практична діяльність та розвиток критичного мислення.

Висновки. Таким чином, діагностика у фізичній освіті за умов НУШ повинна охоплювати як знаннявий компонент, так і розвиток умінь аналізувати, досліджувати та самостійно робити висновки. Це створює підґрунтя для формування відповідального, компетентного та вмотивованого учня, який здатний застосовувати знання в реальному житті. Прикладом ефективного використання діагностики може бути спільна робота учнів над проєктом «Енергоощадна школа», в якому вони вимірюють енергоспоживання побутових приладів, аналізують втрати енергії та пропонують шляхи економії. Таке завдання охоплює міждисциплінарність, дослідницький підхід, розвиток навичок комунікації та самооцінювання – усе, що становить основу якісної сучасної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Міністерство освіти і науки України. (2016). Концепція «Нова українська школа». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua> (Дата звернення 15.04.2025).
2. PhET Interactive Simulations. University of Colorado Boulder. Forces and Motion: Basics. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://phet.colorado.edu> (Дата звернення 17.04.2025)
3. Слободяник О.В. Виконання домашніх експериментальних завдань з використанням PhET-симуляцій. Наукові записки. Кіровоград : РВВ КДПУ імені В. Винниченка, 2014. С.165-168.

ЗМІСТ

ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ І ЖУРНАЛІСТИКИ

Ключка Ангеліна Науковий керівник – доц. Кушнір Оксана ПРОБЛЕМНО-ТЕМАТИЧНИЙ СПЕКТР ПУБЛІКАЦІЙ ГАЗЕТИ «ВІЛЬНЕ ЖИТТЯ ПЛЮС»: ХРОНОГРАФ СІЧНЯ–ЛЮТОГО 2025 РОКУ	3
Руда Аліна Науковий керівник – доц. Бородіца Світлана ХУДОЖНІ ЗАСАДИ ЗБІРКИ «ПАЛЬМОВЕ ГІЛЛЯ» АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО	6
Вийванко Юлія Науковий керівник – доц. Свистун Ніна ТИПИ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ ЗА БУДОВОЮ У ДРАМІ М. МАТІОС «МАМІ»	10
Каськів Оксана Науковий керівник – доц. Свистун Ніна СКЛАДНОПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ РОЗЧЛЕНОВАНОЇ СТРУКТУРИ: МЕХАНІЗМ ПОБУДОВИ ТА СТИЛЬОВА ПАЛІТРА У ТВОРІ Ю. ВИННИЧУКА «НАРЕЧЕНА ВІТРУ»	13
Гладин Анастасія Науковий керівник – доктор філософії з філології Костюк Юлія МОВНІ ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ НОНФІКШН (НА МАТЕРІАЛІ КНИЖКИ ОЛЕКСІЯ КОВАЛЕНКА «ФРУКТИ ПРОТИ ОВОЧІВ»)	15

ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Буєвич Анастасія Науковий керівник – доц. Чумак Галина РОЛЬ ПЕРЕКЛАДУ У ЛОКАЛІЗАЦІЇ ЦИФРОВОГО СЕРЕДОВИЩА	18
Гонта Христина Науковий керівник – доц. Караневич Мар'яна СПОСОБИ ВІДТВОРЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ДІАЛЕКТИЗМІВ В АНГЛІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ МОВНІЙ ПАРІ	20
Грицик Наталія Науковий керівник – доц. Чумак Галина ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ СТИЛЮ ТА ЗМІСТУ У ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ «ВАВИЛОН» РЕБЕККИ КВАН.	23
Материнчук Роман Науковий керівник – доц. Караневич Мар'яна АТМОСФЕРА СТРАХУ В ЛІТЕРАТУРІ ЖАХІВ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ	26
Салій Олеся Науковий керівник – доц. Чумак Галина ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ «ПОДАРУЙ МЕНІ ЗІРКУ»	28

Колодніцька Соломія Науковий керівник – доц. Ломакович Валентина РОЛЬ ДИДАКТИЧНО-МЕТОДИЧНОГО ПРИНЦИПУ АКТИВІЗАЦІЇ ДЛЯ ЗАСВОЄННЯ ЛЕКСИКИ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ	32
Антимис Ілона Науковий керівник – доц. Конкульовський Володимир ДІАЛЕКТИ Й АКЦЕНТИ В УКРАЇНСЬКОМУ КІНОПЕРЕКЛАДІ	35
Чихарівський Валентин Науковий керівник – доц. Караневич Мар'яна ВПЛИВ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ПЕРЕКЛАДАЧА НА ВІДТВОРЕННЯ ОРИГІНАЛЬНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	38
Григоровська Ірина Науковий керівник – доц. Гоца Наталя ПРОБЛЕМИ І ВИКЛИКИ ПЕРЕКЛАДУ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЮРИДИЧНИХ ТЕКСТІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	41
Дубінський Костянтин Науковий керівник – доц. Конкульовський Володимир ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ПІСЕНЬ У КІНОТЕКСТАХ.....	44
Паламар Уляна Науковий керівник – доц. Конкульовський Володимир ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ЯК ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ ВИКЛИК У РОМАНІ АґАТИ КРІСТІ «ВБИВСТВО У СХІДНОМУ ЕКСПРЕСІ»	47
Цісар Арсен Науковий керівник – доц. Конкульовський Володимир ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ДРАМАТИЧНИХ ТВОРІВ.....	50
Чайковська Анастасія Науковий керівник – доц. Цепенюк Тетяна ГРАМАТИЧНІ ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ПЕРЕКЛАДІ ПРОМОВИ ОКСАНИ ЗАБУЖКО В ЄВРОПАРЛАМЕНТІ	54
Макар Людмила Науковий керівник – доктор філософії Дячук Наталія ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ.....	57
Петрук Ірина Науковий керівник – доц. Дацків Ольга ВПЛИВ МОБІЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РОЗВИТОК ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	61
Нога Катерина Науковий керівник – доц. Цепенюк Тетяна СТРАТЕГІЇ ПЕРЕКЛАДУ МЕДИЧНИХ ТЕРМІНІВ У СЕРІАЛАХ: ВІДПОВІДНІСТЬ НАУКОВОМУ ДИСКУРСУ ЧИ ГЛЯДАЦЬКИМ ОЧІКУВАННЯМ?	64
Комар Денис Науковий керівник – доц. Дацків Ольга ВИКОРИСТАННЯ ОНЛАЙН-РЕСУРСІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ ВМІНЬ ТВОРЧОГО ПИСЬМА УЧНІВ 10 КЛАСУ	67

Смик Віталія Науковий керівник – доц. Дацків Ольга ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ПРОЄКТІВ У НАВЧАННІ МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ 10 КЛАСУ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	71
Сівінська Каріна, Бакрев Вікторія, Бернацька Ольга, Гавілей Анастасія Науковий керівник – асист. Баневич Мар'яна TEMPORAL CONCEPTUAL METAPHORS IN POLITICAL NARRATIVES	74
Сівінська Каріна, Левчук Софія Науковий керівник – асист. Баневич Мар'яна КАТЕГОРІЯ ТЕМПОРАЛЬНОСТІ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ: КОГНІТИВНО-ДИСКУРСИВНИЙ ПІДХІД	77
Верес Поліна, Піскор Софія Науковий керівник – асист. Баневич Мар'яна ТЕМПОРАЛЬНІ МАРКЕРИ В ПОЛІТИЧНІЙ КОМУНІКАЦІЇ	79
Мишишин Ольга Науковий керівник – доц. Дацків Ольга ІНТЕГРОВАНЕ НАВЧАННЯ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ ЧИТАННЯ І ПИСЬМА АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ	82
Машталяр Катерина Науковий керівник – доц. Кондратьєва Тетяна ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОЇ ЛЕКСИКИ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ	86
Федірко Соломія Науковий керівник – доц. Кондратьєва Тетяна МЕТОДИКА СЕМАНТИЗАЦІЇ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	89
Мовчко Вікторія Науковий керівник – доц. Кондратьєва Тетяна ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОГО НАВЧАННЯ НА МОТИВАЦІЮ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ	92
Каплан Аліна	
Науковий керівник – доц. Пасічник Наталія ЗАПОЗИЧЕНА ЛЕКСИКА У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ МЕДІА ДИСКУРСІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ПЕРЕКЛАДУ	95
Бойчук Наталія Науковий керівник – доктор філософії Дячук Наталія ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 11 КЛАСУ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИМОГ	99
Шеремета Ілона Науковий керівник – доц. Цепенюк Тетяна КОГНІТИВНА МЕТАФОРА СТРАХУ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ СУЧАСНОЇ АНГЛОМОВНОЇ ПРОЗИ	103
Гаврилюк Наталія Науковий керівник – доктор філософії Дячук Наталія ВИКОРИСТАННЯ ПРОЄКТНОЇ МЕТОДИКИ У НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У СТАРШІЙ ШКОЛІ	106

Петренко Марія Науковий керівник – доц. Караневич Мар'яна СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ СЕРІАЛУ «СЕКСУАЛЬНА ОСВІТА»	108
Пилипишин Марія Науковий керівник – проф. Задорожна Ірина ІНТЕРАКТИВНІ ПРИЙОМИ ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ ГОВОРІННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ	110
Лащук Анна Науковий керівник – доц. Бойчук Мар'яна СПОСОБИ ТВОРЕННЯ НЕОЛОГІЗМІВ В ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСІ	113
Кравець Анастасія Науковий керівник – проф. Задорожна Ірина НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДУ КАЛЛАНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	117
Головко Мар'яна, Волошин Вікторія Науковий керівник – асист. Баневич Мар'яна ТЕМПОРАЛЬНІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ МЕТАФОРИ У ПОЛІТИЧНИХ НАРАТИВАХ	121
Фецович Ніна, Шкодзінська Олена Науковий керівник – асист. Баневич Мар'яна TEMPORAL CONCEPTUAL METAPHORS IN POLITICAL NARRATIVES	123
Міських Вероніка, Борух Катерина Науковий керівник – асист. Баневич Мар'яна THE CATEGORY OF TEMPORALITY IN POLITICAL DISCOURSE	125
Підручняк Катерина Науковий керівник – доц. Дацків Ольга ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ	128
 ФАКУЛЬТЕТ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ	
Щербак Анастасія Науковий керівник – проф. Гуменюк Сергій ДОПІНГ У СУЧАСНОМУ СПОРТІ	132
Щербанюк Вероніка Науковий керівник – проф. Гуменюк Сергій ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ У ДІТЕЙ ДО ЗАНЯТЬ СПОРТОМ	134
Мостова Дарина Науковий керівник – проф. Гуменюк Сергій ВПЛИВ ТЕМПЕРАМЕНТУ ПАУЕРЛІФТЕРІВ НА ЇХ ЗМАГАЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ	137
Дужий Дмитро Науковий керівник – доц. Кузь Юрій ВПЛИВ ДОПОМІЖНИХ ЗАСОБІВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ НАВЧАННЯ ПЛАВАННЯ ДІТЕЙ	140

ХІМІКО-БІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Михайлишин Наталія

Науковий керівник – завідувач лабораторії морфології та систематики рослин,
асист. Яворівський Руслан

АНАЛІЗ УСПІШНОСТІ ІНТРОДУКЦІЇ ВИДІВ РОДУ СНІЖНОЯГІДНИК
(SYMPHORICARPOS Duhamel) В УМОВАХ ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ 143

Герасим Яна

Науковий керівник – завідувач лабораторії морфології та систематики рослин,
асист. Яворівський Руслан

БІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ПОШИРЕННЯ ГОРИЦВІТУ ВЕСНЯНОГО
(ADONIS VERNALIS L.) У ФЛОРИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ..... 147

ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

Безпалько Марія

Науковий керівник – доц. Чайковська Ганна

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ
ШКОЛИ ДО ПІЗНАННЯ ПРИРОДНОГО ДОВКІЛЛЯ 151

Пахомова Ольга

Науковий керівник – доц. Чайковська Ганна

ПАРТНЕРСТВО ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА СІМ'Ї У ФОРМУВАННІ
ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ 154

Ільчишин Олена

Науковий керівник – доц. Чайковська Ганна

ДОСЛІДНИЦЬКО-ПОШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ДОШКІЛЬНИКІВ У ПРИРОДІ ЯК
ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ 157

Терлецька Олена

Науковий керівник – доц. Чайковська Ганна

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ЗДОБУВАЧІВ
ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ..... 160

Хмельницька Марія

Науковий керівник – доц. Грушко Валерій

СОЦІАЛЬНА НЕРІВНІСТЬ, БІДНІСТЬ ЯК ВИКЛИКИ СУЧАСНОГО
СУСПІЛЬСТВА..... 163

Булик Мар'яна-Стефанія

Науковий керівник – доц. Андрійчук Іванна

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ
ПІДЛІТКІВ..... 167

Головінова Богдана

Науковий керівник – доц. Андрійчук Іванна

ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНІ КОНФЛІКТИ ЯК ЧИННИК АБ'ЮЗИВНОЇ
ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ У ПОДРУЖНІХ СТОСУНКАХ 171

Кільчицька Віта

Науковий керівник – доц. Свідерська Галина

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ДО ТРАКТУВАННЯ
ПРОБЛЕМИ ВЧИНКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ 175

Кучер Владислав Науковий керівник – доц. Свідерська Галина ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЙНОГО КОНФЛІКТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ.....	179
Губіна Каріна Науковий керівник – доц. Свідерська Галина ПОНЯТТЯ КОМПЛЕКСУ НЕПОВНОЦІННОСТІ: ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ.....	181
Стадник Максим Науковий керівник – доц. Грушко Віктор СЕКСУАЛЬНА РЕВОЛЮЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ІНСТИТУТ СІМ'Ї	185
Чижевська Мар'яна Науковий керівник – доц. Гузар Олена ІННОВАТИВНІ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ АУДІЮВАННЮ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	191

ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Боровська Вікторія Марія Науковий керівник – доц. Литвин Любов ЗЕЛЕНІ ТЕХНОЛОГІЇ У СТАРТАПАХ: ЕКОЛОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ МАЙБУТНЬОГО	194
Бойко Іван Науковий керівник – проф. Алексієвець Леся СТАРИЙ ОЛЕКСИНЕЦЬ У 1948-1950 РОКАХ: КОЛЕКТИВІЗАЦІЯ, РЕПРЕСІЇ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗМІНИ В УМОВАХ СТАЛІНСЬКОГО РЕЖИМУ	197
Олексійко Юрій Науковий керівник – доц. Морська Наталія ФІЛОСОФІЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ	200
Бучинська Соломія Науковий керівник – доц. Волік Надія ПРОЯВИ ЕКСТРЕМІЗМУ В ХХІ СТОЛІТТІ: ЗАГРОЗИ ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	202
Лобур Іван Науковий керівник – доц. Волік Надія ПЕРІОДИЧНІ ПАРАФІЯЛЬНІ ВИДАННЯ, ЯК ЗАСІБ КОМУНІКАЦІЇ ТА ЄВАНГЕЛІЗАЦІЇ У ПАРАФІЇ (НА ПРИКЛАДІ ДУШПАСТИРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОТЦЯ ІВАНА ШЕВЦІВА В АНГЛІЇ ТА АВСТРАЛІЇ)	207
Дяків Вікторія Науковий керівник – проф. Алексієвець Леся ПРЕСА НАДДНІПРЯНЩИНИ ТА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА ОСОБЛИВОСТІ	211

Аметова Есма Науковий керівник – доц. Грушко Віктор ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І СПОЖИВЧІ ЦІННОСТІ: ЯК СВІТ СТАЄ ВСЕ БІЛЬШ ОДНОМАНІТНИМ	214
Скочипець Денис Науковий керівник – доц. Кондратюк Любов ВПЛИВ АРИСТОТЕЛІВСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ ТА ЇЇ АРАБСЬКОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ (АВІЦЕННА, АВЕРРОЕС) НА ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ВІРИ ТА РОЗУМУ ТОМИ АКВІНСЬКОГО	219
Фриз Артур Науковий керівник – доц. Кондратюк Любов КОНЦЕПЦІЯ БОЖОЇ ВСЕБЛАГОСТІ У ФІЛОСОФСЬКІЙ ДУМЦІ АНТИЧНОСТІ (ПЛАТОН, АРИСТОТЕЛЬ, НЕОПЛАТОНІКИ)	223
ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ	
Сасанчин Петро Науковий керівник – доц. Володимир Рак МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОКОНТЕНТУ У ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ	227
Юркевич Іван Науковий керівник – доц. Ящик Олександр ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ АЛГОРИТМІЗАЦІЇ ТА ОСНОВ ПРОГРАМУВАННЯ	229
Свйонтик Андрій Науковий керівник – доц. Ожга Михайло ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ ЗАСОБАМИ КОМП'ЮТЕРНОЇ ГРАФІКИ	233
Пендаківський Зеновій Науковий керівник – доц. Ящик Олександр МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ КРИПТОГРАФІЇ	238
Адамик Олег Науковий керівник – проф. Гевко Ігор СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КОМП'ЮТЕРНОЇ ГРАФІКИ	244
Квасниця Василь Науковий керівник – доц. Потапчук Ольга СУЧАСНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	249
Заволянський Лев Науковий керівник – доц. Франко Юрій Науковий консультант – доц. Рак Володимир САМОСТІЙНА РОБОТА З ІНФОРМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ	251
Бордюк Віталій Науковий керівник – доц. Франко Юрій МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ	255

Соха Назарій Науковий керівник – доц. Франко Юрій МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ GOOGLE CLASSROOM У ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ.....	257
---	-----

ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Бохенок Вадим Науковий керівник – доктор філософії (Ph.D) Кузик Ігор ОЦІНКА АНТРОПОГЕННОГО НАВАНТАЖЕННЯ БАСЕЙНУ РІЧКИ ГНІЗДЕЧНА.....	261
Кремпович Людмила Науковий керівник – доц. Барна Ірина СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ ЯКОСТІ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ДОСЛІДЖЕННІ СТАНУ ЗЕЛЕНИХ НАСАДЖЕНЬ ПАРКІВ М. ТЕРНОПІЛЬ	265
Грішаков Ігор Науковий керівник – доц. Барна Ірина ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ БАЗ ДАНИХ ПРИ ВИВЧЕННІ «ГЕОГРАФІЧНОГО ПРОСТІРУ ЗЕМЛІ»	267

ФАКУЛЬТЕТ МИСТЕЦТВ

Будівська Галина Науковий керівник – доц. Гиса Оксана УНІВЕРСАЛЬНА ТВОРЧА ОСОБИСТІСТЬ ДУ ЮНЬ	270
Сорока Ніка Науковий керівник – доц. Кирея Марія СОНЕТ 66 КРІЗЬ МОВ	271
Андріана Мостарська науковий керівник – проф., заслужений діяч мистецтв України Людмила Ванюга «МЕРТВІЙ ТЕАТР» ТАДЕУША КАНТОРА: КОНЦЕПЦІЯ, ЕСТЕТИКА, СПАДЩИНА	273

ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Хоменко Владислав Науковий керівник – доц. Кальба Ярослава ЯК ВПЛИВАЄ ЗВУКОВИЙ СИГНАЛ ПОВІТРЯНОЇ ТРИВОГИ НА ПСИХІКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ.....	276
Волошин Марія Науковий керівник – проф. Ачкан Віталій БІЛІНГВАЛЬНІ УРОКИ МАТЕМАТИКИ В КЛАСАХ ФІЛОЛОГІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ	278
Дикун Дарина Науковий керівник – проф. Ачкан Віталій ЗАСТОСУВАННЯ МАШИННОГО НАВЧАННЯ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ЧИСЕЛЬНИХ МЕТОДІВ У ПРИКЛАДНИХ ЗАДАЧАХ	281

Мельничук Марія Науковий керівник – проф. Ачкан Віталій КЛАСИЧНІ НЕРІВНОСТІ У НАВЧАННІ ДОВЕДЕНЬ В КЛАСАХ З ПОГЛИБЛЕНИМ ВИВЧЕННЯМ МАТЕМАТИКИ	284
Патяшина Альбіна Науковий керівник – проф. Ачкан Віталій ВИВЧЕННЯ МНОГОЧЛЕНІВ ТА ОПЕРАЦІЙ НАД НИМИ В КЛАСАХ З ПОГЛИБЛЕНИМ ВИВЧЕННЯМ МАТЕМАТИКИ	286
Процик Софія Науковий керівник – проф. Ачкан Віталій ПРИКЛАДНІ ЗАДАЧІ У НАВЧАННІ МАТЕМАТИКИ В КЛАСАХ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ	288
Слободянюк Віолета Науковий керівник – проф. Ачкан Віталій ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ПОЛІНОМІВ ВИЩИХ СТЕПЕНІВ	291
Стефінів Юлія Науковий керівник – проф. Ачкан Віталій ВИКОРИСТАННЯ ХМАРНИХ СЕРВІСІВ ДЛЯ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ АЛГЕБРИ В 7 КЛАСІ	294
Ярмошук Юлія Науковий керівник – проф. Ачкан Віталій МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЗАДАЧНОГО ПІДХОДУ В НАВЧАННІ МАТЕМАТИКИ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ	296
Кохановська Оксана Науковий керівник – проф. Ачкан Віталій МІЖПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКИ ТА ЇХ РОЛЬ У НАВЧАННІ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН	299
Герасімова Марія Науковий керівник – доц. Федчишин Ольга ДІАГНОСТУВАЛЬНІ ЗАВДАННЯ З ФІЗИКИ ЗА ВИМОГАМИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	302

УДК 001.891
М.12

Магістерський науковий вісник. — Випуск № 44. — 2025. — 313 с.

***Видрук оригінал-макету
у науковому відділі Тернопільського національного
педагогічного університету імені Володимира Гнатюка***

Комп'ютерна верстка: **Бойко Ж.Е.**